

**T.C.
MİMAR SİNAN GÜZEL SANATLAR ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ**

**BİZANS'IN RESTORASYONU: İZNIK İMPARATORLUĞU'NUN
KURULUŞU VE I. THEODOROS LASKARİS DÖNEMİ
(1204-1221)**

YÜKSEK LİSANS TEZİ

Berkay Yekta ÖZER

Tarih Anabilim Dalı

Ortaçağ Tarihi Programı

Tez Danışmanı: Prof. Dr. Aydın USTA

OCAK 2019

**T.C.
MİMAR SİNAN GÜZEL SANATLAR ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ**

**BİZANS'IN RESTORASYONU: İZNIK İMPARATORLUĞU'NUN
KURULUŞU VE I. THEODOROS LASKARİS DÖNEMİ
(1204-1221)**

YÜKSEK LİSANS TEZİ

Berkay Yekta ÖZER

Tarih Anabilim Dalı

Ortaçağ Tarihi Programı

Tez Danışmanı: Prof. Dr. Aydın USTA

OCAK 2019

Berkay Yekta ÖZER tarafından hazırlanan BİZANS'IN RESTORASYONU: İZNIK İMPARATORLUĞU'NUN KURULUŞU VE I. THEODOROS LASKARİS DÖNEMİ adlı bu tezin yüksek lisans tezi olarak uygun olduğunu onaylarım.

Prof. Dr. Aydın USTA

Tez Danışmanı

Bu çalışma, jürimiz tarafından Tarih Anabilim Dalında yüksek lisans tezi olarak kabul edilmiştir.

Danışman : Prof. Dr. Aydın USTA

Üye : Doç. Dr. Adnan ESKİKURT

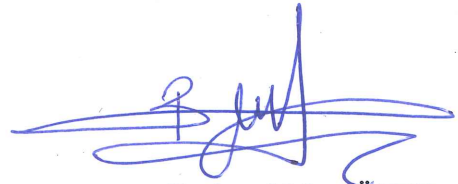
Üye : Dr. Öğr. Üy. Gülseren CECELİ DURSUN

Bu tez, Mimar Sinan Güzel Sanatlar Üniversitesi Lisansüstü Tez Yazım Kılavuzuna uygun olarak yazılmıştır.

Mimar Sinan Güzel Sanatlar Üniversitesi Lisansüstü Tez Yazım Kılavuzuna uygun olarak hazırladığım bu tez çalışmada;

- Tez içindeki bütün bilgi ve belgeleri akademik kurallar çerçevesinde elde ettiğimi,
- Görsel, işitsel ve yazılı tüm bilgi ve sonuçları bilimsel etik kurallarına uygun olarak sunduğumu,
- Başkalarının eserlerinden yararlanılması durumunda ilgili eserlere bilimsel normlara uygun olarak atıfta bulunduğumu,
- Atıfta bulunduğum eserlerin tümünü kaynak olarak gösterdiğimi,
- Kullanılan verilerde herhangi bir değişiklik yapmadığımı,
- Ücret karşılığı başka kişilere yazdırmadığımı (dikte etme dışında), uygulamalarımı yaptırmadığımı,
- Bu tezin herhangi bir bölümünü bu üniversite veya başka bir üniversitede başka bir tez çalışması olarak sunmadığımı

beyan ederim.

Berkay Yekta ÖZER

Bizans'ın Restorasyonu: İznik İmparatorluğu'nun Kuruluşu ve I. Theodoros Laskaris Dönemi (1204-1221)

ÖZET

IV. Haçlı Seferi'nin İstanbul sokaklarında sonlanması Bizans için büyük bir yıkım olmuştu. Yüzyıllar boyunca imparatorluğa başkentlik yapan şehirde Latin tahakkümü başlamış ve Bizans'ın idarî kurumları tasfiye edilmişti. Ayrıca bu olaylar beraberinde birtakım politik gelişmeler de doğurmuştu. İstanbul'dan kaçan bazı aristokrat aileler Bizans tebaasının yoğunlukta olduğu bölgelere giderek Latin işgallerine karşı başlatılan ideolojik ve siyasî direnişe öncülük etmişlerdi. Böylece Bizans mirasını devralmak üzere politikalar geliştiren, imparatorluğu yeniden ayağa kaldırmayı amaçlayan bir devletler sistemi ortaya çıkmıştı. Nitekim 1204 yılı ile birlikte Komnenoslar Trabzon'da, Angeloslar Epeiros'da, Laskarisler ise İznik'te yeni siyasî oluşumların temellerini atmışlardı.

13. yüzyıl Akdeniz dünyasını şekillendiren bu süreç içerisinde en önemli rolü üstlenen taraf şüphesiz İznik İmparatorluğu idi. Theodoros Laskaris 1204 yılında kurduğu bu yapının bölgede tutunabilmesi adına uzun soluklu mücadelelere girişmişti. İlk olarak Latin işgallerine karşı direnmiş, ardından mahallî idareleri tek bir çatı altında toplayarak Batı Anadolu'daki Bizans tebaasının hamisi konumuna ulaşmıştı. Diğer taraftan İznik'te meydana getirdiği patriklik makamını kullanarak da ortodoks dünyasının koruyucusu sıfatına sahip olmuştu. 1208 yılında imparator olarak taçlandırılmış ve Bizans mirasını devralmak yolunda en önemli adımlardan birini atmıştı. Akabinde Bulgarlarla olan stratejik ortaklığı sayesinde avantaj kazanan Theodoros, gerek Trabzon Rum İmparatorluğu gerekse de Türkiye Selçukluları ile kurduğu ilişkilerde başarılı olmuş ve devleti sağlam temeller üzerine oturtmuştu.

Theodoros Laskaris İznik İmparatorluğu'nu, kısa sürede kazandırdığı iç ve dış dinamiklerle bölgenin en önemli aktörlerinden biri haline getirmiş ve haleflerine güçlü bir devlet mekanizması bırakmıştır. Nitekim hemen ardından başa geçecek olan Ioannes Batatzes bu bayrağı daha yükseklere taşımış, Mikhael Palaeologos ise 1261 yılında İstanbul'u alarak restorasyonu tamamlamıştır. Ancak bu başarılarla öncülük eden ve temellerini atan kişi Theodoros Laskaris olmuştur.

Anahtar Kelimeler: İznik İmparatorluğu, Theodoros Laskaris, IV. Haçlı Seferi, Bizans.

Restoration of Byzantium: The Foundation of the Empire of Nicaea and Theodoros I. Laskaris Period (1204-1221)

ABSTRACT

The end of the IV. Crusade on the streets of Istanbul had been a great destruction for the Byzantine Empire. For centuries, the city was the capital of the empire, Latin dominance began and the administrative institutions of the Byzantine administration were liquidated. Moreover, these events led to some political developments. Some aristocratic families who escaped from Istanbul led to the ideological and political resistance against the Latin occupations by going to the areas of Byzantine subjects. Thus, there emerged a system of states which developed policies to take over the Byzantine heritage and aimed to reinstate the empire. As a matter of fact, in 1204 the Komnenos had laid the foundations of new political formations in Trabzon, the Angelos in Epeiros, and the Laskaris in İznik.

The most important role in this process, which shaped the 13th-century Mediterranean world, was the Empire of Nicaea. Theodoros Laskaris had set up long-term struggles in order to keep the structure he had founded in 1204 in the region. First, he resisted Latin occupations, and then gathered the local administrations under one roof to become the patron of the Byzantine subjects in Western Anatolia. He used the patriarchate he had constituted in İznik and he was the protector of the orthodox world. It was crowned emperor in 1208 and had taken one of the most important steps to take over the Byzantine heritage. Thanks to his strategic partnership with Bulgarians Theodoros had an edge over, also been successful in its relations with both Empire of Trebizond and Seljuks of Rum and placed state on a solid foundation.

Theodoros Laskaris has made the Empire of Nicaea the most important actor in the region with the internal and external dynamics he has gained in a short time and left a strong state mechanism to his successors. As a matter of fact, Ioannes Batatzes, who was going to succeed in the future, carried this flag to a higher level, while Mikhael Palaeologos completed the restoration by taking Istanbul in 1261. However, it was Theodoros Laskaris who pioneered these achievements and laid the foundations.

Keywords: Empire of Nicaea, Theodoros Laskaris, The Fourth Crusade, Byzantine.

ÖNSÖZ

Bizans İmparatorluğu'nun dünya tarihindeki rolü düşünüldüğünde onu meydana getiren ve ayakta tutan dinamiklerin tespiti ve tahlili oldukça elzemdir. Nitekim 11 asırdan uzun bir süre yaşayan bu imparatorluk; Antik Yunan, Roma devlet geleneği, Ortodoks Hristiyanlık ve Doğu kültürünün senteziyle şekillenen büyük bir medeniyet vücuda getirmiştir. Ayrıca hüküm sürdüğü geniş topraklardaki zengin kültürel miras ile sahip olduğu idarî teşkilat, hukuk, ekonomi ve dinî yapısıyla komşu coğrafyaları derinden etkilemiştir. Bu anlamda çevresiyle kurduğu siyasî, askerî, ekonomik ve kültürel münasebetlerle yüzyıllar boyunca tarih sayfalarında yer edinmiştir.

Bu süreç içerisinde önemli bir yer teşkil eden İznik İmparatorluğu'nun kuruluşu, Bizans'ın sürgün yılları olarak tanımlanan ve IV. Haçlı Seferi sonrasında yaşanan yıkıma son veren özel bir evreyi kapsamaktadır. Gerek Anadolu gerekse de Türk tarihi açısından da son derece önemli olan bu konu gerekli değeri görmelidir. Zira 1204 yılı ile Latin işgaline maruz kalan imparatorluk idarî, askerî ve ekonomik anlamda lağvedilmiş, bu dinamiklerin yeniden tesisi ise Theodoros Laskaris'in önderliğinde İznik'te gerçekleşmiştir. Bizans'ın restorasyonu olarak görülen bu zorlu süreç çeşitli yönleri ile ele alınmalı ve yeniden yorumlanmalıdır. Bu nedenle mevzubahis konu üzerine, yeni fikirler geliştirerek modern yaklaşımlar sunmak, meseleye farklı bakış açıları kazandırmak ve bu yolla Türkiye'deki Bizans çalışmalarına küçük de olsa bir katkıda bulunabilmek öncelikli amacımızı oluşturmaktadır.

Çalışmamız üç ana bölümden meydana gelmiştir. Tezimizin amaç, yöntem ve kaynak değerlendirmesi ile Bizans'ın 13. yy'ın hemen başlarında içinde bulunduğu kötü duruma neden olan faktörlerin tetkik ve tenkidi Giriş Bölümü'nde kendisine yer bulmuştur. Birinci Bölüm'de tezimizin konusuna ev sahipliği yapan coğrafyada ortaya çıkacak gelişmelere kaynaklık eden IV. Haçlı Seferi ile bu sürece yön veren Bizans-Latin ilişkileri üzerine bir değerlendirmeye yer verilmiştir. Ardından 1204 sonrası şekillenen siyasî durum ve Bizans'ın inkırazı sonrası ortaya çıkan devletler sistemi ele alınmıştır. İkinci Bölüm'de İznik İmparatorluğu'nun kuruluşundan Theodoros'un Patrik Mikhael Autoreianos tarafından 1208'de imparator olarak taçlandırılacağı yıla kadar geçen olaylar, İznik'in çevresiyle kurmuş olduğu siyasî ilişkiler ekseninde anlatılmıştır. Üçüncü Bölüm'de ise Batı Anadolu'da giderek güçlenen imparatorluğun devletlerarası sistemde güç kazanması, uğradığı zorluklar, buna bağlı olarak şekillenen politik temaslar üzerinde durulmuş ve Theodoros'un ölümünü de içine alan uzun bir süreç ele alınmıştır. Bütün bu olaylara ekonomik ve sosyal ilişkilerden ziyade siyasî ve askerî gelişmeler ışığında yaklaşmış ve genel bir panorama sunan Sonuç kısmıyla tezimiz tamamlanmıştır.

Öncelikle üzerimde ve bu çalışmanın tamamlanmasında büyük emekleri olan danışman hocam Prof. Dr. Aydın Usta'ya teşekkürlerimi bir borç bilirim. Ayrıca bizlere her daim yol gösteren, desteklerini esirgemeyen değerli hocam Prof. Dr. Gülçin Çandarlıoğlu'na müteşekkirim. Eğitim hayatım boyunca sürekli yanımda olan, bana sonsuz güvenen, destek ve dualarını her daim hissettiğim sevgili aileme de minnettarım. Son olarak çalışmalarında yardımcı olan değerli dostum Timur Amed'e, kaynak ve araştırma eserleri konusunda büyük imkânlar sağlayan Anadolu Medeniyetleri Araştırma Merkezi (ANAMED), Amerikan Araştırmaları Enstitüsü (ARIT) ile Boğaziçi Üniversitesi Kütüphanesi çalışanlarına ve manevî desteklerini hiç eksik etmeyen ablam Gülbeyaz Özer başta olmak üzere tüm arkadaşlarıma en içten teşekkürlerimi sunarım.

Berkay Yekta ÖZER

İÇİNDEKİLER

ÖZET.....	I
ABSTRACT	III
ÖNSÖZ.....	V
İÇİNDEKİLER	IX
KISALTMALAR	XIII
GİRİŞ	1
A. AMAÇ, YÖNTEM, MODERN LİTERATÜR VE KAYNAKLAR	1
1. Amaç ve Yöntem	1
2. Kaynaklar ve Modern Literatür	3
B. İNKIRAZA GİDEN SÜRECİN TARİHSEL ARKA PLANI	9
1. Komnenos Restorasyonu ve Çöküşü	9
2. Sonun Başlangıcı: Angeloslar Dönemi.....	15
BİRİNCİ BÖLÜM	19
A. IV. HAÇLI SEFERİ PARADOKSU	19
1. Papalık Etkisi	26
2. Kontların Katılımı ve Montferrat Markisi Boniface’ın Liderliği	28
3. Venedik ve Doge Enrico Dandolo’nun Rolü.....	30
4. Bizans’ın Sorumsuzluğu	34
B. 1204 SONRASI BÖLGEDEKİ GENEL DURUM	35
1. İstanbul Latin İmparatorluğu’nun Kuruluşu	35
2. Romanya İmparatorluğu’nun Taksimi “Partitio Terrarum Imperii Romanie”.....	39
3. Bizans’ın Mirasçıları	44
3.1. Trabzon Rum İmparatorluğu.....	46
3.2. Epeiros Prensligi	48
3.3. II. Bulgar Devleti	50
İKİNCİ BÖLÜM	55
A. İZNIK İMPARATORLUĞU’NUN KURULUŞU	55
1. Despotes Theodoros Laskaris’in İlk Faaliyetleri	55
2. Latinlerle Mücadeleler: Poimananon (Manyas) ve Adramytteion (Edremit) Savaşları.....	62
3. Bursa Savunması ve Theodoros Laskaris’in Konya Ziyareti	65
B. İMPARATORLUK YOLUNDA ATILAN ADIMLAR	69
1. Hadrianapolis (Edirne) Savaşı ile Birlikte Değişen Dengeler	69
2. Siyasî Birliği Sağlama Çabaları: Yerel Yöneticiler ile Mücadeleler.....	73

3. Miras Kavgası: Trabzon Rum İmparatorluğu ile İlk Mücadeleler	78
4. İznik’te Yükselen “İmparatorluk”	82
ÜÇÜNCÜ BÖLÜM	88
A. İMPARATORLUĞUN İHYASI	88
1. Theodoros-Kaloyan İttifakı Ekseninde Latinlerle Mücadeleler	88
2. Theodoros Laskaris ve Papa III. Innocent	94
3. Türkiye Selçukluları ile İlişkilerin Bozulması: Antiokheia Savaşı (15-17 Haziran 1211)	96
4. Trabzon Rum İmparatorluğu’na Üstünlük Sağlanması	102
B. POLİTİK YAKINLAŞMALAR VE ORTAK BEKLENTİLER	106
1. Latinlerle İlişkiler: Nymphaion’a Giden Süreç ve Sonrası.....	106
2. Türkiye Selçukluları ile Antiokheia Sonrası Yaşanan Gelişmeler	114
3. Epeiros ile İlişkiler ve Kilise Rekabeti	118
4. Theodoros Laskaris’in Ölümü, Şahsiyeti ve Velihtlik Meselesi	123
SONUÇ	126
BİBLİYOGRAFYA	130
EKLER	140
ÖZGEÇMİŞ	145

KISALTMALAR

Bkz.	: Bakınız
BMGS	: Byzantine and Modern Greek Studies
C.	: Cilt
CFHB	: Corpus Fontium Historiae Byzantinae
CHBE	: The Cambridge History of Byzantine Empire
CSHB	: Corpus Scriptorum Historiae Byzantinae
CUP	: Cambridge University Press
Çev.	: Çeviren
DİA	: Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi
dznl.	: Düzenleyen
ed.	: Editör
JMH	: Journal of Medieval History
Krş.	: Karşılaştırınız
nşr.	: Neşreden
NCMH	: The New Cambridge Medieval History
ODB	: The Oxford Dictionary of Byzantium
OUP	: Oxford University Press
TAD	: Tarih Araştırmaları Dergisi
TD	: Tarih Dergisi
TİD	: Tarih İncelemeleri Dergisi
TTK	: Türk Tarih Kurumu
s.	: Sayfa

GİRİŞ

A. AMAÇ, YÖNTEM, MODERN LİTERATÜR VE KAYNAKLAR

1. Amaç ve Yöntem

Bizans Uygarlığı, Roma İmparatorluğu'nun yönetim merkezinin Doğu'ya kaymasıyla birlikte şekillenmeye başlamıştır. Zira ekonomik, kültürel ve toplumsal anlamda büyük bir dinamizm barındıran bu coğrafyada, I. Konstantinos'un öncülüğünde yeni bir başkent oluşturulmuş ve Hristiyanlığın benimsenmesi ile birlikte de “*Yeni Roma İmparatorluğu*” ortaya çıkmıştır. Bu değişimi nitelendirmek üzere 16. yüzyılda Hieronymus Wolf'un öncülük ettiği, 19. yüzyıl ile birlikte de akademik düzeyde kullanılmaya başlanan “*Byzantion*” terimi, Doğu Roma'nın yüzyıllar boyunca gerek kültürel ve siyasî gerekse de dinî anlamda geçirdiği değişim evresinin bir yansıması olarak kabul görmüştür. Öyle ki Bizans İmparatorluğu'nun temelleri Konstantinopolis'in 330 yılında Byzantion topraklarında kurulmasıyla birlikte atılmıştır. Nitekim birçok tarihçiye göre Yeni Roma'nın kurulması Bizans'ın kaynağını ve kökenini ifade etmiştir. Bu düşüncelerden hareketle, çalışmada Doğu Roma yerine Bizans isminin kullanılması uygun görülmüştür.

4. yüzyıldan başlayarak 15. yüzyılın ortalarına kadar varlığını sürdüren Bizans İmparatorluğu, tarihin her döneminde Akdeniz dünyasının önemli aktörleri arasında yer bulmuştur. Kendine özgü karakteriyle büyük bir dinamizm kazanan imparatorluk, Cebeli Tarık'dan başlayıp, Ortadoğu ve Kafkasya'ya kadar ulaşan geniş sınırlardan; sadece başkent ve çevresi ile sınırlı kalacak yıllara değin, “*Dünya Devleti*” olma ideasını bir imparatorluk mirası haline getirmiştir. Bizans, felaket yılları olarak anılan 7. yüzyıl ile birlikte Mısır, Suriye, Filistin ve Kuzey Afrika gibi zengin eyaletlerini kaybetmiştir. 11. yüzyılın ardından iktidarının temel dayanaklarından biri olan Anadolu'daki hâkimiyetini yitirerek büyük yıkımlar yaşamıştır. Bu kötü gelişmelere rağmen imparatorluğu ayakta tutan en önemli faktör ise haleflik ve miras olgusu

etrafında şekillenen veraset anlayışı olmuştur. Yüzyıllar boyunca maruz kalınan felaketler, yaşanan yönetim darbeleri, değişen hanedanlıklar; kısacası siyasî ve sosyal koşullar ne olursa olsun Roma mirası hep yaşatılmaya çalışılmıştır. Tezin başlığında kullanılan “*Bizans’ın restorasyonu*” kavramı bu anlamda ele alınması gereken özel bir süreci kapsamaktadır.

Bizans İmparatorluğu’nun tarih boyunca uğradığı en büyük yıkım 1204 yılında Latinlerin, İstanbul’u işgal etmeleri sonucunda ortaya çıkmıştır. İmparatorluk kurumları ortadan kaldırılmış, topraklar bölünerek pay edilmiş ve devlet inkıraza uğramıştır. Hemen akabinde imparatorluğu içine düştüğü bu kötü durumdan kurtarmayı amaçlayan siyasî teşekküller meydana gelmiş; Komnenoslar Trabzon’da¹, Angeloslar Epeiros’ta, Laskarisler ise İznik’te Latinlere karşı başlayan siyasî ve ideolojik direnişin merkezleri olmuşlardır. Kuruldukları günden itibaren Bizans tebaasının hâkimi olmak yolunda adımlar atan bu teşekküllerden en önemlisi şüphesiz İznik İmparatorluğu’dur. Zira her daim siyasî, kültürel ve toplumsal anlamda Bizans’ın izinden gitmiş ve 1261 yılında İstanbul’u Latin işgalinden kurtararak restorasyonu tamamlamıştır. Özellikle Theodoros Laskaris’in bu başarıda en büyük paya sahip olduğu unutulmamalıdır. O, IV. Haçlı Seferi’nin ardından uyguladığı başarılı diplomasi ve politikalar sayesinde patriklik ve imparatorluk kurumlarını yeniden canlandırarak Bizans mirasını devralmıştır. Nitekim bu dönem Bizans tarihi için oldukça önemli bir evre olarak kabul edilmiş ve “*Sürgündeki Bizans Hükümeti*” olarak nitelendirilmiştir.²

Devletin kuruluş evresi, Latinler ve Türkiye Selçukluları başta olmak üzere Trabzon Rum İmparatorluğu, Epeiros Prensiği ve Bulgar Çarlığı’yla olan çok odaklı politik ilişkiler anlamında üzerinde durulması gereken bir süreci kapsamaktadır. Ayrıca bu süreç 13. yüzyıl Akdeniz dünyasında yaşanan değişimleri iyi kavrayabilmek adına oldukça önemli bir dönemdir. Bütün bunlar İznik İmparatorluğu’nu çeşitli yönleriyle ele alınıp incelenmesi gereken bir konu haline getirmiştir. Bu bağlamda Bizans’ın IV. Haçlı Seferi’nin ardından uğradığı yıkımı gözler önüne sererek onu yeniden tarih

¹ Kuruluşu birtakım belirsizlikler taşısa da Trabzon Rum İmparatorluğu’nun ortaya çıkışı İstanbul’un Latinler tarafından zapt edilmesinin bir sonucu değildir. Bu konuya ileride değinilecektir.

² Michael Angold, *A Byzantine Government in Exile; Government and Society Under the Laskarids of Nicaea (1204-1261)*, OUP, Oxford, 1975.

sahnesine çıkaracak dinamiklerin tespiti ve tahlili çalışmanın öncelikli amacını oluşturmaktadır.

Tezin anlatımına İznik İmparatorluğu'nun kuruluşuna ön ayak olan, İstanbul'un Latinler tarafından zaptı ve bu sürecin tarihsel arka planına yer vererek başlanması, gerek neden-sonuç ilişkileri kurmak gerekse de sonradan şekillenecek politik ağların iyi anlaşılabilmesi amacıyla uygun görüldü. Olay örgüsü, devletin gelişim ve değişim evrelerine yön veren kronolojik süreçler ışığında ele alındı. Devletler arası diyaloglarda, kültürel ve ekonomik ilişkilerden ziyade siyasî meseleler ekseninde bir anlatı oluşturuldu. Kuruluş yıllarındaki ihtilafli olaylar ele alınırken kesin yargılarda bulunmak yerine mevzubahis konu hakkında öne sürülen görüşlerin bir arada verilmesine dikkat edildi. Bunun yanı sıra İznik'in çevresi ile kurmuş olduğu münasebetlere farklı bir perspektiften yaklaşılmaya çalışıldı. Tezde kullanılan ve aitlik bildiren bazı özel isimler Türkçeleştirildi. (Örneğin Marki Boniface de Montferrat adı Montferrat Markisi Boniface olarak kullanıldı.) İsimlerin okunuşlarını kolaylaştırmak adına ise herhangi bir kısaltma yapılmadı. (Örneğin Theodoros-Theodor, Baudouin-Baldwin gibi.) Grekçe kökenli isim ve yer adları ise Arkaik okunuşları baz alınarak Türk alfabesine transkripsyonu yapılmış şekli ile kullanıldı. (Örneğin modern Yunanca okunuşu temel alınarak belirlenen "Epiros" yerine "Epeiros" kelimesi kullanıldı.) Yer adları Grekçe kökenleri ile birlikte verilmeye gayret edildi. Ancak İznik, İstanbul gibi olay anlatımında çokça kullanılan isimler anlatım akışını sağlamak adına Türkçeleriyle kendilerine yer buldu.

2. Kaynaklar ve Modern Literatür

Bilindiği üzere ana kaynakların tarih bilimi açısından değeri her geçen gün daha fazla artmaktadır. Nitekim araştırma safhalarından en önemlisi okuyucuya sunulacak bilgilerin doğruluk ve güvenilirliğini sağlamak adına ana kaynakları kullanmaktır. Çalışmada, mevzubahis kaygıları ön planda tutan bir yöntem uygulanmaya gayret edilmiştir. Bu anlamda öncelikle Niketas Khoniates'in *Historia*'sından bahsetmek gerekmektedir. 1118-1206 yılları arasını kapsayan eser, toplam 21 kitaptan meydana gelmektedir. Komnenoslar ve Angeloslar dönemi ile İznik İmparatorluğu'nun kuruluş yılları hakkında barındırdığı bilgiler çalışmanın konusu itibariyle büyük bir öneme sahiptir. İstanbul'un zaptı üzerine yaptığı anlatı ise IV. Haçlı Seferi'nin Bizans'ın gözünden görülmesini sağlamıştır. Zira Niketas'ın yaşananlara yakından tanıklık

etmesi yazdığı bu eseri hayatî bir öneme kavuşturmuştur. *Historia*, Theodoros Laskaris'in Batı Anadolu'da Rum birliğini sağlama yolunda yerel hâkimlerle verdiği mücadeleler başta olmak üzere, Latinlere karşı yapılan savaşlar ve Trabzon Rum İmparatorluğu ile kurulan ilk temaslar hakkında oldukça değerli bilgiler barındırmaktadır. Tezde, Harry J. Magoulias'ın İngilizce çevirisi ile Işın Demirkent ve Fikren Işıltan'ın Türkçe tercümelemleri kullanılmıştır. Bazı önemli noktalarda ise Immanuelis Bekkeri neşri ve Ioannes Van Dieten'in düzenleme baskısından faydalanılmıştır.³

Niketas Khoniates'in *Orationes et Epistulae* adlı eseri de tezin konusu açısından önemli bir kaynaktır. Özellikle Türkiye Selçukluları ile ilişkiler ve Anadolu'da meydana gelen mücadeleler konusunda değerli ipuçları ihtiva etmektedir.⁴ Ayrıca Nikeforos Gregoras'ın *Romaike Historia* adlı eserinin başlangıç bölümleri Theodoros Laskaris'in ilk faaliyetleri hakkında bazı özet bilgiler barındırır. Ancak müellifin Antiokheia Savaşı hakkında yapmış olduğu anlatı oldukça değerlidir.⁵

Geoffroi de Villehardouin'in *La Conquête de Constantinople* isimli eseri tezin ilk bölümleri açısından oldukça önemli bir kaynaktır. IV. Haçlı Seferi'ne bizzat iştirak eden yazar, unvanı ve ordudaki konumu itibari ile yaşanan politik gelişmelere yakından tanıklık etmiştir. Haçlı seferinin teşekkülünden İstanbul'un zaptı ve sonrasına uzanan anlatısı 1205 Edirne Savaşı'nın ardından kesilmiştir. Özellikle 1204 yılı sonrası, Latinlerin Küçük Asya'daki faaliyetleri bakımından en kapsamlı yapıttır. Bu doğrultuda İstanbul-İznik münasebetleri üzerine barındırdığı bilgiler tezin ihtivası açısından oldukça hayatîdir. Henri de Valenciennes'in *Histoire de l'Empereur* adlı eseri ise Villehardouin'in tamamlayıcısı olmuştur. Nitekim Marki Boniface'in ölümü ardından kesilen anlatının devamı niteliğindedir. 1207 yılı sonrası Kuzey Batı Anadolu'da Theodoros ve Henri arasındaki mücadeleler hakkında önemli bilgiler içermektedir. Özellikle David Komnenos'un Latinlerle iş birliği yaptığı süreç üzerine

³ Niketas Khoniates, *Nicetae Choniatae Historia*, nşr. Immanuelis Bekkeri, CSHB, Bonn, 1835; *Nicetae Choniatae Historia*, dznl. Ioannes Aloysius Van Dieten, CFHB, 1975; *O City of Byzantium, Annals of Niketas Choniates*, çev. Harry J. Magoulias, Wayne State University Press, Detroit, 1984; *Historia (Ioannes ve Manuel Komnenos Devirleri)*, çev. Fikret Işıltan, TTK, Ankara, 1995; Niketas Khoniates, *Historia; Komnenos Hanedanı'nın Sonu ve II. Isaakios Angelos Devri*, çev. Işın Demirkent, Dünya Kitapları, İstanbul, 2006; Niketas Khoniates, *Historia; İstanbul'un Haçlılar Tarafından Zaptı ve Yağmalanması*, Dünya Kitapları, İstanbul, 2013.

⁴ Niketas Khoniates, *Orationes et Epistulae*, dznl. Ioannes Aloysius Van Dieten, CFHB, 1975.

⁵ Nikeforos Gregoras, *Nicephori Gregorae Byzantina Historia*, Cild I, nşr. Ludwig Schopen, Cambridge, 2012.

değerli bir yapıttır. Çalışmada her iki kaynak için Ali Berktaş'ın İş Bankası yayınlarından çıkan Türkçe çevirisinden faydalanılmıştır.⁶

Georgios Akropolites'in *Historia*'sı altı çizilmesi gereken değerli bir eserdir. İznik tarih yazımının güzel bir örneği olan bu kaynak, 1203-1261 yılları arasında kapsamaktadır. Kronolojik birtakım yanlışlıklar barındırsa da İznik İmparatorluğu tarihi açısından başyapıt niteliğindedir. Özellikle İznik'te üst düzey yöneticilik görevlerinde bulunması onun kalemini ayrıcalıklı kılmıştır. Kuruluş yılları hakkında çok zengin bilgiler olmamasına karşın sonraki süreçler açısından önemli bilgiler barındırmaktadır. Zira Epeiros'la kurulan ilk ilişkiler, Latinlerle verilen mücadeleler, Nymphaion Antlaşması'nın öncesi ve sonrası, Türkiye Selçukluları ile olan yakınlaşmalar ve Antiokheia Savaşı başta olmak üzere oldukça kıymetli bilgiler vermektedir. Çalışmada, eseri önemli dipnotlarla kritik eden Ruth Macrides'in İngilizce tercümesi⁷ ile Bilge Umar'ın Türkçe'ye kazandırdığı çeviriden faydalanılmıştır.⁸ Bazı önemli konularda ise Heisenberg'in 1903 yılında basılan Teubner neşri kullanılmıştır.⁹

İznik İmparatorluğu'nun çevresiyle kurmuş olduğu politik temaslarda Türkiye Selçuklu Devleti'nin yeri apayrıdır. Nitekim taraflar arasında kurulan ilişkiler kuruluş yıllarının önemli bir kısmını teşkil etmektedir. Bu doğrultuda 13. yüzyıl Anadolu'sunun en önemli tanığı sayılan İbn Bibi'nin Farsça olarak kaleme aldığı *El-Evâmirü'l-Alâ'iyye fi'l-Umûri'l-Alâ'iyye*'si, Theodoros Laskaris'in Türkiye Selçukluları ile yapmış olduğu antlaşmalar başta olmak üzere 1211 Antiokheia Savaşı ve sonrası konuları açısından oldukça değerlidir. Yazarın eserde kronolojiye yer vermemesine karşın özellikle taraflar arasındaki yakınlaşmalara geniş yer ayırması, İznik'e Selçuklu penceresinden bakılabilmesini sağlamıştır. Tezde, *El-Evâmirü'l-Alâ'iyye*'nin Mürsel Öztürk tarafından yapılan Türkçe tercümesi kullanılmıştır.¹⁰ Ayrıca Türkiye Selçuklularıyla ilişkiler üzerine Aksarayî, Anonim Selçuknâme ve Müneccimbaşı'ndan yeri geldiğinde faydalanılmıştır.¹¹

⁶ Geoffroi de Villehardouin ve Henri de Valenciennes, *IV. Haçlı Seferi Kronikleri*, çev. Ali Berktaş, İş Bankası Yayınları, İstanbul, 2016.

⁷ George Akropolites, *The History; Introduction, translation and commentary*, çev. Ruth Macrides, Oxford University Press, 2007.

⁸ Georgios Akropolites, *Vekayinâme*, çev. Bilge Umar, Arkeoloji ve Sanat Yayınları, İstanbul, 2008.

⁹ Georgios Akropolites, *Opera*, I, nşr. Augustus Heisenberg, Leipzig, 1903.

¹⁰ İbn Bibi, *El-Evâmirü'l-Alâ'iyye fi'l-Umûri'l-Alâ'iyye*, çev. Mürsel Öztürk, TTK, Ankara, 2014.

¹¹ Kerimüddin Mahmud-i Aksarayî, *Müsâmeretü'l-Ahbâr*, çev. Mürsel Öztürk, TTK, Ankara, 2000; Anonim Selçuknâme, *Anadolu Selçukluları Devleti Tarihi III*, çev. Feridun Nafiz Uzluç, Örnek

Theodoros'un Trabzon Rum İmparatorluğu ile olan son dönem mücadeleleri konusunda Efes Metropoliti Nicholas Mesarites'in kayıtları son derece değerlidir. Zira taraflar arasında 1208-1214 yıllarında yaşanan gelişmelere yakından tanıklık etmesi onun yazımını ayrıcalıklı kılmıştır. Ayrıca Trabzon-Konya ve İznik ekseninde şekillenen politik yakınlaşmalar üzerine barındırdığı ipuçları önemli bir evreye ışık tutmaktadır. Kaynağın Trabzon Rum İmparatorluğu'nun ilk dönemleri üzerine şekillenen kısımları Alexander Vasiliev tarafından kısa bir makalede değerlendirilmiştir.¹² Ayrıca genel kapsayıcılığı, Michael Angold'un yapmış olduğu değerli bir çalışma ile irdelenmiştir.¹³ 2017 yılında ise yine aynı yazarın emekleri dahilinde, Mesarites'in hayatı ile faaliyetlerini ele alan ve içerisinde tercüme metinlerinin de bulunduğu bir kitap literatüre kazandırılmıştır.¹⁴

Papa III. Innocent'in 1208 yılına tarihlenen Epistula XLVII'si İznik ile papalık arasındaki ilişkileri aydınlatan önemli bir belgedir. Nitekim bu mektup Batı'nın Bizans'ın devamı niteliğindeki bir siyasî yapılanmaya karşı bakış açısını ortaya koyan ipuçları barındırmaktadır. Ayrıca III. Innocent tarafından Montferrat Markisi Boniface'e gönderilen mektup da İstanbul'un Haçlılar tarafından zapt edilmesi üzerine papanın düşüncelerini içermektedir. Jacques Paul Migne'nin *Patrologiae Cursus Completus*'undaki "Epistula XLVII. Nobili Viro Theodoro Lascaro" ile "Epistula CXXXIII. Marchioni Montisferrati" başlıklı mektuplar bu çalışmada kullanılmıştır.¹⁵

Burada bahsedilmesi gereken bir diğer kaynak ise Robert de Clari'nin *La Conquête de Constantinople* isimli eseridir. Sıradan bir asker olarak IV. Haçlı Seferi ordusunda yer alan ve yaşananlara bizzat tanıklık eden Clari'nin yazdıkları, tarihlendirme hataları bulunmasına rağmen oldukça değerlidir. Ayrıca bazı gelişmelere Villehardouin'den daha farklı bir bakış açısıyla yaklaşmış ve onun tamamlayıcısı olmuştur. Bu nedenle IV. Haçlı Seferi'nin ele alındığı bölümde Beynun Akyavaş'ın yapmış olduğu Türkçe tercümeden sıkça faydalanılmıştır.¹⁶

Matbaası, Ankara, 1952; Müneccimbaşı Ahmed b. Lütfullah, Câmîu'd-Düvel, çev. Ali Öngül, Akademi Kitapevi, İzmir, 2001.

¹² Alexander A. Vasiliev, "Mesarites as a Source", *Speculum*, XIII, Nisan, 1938, s. 180-182.

¹³ Michael Angold, "Mesarites as a source: then and now" *BMGS*, 40(1), Nisan 2016, s. 55-68.

¹⁴ Michael Angold, *Nicholas Mesarites: His Life and Works in Translation*, Liverpool University Press, Liverpool, 2017.

¹⁵ Innocent III, "Epistula XLVII. Nobili Viro Theodoro Lascaro", ed. J.P. Migne, *Patrologiae cursus completus, series graeco-latina*, Paris, 1857-66, s. 1372-1375; Innocent III, "Epistula CXXXIII. Marchioni Montisferrati", ed. J.P. Migne, *Patrologiae cursus completus, series graeco-latina*, Paris, 1857-66, s. 710-714.

¹⁶ Robert de Clari, *İstanbul'un Zaptı (1204)*, çev. Beynun Akyavaş, TTK, Ankara, 1994.

Bütün bunların yanısıra tezin tarihsel arka planı vermek üzere kullanılan kaynaklardan da bahsetmek gerekir. Özellikle Komnenos restorasyonu ve Angeloslar döneminin ele alındığı bölümde, Anna Komnenanın *Alexiad*'ı ile Ioannes Kinnamos'un *Historia*'sına sıklıkla başvurulmuştur. Kapsadıkları dönem itibariyle birer başyapıt sayılan bu kaynaklar, Bizans dünyasının Haçlılara karşı bakış açılarını göstermesi bakımından oldukça önemlidirler ve bu doğrultuda kullanılmışlardır. İmparator Aleksios Komnenos'un kızı olan Anna Komnena, babasının hâkimiyet yıllarını ayrıntılı bir şekilde ele aldığı eserinde, I. Haçlı ve 1101 Haçlı Seferleri sırasında Bizans'a yönelen tehdidi ve Batı'nın bu anlamdaki yaklaşımlarını eleştirisel bir biçimde ele almıştır.¹⁷ Aynı doğrultuda kullanmış olduğumuz Ioannes Kinnamos ise özellikle Manuel dönemi hakkında bir başyapıttır. II. Haçlı Seferi başta olmak üzere Bizans-Haçlı ilişkileri bağlamında sunduğu bilgiler son derece önemlidir. Nitekim Bizans'ın Haçlılara karşı bakış açısını gözler önüne sermektedir.¹⁸

İznic İmparatorluğu üzerine modern çalışmaların azlığı üzüntü verici bir durumdur. Yine de bu eksiklik mevzubahis sürecin daha fazla araştırılması konusunda teşvik edici bir etki yaratmaktadır. Bu doğrultuda yapılan ilk önemli çalışma 20. yüzyılın başlarına dayanmaktadır. İngiliz tarihçi Alice Gardner *The Lascarids of Nicaea; The Story of An Empire in Exile* isimli eseriyle IV. Haçlı Seferi'nden başlayarak, 1261 yılına kadar İznic İmparatorluğu tarihini ele almıştır.¹⁹ En önemli Bizans tarihçilerinden biri olan Michael Angold İznic üzerine yaptığı çalışmalarla, bevzubahis dönem konusunda en üretken yazar olmuştur. 1975 yılında yayınlanan *A Byzantine Government in Exile; Government and Society Under the Laskarids of Nicaea (1204-1261)* isimli eseriyle İznic İmparatorluğu'nun idarî mekanizmaları ve toplum yapısını ele alarak büyük bir boşluğu doldurmuştur.²⁰ Ayrıca kaleme aldığı makale ve maddeler ile konu üzerine geniş bir yelpaze sunmuştur.²¹

¹⁷ Anna Comnena, *The Alexiad of Anna Comnena*, çev. E.R. Ashton Sewter, Penguin Books, Baltimore, 1969; Anna Komnena, *Alexiad; Anadolu'da ve Balkan Yarımadası'nda İmparator Alexios Komnenos Dönemi'nin Tarihi Malazgirt'in Sonrası*, çev. Bilge Umar, İnkılap Kitabevi, 1996.

¹⁸ John Kinnamos, *Deeds of John and Manuel Comnenus*, çev. Charles M. Brand, Columbia University Press, New York, 1976; Ioannes Kinnamos, *Ioannes Kinnamos'un Historia'sı (1118-1176)*, çev. Işın Demirkent, TTK, Ankara, 2001.

¹⁹ Alice Gardner, *The Lascarids of Nicaea; The Story of An Empire in Exile*, Methuen & Co. Ltd., London, 1912.

²⁰ Michael Angold, *A Byzantine Government in Exile; Government and Society Under the Laskarids of Nicaea (1204-1261)*, OUP, Oxford, 1975.

²¹ Michael Angold, "Byzantine Nationalism and the Nicaean Empire", *BMGS*, I/I, 1975, s. 49-70; Michael Angold, "Greeks and Latins after 1204: the perspective of exile", *Mediterranean Historical Review*, 4, 1989, s. 63-86.

İznik'in çevresiyle kurmuş olduğu politik ilişkiler temel alınarak oluşturulan çalışmalar da oldukça önemli bir ihtiyacı karşılamıştır. Bu anlamda öncü sayılan Alexis Savvides'in *Byzantium in The Near East: Its Relations with The Seljuk Sultanate of Rum in Asia Minor The Armenians of Cilicia and The Mongols A.D. c. 1192-1237* adlı eserinin altı çizilmelidir.²² Savvides'in İznik-Konya ilişkilerine geniş yer ayırması tezin konusu itibarıyla oldukça önemli olmuştur. Ayrıca imparatorluğun Anadolu siyaseti üzerine yoğunlaşmış, Kilikya Ermenileri ve Moğollarla yapmış olduğu politik yakınlaşmaları da ele almıştır. Savvides'in yanı sıra Türkiye Selçukluları ile olan ilişkileri temel alan bir başka önemli eser ise Dimitri Korobeinikov'un *Byzantium and the Turks in the Thirteenth Century* isimli kitabıdır.²³ Şüphesiz bu konuda yapılan en kapsamlı çalışmadır. Nitekim Türkiye Selçukluları ile İznik İmparatorluğu münasebetleri üzerine farklı bakış açıları sunmuş ve yeni yorumlar kazandırmıştır. Bu nedenle mezkûr konunun ele alındığı bölümlerde kendisinden sıkça istifade edilmiştir.

Latinlerle olan ilişkiler İznik İmparatorluğu tarihinin önemli bir evresini teşkil etmektedir. Nitekim üzerinde ekseriyetle durulan konulardan birini oluşturmuştur. Bu doğrultuda en çok kullandığımız çalışma Aphrodite Papayianni'nin *Aspects of the Relationship Between the Empire of Nicaea and the Latins; 1204-1254* isimli doktora tezidir.²⁴ Papayianni, İznik ve İstanbul arasında kurulan politik, kültürel, dinî ve askerî diyalogları iyi bir şekilde ele almış ve bu anlamda önemli bir eksikliği doldürmüştür.

Theodoros Laskaris dönemi Epeiros ile ilişkilerin durgun geçtiği bir süreç olmasına karşın dinî meseleler üzerine tartışmaların yaşandığı bir dizi olayı barındırmaktadır. Bu anlamda Donald Nicol'un katkıları oldukça önemlidir.²⁵ Ancak konuyu özel olarak ele alan Apostolos Karpozilos, *The Ecclesiastical Controversy Between The Kingdom of Nicaea and The Principality of Epiros (1217-1233)* isimli eseriyle ilk olarak

²² Alexis G. C. Savvides, *Byzantium in The Near East: Its Relations with The Seljuk Sultanate of Rum in Asia Minor The Armenians of Cilicia and The Mongols A.D. c. 1192-1237*, Byzantine Texts And Studies, Atina, 1981.

²³ Dimitri Korobeinikov, *Byzantium and the Turks in the Thirteenth Century*, OUP, Oxford, 2014.

²⁴ Aphrodite Papayianni, *Aspects of the Relationship Between the Empire of Nicaea and the Latins; 1204-1254*, Yayınlanmamış Doktora Tezi, University of London, 2000.

²⁵ Donald M. Nicol, *The Despotate of Epiros*, Basil Blackwell, Oxford, 1957; Donald M. Nicol, "Ecclesiastical Relations Between The Despotate of Epiros and The Kingdom of Nicaea in the years 1215 to 1230", *Byzantion*, 22, 1952, s. 207-228.

Epeiros'un kuruluşu ve niteliği üzerine yeni fikirler gündeme getirmiş, ardından İznik ile olan dinî tartışmalara farklı bakış açıları kazandırmıştır.²⁶

İznik'in dış ilişkiler bağlamında kurduğu politik ve kültürel diyaloglar ülkemizde de ele alınmıştır. Bu anlamda Şahin Kılıç'ın *13. Yüzyıl'da Bizans'ı Etkileyen Ekonomik, Siyasî ve Kültürel İlişkiler (1204-1261)* isimli yüksek lisans tezi, İznik'in Trabzon, Epeiros ve Bulgarlarla olan siyasî, kültürel ve ekonomik etkileşimleri üzerine değerlendirmeler sunmuştur.²⁷ Ayrıca ülkemizde İznik İmparatorluğu ve kuruluşu üzerine tezlerin hazırlanmakta olması da sevindirici bir durumdur. Şüphesiz bu çalışmalar Bizans tarihi literatürüne farklı bakış açıları kazandıracaktır. Araştırma süresi zarfında, yukarıda bahsettiğimiz bütün bu çalışmaların dışında, satır aralarında veya ilgili bölümlerinde tezin konusu hakkında bilgi veren birçok değerli eserden de faydalanılmıştır.

B. İNKIRAZA GİDEN SÜRECİN TARİHSEL ARKA PLANI

1. Komnenos Restorasyonu ve Çöküşü

Komnenosların başarılı fakat zahirî bir etki yaratan restorasyonlarının hemen ardından başlayan ve kurmuş oldukları sistemin çöküşü ile birlikte hız kazanan, Bizans devlet ve taşra teşkilatı içerisindeki çözülme, Angeloslar döneminde zirve yapmıştır. Bu durum imparatorluğu zamanla gerek iktisadî gerekse de siyasî anlamda bir uçuruma sürüklemiş ve 13 Nisan 1204 tarihinde noktalanacak sürecin kapılarını aralamıştır. Sonuçta İstanbul, Haçlılar tarafından ele geçirilmiş ve imparatorluğun yıkıntıları üzerinde birçok siyasî güç ortaya çıkmıştır. Doğal olarak Bizans'ın, bir Haçlı ordusu karşısında dahi acziyete düşmesine neden olan olayların ipuçları yukarıda bahsi geçen önemli süreç içerisinde aranmalıdır. Nitekim İznik İmparatorluğu bu çöküşün bir sonucu olarak ortaya çıkacak, zamanla güçlenecek ve bölgedeki rakiplerini geride bırakarak imparatorluk mirasını devralacaktır.

²⁶ Apostolos D. Karpozilos, *The Ecclesiastical Controversy Between The Kingdom of Nicaea and The Principality of Epiros (1217-1233)*, Kentron Vzantinon Erevnon, Thessaloniki, 1973.

²⁷ Şahin Kılıç, *13. Yüzyıl'da Bizans'ı Etkileyen Ekonomik, Siyasî ve Kültürel İlişkiler (1204-1261)*, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Uludağ Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Bursa, 2003.

II. Basileios'un 1025'teki ölümünün ardından Aleksios Komnenos'un egemen olduğu yıla kadar toplam 13 hükümdara tanıklık eden Bizans²⁸, 11. yüzyılın sonlarına gelindiğinde, bir zamanlar "iktidarının ana kaynağını" oluşturan Anadolu'daki nüfuzunu yitirmiş, stratejik anlamda oldukça önemli olan İtalya Yarımadası'ndaki topraklarını ve "İmparatorluğun göz bebeği" durumundaki Balkan toprakları üzerindeki hâkimiyetini kaybetmişti. Ayrıca imparatorluğun temel dinamiklerini meydana getiren bu önemli bölgelerin kaybedilmesi, iktisadî ve sosyal sistemin bozulmasına, ekonominin büyük zararlar görmesine neden olmuştu. 1081 tarihinde askerî bir darbe sonucu yönetimi ele geçiren ve halk tarafından tek kurtarıcı olarak görülen Aleksios Komnenos başa geçtiğinde imparatorluğun genel durumu bu şekilde idi. Böylesine ağır bir bilançoğu devralmak omuzlarına oldukça büyük bir sorumluluk yüklemişti. Bu durum ise hâkimiyetinin ilk on yılının sancılı bir şekilde geçmesine sebep olmuştu. Yine de bu zor süreç içerisinde, imparatorluğun devamı için hayatî bir mesele haline gelen Norman İstilasası ile Balkanlar'da gittikçe büyüyen Peçenek tehdidinin önü zor da olsa alınmıştı. Bunun yanı sıra dönemin en önemli hadiselerinden biri olan I. Haçlı Seferi'nden ve seferin Anadolu'da çıkardığı kargaşadan yararlanarak İznik başta olmak üzere Batı Anadolu topraklarındaki Bizans hâkimiyetini yeniden sağlamıştı. Ayrıca bozulan ekonomik düzeni, birtakım malî reformlar sayesinde yoluna koymuştu.²⁹ Hükümdarlığı süresince uyguladığı usta politikaları, güçlü iradesi ve kabiliyetleri sayesinde 1071'deki Malazgirt yenilgisinin ardından hız kazanan kötü gidişata son vermeyi ve imparatorluğu yeniden ayağa kaldırmasını bilmişti.

Aleksios Komnenos'un başlattığı bu değişim, ardılları tarafından da başarı ile devam ettirilmiştir. Oğlu Ioannes, Batı'da ve Doğu'da elde ettiği güçle kısa bir sürede bölgenin önemli bir aktörü haline gelmiştir. Peçenek tehdidini tamamen ortadan kaldıran imparator, Anadolu'daki siyasî konjonktürü de kendi kontrolünde tutmuş ve Haçlılar üzerinde büyük bir üstünlük sağlamıştır.³⁰ Nitekim 1138'de çıktığı sefer

²⁸ Orta Bizans Devlet sisteminin çöküşü ile birlikte başa geçen ve merkezdeki asalet sınıfına dayanan bu devrin imparatorları uyguladıkları politikalarda oldukça başarısız olmuşlardır. Bizans'ın büyük toprak kayıpları yine bu dönemde meydana gelmiştir. Bkz. Michael Angold, *The Byzantine Empire 1025-1204; A Political History*, New York, 1997, s. 35-115.

²⁹ Michael F. Hendy, *Coinage and Money in the Byzantine Empire 1081-1261*, Dumbarton Oaks Center for Byzantine Studies, Washington, 1969, s. 71-81; Angeliki E. Laiou ve Celile Morrisson, *The Byzantine Economy*, CUP, New York, 2007, s. 147-155; Michael Angold, *The Byzantine Empire*, s. 154-155.

³⁰ Özellikle Aleksios'un Bohemund'a karşı 9 Ekim 1107 tarihinde Draç'ta kazandığı galibiyet ve hemen ardından imzalanan Devol Antlaşması, imparatorluğun Haçlılar karşısındaki itibarını arttırmış ve siyasî arenada üstünlük sağlamıştır. Bkz. Anna Komnena, *Sewter*, s. 395-434; Umar, s. 420-438; Ralph-

sırasında, Antakya’da büyük bir saygıyla karşılanmış ve oluşturduğu güçlü orduyla Şeyzar önlerine kadar gelerek, Bizans’ın eski günlerini hatırlatmıştır. Ancak Haçlı liderlerinin bölgedeki Bizans varlığından rahatsız olması, onu müttefiksiz bırakmış ve geri çekilmesine neden olmuştur. Bu mesele, Ioannes’in ardından Manuel’i de ilgilendirecek ve zaman içerisinde devletin önemli bir politikası haline gelecekti.³¹

Gerek Aleksios gerekse de ardılları Ioannes ve Manuel Suriye’ye hayatî bir önem biçmişlerdi. Zira başta Anadolu olmak üzere kaybedilen bölgelerin yeniden alınması, öncelikle stratejik ve iktisadî anlamda oldukça avantajlı bir konumda bulunan Kuzey Suriye ve Kilikya bölgesinin ele geçirilmesine ve burada kurulacak askerî üstlere bağlı idi.³²

Babasının tedbirli ve tutumlu politikasının tersine kafasındaki fikirleri gerçekleştirmek adına cesur adımlar atan Manuel, Komnenosların bir devlet politikası haline getirdiği, dünya devletini yeniden canlandırma fikrini etkin bir şekilde uygulayamaya koymuş ve bu doğrultuda gerek Batı’da gerekse de Doğu’da büyük mücadeleler vermiştir.³³ İtalya ve Antakya başta olmak üzere çeşitli konularda anlaşmazlık yaşadığı Normanlara karşı Alman kralı III. Konrad ile ittifak kurmuş, Venedik deniz gücünü de yanına çekerek Avrupa siyasetinde önemli bir adım atmıştır. Bu birliktelik Almanların II. Haçlı Seferi’ne katılmasıyla sarsılmış olsa da etkisini devam ettirmiş; Norman-Fransa-Macaristan ve Sırbistan ittifakına karşı caydırıcı olmuştur. Ancak bu yapı somut adımlar atamamış, III. Konrad’ın ölümüyle birlikte de büyük bir yara almıştır. Nitekim yeni Alman imparatoru I. Friedrich Barbarossa, politik anlamda İmparator Manuel ile aynı misyonu paylaştığı için Bizans ile hiç bir zaman yakınlaşma içerisinde olmamıştır. Ayrıca bu sıralarda büyük siyasî otoritelerin ortak amaçlar doğrultusunda derin politikalar güttüğü bir “Avrupa siyaseti devresi” başlamıştır.³⁴ Böylesi bir

Johannes Lillie, *Byzantium and The Crusader States*, çev. J. C. Morris ve Jean E. Ridings, OUP, Oxford, 1993, s. 72-82; Ebru Altan, “Bizans’a Karşı İlk Haçlı Seferi Girişimi ve 1108 Devol Antlaşması”, Prof. Dr. Mehmet İpşirli Armağanı, I, Timaş Yayınları, İstanbul, 2013, s. 117; Joan M. Hussey, “Byzantium and the Crusades, 1081-1204”, *A History of the Crusades, The Later Crusades, 1189-1311*, ed. Kenneth M. Setton, The University of Wisconsin Press, Madison, 1969, s. 127; Sevtap Gölgesiz Karaca, *Kuruluş Döneminde (1098-1112) Antakya Haçlı Prinkepsliği-Bizans İlişkileri*, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Ege Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İzmir, 2007, s. 81.

³¹ Akif Rençber, “Komnenos Hanedanı Döneminde Bizans’ın Kilikya Politikası”, *İnsan ve Toplum Bilimleri Araştırma Dergisi*, 6/3, 2017, s. 2129.

³² Warren Treadgold, *A History of the Byzantine State and Social*, Stanford University Press, Stanford, 1997, s. 668; Michael Angold, “The Byzantine Empire, 1025-1118”, *NCMH*, IV/II, CUP, Cambridge, 2008, s. 249.

³³ Paul Magdalino, *The Empire of Manuel Komnenos I, 1143-1180*, CUP, Cambridge, 1993, s. 41-108.

³⁴ George Ostrogorsky, *Bizans Devleti Tarihi*, çev. Fikret Işıltan, TTK, Ankara, 2011, s. 356.

dönemde; “*Dünya Devleti*” haline gelmek, Bizans’ın içinde bulunduğu durum düşünüldüğünde oldukça zor bir mesele idi.

11. yüzyılın son çeyreğine gelindiğinde gücünün zirvesine ulaşan Manuel Komnenos, II. Haçlı Seferi’nin çıkardığı sorunların üstesinden gelerek, Anadolu’yu uyguladığı denge politikası sayesinde uzun bir süre kontrolü altında tutmasını bilmiş, Kumanlar, Sırp ve Macarlara karşı yürüttüğü politikalar sayesinde Balkanlar’daki hâkimiyetini de pekiştirmişti. Ancak tüm bu başarılarına rağmen Batı Avrupa siyasetinde devre dışı bırakılan ve özellikle Myriokephalon’da aldığı büyük yenilgi sonrası askerî gücünü önemli ölçüde kaybeden Manuel, büyük bir kaynak ve enerji sarf ettiği politikalarının çöküşünü izlemek durumunda kalmıştı. Onun 1180 yılındaki ölümünün ardından, Komnenos hanedanının son üyesi Andronikos’un bozulan Bizans devlet ve taşra teşkilatını düzenlemek adına verdiği sert ve amansız mücadele, zaman içinde onu asalet sınıfı ile karşı karşıya getirmişti.³⁵ Söz konusu çatışma hali Komnenosların kurduğu yapının temelini oluşturan ve devletin taşıyıcısı haline gelen sisteme ciddi zararlar vermişti. Bu durum ise imparatorun ölümüne neden olmuş ve 1185 yılında patlak veren bir isyan neticesinde Komnenoslar dönemi son bulmuştur.

Ayrıca parlak görünen bu restorasyon döneminin sonunda Bizans’ın yeniden bir çöküş sürecine girmiş olmasının arkasında yatan sebeplerin iyi bir şekilde anlaşılması konumuz için büyük önem arz etmektedir. Bilindiği üzere Aleksios Komnenos ile başlayan ve Manuel dönemiyle zirve yapan bu yükseliş kaynağını farklı etkenlere borçlu idi. Öncelikle Haçlı seferlerinin bölgede oluşturduğu kaostan yararlanan Bizans, Batı’daki çok odaklı siyasî yapılanmadan da fırsat bularak bir doğrulma içerisine girmişti. Ekonominin de çeşitli düzenlemeler sayesinde iyileştirilmesiyle gerçek anlamda bir yükseliş dönemi ortaya çıkmıştı. Bunların yanı sıra Komnenoslara altın dönemini yaşatan üç imparatorun politik ve askerî alanda attığı doğru adımlar, yeniden bir dünya devleti olabilme düşüncesini doğurmuştu. Ancak imparatorluk bu uğurda verilecek uzun ve meşakkatli mücadelelere yetebilecek iktisadî kaynaklardan

³⁵ Alexander A. Vasiliev, *Bizans İmparatorluğu Tarihi*, çev. Tevabil Alkaç, Alfa Yayınevi, 2016, s. 492-493; Warren Treadgold, *A History of the Byzantine State and Social*, s. 653-654; Michael Angold, *The Byzantine Empire*, s. 295-303; Timothy E. Gregory, *A History of Byzantium*, Blackwell Publishing, Malden, 2005, s. 272; John Julius Norwich, *Bizans III; Gerileme ve Çöküş Dönemi (M.S. 1082-1453)*, çev. Selen Hırçın Riegel, Kabalcı Yayınevi, İstanbul, 2013, s. 142; Paul Magdalino, “*The Byzantine Empire, 1118-1204*”, *NCMH*, IV/II, CUP, Cambridge, 2008, s. 641-642; Yusuf Ayönü, “Bizans İmparatoru I. Andronikos Komnenos’un Hayatı Ve Devlet Teşkilatını Yeniden Düzenlemeye Yönelik Reformları”, *TİD*, XXIX/1, 2004, s. 116.

yoksundu.³⁶ Bizans'ın bu süreçte eski topraklarının bir kısmını yeniden ele geçirmesi oldukça olumlu bir gelişme idi. Fakat elde edilen kazanç sadece sahil kesimi ile sınırlı kalmıştı. Bu duruma tezat olarak, donanma gücünün zayıflaması ve denizlerdeki üstünlüğün kaybedilmesi de Komnenoslar dönemine rast gelince kazanılan toprakların savunulması konusunda bir güvensizlik oluşmuştu. Topraklarının çoğu kıyı şeridinde olan bir devletin donanma gücünü ihmal edip, zamanla denizlerdeki kontrolü kaybetmesi büyük bir stratejik hata idi.³⁷ Ayrıca bazı dönemlerde donanma ihtiyacını karşılamak amacıyla siyasî ve ekonomik çıkar uğruna her şeyi yapabilecek Venedik Cumhuriyeti'ne büyük ticarî imtiyazlar tanınması uzun vadede büyük sorunlara yol açacaktı. Üstelik bu gibi yollarla Venedik'in bölgede güçlenmesine seyirci kalınması sadece Komnenoslar dönemi için değil, 1204'e uzanan süreçte büyük bir hata olacaktı. İmparatorluk bu etkiyi kırabilmek adına, Cenova ve Pisa cumhuriyetlerine tanıdığı imtiyazlarla bir denge kurma yoluna gitmişse de, bu adımlar uzun süreçte bir katkı vermemişti.³⁸ Bunun yanı sıra Bizans, ekonomisinin bel kemiğini oluşturan ticaret yollarının kontrolünü, Haçlı seferlerinden büyük çıkarlar sağlayan Venedik başta olmak üzere diğer İtalyan şehir devletlerine kaptırmıştı.³⁹ Sonuçta, ticarî imtiyazlarla üstün konuma gelen Venedikli tüccarlar karşısında tutunamayan Bizans'ın yerli ekonomisi büyük zararlara uğramıştı. Bu durumdan kurtulmak adına başlatılan girişimler ise gidişatı Bizans'ın lehine döndürecek bir yaptırım gücüne sahip değildi. Özellikle II. İoannes döneminde Venedik'e tanınan imtiyazları askıya alan imparatorluk söz konusu yaptırımın bedelini oldukça ağır ödemek durumunda kalmıştı.⁴⁰ Birçok liman şehri Venedik donanması tarafından istilaya uğrayınca kapitülasyonlar mecburen yeniden verilmişti.

Yine bu dönemde Bizans'ı asırlardır ayakta tutan iç dinamiklerden biri olan “*Kilise Devleti*” olma özelliğinin de ihmal edilmesi, imparatorluğu çöküşe götüren

³⁶ Michael Angold, “The Byzantine Empire, 1025-1118”, *NCMH*, V, CUP, Cambridge, 2008, s. 248.

³⁷ Niketas, İmparator İoannes'in hazineye daha fazla gelir kaynağı sağlamak adına donanma masraflarını kısması ve bu doğrultuda çeşitli ihmalkârlıklar yapmasını büyük bir hata olarak değerlendirmiş ve iyi bir eleştiri sunmuştur. Bkz. Niketas Khoniates, *Magoulias*, s. 32; *İşiltan*, s. 37-38.

³⁸ Donald M. Nicol, *Bizans ve Venedik; Diplomatik ve Kültürel İlişkiler Üzerine*, çev. Gül Çağalı Güven, Sabancı Üniversitesi, İstanbul, 2000, s. 80-118; John Haldon, *Bizans Tarih Atlası*, çev. Ali Özdamar, Kitap Yayınevi, İstanbul, 2007, s. 222; David Nicolle, *Dördüncü Haçlı Seferi 1202-1204*, çev. Gürkan Ergin, İş Bankası Yayınları, İstanbul, 2013, s. 10; Şahin Kılıç, *13. Yüzyıl'da Bizans'ı Etkileyen Ekonomik, Siyasî ve Kültürel İlişkiler*, s. 11.

³⁹ W. Heyd, *Yakın -Doğu Ticaret Tarihi*, çev. Enver Ziya Karal, Ankara, TTK, 1975, s. 206-245; M. Murat Baskıcı, *Bizans Döneminde Anadolu: İktisadi ve Sosyal Yapı (900-1261)*, Phoenix Yayınları, Ankara, 2009, s. 23.

⁴⁰ W. Heyd, *Yakın -Doğu Ticaret Tarihi*, s. 212-213.

gelişmelerden biri olmuştu.⁴¹ Bizans imparatorları halk tarafından “Tanrı’ya dayalı bir güç” olarak görülmüşlerdi. Bununla birlikte Bizans devlet sistemi içerisinde, diarşi adı verilen çift başlı düzen mevcuttu. Yani kilise devletle bütünleşmiş bir yapı şekline bürünmüştü.⁴² Halk kilise meseleleri konusunda oldukça ilgili idi. Dolayısıyla toplum içerisinde Hristiyan din adamlarına ve kurumlarına büyük saygı duyuluyordu. Merkezî iktidarın bunları göz önüne alarak din sınıfıyla iyi geçinmesi gerekiyordu. Komnenoslar ise patriklik ve manastırlar ile ilgili konularda din adamlarıyla ihtilaf içerisindeydi. Özellikle bu sınıfın ekonomik ayrıcalıklarına ve mülklerine müdahalede bulunmaları İstanbul’da olumsuz bir hava meydana getirmiş ve bunun neticeleri de imparatorluk için hiçte iyi olmamıştı.

Bizans merkezî idaresinin güçlü olduğu dönemlerde, “*thema sistemi*” aracılığıyla taşra idaresi kontrol altında tutulmaktaydı. Ancak zamanla, toprak kayıpları ve merkezî gücün zayıflamasıyla birlikte nüfuz ve zenginlikten güç alan, başkent yönetimi açısından her daim tehlike oluşturan feodal güçler ortaya çıkmıştı.⁴³ Komnenoslar bu güçler ile mücadele etmek yerine, onları yönetim sistemi içerisine dâhil etmiş ve idarî düzeni feodal yapılar üzerine kurmuşlardı. Zira Komnenoslar, siyasî kontrolün idarî reformlardan daha önemli olduğunu görmüşler ve sistemi domine etmek yerine onun bir parçası olmayı tercih etmişlerdi.⁴⁴ Bu anlamda, Ralph-Johannes Lilie “*Bu imparatorların eyalet aristokrasisinin desteğini sağlamaları için ödemeleri gereken bir bedeldi*”⁴⁵ yorumuyla güzel bir tespitte bulunmuştur. Nitekim Andronikos Komnenos’un bu yapı ile mücadelesi imparatorluğa zarar vermiş ve büyük bir karışıklığa neden olmuştu. Bu sebepten dolayı daha sonraki dönemlerde hiçbir imparator böyle bir mücadele girişiminde bulunmamıştı. Yine de Manuel Komnenos sonrası oluşan iktidar boşluğunda merkez ve eyaletler arasındaki bağ zamanla kopmuş ve idarî mekanizma bozulmuştu. Bu nedenle günümüzde her ne kadar tartışılrsa da, Komnenosların geçici olmasına rağmen sağladıkları başarının sınırlarından

⁴¹ Michael Angold, *Church and Society in Byzantium under the Comneni, 1081-1261*, CUP, Cambridge, 1995, s. 116-120; Michael Angold, “The Road to 1204: the Byzantine background to the Fourth Crusade” *JHM*, 25/3, 1999, s. 265.

⁴² Ernest Barker, *Bizans Toplumsal ve Siyasal Düşünüşi*, İmge Kitapevi, çev. Mete Tunçay, Ankara, 1995, s. 26.

⁴³ Ed. Michael Angold, *The Byzantine Aristocracy (IX to XIII Centuries)*, BAR International Series, Oxford, 1984; Jean-Claude Cheynet, *The Byzantine Aristocracy and its Military Function*, Ashgate, Aldershot, 2006.

⁴⁴ Michael Angold, “The Road to 1204”, s. 259.

⁴⁵ Ralph-Johannes Lilie, “XII. yy’da Bizans ve Türk Devletleri”, çev. Yusuf Ayönü, *TİD*, XX, Temmuz 2005, s. 205.

bir tanesi de kurdukları feodal düzene dayanan yapıda gizlidir.⁴⁶ Ostrogorsky'nin "Başarının sırrı buradadır; ancak sınırları da buradadır."⁴⁷ ifadesi bu durumu iyi bir şekilde özetlemektedir.

Komnenoslar döneminin altın çağı olarak görülen ve sarf ettiği çabalar ile Bizans'ı bölgenin en güçlü devleti haline getiren Manuel'in gereksiz hayalperestliği ve bu yolda attığı meşakkatli adımlar da Bizans'ı iktisadî ve askerî bakımından tüketmişti. Hemen arkasından Andronikos'un rüşvet, şantaj ve haksızlıkların önüne geçmek adına verdiği sert mücadele, etik olarak iyi görünmesine rağmen devlete büyük zararlar vermişti. Zira Manuel'in öldüğü 1180 tarihinden 1204 yılına kadar toplamda 58 isyan ve komplo harekâtının yaşanması, bu süreç içerisinde merkezî kontrolün ne denli zarar gördüğünü açıklar niteliktedir.⁴⁸

Sonuç olarak Komnenosların devraldıkları bir harabeyi restore etmesiyle başlayan süreç, yine bu restorasyonda kullanılan temel yapı taşlarının devleti uçuruma sürüklemesiyle son bulmuştur. Komnenosların parıltılı görünen restorasyonu oldukça yüzeysel kalmış ve bu durum imparatorluğa sadece zahirî bir başarı getirmiştir.

2. Sonun Başlangıcı: Angeloslar Dönemi

Andronikos Komnenos'un ölümü sonrası, II. Isaakios'un imparatorluğun başına geçmesiyle Bizans için bir çöküş süreci sayılan Angeloslar dönemi başlamıştı. Soylu bir kökene dayanmayan bu aile, Aleksios Komnenos'un kızı Theodora ile Isaakios'un büyük babası olan Konstantinos Angelos'un evlilikleri sayesinde zamanla nüfuzlu bir statüye kavuşmuş ve güçlenmişti.⁴⁹ Bir süre sonra yapı itibarıyla Andronikos'un zıttı olan Isaakios mevcut şartların da elverişliliği ile başkentteki siyasî güç odaklarınınca doğru aday olarak görülmüş ve 1185 yılında imparator ilan edilmişti.

II. Isaakios'un ilk yılları Norman tehdidinin durdurulması, Avrupa'da Macarlar ve Anadolu'da Türklerle barışın sağlanması gibi gelişmeler sayesinde iyi başlamış olmasına rağmen durum kısa süre içerisinde değişmişti. Balkanlar'da ortaya çıkan II.

⁴⁶ Paul Magdalino, "The Byzantine Empire, 1118-1204", s. 614.

⁴⁷ George Ostrogorsky, *Bizans Devleti Tarihi*, s. 346.

⁴⁸ Michael Angold, "The Road to 1204", s. 262.

⁴⁹ George Ostrogorsky, *Bizans Devleti Tarihi*, s. 371; Alexander A. Vasiliev, *Bizans İmparatorluğu Tarihi*, s. 497; Michael Angold, *The Byzantine Empire*, s. 303; John Julius Norwich, *Bizans III*, s. 151; Timothy E. Gregory, *A History of Byzantium*, s. 272.

Bulgar Devleti'nin⁵⁰ beklenilmedik yükselişi Bizans'ın bölgedeki kontrolünü bir anda yitirmesine yol açmıştı. Buna karşılık II. Isaakios belirli aralıklarla Bulgarlara karşı meşakkatli bir mücadele verse de yeterli başarıyı gösterememişti. Ayrıca Sırpların da mevcut çıkarları gereği Bulgarların yanında yer alması meseleyi Bizans adına daha zor bir hale getirmişti.

III. Haçlı Seferi'nin bu döneme rast gelmesi ise daha büyük sorunların ortaya çıkacağını göstermekteydi. Nitekim geçmişteki yaşanmışlıklar ve tarafların birbirlerine karşı bakış açıları, sürecin sancılı geçeceği hakkında ipuçları barındırmaktaydı. Sefere iştirak eden I. Richard ve II. Philippe Auguste deniz yolunu tercih ettiklerinden dolayı Bizans'ı ilgilendirmiyorlardı. Ancak Alman İmparatoru Friedrich Barbarossa kara yolunu kullanmayı tercih etmişti. Bu ise Alman ordusunun Bizans topraklarından geçeceği anlamına geliyordu. Ancak o sıralarda Bizans'ın gerek Türkiye Selçuklularını gerekse de Eyyübilerle, Haçlıların geçişi konusunda bir anlaşma yapmış olabileceği gündemde olduğundan, I. Friedrich, imparatora karşı oldukça şüpheli bir yaklaşım içerisindeydi.⁵¹ Yolculuğu esnasında önce Filibe sonra Edirne'yi ele geçirmesi ve ardından İstanbul'u bir sonraki hedef olarak belirlemesi ise aradaki ilişkileri son derece gergin hale getirmişti. Bu yaşananlar karşısında zor durumda kalan II. Isaakios, Friedrich ile masaya oturmak mecburiyetinde kalmıştı. Taraflar arasında Şubat 1190 yılında, orduların Çanakkale Boğazı'ndan geçişi ve erzak yardımı konularında anlaşmaya varılmıştı.⁵² Bu yolla sorun giderilmiş olsa da süreç içerisinde yaşananlar, imparatorluğun aciziyetini ve her daim tehlikeye açık durumda olduğunu göstermesi bakımından oldukça önemlidir.

Etkili politik ve askerî adımlar atabilme kabiliyetinden yoksun olmasına rağmen özellikle Balkanlar'daki hâkimiyeti yeniden sağlamak adına elinden geleni yapan II. Isaakios, 1195 yılına gelindiğinde ağabeyi III. Aleksios tarafından tahtan indirilmiş ve gözlerine mil çekilmişti. Yönetim değişikliği devlete hiçbir şey katmadığı gibi ileride

⁵⁰ Bu devletin etnik kökeni hakkında ihtilaflar vardır. Genel kanı Ulah ve Kuman unsurlarının oynadığı büyük rol sonucunda kurulduğu yönündedir. Petro ve Asen kardeşlerin liderliğinde, 1186 yılında kurulan II. Bulgar Devleti, kısa süre içerisinde Bizans için tehlikeli bir güç haline gelmiştir. Başkenti Tırnova olan bu devlet, Çar Kaloyan döneminde altın çağını yaşayacak ve 12. yüzyılda Balkanlar'ın en önemli aktörü haline gelecektir. Etnik kökenleri hakkında bkz. Robert Lee Wolff, "The Second Bulgarian Empire; Its Origin and History to 1204", *Speculum*, XXVI/II, Nisan, 1949, s. 167-206.

⁵¹ Ralph-Johannes Lilie, *Byzantium and The Crusader States*, s. 232-239.

⁵² Niketas Khoniates, *Magoulias*, s. 226; *Demirkent*, s. 220. Antlaşma maddelerinin detaylı açıklamaları için bkz. Charles M. Brand, *Byzantium Confronts The West (1180-1204)*, Harvard University Press, Cambridge, 1968, s. 185-188.

büyük sorunlara neden olacaktı. Ayrıca bu dönemde, Kaloyan liderliğindeki Bulgar Devleti etkisini arttırarak Balkanlar'daki hâkimiyetini güçlendirmişti. Bunun yanı sıra babası Friedrich Barbarossa'nın ardından iktidara gelen VI. Heinrich'in "*Dünya Hâkimiyeti*" düşüncesinde olması, Bizans için zor günlerin yaklaştığına işaret ediyordu. Nitekim Heinrich, Alman imparatoru olmasının yanında; Norman Prensesi Konstanze ile yaptığı evlilikten elde ettiği hakla Sicilya Kralı olarak taçlandırılmış ve sabık İmparator II. Isaakios'un kızı Eirene ile kardeşi Philipp'i evlendirmek suretiyle de Bizans tahtında hak sahibi konumuna gelmişti.⁵³ Bütün bunlar ona hayal ettiği *Dünya Hâkimiyeti* için bir kapı aralar nitelikteydi.

III. Aleksios, Heinrich'in yoğun baskısını haraç vermek suretiyle atlarmaya çalıştı. Haracın oldukça yüksek bir meblağ olması, Alman Vergisi adında özel bir vergi uygulamasının yürürlüğe girmesine neden olmuştu.⁵⁴ Tam bu sıralarda gerçekleşen Heinrich'in beklenmedik ölümü ise imparatorluğu büyük bir tehlikeden kurtarmıştı. Ancak bu vakitsiz ölüm, Akdeniz dünyasında güç dengelerini bozacak ve IV. Haçlı Seferi'nin de içinde bulunduğu karmaşık bir döneme doğru uzanan süreci başlatacaktı.

Toplamda 19 yıla ve üç imparatora tanıklık eden Angelos hanedanı dönemi politik, askerî ve ekonomik açıdan Bizans'ı uçuruma sürükleyen bir süreci kapsamakta idi. Özellikle bu zaman zarfında uygulanan vergiler Bizans tebaasına ağır yük olmaya başlamıştı. Bu anlamda II. Isaakios'un düğün masrafları için dahi olağanüstü vergiler toplatması ve Heinrich'e verilecek haracın sağlanması amacıyla çıkartılan Alman Vergisi gibi özel vergilerin uygulamaya konulması söz konusu durumu açıklar nitelikte idi. Ayrıca imparatorluğun Alman Vergisi için toplanan miktar yeterli gelmeyince Havariler Kilisesi'nde bulunan imparator lahitlerine ait değerli eşyalara el koyacak acziyete düşmesi, ekonominin ne durumda olduğunu açıkça göstermekteydi.⁵⁵

⁵³ Heinrich elde ettiği bu statü sayesinde III. Aleksios'un yönetimi ele geçirmesinin haksız bir davranış olduğunu savunacaktır. Bu durum II. Isaakios'un oğlu Aleksios'un İstanbul'dan kaçarak Philipp'e sığınmasıyla somut bir hal kazanacak ve ardından vuku bulan olaylar IV. Haçlı Seferine yön veren gelişmelerin kaynağını oluşturacaktır.

⁵⁴ "...τὸ καλούμενον εἰσπραττων Ἀλαμανικόν.." Niketas Khoniates, *Bekkeri*, s. 631; *Van Dieten*, s. 478; *Magoulias*, s. 262-263; *Demirkent*, s. 32-34.

⁵⁵ Niketas Khoniates, *Magoulias*, s. 262-263; *Demirkent*, s. 33-34.

Yine bu dönemde Türkler, Anadolu’da karşı koyulamaz bir durumda bulunuyorlardı.⁵⁶ Özellikle Myriocephalon’da alınan büyük yenilgi sonrası bölgedeki etkisini tamamen yitiren Bizans’ın çok geçmeden Balkanlar’daki kontrolünü de kaybetmesi, sona doğru yaklaşıldığının birer habercisiydi.

Angeloslar idarî beceriye sahip değillerdi, ya da mevcut durum buna elverişli olmamıştı. Nitekim Angelos imparatorlarının devlet işlerine karşı ilgisiz ve politikadan uzak şahsiyetler olması dönemin tarihçileri tarafından sıkça eleştirilmişti.⁵⁷ Yine de imparatorluğun içinde bulunduğu bunca kötü senaryo karşısında çıkış yolu bulmaya çabalamışlardı. Ancak çözümü askerî bir başarı aracılığıyla değil, haraç ve vergi verme yoluyla sağlanan barışlar da aramışlardı. Bu ise zaten kötü durumda olan ekonomiyi içinden çıkılmaz bir hale getirmiş ve devleti çöküşe götüren süreci hızlandırmıştı.⁵⁸

Son olarak Angeloslar önce Normanların ardından Friedrich Barbarossa ve VI. Heinrich’in tehditkâr girişimlerini zorlukla ve mezkûr saldırganların zamansız ölümleri sayesinde engellemişlerdi. Bu şüphesiz imparatorluk için büyük bir şanstı. Fakat III. Aleksios’un, II. Isaakios’u tahtan indirmesine bağlı olarak gelişen ve sabık imparatorun oğlu Prens Aleksios’un tahtı yeniden ele geçirmek adına yaptığı hamle Bizans için bir felaket ile sonuçlanacaktı. İktisadî, askerî ve idarî anlamda kırılğanlaşan imparatorluğun sonunu getirecek, İznik İmparatorluğu’nun ortaya çıkmasına neden olacak sürecin kapısını aralayacaktı.

⁵⁶ II. Kılıç Arslan’ın ölmeden önce ülkeyi oğulları arasında taksim etmesi Türkiye Selçuklu Devleti’ne büyük bir zarar vermişti. Bu doğrultuda dağılan merkezî yapıyı, son olarak 1196’da Konya’yı ele geçirerek yeniden sağlayan Rükneddin II. Süleyman Şah (1192-1205), Saltuklulara son vererek Anadolu’daki Türk siyasî birliğini sağlamak adına doğru adımlar atmıştır. Bunun yanı sıra Ermenileri Toros’un güneyine itmiş ve bölgede otoritesini kuvvetlendirmiştir. Yine bu dönemde Gürcülerle şiddetli mücadeleleri olmuştur. Genel anlamda bir toparlanma ve güçlenme evresine giren Türkiye Selçukluları, Bizans açısından oldukça büyük bir güç haline gelmiştir. Bkz. Osman Turan, *Selçuklular Zamanında Türkiye*, Ötüken Yayınları, İstanbul, 2013, s. 261-290; Yusuf Ayönü, *Selçuklular ve Bizans*, TTK, Ankara, 2014, s. 182-187.

⁵⁷ Angelosların devleti kötü idare ettiklerini savunan Niketas şöyle bir eleştiri sunmuştur: “*Paraya tutkunder ve gelirin haklı imkânları ile zengin olmak onlara yetmiyordu. Elde ettikleri serveti de tutamıyorlar, bunu iki elleriyle sayısız lüzumundan çok olan saray mensuplarına dağıtıyorlar ve giyim, kuşama ve pahalı takılara harcıyorlardı. Ayrıca devlete hiçbir faydası olmayan akrabalarını ve fahişeleri zengin ediyorlardı. Sadece Roma şehirlerini soymakla kalmadılar, yeni yeni vergiler uydurarak hâkimiyetleri altındaki Latinleri de soydular. Çoğu zaman Venediklilere aralarında var olan anlaşmayı göz ardı ederek, malları için para cezası kestiler ve gemilerinden gümrük vergisi aldılar. Pisalıları kendilerine düşman ettiler.*” Niketas Khoniates, *Magoulias*, s. 295; *Demirkent*, s. 104-105.

⁵⁸ Pagona Papadopoulou, “Coinage and the Economy at the End of the Twelfth Century: An Assessment”, *Byzantium, 1180-1204: “The Sad Quarter of a Century?”*, Atina, 2015, s. 179-194.

BİRİNCİ BÖLÜM

A. IV. HAÇLI SEFERİ PARADOKSU

Haçlı Seferleri tarihi boyunca Batı ile Bizans İmparatorluğu sıklıkla karşı karşıya gelmişlerdi. Bu süreç içerisinde birbirlerine karşı takındıkları tavır ve bakış açıları, ortaya birtakım beklenmedik sonuçların çıkacağı hakkında ipuçları vermişti. Nitekim 1204 yılına gelinceye dek meydana gelen bütün seferlerde Haçlılar, Bizans'a karşı besledikleri düşmanlıklarını açıkça ifade etmekten çekinmemişlerdi.⁵⁹

I. Haçlı Seferi⁶⁰ sırasında İmparator Aleksios Komnenos ile Godefroi de Bouillon arasında yaşananlar bunun ilk örneklerindedir. Seferine katılan kontların birtakım siyasî hedefler güdeceğinin farkında olan imparator, böylesine kalabalık bir topluluk karşısında başkenti ve imparatorluğu güvence altına almak adına bağlılık yemini talep etmişti. Bu doğrultuda muhataplarına değerli hediyeler ve ikmal desteği sunmaktan çekinmeyen imparator, bütün bir Haçlı ordusunun İstanbul önlerinde oluşturacağı tehlikenin farkında olduğu için, kendisine vassal olan kontları biran evvel Anadolu topraklarına geçirmeye gayret gösteriyordu. Fakat bu süreci hızlandırmak adına Haçlı ordusuna yaptığı iase desteğini kesmesi, ortaya birtakım sorunlar çıkarmıştı. Tüm ılımlı girişimlere rağmen imparatorun taleplerine sıcak bakmayan Godefroi de

⁵⁹ “Topraklarımız, Melûn Latinler tarafından cennet olarak görüldüğünden, bizim olan her şeye göz dikiyorlar, büyük bir ihtirarla her zaman bizim ırkımıza karşı düşmanca davranıyorlar ve sürekli kötülük besliyorlardı. Zamanın şartlarına göre dostluk gösterebilirler yine de bizden nefret ediyorlardı ve açıkça bize en büyük düşmanlığı besliyorlardı; görüntüleri dostça ve sessizce akan yağ gibi olsa da, sözleri ok gibiydi ve dolayısıyla bilenmiş kılıçtan daha keskindiler.” Niketas Khoniates, *Historia*, s. 89.

⁶⁰ 1095 Clermont Konsili ile başlayan I. Haçlı Seferi, Papa II. Urbanus'un manevî önderliğinde, kutsal toprakları kurtarmak adı altında birtakım dinî amaçların maske edinilmesiyle oluşturulan, ekonomik ve politik çıkarlar doğrultusunda şekillenen bir süreci kapsar. Bu süre zarfında, halkın seferi ve kontların komutasında ilerleyen beş ana ordudan oluşan büyük bir insan kitlesi meydana gelmiş ve yolculuk boyunca, seferin manevî boyutu ile çelişen birçok olay vuku bulmuştur. Sonuçta bu harekât 15 Temmuz 1099'da Kudüs'ün ele geçirilmesi ile son bulmuş ve gerçek anlamda başarılı olan tek Haçlı seferi olmuştur. Bkz. Işın Demirkent, “Haçlı Seferleri Düşüncesinin Doğuşu ve Hedefleri”, *İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Tarih Dergisi*, Prof. Dr. Hakkı Dursun Yıldız Hatıra Sayısı, 35, 1994, s. 65-76.

Bouillon, yaşanan anlaşmazlık sonucunda şehrin varoş kısımlarını yağmalamaktan çekinmemiştir.⁶¹ Ayrıca Haçlıların, Haliç surları önüne asker yığarak bir saldırı düzenlemesi şehirde büyük bir paniğe neden olmuştu. Bu tehlikeli girişimleri önleyen Aleksios, zor kullanarak da olsa Godefroï'un geri adım atmasını sağlayıp, sonunda bağlılık yemini almayı başarmıştı.⁶² Yaşananlara ek olarak, 1101 Haçlı Seferleri⁶³ sırasında harekete geçen üç ayrı Haçlı ordusundan ilki olan Lombardların İstanbul'da sergilediği tehditkâr ve şımarık tavırlar da İmparator Aleksios'u oldukça rahatsız etmişti. İmparator daha öncekine benzer kaygılar nedeniyle yeni gelenlerin de bir an önce Anadolu'ya geçmeleri konusunda ısrarcı olmuştu. Fakat Lombardların imparatora karşı sergiledikleri asi tutum ve şehre saldırılar düzenlemeleri taraflar arasında büyük bir gerginlik meydana getirmişti. Olay bazı Haçlı liderlerinin aracılık etmesi sayesinde güçlükle yatıştırılabildi. Fakat 1101 Haçlı Seferleri'nin başarısız olması ile Bizans'a karşı duyulan şüphe ve düşmanlık gittikçe artmıştı. Nitekim Anadolu'da Türklere karşı alınan mağlubiyetlerin sorumlusu olarak gösterilen imparatorluk, suçlu algısı oluşturularak hedef haline getirilmişti. Özellikle Avrupa'ya giderek, Bizans'a karşı karalama propagandası başlatan Antakya Haçlı Kontu Bohemund, Papa II. Paschalis'ten aldığı destekle birlikte İstanbul'u hedef alan bir Haçlı harekâtının oluşmasına ortam hazırlamıştı.⁶⁴ Ekim 1107'de topladığı ordularla birlikte harekete geçen Bohemund, Avlonya sahiline askerî çıkarma yapmıştı.⁶⁵ Adriyatik kıyılarını yağmalamaya başlayan Haçlılar, Draç'ta Bizans kuvvetleriyle

⁶¹ Steven Runciman, *The First Crusade*, CUP, New York, 1980, s. 98-102.

⁶² Anna Komnena, *Sewter*, s. 323; *Umar*, s. 317.

⁶³ I. Haçlı Seferinin başarılı olması Avrupa'da büyük bir yankı bulunca, bu harekâta destek vermek isteyenlerin sayısı gün geçtikçe çoğaldı. Ayrıca kurulan Haçlı devletlerinin bölgede tutunabilmesi adına insan gücü bakımından desteklenmesi istenmişti. Haçlı propagandasını kuvvetlendiren bu gelişme büyük bir heyecan yarattı. Bu doğrultuda Papa II. Paschalis'in teşvikleriyle Fransız, Alman ve Lombardlardan oluşan üç ana ordu vücuda geldi. Sefer güzergâhı olarak Anadolu topraklarını kullanan Haçlılar, Türklere karşısında tutunamadılar ve büyük bir hezimetle uğradılar. Fiyasko ile sonuçlanan bu sefer Haçlı devletleri tarihinin dönüm noktalarından birini teşkil etmiş ve Haçlıların Ortadoğu'da kalıcı olma ihtimalini yok etmiştir. Bkz. Işın Demirkent, "1101 Yılı Haçlı Seferleri", *Prof. Dr. Fikret Işıltan'a 80. Doğum Yılı Armağanı*, İstanbul, 1995, 17-56.

⁶⁴ İmparator Aleksios, I. Haçlı Seferi sırasında toplanan orduların kendi devleti için tehdit oluşturacağını gayet iyi biliyordu. Nitekim ellerinde güçlü birlikler bulduran önemli kişilerden vassallık yemini almaya karar vermişti. Bu yemin, eskiden Bizans'a ait toprakların ele geçirildiği takdirde imparatora teslimini ve Haçlılar tarafından ileride oluşturulacak siyasi teşekküllerin, Bizans'ın hâkimiyeti ve emri altında olacağını teminatını içeren bir nevi sadakat sözü idi. Fakat Aleksios'a bağlılık yemini etmiş olan Bohemund, Antakya'yı ele geçirmesine rağmen imparatorluğa teslim etmemiş, bu durum ise aradaki ilişkileri gerginleştirmişti. Haçlı reisleri ve imparator arasındaki ilişkiler için bkz. Anna Komnena, *Sewter*, s. 313-331; *Umar*, s. 308-324.

⁶⁵ Alexis G. C. Savvides, *Byzantino-Normannica: The Norman Capture of Italy and the First Two Norman Invasions in Byzantium*, Orientalia Lovaniensia Analecta, Leuven, 2007, s. 71-81; Joan M. Hussey, "Byzantium and the Crusades", s. 127.

karşı karşıya gelmişlerdi. Bu süreçte özellikle İmparator Aleksios'un yürüttüğü usta politika ve stratejiler sonucunda mağlup olmuş ve oldukça ağır şartlar taşıyan Devol Antlaşması'nı imzalamak durumunda kalmıştı.⁶⁶ Böylece başkente yönelen büyük bir Haçlı tehlikesi daha başarıyla engellenmişti.⁶⁷ Sonuçta bahsi geçen süreçler içerisinde yaşananlar bizlere IV. Haçlı Seferini anımsatmıştı. Nitekim Bizans, Godefroi de Bouillon ve Bohemund gibi Haçlı liderlerinin tehlikeli saldırılarını püskürtecek güce ve becerikli bir imparatora sahip olmasaydı, Nisan 1204'de İstanbul'da yaşanan olaylara daha erken tarihlerde rastlanabilirdi. Anna Komnena'nın "*Görünüşte Kudüs'e sefer yapıyorlardı; gerçekte İmparatoru tahtından etmek ve başkenti ele geçirmek istiyorlardı.*"⁶⁸ şeklindeki sözleri bu olasılığa güzel bir katkıda bulunmuştur.

İmparator Manuel'in II. Haçlı Seferi'ne⁶⁹ karşı şüpheli yaklaşımı ve oluşacak herhangi bir soruna karşı başkentin savunma gücünü arttıran tedbirler alması yine aynı düşünce doğrultusunda atılan adımlardı.⁷⁰ Haçlı ordularının İstanbul'a yaklaştığı haberini Konya'yı kuşatmakta olduğu sırada alan imparator, bu önemli gelişme karşısında Sultan I. Mesud ile anlaşma yaparak geri çekilmişti. Ayrıca İstanbul'a döner dönmez başkentteki istihkâmları onarmış ve asker sayısını arttırmıştı.⁷¹ Haçlıların Anadolu'ya geçme süreci boyunca sürekli teyakkuzda kalan Manuel, Alman Kralı III. Konrad ile Fransa Kralı VII. Louis'e karşı oldukça dikkatli davranarak başkentine yönelecek herhangi bir saldırının önüne geçmeye çalışmıştı. Konrad'ın tehditkâr mesajları ile Fransız ordusunda yer alan Langres Piskoposu Godefroi'un imparatorluk şehirlerinin ele geçirilmesi konusunda yapmış olduğu tavsiyeler, bu iki Haçlı ordusunun Bizans'a bakış açısını gözler önüne sermekteydi. Haçlılardan imparatorluğa zarar vermeyeceklerine dair yeminler talep eden Manuel, askerî gücünü sık sık öne sürmek

⁶⁶ Anna Komnena, *Sewter*, s. 395-434; *Umar*, s. 420-438.

⁶⁷ Ebru Altan, "Bizans'a Karşı İlk Haçlı Seferi Girişimi ve 1108 Devol Antlaşması", s. 107-117.

⁶⁸ Anna Komnena, *Sewter*, s. 319; *Umar*, s. 313.

⁶⁹ I. Haçlı Seferi sürecinde kurulan Urfa Haçlı Kontluğu'nun, 1144 yılında İmadeddin Zengi tarafından yıkılması Avrupa'da büyük bir paniğe neden oldu. Bölgede zor durumda bulunan Haçlılara yardım amacıyla yeni bir Haçlı seferi oluşturuldu. Alman Kralı III. Konrad ile Fransa Kralı VII. Louis'in önderlik ettiği iki ordu, Anadolu'da Türkler karşısında tutunamayınca, sefer büyük bir başarısızlıkla noktalandı. Bu ordulardan çok az kişi kutsal topraklara ulaşabildi. Bkz. Ebru Altan, *II. Haçlı Seferi (1147-1148)*, TTK, Ankara, 2003.

⁷⁰ "*Kutsal yerleri kurtaracakları iddiası gibi bahaneler ileri sürüyorlardı. Fakat gerçekte niyetleri Romalıların topraklarına saldırıp almak ve önlerindeki her şeyi ezmektir.*" Tarihçi Ioannes Kinnamos'un bu ifadesi Bizans İmparatorluğu'nun Haçlı seferlerine bakış açısını gözler önüne sermektedir. Bkz. Ioannes Kinnamos, *Brand*, s. 58; *Demirkent*, s. 55.

⁷¹ Niketas Khoniates, *Magoulias*, s. 36; *İşiltan*, s. 41; Ioannes Kinnamos, *Brand*, s. 61-62; *Demirkent*, s. 58-59.

suretiyle caydırıcı olmaya gayret etmiş⁷² ve böylece hâkimiyet sahasının söz konusu seferden en az zararla çıkmasını sağlamıştı.⁷³

Bütün bunların yanısıra, III. Haçlı Seferi⁷⁴ sırasında kara yolunu⁷⁵ kullanacak olan Friedrich Barbarossa'nın bölgeden geçişini kolaylaştırmak adına İstanbul'u kuşatmak niyetinde olduğunu açıkça belli etmesi ve oğlu Heinrich'e bir donanma ile şehrin önlerine gelme direktifinde bulunması oldukça manidardır.⁷⁶ Alman İmparatoru'nun, Anadolu'ya geçişi sürecinde sergilediği bu saldırgan davranışlar ve savurduğu tehditkâr mesajlar, İmparator II. Isaakios'u oldukça zor durumda bırakmıştı.⁷⁷ Gerginliğin büyümesi üzerine anlaşma yoluna gitmek durumunda kalan II. Isaakios, iâşe yardımı ve orduların güvenli nakli gibi birtakım güvenceler verdikten sonra tehlikeyi atlatabilmişti. Friedrich'in ölümünün ardından Kutsal Haçı devralan ve Akdeniz dünyasına egemen olmak isteyen VI. Heinrich'in güçlü bir donanmayla Messina'dan hareket edeceği sırada beklenmedik şekilde ölmesi, yapacağı Haçlı seferini ve büyük planlarını yarıda bırakmıştı. Ancak planlanan bu hedefin kutsal topraklardan ziyade İstanbul olabileceği düşünülmektedir.⁷⁸

Sonuçta bütün bu yaşananlar 1204'de Haçlı ordularının İstanbul önlerinde görünmesinin olağanüstü bir gelişme olmayacağını göstermiştir. Bizans, aralarındaki uçurumun gün geçtikçe daha fazla arttığı Batı'dan her zaman bir saldırı hareketi beklemekteydi. Nitekim bu beklenti, zaman içerisinde çeşitli şekillerde baş göstermişti. Ancak imparatorluk sahip olduğu kısıtlı imkânlarla dahi buna karşı koymasını bilmişti. Şimdi ise sosyal, iktisadî ve askerî anlamda tükenmiş bir Bizans gücü mevcuttu. Batı'nın son hamlesi olan IV. Haçlı Seferi'nin bu döneme rast gelmesi ise sona doğru yaklaşıldığının habercisi olmuştur.

⁷² Niketas Khoniates, *Magoulias*, s. 36; *Işiltan*, s. 41; Ioannes Kinnamos, *Brand*, s. 59; *Demirkent*, s. 56.

⁷³ Ebru Altan, *II. Haçlı Seferi (1147-1148)*, s. 54-60, 68-75; Aydın Usta, *Çıkarların Gölgesinde Haçlı Seferleri; Müslüman-Haçlı Siyasî İttifakları*, Yeditepe Yayınları, İstanbul, 2008, s. 147-151.

⁷⁴ 1187 yılında Kudüs'ün Salahaddin Eyyûbi tarafından fethi, yeni bir Haçlı seferine yol açmıştır. Alman İmparatoru Friedrich Barbarossa, Fransa Kralı Philippe de Auguste ve İngiltere Kralı Richard'ın katıldığı bu sefer sonucunda Kudüs'ün geri alınmasının ve iç bölgelerde tutunulmasının zor olacağı anlaşılmış ve Haçlılar kıyı şeridinde tutunmak zorunda kalmışlardır.

⁷⁵ Philippe de Auguste ve Richard Kutsal topraklara yolculuklarında deniz yolunu kullanacağından Bizans'ı ilgilendirmiyorlardı. Ancak Alman İmparatoru Friedrich, Balkanlar üzerinden İstanbul'a oradan da Anadolu'ya geçme niyetindeydi. Doğal olarak Bizans topraklarından geçeceği anlamına geliyordu.

⁷⁶ Charles M. Brand, *Byzantium Confronts The West*, s. 184.

⁷⁷ Niketas Khoniates, *Magoulias*, s. 221-226; *Demirkent*, s. 206-220.

⁷⁸ Alexander A. Vasiliev, *Bizans İmparatorluğu Tarihi*, s. 508; Joan M. Hussey, "Byzantium and the Crusades", s. 130.

IV. Haçlı Seferi⁷⁹ maddî duyguların manevî amaçlara üstünlük kurduğu bir dizi olayın, birbirini tetiklemesi sonucunda büyük bir facia ile noktalanacak süreci kapsamaktadır. Haçlı devletlerini de içine alacak büyük bir Papalık Devleti kurmayı planlayan III. Innocent'in başlattığı ve temellerinin Ecry Şatosu'nda⁸⁰ atıldığı bu sürece, siyasî ve ekonomik çıkarları göz önünde bulunduran taraflar dâhil olmuş ve bu farklı odaklaşma seferin gidişatına yön vermiştir.

Genç yaşta papalık makamına yükselen III. Innocent, Doğu'daki Haçlılara yardım etmek ve liderliğini yapacağı büyük Hristiyan birliğini kurmak adına Ağustos 1198'de yeni bir haçlı seferi çağrısında bulundu. Onun manevî teşvikleri yanında gezgin vaiz Foulques de Neuilly'nin büyük gayretlerle yürüttüğü sefer propagandası ve kontların politik önderliğiyle haçlı orduları meydana geldi. Haçlıların kutsal topraklara gitmek adına Balkanlar ve Anadolu üzerinden yapacakları yolculuk tehlikeli ve zordu. 1101 ve II. Haçlı Seferleri bunu bütün gerçekliğiyle ortaya koymuştu. Dolayısıyla deniz yolunu kullanmaları daha mantıklıydı. Ayrıca geçen süre zarfında Mısır'ın stratejik önemi de çok iyi anlaşılmıştı. Eğer kutsal topraklarda kalıcı bir başarı sağlanmak isteniyorsa buranın mutlaka ele geçirilmesi gerekiyordu. Dolayısıyla harekâtın öncelikli hedefi Mısır olarak belirlenmişti. Ancak Haçlılar, ordularını nakledecek herhangi bir donanma gücüne sahip değillerdi. Bu eksiklikleri ise onları Venedik ile antlaşmaya itti. Yapılan görüşmeler sonucunda 85.000 bin mark karşılığında mutabakat sağlandı.⁸¹ Venedikliler söz verdikleri gibi donanmayı bir sene içerisinde hazır etmişlerdi. Ancak Haçlılar vaat ettikleri ücreti ödeyemeyince ipler alacaklı

⁷⁹ IV. Haçlı Seferi hakkında önemli çalışmalar, bkz. Donald E. Queller ve Thomas F. Madden, *The Fourth Crusade; The Conquest of Constantinople*, University of Pennsylvania Press, 1997; Michael Angold, *The Fourth Crusade; Event and Context*, Harlow, 2003; Jonathan Phillips, *The Fourth Crusade and the Sack of Constantinople*, Penguin Books, 2005.

⁸⁰ 28 Kasım 1199'da Aisne köyü yakınlarındaki Ecry şatosunda düzenlenen turnuvaya Champagne Kontu Thibaut ev sahipliği yapmış ve dostlarını burada ağırlamıştı. Yapılan şövalye müsabakaları sırasında Haçlı seferi hakkında da görüşmeler olmuş, Haçlı fikrini başarılı vaazlarla yayan Foulques de Neuilly adında ki gezgin burada yaptığı konuşmayla uygun ortamı meydana getirmişti. Böylece haç önemli kontlar tarafından kabul edilmiş ve alınan karar papaya bildirilmişti. Bu hadise IV. Haçlı Seferinin temelini oluşturmuştu. Geoffroi de Villehardouin, *IV. Haçlı Seferi Kronikleri*, s. 3-6; Robert de Clari, *İstanbul'un Zaptı*, s. 1-2; Steven Runciman, *Haçlı Seferleri Tarihi*, çev. Fikret İşıltan, III. Cilt, TTK, Ankara, 2008, s. 95; Işın Demirkent, *Haçlı Seferleri*, Dünya Yayıncılık, İstanbul, 1997, s. 167-169; Donald E. Queller ve Thomas F. Madden, *The Fourth Crusade*, s. 3; Jonathan Phillips, *The Fourth Crusade*, s. 39-55; David Nicolle, *Dördüncü Haçlı Seferi 1202-1204*, s. 42; Edgar H. Mc.Neal ve Robert Lee Wolff, "The Fourth Crusade", *A History of the Crusades, The Later Crusades, 1189-1311*, ed. Kenneth M. Setton, The University of Wisconsin Press, Madison, 1969, s. 158.

⁸¹ Yapılan antlaşmaya göre: 4500 at, 4500 şövalye, 9.000 seyis ve 20.000 yaya askerle taşıyacak nakliye tarzı gemiler ile silahlandırılmış elli kadirga bir sene boyunca Haçlıların hizmetine verilecek. Ayrıca Venedik tarafından dokuz aylık gıda ihtiyaçları karşılanacak. Karşılığında ise 85.000 mark ödenecek, alınacak yer ve ganimetler ise yarı yarıya bölüşülecekti. Bkz. Geoffroi de Villehardouin, s. 8.

konumda bulunan Venedik'in eline geçmişti. Bu ise IV. Haçlı Seferi için dönüm noktalarından birini teşkil etmiştir.

Venedikle yapılan antlaşma bazı Haçlılarda hoşnutsuzluk meydana getirmişti. Bu durum ana ordudan kopmalara yol açmış, beklenenden az kişi katılımına ve yeterli para miktarı toplanamamasına sebep olmuştu.⁸² Nitekim San Niccolo di Lido Adası'nda bulunan Haçlıların, ellerindeki bütün değerli varlıkları vermelerine rağmen hâlâ 34.000 mark açıkları bulunuyordu. Venedik ise antlaşma koşullarını öne sürerek nakliye gemilerini vermeyi reddetmiş ve borçların daha fazla aksatıldığı takdirde Haçlı ordugâhına yaptığı ikmal desteğini de keseceğini belirtmişti.⁸³ Hal böyle olunca Haçlılar, Venedik'in her türlü şartını kabul edecekleri bir çaresizliğe düşmüşlerdi. Doge Enrico Dandolo bunu bir fırsat olarak değerlendirmiş ve uzun süredir Macarlarla ihtilaf içinde oldukları Zara şehrini geri almak üzere Haçlıları kullanmıştır. Karşılığında ise borçlarını erteleyebileceklerini vadetmiştir. Teklif Haçlılar tarafından kabul edilmiş ve Kasım 1202'de Venedik-Haçlı güçleri Zara'ya ayak basmıştır.

Böylece Venedik eksenli Haçlı harekâtının ilk sapması, Dalmaçya kıyılarının hâkimiyeti konusunda stratejik bir konumda bulunan Zara olmuştu. Macar hâkimiyetindeki bu şehir kısa bir kuşatmanın ardından ele geçirilmişti. Ancak bir Hristiyan şehrinin zaptına müteakip Haçlı ordusu tarafından yağma edilmesi büyük tepkilere yol açmıştı. Ardından Prens Aleksios'un taht iddiası ile Haçlıları beraberinde İstanbul'a sürüklemesi ise olayların seyrini tamamen değiştirmişti.

III. Aleksios 1195 yılında ağabeyi Isaakios'u tahtan indirmiş ve gözlerine mil çektirerek oğlu Aleksios ile birlikte hapse attirmişti.⁸⁴ 1201 yılı sonlarına doğru İstanbul'dan bir Pisa gemisiyle kaçarak⁸⁵ kız kardeşi Eirene'nin yanına giden Prens Aleksios burada Philipp von Schwaben tarafından iyi bir şekilde karşılanarak Montferrat Markisi Boniface ile tanıştırılmıştı.⁸⁶ Aleksios babasının maruz kaldığı haksızlığı öne sürerek Bizans tahtını ele geçirmek üzere harekete geçmişti. Bu olay Haçlı seferinin gidişatına ve Bizans'ın inkırazına etki eden önemli dönüm

⁸² Geoffroi de Villehardouin, s. 18.

⁸³ Steven Runciman, *Haçlı Seferleri Tarihi*, III, s. 101-102.

⁸⁴ Niketas Khoniates, *Magoulias*, s. 248; *Demirkent*, s. 272.

⁸⁵ "İmparator, Isaakios'un oğlu Aleksios'u hapisten çıkardı ve serbestçe hareket etmesine izin verdi." Bkz. Niketas Khoniates, *Magoulias*, s. 294; *Demirkent*, s. 103.

⁸⁶ Steven Runciman, *Haçlı Seferleri Tarihi*, III, s. 100; Işın Demirkent, *Haçlı Seferleri*, s. 170; Donald E. Queller ve Thomas F. Madden, *The Fourth Crusade*, s. 46; David Nicolle, *Dördüncü Haçlı Seferi 1202-1204*, s. 18.

noktalarından biri olmuştu. Zira Prens Aleksios, imparator olabilmek adına Haçlılarla tehlikeli bir ittifak içerisine girmişti.

Haçlılar, Zara’da bulunduğu sırada Philipp von Schwaben tarafından gönderilen bir elçi, taht mücadelesi için Aleksios’a destek verilmesini içeren teklifi iletmişti.⁸⁷ Buna göre yapılacak yardım karşılığında Haçlıların Venedik’e olan borçları ödenecek, Mısır üzerine yapılması planlanan sefer için gereken bütün ihtiyaçlar karşılanacak, 10.000 kişilik bir askerî destek sağlanacak ve İstanbul Kilisesi Roma’nın üstünlüğünü tanıyacaktı.⁸⁸ Haçlılar açısından oldukça kârlı görünen bu teklifin kabulü ordu içerisinde ihtilaflara neden olmuşsa da Aleksios’a yardım edilmesi yönünde bir karar alınmıştı.⁸⁹ Nitekim 25 Nisan 1203’de Zara’ya ulaşan Aleksios, Haçlı ordusu ile birlikte İstanbul’a doğru harekete geçmişti.

Çok geçmeden İstanbul surları önünde beliren Haçlılar kapsamlı bir kuşatma harekâtına girişmişlerdi. İmparator Aleksios hazırlıksız yakalanmış ve gerekli tedbirleri alma konusunda ihmalkâr davranmıştı. Bu durum şehrin güvenliği konusunda duyulan şüpheleri arttırmıştı. Haçlılar ilk başta Prens Aleksios’a tabii olunması konusunda bir teklifte bulunmuşlar fakat olumsuz cevap almaları üzerine saldırı planlarını uygulamaya koymuşlardı. Bunun üzerine Galata Kulesi’ni ele geçiren Haçlılar Haliç’teki zinciri başarılı bir şekilde aşarak Bizans donanmasını etkisiz hale getirdiler. Özellikle Haliç surlarına yaptıkları hücum şehirde büyük bir paniğe neden olmuştu. Yaşanan gelişmeler karşısında umutsuzluğa kapılan III. Aleksios İstanbul’u terk etmek zorunda kaldı.⁹⁰ Onun yerine sabık imparator II. Isaakios ve oğlu IV. Aleksios müşterek imparator olarak tahta geçtiler. Haçlılar sözlerini yerine getirmişlerdi ancak anlaşmada vaat edilen miktarın ödenmesi konusunda bir hayal kırıklığı yaşıyorlardı. IV. Aleksios ise Haçlılara karşı mücadele etmeyi tehlikeli bulmuş ve pasif bir duruş sergilemişti. Bu bekleyiş giderek taraflar arasında gerginlik ortaya çıkarmış ve imparatorluğun başkenti hedef haline getirilmişti. Bu sıralarda, Bizans devlet teşkilatı içerisinde de çalkantılar sürmekteydi. Haçlılara karşı gerekli müdahalelerin yapılmadığını öne süren Mourtzouflos, IV. Aleksios’u öldürtüp tahtı

⁸⁷ Geoffroi de Villehardouin, s. 27.

⁸⁸ Geoffroi de Villehardouin, s. 27.

⁸⁹ Geoffroi de Villehardouin, s. 28-29.

⁹⁰ Niketas, III. Aleksios’un kaçışını, “... böylesine yüce bir şehrin kaderine önem vermiyordu. Canına düşkünlüğü ve korkaklığı nedeniyle kendini kurtarmak dışında hiçbir şeyin değeri yoktu.” sözleriyle sert bir şekilde eleştirmiştir. Bkz. Niketas Khoniates, *Magoulias*, s. 299; *Demirkent*, s. 117.

ele geçirmişti. Bu yönetim değişikliği Haçlılar tarafından bir meydan okuma olarak kabul edildi ve şehir ikinci defa kuşatıldı. Mourtzouflos'un (V. Aleksios) ortaya koyduğu kararlı mücadele de gerekli etkiyi gösteremedi. Bir süre sonra o da çareyi kaçmakta buldu.⁹¹ Venedik donanmasının büyük gayretleri ve yapılan sert taarruzlar sonucunda şehir 13 Nisan 1204'te düştü. Üç gün sürecek büyük bir yağma ve kıyım, Haçlıların eliyle bir Hristiyan şehirde vuku buldu.⁹²

*“Ah, benim şehrim, benim sevgili şehrim! Bütün şehirlerin göz bebeği, kâinatın gururu olan olağanüstü şaheseri, kiliselerin anası, dinin en büyük lideri, Ortodoksluğun rehberi, ilimlerin yaşam kaynağı, bütün güzelliklerin yuvası! Sen, Tanrı'nın elindeki kupadan onun kızgınlığını içmek zorunda kaldın.”*⁹³ Niketas bu yakarışlarla İstanbul'un başına gelen büyük felaketi anlatmıştı. Gerçekten de imparatorluğun kalbi, maddî ve manevî büyük bir tahribat yaşamıştı. Kutsal emanetler, tapınaklar başta olmak üzere koca bir şehir yağmadan nasibini almıştı. Bunlara çıkartılan yangınlar ve halka karşı yapılan kıyım da eklenince İstanbul büyük bir yıkıma uğramış ve Latinler tarafından yapılan bu vahşet hep akıllarda kalmıştır.

IV. Haçlı Seferi sırasında yaşananlar ve ardından Bizans'ın maruz kaldığı olaylar oldukça ilgi çekicidir. Dolayısıyla seferin gerçek amacı başta olmak üzere, hedefinin İstanbul olup olmadığı veya çeşitli çıkarların etkisi altında bir saptırma harekâtına mı dönüştüğü üzerine ihtilafli görüşler mevcuttur. Bütün bunlara kronolojik anlatımdan ziyade sefere yön veren etmenleri ele alarak yaklaşmak, konuya farklı bir bakış açısı kazandıracaktır.

1. Papalık Etkisi

Alman İmparatoru VI. Heinrich'in beklenmedik ölümü Avrupa'da bir iktidar boşluğu meydana getirmişti. Büyük bir Papalık Devleti kurma düşüncesinde olan III. Innocent bu durumdan mümkün olduğunca faydalanmak istiyordu. Dolayısıyla çok geçmeden iktidarını güçlendirmek amacıyla 15 Ağustos 1198'de yeni bir Haçlı Seferi çağrısında

⁹¹ Donald E. Queller ve Thomas F. Madden, *The Fourth Crusade*, s. 189; Jonathan Phillips, *The Fourth Crusade*, s. 252-257.

⁹² Niketas, Haçlıların İstanbul'da yaptıkları tahribatı canlı bir şekilde tasvir eder. Bkz. Niketas Khoniates, *Magoulias*, s. 314-327; *Demirkent*, s. 145-170. Ayrıca Bkz. Geoffroi de Villehardouin, s. 72-74; Robert de Clari, s. 39-46; Donald E. Queller ve Thomas F. Madden, *The Fourth Crusade*, s. 193-203; Jonathan Phillips, *The Fourth Crusade*, s. 259-280.

⁹³ Niketas Khoniates, *Magoulias*, s. 317; *Demirkent*, s. 152.

bulundu.⁹⁴ Liderlik edeceği siyasî oluşumun içerisinde kutsal topraklarda kurulan Haçlı devletlerinin de olmasını arzu ediyordu. Ayrıca İngiltere ve Fransa gibi büyük krallıkların içinde buldukları durum nedeniyle çağrıya kulak verememeleri, seferi kendi kontrolü altında tutmak isteyen III. Innocent'in oldukça işine gelmekteydi.⁹⁵

Papanın bu dönemde kiliseler arasındaki ayrılığa son vermek ve Roma Kilisesi'nin üstünlüğünü kabul ettirmek adına İmparator III. Aleksios ile elçilikler aracılığıyla görüşmeler yürütmesi önemli bir meseledir. Bizans'a karşı takındığı ılımlı yaklaşımı istenilen sonucu vermese de kullanmış olduğu yöntem, konuya bakış açısını ortaya koymaktadır. Zira bu yaklaşım biçimi papanın, taraflar arasında uzun bir süredir var olan ve 1054'te yaşanan *Schisma* ile derinleşen hizipleşmenin çözülmesi konusunda, zoraki bir dayatma yerine müzakerelerin işe yarayacağı kanaatinde olduğunu göstermiştir. Yine süreç içerisinde III. Aleksios'tan sık sık Haçlı seferine destek vermesi konusunda ricalarda bulunması da bu fikri destekler niteliktedir.⁹⁶ Ayrıca papa Bizans'ın, Avrupa'da ortaya çıkacak ve Vatikan'ın iktidarını sarsabilecek büyük siyasî güçlere karşı bir tampon görevi üstlenebileceğinin de farkındaydı. Bu nedenle imparatorluğun her ne olursa olsun siyasî varlığını devam ettirmesinden yana bir tutum takılmaktaydı.⁹⁷

Papa III. Innocent'in politik amaçlar doğrultusunda şekillendirdiği haçlı seferi planının hedefinde kutsal topraklar vardı. Üstelik seferin herhangi bir sapmaya uğraması konusunda oldukça tedirgindi. Nitekim sürecin başından itibaren Hristiyan şehirlere saldırılmaması konusunda uyarılarda bulunması ve orduyu sık sık aforoz ile tehdit etmesi bunu göstermektedir. Ancak bu korkusu zaman içerisinde gerçekleşmiş ve Haçlı seferi daha başlar başlamaz, menfaat odaklı yönlendirmelerle kendi kontrolünden çıkmıştır. Gelişmelerden büyük rahatsızlık duyan papa, Venedikliler başta olmak üzere bütün Haçlı ordusunu aforoz etme kararı almıştır. Sonuç olarak büyük umutlar beslediği IV. Haçlı Seferi konusunda hayal kırıklığı yaşayan III.

⁹⁴ Donald E. Queller ve Thomas F. Madden, *The Fourth Crusade*, s. 1; Edgar H. Mc.Neal ve Robert Lee Wolff, "The Fourth Crusade", s. 154.

⁹⁵ Heinrich'in gerçekleşen vakitsiz ölümü Avrupa'da siyasî bir kargaşa yaratmış, Philipp vonn Schwaben ile Otto von Braunschweig arasında taç kavgası başlamıştı. Aynı şekilde İngiltere kralı Richard'ın 1199'da ölmesi üzerine kardeşi John ve yeğeni Arthur arasında bir mücadele vuku bulmuş ve ardından hâkimiyetini pekiştiren John ile Fransa kralı Philippe Auguste arasında süren sert ihtilaflar tarafları uzun bir süre meşgul etmiştir.

⁹⁶ Michael Angold, *The Byzantine Empire*, s. 319-320.

⁹⁷ Sabık Papa III. Celestine'in, Alman İmparatoru VI. Heinrich'in Bizans'a karşı uyguladığı tehditkâr tutum ve baskıları sertçe eleştirerek engel olmaya çalışması bu duruma bir örnek teşkil etmektedir. Bkz. Alexander A. Vasiliev, *Bizans İmparatorluğu Tarihi*, s. 508.

Innocent'in süreç içerisinde bazı ihmalkârlıkları olsa da, İstanbul sokaklarında nihayet bulacak malum sürece doğrudan bir etkisinin olmadığı anlaşılmaktadır. Nitekim İstanbul'da yaşanan felaketi öğrenince Montferrat Markisine şu sözlerle hitap etmekten çekinmemiştir: *“Yunanlar üzerinde ne hak ne de hâkimiyetiniz olmamasına rağmen ki anlamı Kudüs'ü tekrar fethetmek olmayıp dünyevi zenginlikleri uhrevi zenginliğe tercih etmek olan Konstantinopolis'i almak için Sarazenlere karşı değil de Hristiyanlara karşı yürüyüşe geçtiğinizde, tedbirsiz bir şekilde etmiş olduğunuz yemininizin saflığından sapmış görünüyorsunuz. Fakat bazı Haçlıların Konstantinopolis'te yaptığı işlerde ne din, ne yaş ve ne de cinsiyet ayırmaması daha da önemlidir.”*⁹⁸

2. Kontların Katılımı ve Montferrat Markisi Boniface'in Liderliği

Avrupa'da siyasî durumun elverişsizliği ve kralların çağrıya katılamayacak olmaları, seferin oluşumunda kontların öne çıkacağını açıkça gösteriyordu. Bu şüphesiz papalığın lehine bir durumdu. Zira papa, taç sahibi kralların aksine, kontları rahatlıkla kontrol altında tutabileceğini düşünmekteydi. Ayrıca gerçek anlamda başarılı olan tek sefer sayılan I. Haçlı Seferi'ne öncülük edenler de krallar değil kontlardı. Bütün bunlar kâğıt üzerinde olumlu görünen gelişmelerdi. Ancak IV. Haçlı Seferi'nin büyük bir utançla sonuçlanmasında da yine kontların etkisi büyük olacaktı.

Ecry Şatosu'nda düzenlenen turnuvada, başta Champagne Kontu Thibaut olmak üzere Flandre Kontu Baudouin, Blois Kontu Louis gibi önemli şahsiyetlerin haçı kabul etmesiyle başlayan süreç bölgede büyük bir heyecan meydana getirmişti. Kısa süre içerisinde Thibaut'un liderliğinde Almanlar, Fransızlar, İngilizler ve Sicilyalılarından mürekkep bir ordu oluşturulmuştu. Thibaut yapısı itibarıyla manevî değerlere önem veren biriydi. Bu doğrultuda şahsî servetini de harcamaya hazırды. Söz konusu özellikleri sefere güvenilir birinin öncülük edeceğini gösteriyordu. Ancak 24 Mayıs 1201'de gerçekleşen vakitsiz ölümü IV. Haçlı Seferi'nin gidişatı konusunda dönüm noktalarından biri oldu. Nitekim Thibaut'un ardından seçilen ve kararlarıyla çok tartışılacak Montferrat Markisi Boniface'in sefer sırasında takındığı tutum olayların çok farklı bir gidişat kazanmasına yol açacaktı.

⁹⁸ Innocent III, “Epistula CXXXIII. Marchioni Montisferrati”, s. 712. Krş. Alexander A. Vasilev, *Bizans İmparatorluğu Tarihi*, s. 528.

Marki Boniface'in, evvela Zara ardından İstanbul'a uzanan ve seferin mahiyetine ters düşen olayları engellemediği, aksine hedefin saptırılmasında pay sahibi olduğu açıkça görülmektedir. Çoğu kez çıkarları uğruna hareket etmiş ve ordu içindeki hizipleşmelere de göz yummuştur. Ayrıca liderlik konusunda yeterli etkide bulunamamıştır. Dolayısıyla Venediklere vaat edilen paranın toparlanamaması, bazı güçlerin ana orduya katılmayıp bağımsız hareket etmesi ve Haçlı ordusunda zamanla kopmaların yaşanmasından sorumlu tutulmalıdır.

Montferrat Markisi Boniface'in yaşanan gelişmelere engel olup olamayacağı da burada yanıt bekleyen sorulardan biridir. Çünkü o, Haçlı ordusu içerisinde özellikle de Zara'nın zaptı sonrasında oluşan muhalefete çok fazla itibar etmediği gibi İstanbul'un bir hedef haline getirilmesine de göz yummuştur. Bunun arkasında yatan sebepler elbette ekonomik ve politik çıkarlardı. Zira onun sefer sürecinde, elde ettiği liderlik statüsünü fırsata çevirip siyasî birtakım beklentiler içerisinde olduğu açıkça görülmektedir.

Burada öncelikle, Montferrat ailesinin Bizans ile ilişkilerinin pek dostane olmaması üzerinde durulması gereken bir konudur.⁹⁹ Aile, daha önceden Bizans ile akrabalık ilişkileri kurmasına karşın özellikle son yıllarda Latinlere karşı gerçekleştirilen katliam ve sert politikalarından oldukça zarar görmüştü. Geçmişteki bu yaşanmışlıkların Marki Boniface'de bir intikam alma düşüncesi yaratmış olabileceği muhtemeldir. Bununla birlikte marki, Ghibellini mezhebindedi. Dolayısıyla bu aile, papa taraftarı Guelflerin aksine siyasî otoriteyi temsil eden Kutsal Roma Germen imparatorlarını desteklemeyi tercih etmişti.¹⁰⁰ Bu da, papayı siyasî anlamda güçlendirecek olaylara sıcak bakmayacakları anlamına geliyordu. Yani, Papa III. Innocent'in Haçlı ordusu üzerindeki kontrolü kaybetmesinde Boniface'in söz konusu görüşünün etkisinin olduğu da düşünülebilir. Nitekim Thibaut'un ölümü sonrası Haçlı ordusunun liderliğine getirilen markinin 1201 sonlarında Alman İmparatoru ve aynı zamanda kuzeni olan Philipp von Schwaben'i ziyareti oldukça manidardır. Ayrıca burada sabık Bizans İmparatoru II. Isaakios'un oğlu Prens Aleksios ile buluşmaları ve bu üçlü arasında bazı görüşmelerin yapılması tesadüf olmasa gerektir. Geçen süre zarfında bazı planlar hazırlandığının bir kanıtı olarak Robert de Clari, Haçlılar Zara'da

⁹⁹ Cem Kayaoğlu, *Bizans İmparatorluğu ve Batı*, Ege Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Basılmamış Yüksek Lisans Tezi, İzmir, 2013, s. 142-143.

¹⁰⁰ David Nicolle, *Dördüncü Haçlı Seferi: 1202-1204*, s. 22.

bulunduğu sırada Prens Aleksios'a yardım edilmesi fikrinin Boniface'den çıktığını ifade etmektedir.¹⁰¹

Sonuçta bütün bu iddiaları bir araya getirdiğimizde Boniface'in 1204'e giden sürece doğrudan bir etki yaptığı ve seferin kontrolden çıkması konusunda sorumlu tutulması gerektiği aşikârdır.

3. Venedik ve Doge Enrico Dandolo'nun Rolü

Haçlıların kararlaştırdıkları ilk harekât planı Mısır'a saldırı yapılması yönündeydi. Ancak bu amaç için Haçlı ordusunu taşıyacak büyük bir donanmaya ihtiyaç vardı. Gelişmeler Haçlıları Venedik ile antlaşmaya itmişti. Özellikle 12. yüzyıldan itibaren Akdeniz dünyasının önemli bir gücü haline gelen Venedik, Bizans'ın denizlerdeki hâkimiyetini kaybetmesiyle birlikte oluşan iktidar boşluğunu etkin donanma gücü ve Haçlı seferlerinin ortaya çıkardığı fırsatlar sayesinde doldurmuştu. IV. Haçlı Seferi'nin şekillenmeye başladığı yıllarda ise Doge Enrico Dandolo liderliğinde oldukça iyi bir durumda bulunuyorlardı. Haliyle Haçlılar için ideal bir müttefik adaylardı.¹⁰² Taraflar arasında yapılan antlaşmaya göre ele geçirilen yerler ve ganimetlerin yarısını Venedik alacak, oluşturulacak donanmaya karşılık ise 85.000 mark verilecekti.¹⁰³ Venedik taahhüt ettiği koşulları yerine getirerek, bir sene içerisinde gerekli donanma gücünü hazır etmişti. Ancak Haçlıların ödemeleri gereken miktarı toplama konusunda yetersiz kalmaları olayların seyrini tamamen değiştirdi. Alacaklı olmanın avantajını kullanan Venedik sefer üzerinde söz sahibi olma hakkını gittikçe kuvvetlendirdi. Sonrasında gerçekleşen ve Zara ile başlayıp, İstanbul'un istilasını ile sonuçlanacak olaylar ise Venedik'i yani Doge Enrico Dandolo'yu gelişmelerin bir numaralı sorumlusu haline getirdi.

Papa III. Innocent başarılı bir Haçlı harekâtı için Venedik'in desteğine ihtiyaç olduğu konusunda kontlarla hemfikirdi. Zira daha önceki Haçlı seferlerinde de gerekli deniz gücü Venedik'ten sağlanmıştı. Nitekim bu süreçte sadık bir müttefik olduklarını, 1100

¹⁰¹ Robert de Clari, s. 10-11.

¹⁰² Robert de Clari'nin anlatısına göre Boniface de Montferrat'ın Haçlı lideri olmasının hemen ardından Cenova ve Pisalılar ile görüşülmüş, buradan istenilen sonuç alınmayınca Venedik'e gidilmiştir. Ancak Villehardouin ise bu zaman dilimini Thibaut'un hayatta olduğu yıllara dayandırır ve donanma ihtiyacı için direkt Venedik'e gidildiğini yazar. Onun bizzat elçilik heyetinin içinde yer alması bilgiyi daha güvenilir kılmaktadır. Krş. Robert de Clari, s. 4. Geoffroi de Villehardouin, s. 6.

¹⁰³ Geoffroi de Villehardouin, s. 8.

ve 1110'da güçlü Fâtımî donanmasına karşı savaşarak göstermişler, 1123 yılında ise bizzat düzenledikleri Haçlı seferi ile Sûr şehrini ele geçirmişlerdi.¹⁰⁴ Ayrıca papalıkla olan diplomatik ilişkileri de gayet iyi idi.¹⁰⁵ Bütün bunlar Venedik'i cazip bir müttefik adayı haline getirmişti. Yine de papa, onların Haçlılara katılmasını, Hristiyanlara saldırmayacağı uyarısında bulunarak kabul etmişti. Çünkü ekonomik unsurlara değer veren bir Venedik'in istenmedik olaylara neden olabileceği konusunda endişelenmekteydi. Nitekim kısa süre sonra Haçlıların Zara önlerinde olduğunu öğrendiği an bu korkularının gerçekleştiğine tanık olacaktı.

Bir devletin politik ve ekonomik çıkarlarını düşünmesi ve bu doğrultuda hareket etmesi gayet normal bir durumdur. Ancak Venedik'in bunu manevî yönü olan ve "dinî amaçlar" uğruna gerçekleştirilen bir Haçlı seferi sırasında yapması tepkilere yol açmıştır. Üstelik Doge Dandolo böyle bir amaç güttüğünü daha en başından belli etmiştir. Zira alınacak yerlerin yarısını talep etmesi ve 21.000 kişilik bir askerî birlik ile sefere iştirak etmesi, birtakım siyasî çıkarlar peşinde koşacağı hakkında ipuçları barındırmaktaydı. Ayrıca Haçlıların içinde buldukları zor durumdan haberdar olması, bu tür istekler konusunda daha cesur davranmasını sağlıyordu. Nitekim hâlâ ödenmeyen borç miktarı 34.000 marktı. Bu rakam günümüz parası ile 1,3 milyon dolara¹⁰⁶ karşılık gelmektedir ki Haçlıların bu bedeli bir anda ödemesi neredeyse imkânsızdı. Dolayısıyla da Doge Dandolo'nun isteklerini yerine getirmekten başka çareleri bulunmuyordu.

Doge'a yöneltilen suçlamaların haklılık payının ne olduğu bir başka tartışma konusudur. Öncelikle Venedik'in, Mısır ile olan ticarî ilişkilerine zarar vermemek adına seferi saptırdığı ve el-Adil ile bu doğrultuda bir antlaşma yaptığı yönünde bazı iddialar vardır. Bu iddiaların kaynağı Balian d'İbelin'in hizmetinde bulunan Ernoul adındaki şahsın kaleme aldıklarıdır. Ernoul kroniği olarak isimlendirilen bu kaynakta, el-Adil'in değerli eşyalarla yolladığı elçilik heyetinin Dandolo'ya, İskenderiye limanından elde edeceği ticarî imtiyazlara karşılık Haçlıları asıl hedefinden caydırması üzerine teklifte bulunduğu, Venedik'in ise bunu kabul ettiği yönünde büyük bir itham vardır. Natalis de Wailly, Villehardouin çevirisinin açıklamalar bölümünde özel olarak

¹⁰⁴ Ebru Altan, "Venedik'in Haçlı Seferi (1112-1124)", *Prof. Dr. Erdoğan Merçil'e Armağan*, Bilge Kültür Sanat Yayınları, İstanbul, 2013, s. 299-300.

¹⁰⁵ Thomas F. Madden, "Venice, The Papacy, and the Crusades Before 1204", *The Medieval Crusade*, Woodbridge, 2004, s. 85-95.

¹⁰⁶ Thomas F. Madden, "Venice, The Papacy, and the Crusades Before 1204", s. 90.

ele aldığı bu konuyu kapsamlı bir şekilde irdelemiştir.¹⁰⁷ Konuya farklı argümanlarla yaklaşan Wailly, Ernoul kroniğinin içerdiği bilgileri çelişkili bulmuş ve bundan dolayı meseleye şüpheyle bakmıştır. Öncelikli olarak Ernoul'un, Doge Dandolo ile el-Adil arasında bir gizli antlaşmanın olduğu bilgisine nereden eriştiği konusunda değerlendirmeler yapan Wailly, benzer bir anlatıya başka hiçbir kaynaktan rastlanmadığına değinir. Gerçekten de çok boyutlu siyasî ve kültürel kaynaşmanın yaşandığı bu dönemde, böylesine önemli bir istihbaratı sadece Ernoul'un eserinde görmek büyük soru işaretleri doğurmaktadır. İkinci bir nokta varılan antlaşmanın hukukî dayanağı üzerine arşivlerdeki delillerin ne durumda olduğuna dairdir. Venedik arşivlerinde, el-Adil tarafından Dandolo'ya tanınmış herhangi bir imtiyazın olmadığı bilinmektedir. Ernoul'da yer alan ithamın doğruluğunu savunan tarihçilerin dayanak olarak sundukları imtiyazlar 1204 yılı sonrası verilmiştir. Ama yaklaşık 1217'ye tarihlenen bu belgeler imzalandığı vakit Dandolo'nun hayatta olmadığı bilinmektedir. Ayrıca bu imtiyazların verilme nedeni daha farklı idi. Doge Pietro Ziani adına düzenlenen bu imtiyazlar, Venedik'in Macaristan Kralı Andras'ın yapacağı Haçlı seferinde herhangi bir rol alamaması için verilmiştir. Ancak bütün bunlara rağmen Venedik donanması Macarlarla birlikte Haçlı seferine iştirak etmiştir.¹⁰⁸

Haçlıların Venedik'e olan borçlarını ödemeleri durumunda seferin gidişatının ne yönde olacağı konusu da bir soru işaretidir. Venedik'in Haçlılarla imzaladıkları mutabakata göre alacakları ücretin eksik çıkması sözleşmenin feshine neden olabilecek büyüklükte bir sorundu. Ancak bilindiği üzere Venedik, borçlarını ödemeleri için Haçlılara fırsat tanımaktan hiçbir zaman kaçınmamıştı. Ayrıca yaşanan gelişmeleri siyasî çıkarları doğrultusunda kullanmış olmaları da Prens Aleksios olayların içine dâhil olana kadar nakliye gemilerinin teslimi konusunda sürekli açık kapı bırakmışlardı. Haliyle borçların ödenmesi halinde büyük bir ihtimalle seferin Mısır'a doğru devam etmesi olası görünmekteydi.

Sonuç olarak el-Adil ile Venedik arasında IV. Haçlı Seferi'nin seyrini değiştirecek bir gizli antlaşmanın varlığı konusuna kesin yargılarla yaklaşmak yerine şüphe ile bakmak gerekmektedir. Ayrıca şu da bir gerçek ki Genoa ve Pisa'nın aksine papanın

¹⁰⁷ Geoffroi de Villehardouin, s. 228-241.

¹⁰⁸ Geoffroi de Villehardouin, s. 235-236.

yasaklarını göz önünde tutan Venedik, bu dönemde Müslümanlarla olan ticareti arka planda tutmuştur.¹⁰⁹

Doge Enrico Dandolo'nun geçmişte Bizans ile yaşadıklarının bir intikam hareketine dönüşüp dönüşmediği konusunda da bazı şüpheler vardır.¹¹⁰ 1172 yılında Manuel Komnenos'a gönderilen elçilik heyetinde yer aldığı ve imparatorun kararı ile hapse atılıp gözlerinin kör edildiği iddia edilmektedir. Yine kesin olmamakla birlikte Steven Runciman kaynak göstermeden İstanbul'da karıştığı bir kavga sonucunda görme yetisini kaybettiğini yazmıştır.¹¹¹ Villehardouin ise Enrico'nun kafasına aldığı bir darbe sonucu kör olduğunu belirtmiştir.¹¹² Kaynakların aktardığı bu bilgiler içerisinde Dandolo'nun yanında bulunması ve Venedik'te bir müddet zaman geçirmesinden dolayı Villehardouin'in verdiği bilginin daha güvenilir olması muhtemeldir. Ayrıca, ne olursa olsun Dandolo'nun Bizans'a olan düşmanlığının geçmişteki yaşanmışlıklar değil politik ve ekonomik meseleler ile ilgili olduğu ihtimali daha yüksektir.

Özellikle Komnenosların son zamanlarında zirve yapan, Venedik tüccarlarına karşı uygulanan sert baskı politikaları da önemli bir faktör olmuştur. Sonuçta çıkan anlaşmazlıklar ve bunların ticarî birtakım planlarına gölge düşüreceği korkusu ki; III. Aleksios'un Venedik'in ticarî rolünü kesmek amaçlı Pisa ve Cenovalılara sağladığı imtiyazlar bunlara örnek verilebilir, onu bu yolda motive etmiştir.¹¹³ Ayrıca Akdeniz dünyasına egemen olma isteği, Haçlı ordusunun düştüğü durumdan yararlanma imkânı, bütün bunlar Venedik'in birtakım gizli planlarını gün yüzüne çıkarmıştır. Bu süreçte Enrico Dandolo'nun ekonomik ve siyasî amaçları doğrultusunda hareket etmesi ve kendi menfaatleri uğruna Haçlı seferine yön vermesi, onu bir numaralı "suçlu" haline getirmiştir. Venedik penceresinden bakıldığında ise Dandolo tüm bu yaşananlara rağmen ülkesinin çıkarlarını ve geleceğini düşünen, usta politikaları sayesinde takdir edilmesi gereken bir vatanperver olarak da değerlendirilebilir.

¹⁰⁹ Thomas F. Madden, "Venice, The Papacy, and the Crusades Before 1204", s. 89.

¹¹⁰ Niketas'ın Dandolo'ya bakış açısı oldukça olumsuzdur. Onu "ἐπιβουλότατον" (hain, sinsi, kıskanç) olarak tanımlamıştır. Bkz. Niketas Khoniates, *Bekkeri*, s. 713; *Van Dieten*, s. 538; *Magoulias*, s. 295; *Demirkent*, s. 106.

¹¹¹ Steven Runciman, *Haçlı Seferleri Tarihi*, III, s. 102.

¹¹² Geoffroi de Villehardouin, s. 20.

¹¹³ Donald M. Nicol, *Bizans ve Venedik*, s. 127.

4. Bizans'ın Sorumsuzluğu

İmparatorluk bilhassa Angeloslar dönemiyle birlikte bir uçuruma sürüklenmeye başlamıştı. Siyasî ve sosyal çalkantılar sonucunda iktisadî ve askerî gücünü kaybetmiş, denizlerdeki hâkimiyeti sarsılmıştı. İmparatorlar bu zor süreç içerisinde yaptıkları ihmallerle tabiri caizse kendi sonlarını hazırlamışlardı. Dolayısıyla Bizans yönetimi 1204 faciasının en büyük sorumlularından biri haline gelmişti. Nitekim İstanbul, Haçlı ordusu tarafından kuşatıldığında ellerinde, Venedik güçlerine karşı koyacak sadece yirmi gemilik bir donanma bulunuyordu.¹¹⁴ Ayrıca şehrin müdafaası askerî sistem çöktüğünden dolayı paralı askerlerin kontrolündeydi. Bu da yeterli bir savunma hattının oluşturulamayacağı anlamına gelmekteydi. Bir zamanlar güçlü ordularıyla göz dolduran imparatorluk şimdi ise içler acısı bir halde bulunmaktaydı.

Özellikle III. Aleksios döneminde devlet teşkilatında meydana gelen bozulma çöküş sürecini hızlandırmıştı. Nitekim Niketas Khoniates imparatorluk idaresinin düştüğü durumu büyük bir üzüntüyle karşılamış ve yaşanlara göz yumduğu gerekçesiyle III. Aleksios'u ağır bir dille eleştirmiştir. O, mevzubahis süreç ile ilgili olarak “*Bu şartlar altında Aleksios, bütün imparatorlardan daha fazla, her şeyde başarısız oldu ve bakanlıklar gittikçe kötüleşti. Çeşitli memuriyetler yine satışa çıkarıldı; kim isterse bir eyaletin valisi olabilir ve en yüksek Roma unvanını alabilirdi... Söylediği gibi bütün bunların esas sebebi imparatorun aklının yetersizliği ve devlet işlerini idare etmekteki yeteneksizliği idi.*”¹¹⁵ yorumunda bulunmuştur.

Bizans İmparatorluğu'nda veraset kuralları oldukça esnekti. Bunun sebep olduğu politik komplo ve taht oyunlarının devlete vermiş olduğu zararlar da çöküşteki belli başlı etmenlerden biri idi. III. Aleksios'un gereksiz iktidar hırsı yüzünden yol açtığı olaylar ve bunun intikamını almak isteyen sabık İmparator II. Isaakios'un oğlu Prens Aleksios'un büyük vaatler karşılığında Haçlılardan tehlikeli bir yardım talebinde bulunması, bir anlamda kendi sonlarını hazırlamaları sonucunu doğurmuştu. Ayrıca

¹¹⁴ “ἡρξάτο τοίνυν ἐπισκενάζειν τὰ τῶν σκαριδίων ὑπόσαθρά τε καὶ θριπηδέστατα, πόλις ἐς εἴκοσιν ἀριθμούμενα..” Bkz. Niketas Khoniates, *Bekkeri*, s. 717; *Van Dietsen*, s. 541; *Magoulias*, s. 296; *Demirkent*, s. 109. Ayrıca bkz. John H. Pryor ve Elizabeth M. Jeffreys, *The Age of The Dromon: The Byzantine Navy ca. 500-1204*, Brill, Boston, 2006, s. 122; Ilias Giarenis, “The Crisis of the Fourth Crusade in Byzantium (1203-1204) and the Emergence of Networks for Anti-Latin Reaction and Political Action”, *Mediterranean World*, 23, s. 77.

¹¹⁵ Niketas Khoniates, *Magoulias*, s. 265; *Demirkent*, s. 39-40.

Haçlılara yapılan para vaadi 200.000 mark gümüş idi¹¹⁶ ve bu tutarı, ekonomisi çökmüş bir devletin ödemesi ise neredeyse imkânsızdı.

Bizans'ın özellikle 1182 yılında çıkan olaylar başta olmak üzere İstanbul'da gerçekleşen Latin karşıtı olaylarla Batı'nın düşmanlığını üstüne çekmesi de bir başka sebep olarak değerlendirilmelidir. Zira bu olaylar geçmişten beri devam eden düşmanlığın daha fazla artmasına sebebiyet vermiştir. İster rastlantılar silsilesi ister bilinçli bir saptırma harekâtı olsun, sonuçta İstanbul önlerinde beliren Haçlılar, 13 Nisan 1204 yılında yaptıkları saldırı sonucunda şehri ele geçirmiş ve büyük bir kıyım yapmışlardı.¹¹⁷ İstanbul'da gerçekleşen bu maddî ve manevî tahribat, taraflar arasındaki uçurumu derinleştirmiş, daha sonra ki süreçlerde ideolojik bir reaksiyonun ortaya çıkmasına sebep olmuştur.

IV. Haçlı Seferi, imparatorluğun inkıza uğramasına yol açan ve beraberinde doğurduğu sonuçlarla dönemin siyasî konjonktürünü şekillendiren önemli bir olay olması nedeniyle üzerinde durulması gereken bir konudur. Bu nedenle sürece yön veren faktörler ele alınarak sonuçlar çıkarılmaya çalışılmıştır. Bu da, Haçlı seferlerinin oluşumunda birtakım dinî amaçlardan ziyade, siyasal ve ekonomik çıkarların etkili olduğunu bir kez daha göstermiştir.¹¹⁸

B. 1204 SONRASI BÖLGEDEKİ GENEL DURUM

1. İstanbul Latin İmparatorluğu'nun Kuruluşu

İstanbul surları önünde büyük beklentilerle planlar kurmaya başlayan Haçlılar, bu düşüncelerini Mart 1204'te; alınacak ganimetler, toprak paylaşımı ve imparator seçimi konularını içeren bir anlaşma ile resmileştirmişlerdi. Venedikliler adına Dandolo, Haçlılar adına ise Montferrat Markisi Boniface ve Flandre Kontu Baudouin'in öncülüğünü yaptığı dört Haçlı kontu¹¹⁹ arasında yapılan ve “*Mart Paktı*” olarak

¹¹⁶ Geoffroi de Villehardouin, s. 27; Robert de Clari, s. 12.

¹¹⁷ Niketas Khoniates, *Magoulias*, s. 314-327; *Demirkent*, s. 147-176; Geoffroi de Villehardouin, s. 72-74.

¹¹⁸ Modern tarih yazımı Haçlı seferlerine daha farklı yaklaşmaktadır. Bu konu üzerine Türkiye'de yapılan güzel bir çalışma: Bkz. Aydın Usta, *Çıkarların Gölgesinde Haçlı Seferleri; Müslüman-Haçlı Siyasî İttifakları*, Yeditepe Yayınları, İstanbul, 2008.

¹¹⁹ Montferrat Markisi Boniface, Flandre ve Hainault Kontu Baudouin, Blois Kontu Louis ile Saint-Paul'lu Hüge. Bkz. Donald E. Queller ve Thomas F. Madden, *The Fourth Crusade*, s.175; Filip Van

adlandırılan anlaşmaya göre; elde edilen ganimetler toplanacak ve eşit bir şekilde paylaşılacaktı. İmparator, Venedikli ve Fransızlardan oluşacak 6'şarlı iki grubun birlikte alacağı kararlar belirlenecekti. Toprakların paylaşımı ise imparator olarak seçilen kişi, Haliç'teki Blakhernai ve Marmara kıyısındaki Bukoleon sarayları başta olmak üzere, imparatorluk genelindeki toprakların dörtte birine sahip olacak. Seçeceği toprakların dışında kalan dörtte üçlük toprakların yarısı ise Venedik'e ait olacaktı. Kalan yarısı da orduda yer alan Haçlı şövalyelerine tımar olarak dağıtılacaktı. Bu iş için ise Venedik ve Haçlılardan oluşan 12'şer kişilik iki komite birlikte toplanacak ve tımar sahiplerine verilecek toprakları, bunların imparatora karşı sorumluluklarını ve bu doğrultuda elde edecekleri unvanları belirleyeceklerdi.¹²⁰ Seçim komitesinin verdiği kararlar imparator seçilmeyen taraf ise Ayasofya'nın mülkiyetine ve Latin patriği seçme hakkına sahip olacaktı.¹²¹ Oluşan bu düzen gereğince Doge Dandolo hariç herkes imparatora bağlılık yemini edecekti. Böylelikle Mart 1204 tarihinde yapılan bu ön protokol anlaşması, içerdiği önemli düzenlemelerle Latin İmparatorluğu'nun temellerini atmış oldu.¹²² Ancak kararlaştırılan taslağın uygulamaya konulması ve sonrasında ortaya çıkacak tablo, anlaşmanın Venedik çıkarlarının aksini etrafında oluşturulduğunu gözler önüne serecekti.

13 Nisan 1204 Salı sabahı imparatorluk başkentinin yeni sahipleri artık Haçlılardı. Askerler üç gün sürecek büyük bir yağma harekâtına girişmişlerdi. Daha sonra kontlar siyasî beklentileri doğrultusunda adımlar atmaya başlamışlardı. Haçlı ordusunun lideri konumunda bulunan Montferrat Markisi Boniface, imparator olacağı konusunda büyük umutlar besliyordu. Bu avantajını sürdürmek adına Bukoleon Sarayı'nı ele geçirerek, buradaki yüklü hazineye de el koydu ve sabık imparator II. Isaakios'un dul eşi Margarethe ile Fransa kralının kız kardeşi Agnes başta olmak üzere birçok soylu kadını himayesi altına aldı.¹²³ Daha sonra bu hanımlardan Margarethe ile evlenmeye karar verdi. Yaptığı şüphesiz elini kuvvetlendiren bir hamle idi. Nitekim Margarethe eski bir imparator eşi olmasının yanında Macaristan Kralı Emeric'in kız kardeşi idi. Dolayısıyla hem politik bir güç hem de yönetim anlamında bir meşruluk elde etmiş

Tricht, *The Latin Renovatio of Byzantium; The Empire of Constantinople (1204-1228)*, Brill, Boston, 2011, s. 41; Edgar H. Mc.Neal ve Robert Lee Wolff, "The Fourth Crusade", s. 182-183.

¹²⁰ Geoffroi de Villehardouin, s. 68-69.

¹²¹ Robert de Clari, s. 32.

¹²² İstanbul Latin İmparatorluğu hakkında önemli bir çalışma bkz. Filip Van Tricht, *The Latin Renovatio of Byzantium; The Empire of Constantinople (1204-1228)*, Brill, Boston, 2011.

¹²³ Geoffroi de Villehardouin, s. 73-74; Robert de Clari, s. 40.

oluyordu.¹²⁴ Flandre Kontu Baudouin de bu yarıştan geri kalmamıştı. Bir diğer imparatorluk sarayı olan Blakhernai'i kardeşi Henry aracılığıyla ele geçirmiş ve buradaki hazinelerin sahibi olmuştu.

Üç gün süren yağmanın ardından şehirde asayiş ve düzeni sağlamak üzere harekete geçildi. Mart 1204'te kararlaştırılan ve uymayanların aforoz edileceği karara göre bütün ganimetler üç kilisede toplandı ve belli kriterler göz önüne alınarak pay edildi. Haçlılar elde ettikleri gelirin elli bin markı ile Venediklilere olan borçlarını sonunda ödeyebildiler. Geriye kalan kalan yüz bin markı ise belirli statüleri göz önüne alarak askerlere dağıttılar.¹²⁵ Sıra yapılacak bir diğer iş olan imparatoru belirleme görevine gelmişti. Bu şüphesiz herkesin merak ettiği bir mesele idi. Konuyu çözümlmek üzere önceden kararlaştırıldığı gibi altı Venedikli ve altı Haçlı Piskopostan oluşan heyet çok geçmeden toplandı.

Genel kanı Montferrat Markisi Boniface'in imparator olacağı yönündeydi. Nitekim V. Aleksios şehri terk ettiğinde Vareg muhafızları ve papazlardan oluşan bir heyet markinin huzuruna gelerek onu imparator olarak selamlamışlardı. Bu sıralarda şehrin yerli ahalisi de daha önceden Bizans ile ilişkileri bulunan Marki Boniface'i imparator olarak karşılamak üzere sokaklara çıkmıştı. Ancak Dandolo bu tabloyu politik geleceğini göz önüne alarak değiştirmek düşüncesindeydi. Nitekim heyette altı Venediklinin bulunması büyük bir karar gücü sağlıyordu. Diğer altı kişilik gruptan sadece bir kişinin dahi Venedik tarafının desteklediği kişiye oy vermesi, o kişinin imparator olacağı anlamına geliyordu. Bu nedenle Dandolo iyi bir seçim yapmalıydı. Öncelikle Boniface'in daha güçlü ve tecrübeli bir karaktere sahip olması onu oldukça kaygılandırıyor. Zira kararlarını ve otoritesini zorlanmadan kabul ettireceği bir adayın olması en büyük isteği idi. Ayrıca Boniface'in kardeşi Reniero'ya ait topraklar Selanik bölgesi taraflarında yer alıyordu. Burası Venedik'in güvenliği açısından oldukça önemli bir konumda idi.¹²⁶ Dolayısıyla bölgede zamanla oluşabilecek güçlü bir otoriteye karşı dikkat etmesi gerektiği anlamına geliyordu. Bununla birlikte

¹²⁴ Robert Lee Wolff, "The Latin Empire of Constantinople, 1204-1261", *A History of the Crusades, The Later Crusades, 1189-1311*, ed. Kenneth M. Setton, The University of Wisconsin Press, Madison, 1969, s. 189.

¹²⁵ Villehardouin, bir yaya asker, atlı bir askerın aldığı ganimetin yarısına, şövalyelerin ise atlı askerlerin aldığı ganimetin iki katı kadarına sahip olduğunu belirtir. Clari ise pay edilen ganimetin sadece gümüş kaplardan oluştuğunu belirtir. Daha kıymetli eşyaların yüksek rütbeli kişilere bırakıldığını belirtir. Bkz. Geoffroi de Villehardouin, s. 75; Robert de Clari, s. 48-49. Ayrıca Clari'nin ganimetin pay edilişi konusunda eleştirisi için bkz. Robert de Clari, s. 40.

¹²⁶ Donald M. Nicol, *Bizans ve Venedik*, s. 138.

Montferrat Markisi Boniface'in Cenova ile ticarî ilişkileri ve birtakım siyasi bağları mevcuttu.¹²⁷ İleride onlarla olan bu bağlantısını iyi bir şekilde kullanarak güçlenirse Venedik'e büyük sorunlar yaşatabilirdi. Ayrıca Kutsal Roma Germen ile olan akrabalığı da Dandolo'yu kaygılandıran bir diğer etken idi. Sonuç olarak bütün bunlar Marki Boniface'in Latin İmparatoru olarak seçilmemesi gerektiğini Dandolo'nun kafasında kesin hale getirmişti. Fakat bu düşüncesi İstanbul Latin İmparatorluğu'nun kaderine büyük bir etkide bulunacaktı.

Diğer bir imparator adayı olan Flandre ve Hainault Kontu Baudouin ise yaşı itibariyle genç, yönetim anlamında tecrübesiz olmasına karşın yetenekli, ilkeli ve gayet ahlaklı bir liderdi.¹²⁸ Ayrıca Baudouin, Haçlı ordusunda en büyük askerî birliğe sahipti. Dolayısıyla belli bir taraftar kitlesine haiz, oldukça etkili bir mevkide bulunuyordu. Üstelik İstanbul kuşatmasında büyük çaba sarf etmiş ve ön saflarda aktif bir rol almıştı. En önemlisi ise Dandolo'ya “*babası gibi*” itaatkâr davranmaktaydı.¹²⁹ Bütün bunlar onu ideal bir aday haline getirmişti. En önemlisi ise kontun toprakları ve egemenlik sahası Fransa'da idi. Bu stratejik anlamda Venedik için herhangi bir sorun oluşturmuyordu. Ayrıca ikili arasındaki ilişki de oldukça iyiydi. Bütün bu gelişmeler onu umut ettiği imparatorluk tahtına rahatça taşıyacaktı. Nitekim yaşananları etraflıca kavrayan Niketas “...*oldukça mantıklı düşüncelerle, gözü görenlerin görmedikleri durumu, gözü kör olan bu adam mantığının gözleriyle görerek Marki Boniface'i bir kenara itti.*”¹³⁰ yorumunda bulunmuştur.

İlk olarak Mart 1204'te kararlaştırıldığı üzere toplanacak heyette kimlerin bulunacağını konusunda bir seçim yapıldı. Heyetin belirlenmesinin ardından sıra imparatorluk adaylarına gelmişti. Villehardouin, herkesin bu onura erişmek istediğini dolayısıyla birçok kişinin aday olduğunu yazmasına karşın isimleri hakkında bilgi vermez.¹³¹ Tahmin edildiği üzere iki güçlü adayı öne çıkarır. Aslında Blois Kontu Louis güçlü bir aday olabilirdi. Hem sahip olduğu askerî güç hem de ordu içerisindeki nüfuzu oldukça kuvvetliydi.¹³² Hatta 1204 Nisanı'nda Venediklilerle yapılan

¹²⁷ Filip Van Tricht, *The Latin Renovatio of Byzantium*, s. 47.

¹²⁸ Niketas Khoniates, *Magoulias*, s. 328; *Demirkent*, s. 177-178.

¹²⁹ Niketas Khoniates, *Magoulias*, s. 328; *Demirkent*, s. 177.

¹³⁰ Niketas Khoniates, *Magoulias*, s. 328; *Demirkent*, s. 177.

¹³¹ Geoffroi de Villehardouin, s. 76.

¹³² Kont aynı zamanda Fransa Kralı VII. Louis'in kızı olan ve II. Aleksios ile I. Andronikos'a imparatoriçelik yapmış Agnes ile kuzenlerdi. Üstelik Kont Louis İstanbul'a gider gitmez imparatorun kuzeni hakkında bilgi istemiş ve onunla görüşmüştür. Ancak Agnes'in Haçlıların IV. Aleksios'u tahta

anlaşmaya iştirak eden dört Haçlı komutanından birisiydi. Ancak kuşatma sırasında yakalandığı humma hastalığı sebebiyle gelişmelerden oldukça uzak kalmış ve olası bir taç şansını kaçırmıştır. Nitekim Villehardouin, İstanbul surları önünde verilen hararetli mücadeleler esnasında “*çok iyi bir şövalye*” olan Louis’in bir gemide can çekişiyor oluşunu büyük bir kayıp ve oldukça üzüntü verici bir durum olarak değerlendirmiştir.¹³³

Seçim, Venedik Doge’u Dadolo’nun ikamet ettiği sarayda yapıldı.¹³⁴ Onun böylesine önemli bir meclise ev sahipliği yapması oldukça manidar olmuştu. Nitekim seçimin kaderini yine o belirleyecekti. Toplanan heyet uzun süren toplantılarının ardından 9 Mayıs 1204’te kararını verdi.¹³⁵ Buna göre kurulan bu yeni devletin ilk imparatoru Flandre ve Hainault Kontu Baudouin oldu.¹³⁶ Şüphesiz bu karar bazı kesimleri rahatsız etmiş ise de tarafların buna uymaktan başka çareleri bulunmuyordu.

Ardından 16 Mayıs 1204’te Ayasofya’da görkemli bir taç giyme töreni yapıldı.¹³⁷ Bunu kutlamalar ve şenlikler takip etti. İmparator Baudouin bu kutlamaların ardından Bukoleon Sarayı’na giderek oldukça kısa sürecek siyasi mesaisine başladı.

2. Romanya İmparatorluğu’nun Taksimi “Partitio Terrarum Imperii Romanie”

Daha Mart 1204’te, Haçlı liderleri ve Doge Dandolo’nun katılımıyla gerçekleştirilen toplantıda toprak taksimatının nasıl yapılacağı konusu da kararlaştırılmıştı. Latin İmparatorluğu resmen kurulduğuna göre planlanan bu paylaşımın hayata geçirilmesi

geçirmesini ve bu amaçla İstanbul’da bulunmalarını pek de iyi karşılamadığı görülmektedir. Bkz. Robert de Clari, s. 22-23.

¹³³ Geoffroi de Villehardouin, s. 72.

¹³⁴ Robert de Clari seçimin Marki Boniface’in kaldığı Bukoleon sarayında, Niketas ise Ayasofya kilisesinde yapıldığını belirtir. Ancak bu tür toplantılara konumu gereği çok daha yakından iştirak eden Villehardouin’in verdiği bilgiler daha güvenilirdir. Krş. Geoffroi de Villehardouin, s. 77. Robert de Clari, s. 46. Niketas Khoniates, *Magoulias*, s. 327; *Demirkent*, s. 176.

¹³⁵ “*Efendiler, hepinizin rızasıyla imparator seçimini yaptık. Buna göre olduğunu bildiğimiz, imparatorluk nüfuzunu iyi kullanacak, kanunu devam ettirecek kudrette bir asili seçmiş bulunuyoruz. Seçtiğimiz kişi Flandre kontu Baudouin’dir.*” İmparatorun seçimi için toplanan heyetin almış olduğu kararı açıklamak üzere görevlendirilen Soissons piskoposu Nevelon’un yaptığı konuşma. Bkz. Robert De Clari, s. 47.

¹³⁶ Villehardouin oy sayıları hakkında bilgi vermez. Clari ise onarlı gruptan oluşan heyetin aynı kararı aldığını ve Baudouin’in imparator olması konusunda hemfikir olduklarını belirtir. Ancak oy birliği kararının çıkmış olması, ordu içerisinde ki gruplaşma düşünüldüğünde olası görünmemektedir. Bkz. Robert de Clari, s. 47.

¹³⁷ Clari töreni oldukça canlı bir tasvirle gözler önüne sermektedir. Bkz. Robert de Clari, 47.

gerekiyordu. Öncelikle oyların çoğunluğunu alarak imparatorluk tahtına oturan Baudouin oluşturulan taslağa göre imparatorluğun dörtte birine sahip olacaktı. Kalan dörtte üçün yarısı Venedik'e bırakılacak diğer yarısı ise şövalyelere dağıtılmak üzere tımara ayrılacaktı. Buna ek olarak imparatorluk yarışını kaybeden taraf yani Montferrat Markisi Boniface teselli armağanı olarak Küçük Asya (Asya Minör) ve Peloponnesos'u (Mora Yarımadası) alacaktı. Ancak markinin kafasında daha farklı düşünceler vardı. Nitekim çok geçmeden imparatorun Anadolu toprakları yerine Thessalonika'nın (Selanik) verilmesini talep etti. Zira Anadolu'da bazı yerli Bizans aileleri mevcuttu ve buralar henüz Latin egemenliğine sıcak bakacak yerler değildi. Doğal olarak bilmediği bu topraklarda otoritesini sağlayabilmesi zor görünüyordu. Hâlihazırda imparatorluk tacını rakibine kaptırmışken daha planlı ve politik hareket etmesi gerekiyordu. Öncelikle Margarethe ile olan evliliğin meyvelerini toplamak amacıyla Macaristan krallığına yakın bir yeri tercih etmek istemesi oldukça akıllı bir seçimdi. Daha önemlisi ise zor zamanlarda kolayca ittifak kurabileceği ağabeyi Reniero ait topraklar da bu bölgede bulunuyordu. Ayrıca Selanik, anavatanı olan İtalya topraklarına Anadolu'ya kıyasla çok daha yakındı. Bu da ona doğal olarak manevî bir motivasyon sağlıyordu. Sonuçta bütün bunlar onun batıyı tercih etmesini sağlamıştı. Villehardouin'e göre marki konuyu İmparator Baudouin'e açmış ve isteği kabul edilmişti.¹³⁸ Ancak sonrasında yaşananlar meselenin pek de görüldüğü kadar basit çözümlenemeyeceğini gösterecekti.

İmparator Baudouin, sabık İmparator V. Aleksios'un (Mourtzouflos) Trakya'daki faaliyetleri ve Tzouroulon'u (Çorlu) yağmalaması üzerine ordusuyla birlikte İstanbul'dan ayrıldı. Bu durumdan haberdar olan Mourtzouflos bölgeyi terk ettikten sonra Mosynoupolis'de¹³⁹ bulunan III. Aleksios'a bir ittifak teklifinde bulundu. Aleksios, kızı Eudokia ile evli bulunan damadının bu teklifini olumlu karşılamıştı. Ancak asıl niyeti, kurduğu bir kumpas ile şehre getirttiği Mourtzouflos'un gözlerini oydurunca ortaya çıktı.¹⁴⁰ Bu yolla hem kardeşi II. Isaakios hem de yeğeni IV. Aleksios'un intikamını almıştı.¹⁴¹ Baudouin yaşananları öğrenince Mosynoupolis'e

¹³⁸ Geoffroi de Villehardouin, s. 78-79.

¹³⁹ Mosynoupolis (Mosinopolis) günümüzde Yunanistan'ın Gümölcine civarında bulunmaktadır. Bkz. John Haldon, *Bizans Tarihi Atlası*, s. 302.

¹⁴⁰ Georgios Akropolites, *Macrides*, s. 114-115; *Umar*, s. 22-23; Geoffroi de Villehardouin, s. 81; Niketas Khoniates, *Magoulias*, s. 333-334; *Demirkent*, s. 189.

¹⁴¹ Mourtzouflos, Haçlılara karşı verilen mücadelede pasif kaldığını iddia ettiği IV. Aleksios'u öldürmüş, II. Isaakios'un ölümünde de pay sahibi olmuştur. Bkz. Niketas Khoniates, *Magoulias*, s.

doğru yöneldi. Zira III. Aleksios, Mourtzouflos'u devre dışı bırakarak onun destekçilerini de arkasına almıştı. İmparatorun şehre yaklaştığı haberini alan III. Aleksios şehri boşaltarak çekilmek durumunda kaldı. Mosynoupolis'i ele geçiren imparator burada Marki Boniface'i beklemeye başladı. Bir süre sonra şehre varan marki, imparatorun sözünü tutmasını ve Selanik'in kendi hâkimiyetine bırakılmasını istedi. Ancak Baudouin bu isteği, bölgede birtakım işleri olduğunu öne sürerek geçiştirmeyi tercih etti. Sonrasında ordusuyla birlikte Teselya üzerine hareket etmesi ve bunu markinin itirazlarına karşı sürdürmesi büyük bir gerginliğin ortaya çıkmasına yol açtı. Marki Boniface hakkı olan bu toprakları ele geçirmek için yeterli güce sahip olduğunu ve bu amacını tek başına gerçekleştirmek istediğini açıkça ifade ediyordu. Ancak Baudouin onun sözlerine aldırış etmeyerek Selanik'e doğru yöneldi ve çok geçmeden bölgeyi hâkimiyeti altına almıştı. Marki ise imparatorun bu davranışına tepki olarak ondan ayrılıp Dimetoka'yı ele geçirdi. Böylece bölgede önemli bir askerî üs edinmiş oldu. Ardından imparatorun hâkimiyetinde bulunan Edirne'yi kuşatınca da bir iç savaşa doğru kapıların aralandığı görüldü.¹⁴² Bütün bunların yanında marki, Margarethe'm II. Isaakios'tan olan büyük oğlu Manuel'i Bizans'ın taht varisi olarak göstermeye başlamıştı. Amaç bu yolla bölgede kendisine destekçi toplamaktı. Yaptıkları Latin İmparatorluğu için oldukça tehlikeli bir durum ortaya çikarmıştı.¹⁴³ Ancak yaşananlardan rahatsız olan Dandolo, Blois Kontu Louis başta olmak üzere bazı önemli liderlerin de desteğini alarak arabuluculuk yapmak üzere harekete geçti.¹⁴⁴ Bu süreç sonunda Baudouin, markinin Selanik hâkimiyetini tanıyarak bölgenin kontrolünü ona bıraktı. Aynı şekilde Boniface de zapt ettiği topraklardan geri çekilince sorun çözüme kavuşmuş oldu.

Taraflar arasında buna benzer bir çatışmanın çıkması en başından beri beklenen bir durumdu. Ancak burada önemli olan nokta Dandolo'nun süreç içerisinde ki tutumu idi. İmparatorluk seçiminde Baudouin'den yana bir tavır sergileyen doge şimdi ise

307-309; *Demirkent*, s. 135-136; Georgios Akropolites, *Macrides*, s. 110; *Umar*, s. 20; Geoffroi de Villehardouin, s. 65; Robert de Clari, s. 27.

¹⁴² Geoffroi de Villehardouin, s. 83; Robert de Clari, s. 49-50; Niketas Khoniates, *Magoulias*, s. 328-329; *Demirkent*, s. 179-181.

¹⁴³ Niketas Khoniates, *Magoulias*, s. 328-329; *Demirkent*, s. 179-180. Ayrıca Madden, imparatorla görüşmek üzere Mosynoupolis'e gelen Marki Boniface'in beraberinde eşi Margarethe ve onun Angelos soyuna bağlı oğullarını getirmesinin Baudouin'e inceden bir tehdit mesajı olduğunu belirtmiştir. Bkz. Thomas F. Madden, "The Latin Empire of Constantinople's Fractured Foundation: The Rift between Boniface of Montferrat and Baldwin of Flanders", *The Fourth Crusade: Event, Aftermath and Perceptions*, Asgate, 2008, s. 48.

¹⁴⁴ Thomas F. Madden, "The Latin Empire of Constantinople's Fractured Foundation", s. 49.

Boniface'in bu işten zarar görmemesi için uğraşmış ve onun lehine meselenin çözülmesini sağlamıştı. Bu onun, seferin başından beri devam eden etkili stratejik planlarını sürdürdüğü anlamına geliyordu. Zira Akdeniz dünyasında bir güç dengesi kurmak isteyen doge, İmparator Baudouin'in Teselya topraklarına hâkim olması ve güçlenmesi yerine bölgedeki parçalı yapının korunmasından yana idi.

Marki Boniface'in Küçük Asya yerine Selanik'i tercih etmesi İznik İmparatorluğu'nun kaderini belirleyen önemli dönüm noktalarından biridir. Zira marki sahip olduğu yönetim tecrübesi ve güçlü askerî birliği sayesinde bölgede kolayca tutunabilir ve bu yolla İznik yönetimine zor günler yaşatabilirdi. Ayrıca batıyı tercih etmesi İmparator Baudouin ile ciddi bir gerginlik yaratmış ve bu sorun kısa sürede çözülmüş olmasına rağmen belli bir zaman kaybına sebep olmuştur. Theodoros Laskaris ise bu zamanı ve yaşananları iyi değerlendirmiş ve temellerini yeni attığı oluşumun bölgede söz sahibi olmasını sağlamıştır.

Marki ve Baudouin arasında yapılan barışın ardından taksimatın yeniden ele alınması gerekiyordu.¹⁴⁵ Mayıs ayından başlayarak Eylül 1204'e kadar yapılan benzer düzenlemelerle birlikte ortaya çıkan tablo şu şekilde idi: İstanbul ve Çanakkale boğazları ile Trakya toprakları, Lesbos (Midilli), Khios (Sakız), Samos (Sisam) başta olmak üzere önemli Ege adaları ve başkentin sekizde üçü İmparator Baudouin'e bırakıldı. Marki Boniface son değişikliğin ardından Selanik'i alarak bölgede Selanik Dükalığı'nı kurdu. Orta Yunanistan ve Atina'da Boniface'in aracılığıyla Roche'lu Othon liderliğinde Atina ve Thebes Dükalığı ortaya çıktı. Güneyde ise Champlitte Prensi Giyome önderliğinde on iki baronluk şeklinde örgütlenen ve sonrasında yönetimini Villehardouin hanedanının devralacağı bir Akhaia Prensiği teşekkül etti. Marki Boniface'in kabul etmediği Küçük Asya ise Latin egemenliğini sağlamak üzere Kont Louis'e verildi.¹⁴⁶ Ayrıca Philippopolis (Filibe) Düklüğü de Trit'li Renier'e bırakıldı.

Ionia (Yanya), Euboea (Eğriboz), Andros, Nakhos (Nakşa) ve Arkhipelagos adaları gibi birçok Ege adası ile Hadrianapolis (Edirne) başta olmak üzere Çanakkale Boğazı

¹⁴⁵ İstanbul Latin İmparatorluğu'nun oluşum sürecinde yapılan paylaşım, haritalama konusunda birtakım teknik belirsizlikler taşımaktadır. Bu konuda ki önemli görüşler için bkz. Filip Van Tricht, *The Latin Renovatio of Byzantium*, s. 47-59.

¹⁴⁶ "İmparator Baudouin Romania toprağının en büyük senyörlüklerinden biri olan ve Marmara Denizi'nin Türkiye kıyısında bulunan Nikaia Düklüğü'nü Kont Louis'e verdi. Ve bu kıyıdaki topraklar imparatorun himayesine girmemiş, ona karşı cephe almışlardı." Geoffroi de Villehardouin, s. 91.

ve Marmara Denizi kıyısında yer alan Kallipolis (Gelibolu), Rhaidestos (Tekirdağ) ve Herakleia (Ereğli) gibi önemli liman şehirleri ise Venedik'in payına düştü. Ayrıca taksimat sırasında Boniface'e bırakılan Girit, satın alınmak suretiyle bu listenin içerisine dâhil edildi.¹⁴⁷ İstanbul'un sekizde üçünü de sahip olan Venedikliler, yapılan anlaşmaya göre imparator olarak seçilen taraf olmadıkları için hâlâ aforozlu bulunmalarına rağmen Ayasofya'ya ve patrik atama yetkilerine sahip oldular. Bunların yanı sıra birtakım ayrıcalıklar da elde ettiler. Dandolo bir Bizans üst düzey yönetici kademesi olan *Despotes* unvanı ile onurlandırıldı. Üstelik Doge Dandolo'nun, imparatora vassal olma durumu da bulunmuyordu. Ayrıca bu süreçte Venedikliler ekonomik anlamda da büyük çıkarlar sağladılar. Akdeniz dünyasının hemen hemen her yerinde serbest ticaret yapma hakkını elde ettiler. Bu yolla Ceneviz ve Pisa'nın bölgedeki ticarî faaliyetlerine büyük darbe vurdular. Elde ettikleri bütün bu ayrıcalık sayesinde 14. yüzyıla kadar kullanacakları *dominus quartae partis et dimidiaie totius imperii Romaniae* (Bütün Roma İmparatorluğu'nun dört buçuğunun hâkimi) unvanına eriştiler.¹⁴⁸

Görüldüğü üzere Venedik meydana gelen gelişmelerden en kârlı çıkan taraf olmuştu. Öncelikle alacaklı konumda bulunmaları, yapılan paylaşım sırasında ellerini ister istemez kuvvetlendirmişti. Ayrıca Latinler gerek kültür gerekse de coğrafya olarak bölgeye uzak olmalarından dolayı İstanbul ve çevresi hakkında bihaber diler. Venedikliler ise bunun aksine taksimat anında nerelerin değerli olduğunu gayet iyi biliyorlardı. Doğal olarak masada konuşulanlar Haçlılar için yabancı isimlerden başka bir anlam ifade etmiyordu. Üstelik bir zamanlar III. Aleksios'un Venediklilere verdiği fermanda imparatorlukta yer adları detaylı bir şekilde yer almaktaydı.¹⁴⁹ Doğal olarak oldukça bilinçli bir şekilde masaya oturmuşlardı. Bunun yanı sıra Akdeniz dünyasını onlar kadar iyi tanıyan yoktu. Sonuçta bütün tecrübelerini bir araya getirerek büyük çıkarlar sağlamayı başarmışlardı. Elde ettikleri topraklarla önemli bir güç haline gelmişler ve 1204'te noktalanın bu sürecin gerçek kazanımını olmuşlardı.

¹⁴⁷ Venedik, Marki Boniface'in Girit adasının satışı konusunda Cenova ile pazarlık içerisinde olduğunu öğrenince adayı 1.000 mark ve beraberinde birtakım yüksek gelirli topraklar vererek satın almıştır. Bkz. Thomas F. Madden, "The Latin Empire of Constantinople's Fractured Foundation", s. 50. David Jacoby ise markinin Selanik hâkimiyetine onay vermeleri karşılığında Venediklilere Girit'i bıraktığı düşüncesindedir. Bkz. David Jacoby, "After The Fourth Crusade: The Latin Empire of Constantinople and the Frankish States in Greece", *CHBE*, CUP, Cambridge, 2008, s. 759.

¹⁴⁸ Donald M. Nicol, *Bizans ve Venedik*, s.144.

¹⁴⁹ Donald M. Nicol, *Bizans ve Venedik*, s. 135.

3. Bizans'ın Mirasçıları

Bizans İmparatorluğu'nun çöküşü ile birlikte özellikle Akdeniz dünyasında güçler dengesinin değiştiği yeni bir süreç başlamıştı. Bizans'ın kadim başkentinde kurulan ve feodal bir yapı şeklinde örgütlenen İstanbul Latin İmparatorluğu içerisinde Selanik Krallığı, Atina ve Thebes Dükalığı başta olmak üzere birçok farklı siyasî yapıyı barındırıyordu.¹⁵⁰ Mora, Teselya ve Balkan topraklarında teşekkül eden bu oluşumlar, vassallık statüsünden dolayı İmparator Baudouin'e bağlı konumda bulunuyorlardı. Venedikliler ise IV. Haçlı Seferi sonucunda elde ettikleri büyük avantajlar sayesinde Adriyatik kıyılarının neredeyse tamamına, Yunanistan'ın batı kıyı şeridine ve Venedik'ten İstanbul'a uzanan ticarî yol güzergâhına hâkim olarak bölgenin en önemli gücü haline gelmişlerdi.¹⁵¹ Ayrıca böylesine ani bir gelişimle uzun süredir rekabet halinde buldukları, etkin ticaret ve donanma gücüne sahip Cenova ve Pisa'ya da büyük bir darbe vurmuşlardı.

Anadolu'da ise II. Rükneddin Süleyman Şah'ın ölümünün ardından Türkiye Selçuklu tahtına ikinci defa oturan I. Gıyâseddin Keyhüsrev devlet otoritesini yeniden sağlayarak, ticarî ve iktisadî anlamda kalkınmak adına politikalar geliştiriyordu. Sultan bu doğrultuda sahip olduğu imkânları doğru kullanarak bölgenin en önemli aktörü haline gelmek istiyordu¹⁵² Üstelik İstanbul'un Latinler tarafından ele geçirilmesi Türkiye Selçuklularının elini kuvvetlendirmişti¹⁵³ ve 1207 yılına gelindiğinde Bizans etkisinin kırıldığı Antalya gibi önemli liman şehirlerini ele geçirmeyi başarmışlardı.

Batı Anadolu'da ise bazı soylu Bizans aileleri kurmuş oldukları yerel yönetimler ile bağımsızlık arayışı içerisindeydiler. İmparatorluğun özellikle Myriokephalon Savaşı ile birlikte Anadolu'daki kontrolünü kaybetmesi bu bölgelerde irili ufaklı merkezden bağımsız siyasî oluşumların ortaya çıkmasına neden olmuştu. Bunlar özellikle de Latin işgalinden sonra daha somut adımlar atmaya başlamışlardı. Menderes bölgesinde Manuel Mavrozomes, Milet yakınlarında Sabbas Asedenos, Alaşehir ve çevresinde ise

¹⁵⁰ Jean Longnon, "The Frankish State in Greece, 1204-1311", *A History of the Crusades, The Later Crusades, 1189-1311*, ed. Kenneth M. Setton, The University of Wisconsin Press, Madison, 1969, s. 235-237.

¹⁵¹ Donald M. Nicol, *Bizans ve Venedik*, s. 142.

¹⁵² Osman Turan, *Selçuklular Zamanında Türkiye*, s. 297-315.

¹⁵³ Ebru Altan, "Dördüncü Haçlı Seferi'nden Sonra Anadolu", *TD*, 42, 2005, s. 65-73; Yusuf Ayönü, "Dördüncü Haçlı Seferi'nin Batı Anadolu'nun Türkleşme Sürecine Etkisi", *TİD*, XXIV/I, Temmuz 2009, s. 5-20.

Theodoros Mankaphas bu hareketin en önemli isimleriydi.¹⁵⁴ Bunlar şüphesiz İznik İmparatorluğu açısından bölgedeki siyasî ve kültürel birliğin sağlanması konusunda büyük bir engeldi. Nitekim I. Theodoros Laskaris ilk olarak bu oluşumlarla mücadele etmek durumunda kalacaktı.

İstanbul'un Latin işgali altına girmesiyle sivil ve askerî bürokrasi başta olmak üzere çoğu aristokrat aile imparatorluğun önemli merkezlerine doğru göç etmişlerdi.¹⁵⁵ Bunlardan bazıları sahip oldukları olanaklar sayesinde yeni siyasî oluşumların temelini attılar. Bizans'ı yeniden canlandırmak adına atılan bu adımlar oldukça önemli bir gelişmeydi. Latin egemenliği bölgede yönetim anlamında pek bir değişiklik getirmemişti. Uyguladıkları feodal anlayış, Bizans'ın son yüzyıllarda taşra sistemine oturttuğu ve zamanla devletin ana idarî mekanizması haline gelen aristokrat düzenin aynısı idi.¹⁵⁶ Yani Batı'nın *feudum*'u ile Bizans'ın *pronoia*'sı oldukça benzerdi. Dolayısıyla Latin egemenliği bölgede kolaylıkla oturmuştu.¹⁵⁷ Ancak Latinlerin Bizans tebaasına karşı kibirli tutumları ile taraflar arasında var olan dinî ve kültürel farklılıklar onları kısa bir sürede istenmeyen adam haline getirmişti. Bu durum ise halkın, Bizans mirasını devralacak herhangi bir siyasî oluşuma destek vermeye hazır olduğunu gösteriyordu. İmparatorluğun parçalanmasından sonra onun mirası üzerinde hak iddia eden üç önemli siyasî oluşum ortaya çıkmıştı. Adayların başında tezin esas konusunu oluşturan III. Aleksios'un damadı Theodoros Laskaris tarafından kurulan İznik İmparatorluğu gelmekteydi. Diğer iki varis ise Trabzon Rum İmparatorluğu ve Epeiros Prensiği idi. Öte yandan Bulgarlar da Bizans'ın mirasçısı oldukları söylemini yeniden dillendirmeye başlamışlardı.

¹⁵⁴ Yusuf Ayönü, "Batı Anadolu'da Bizanslı Yerel Hâkimlerin Bağımsızlık Hareketleri (XII. yy'ın Sonları ve XIII. yy'ın Başlarında)", *TAD*, 42, 2007, s. 141-154.

¹⁵⁵ İstanbul'un zaptı sırasında vuku bulan büyük tahribatın ardından olaylar yatışınca bazı aileler geri dönmeyi tercih ettiler. Zaten Latin İmparatorluğu içerisinde en fazla 3.000 kişilik bir Latin nüfusunun varlığından bahsedilmektedir. Dolayısıyla Latinlerin azınlık durumda buldukları ortadadır. Bu durum onları Bizans tebaası ile yaklaşıma ve kültürel etkileşime itmştir. Ayrıca idarî mekanizmalarında yer vermelerini sağlamıştır. Bkz. Filip Van Tricht, "Konstantinopolis'te Latin İdaresi (1204-1261)", çev. Ahmet Aydoğan-Turhan Kaçar, *Antik Çağdan XXI. yy'a Büyük İstanbul Tarihi; Siyaset ve Yönetim*, I, İstanbul, 2016, s. 58-60.

¹⁵⁶ Bizans taşra teşkilatında var olan bu sistem halk üzerinde olumsuz etkiler bırakıyordu. Nitekim İstanbul'un Latinler tarafından ele geçirilmesinin ardından Trakya köylüsünün Bizans aristokratlarının zarar görmesinden oldukça memnun olduğu görülmüştür. Bkz. Michael Angold, "Byzantine Nationalism and the Nicaean Empire", *BMGS*, I/I, 1975, s. 49.

¹⁵⁷ George Ostrogorsky, *Bizans Devleti Tarihi*, s. 392.

3.1. Trabzon Rum İmparatorluğu

Nisan 1204'ün hemen başlarında, Andronikos Komnenos'un torunları Aleksios ve David'in temellerini attığı bu devletin kuruluş yılları ile ilgili ihtilafli bilgiler bulunmaktadır.¹⁵⁸ Diğer siyasî oluşumların aksine Trabzon İmparatorluğu'nun inşası İstanbul'un Latinler tarafından zapt edilmesine bağlı olarak gelişen bir olay değildir. İmparatorluğun ortaya çıkmasında, Komnenoslar ile Gürcü hanedanı Bagratlar arasındaki akrabalık bağı etkili olmuştur.¹⁵⁹ Ancak Komnenos kardeşlerin bu noktaya gelinceye dek neler yaptıkları ve nerede oldukları konusu oldukça şaibelidir.

1185 yılında başkentte patlak veren bir isyan sonucunda Andronikos Komnenos tahtan indirilmiş ve oğlu Manuel ile birlikte öldürülmüştü.¹⁶⁰ Tahta geçen yeni İmparator II. Isaakios'un, Komnenos ailesini kendi iktidarına gölge düşüreceği sebebiyle ortadan kaldırmak istemesi ise soru işaretleri ile dolu olan bir süreci başlatmıştı. Manuel'in oğulları Aleksios ve David bu sıralarda oldukça küçük yaşlarda bulunuyorlardı.¹⁶¹ Taht değişikliği sırasında meydana gelen trajik olaylar bu çocukların da tehlike altında olduğunu göstermişti. Olayların bu noktadan itibaren farklı bir boyut kazandığı görülmektedir. Bunlar arasında, her ne kadar tartışma konusu olsa da genel kabul gören görüş Andronikos'un, Gürcistan Kralı III. Giorgi'nin kız kardeşi ile olan evliliğinden doğan akrabalık bağının kardeşleri kurtardığı üzerinedir.¹⁶² Nitekim Andronikos'un kayın biraderi III. Giorgi'nin kızı olan Gürcü Prensesi Tamara, Aleksios ve David'in İstanbul'dan kaçırılıp, Gürcü sarayına getirilmesini sağlamıştır.

¹⁵⁸ Oldukça değerli bir çalışma, bkz. Alexander A. Vasiliev, "The Foundation of the Empire of Trebizond (1204-1222)", *Speculum*, XI/I, Temmuz, 1936, s. 3-37. Ayrıca Sergey Karpov'un bu konuda ortaya konulan görüşleri bir araya getirerek oluşturduğu bölüm önemlidir. Bkz. Sergey Pavloviç Karpov, *Trabzon İmparatorluğu Tarihi*, çev. Enver Uzun, Kültür Bilimleri Akademisi, İstanbul, 2016, s. 133-149.

¹⁵⁹ Alexander A. Vasiliev, "The Foundation of the Empire of Trebizond (1204-1222)", s. 4; William Miller, *Son Trabzon İmparatorluğu*, çev. Nurettin Süleymanlı, Heyamola Yayınları, İstanbul, 2007, s. 11; Murat Keçiş, *Trabzon Rum İmparatorluğu ve Türkler (1204-1404)*, TTK, Ankara, 2013, s. 19-20; Murat Keçiş, "Trabzon Rum İmparatorluğunun Kuruluşunda Çevreyle Olan İlişkileri", *TAD*, XXVIII/46, s. 149; İbrahim Telliöğlü, "Trabzon Rum Devleti'nin Kuruluşu Hakkında Tartışmalar", *Erdem*, XIV/41, Eylül, 2004, s. 146.

¹⁶⁰ Andronikos'un bozulan devlet ve taşra teşkilatının yeniden inşasına dair attığı sert adımlar, birtakım güç odaklarını rahatsız edince aristokrat kesimin desteğini kaybetmiş ve trajik bir sona maruz bırakılmıştır. Bkz. Michael Angold, *The Byzantine Empire*, 295-303.

¹⁶¹ Büyük kardeş Aleksios'un 1182, David'in ise 1183 veya 1184 doğumlu olduğu düşünülmektedir. Ayrıca kardeşlerin ikiz oldukları yönünde herhangi bir kanıt bulunmamaktadır. Bkz. Alexander A. Vasiliev, "The Foundation of the Empire of Trebizond (1204-1222)", s. 9.

¹⁶² Cyril Toumanoff, "On the Relationship between the Founder of the Empire of Trebizond and the Georgian Queen Thamar", *Speculum*, XV/III, Temmuz, 1940, s. 309.

II. Isaakios'un, kardeşlerin İstanbul'da kalmalarına müsaade ettiği, başkentte büyüyen kardeşlerin İstanbul'un Haçlı kuşatmasına maruz kaldığı sıralarda çıkan karışıklıklardan yararlanarak kaçtıkları konusunda da birtakım iddialar vardır. Ancak şehrin kuşatıldığı Temmuz 1203 tarihinden Nisan 1204'e kadar geçen kısa bir süre içerisinde Doğu Karadeniz bölgesini hâkimiyet altına alabilecek gücü ve desteği elde etmiş olmaları zayıf bir olasılıktır. Bir diğer görüş ise Andronikos Komnenos'un 1170 yılında gerçekleştirdiği Gürcistan seyahati sırasında torunlarını Tiflis'te bıraktığı ve bunların sarayda büyüdüğü, dolayısıyla Gürcüce'yi ana dilleri gibi konuştukları yönündedir.¹⁶³ Ancak 1185 ile 1204 yılları arasında Komnenos kardeşler hakkında kaynakların sessiz kalması kesin bir sonuca varılmasına engel teşkil etmektedir.

Aleksios ve David kardeşler, merkezden bağımsız yerel yönetimlerden biri olan ve Bizans İmparatorluğu'nun feodalleşme sürecine bağlı olarak ortaya çıkan, Gabras ailesinin kontrolündeki Trabzon ve çevresini Gürcü kuvvetlerinin desteğiyle ele geçirdiler. Sonrasında taç sahibi ağabey Aleksios Trabzon'da kalmayı tercih ederken, David ise Batı Karadeniz sahili boyunca ilerledi. Kısa bir süre içerisinde emrindeki Gürcülerden ve ücretli askerlerden oluşan birliklerle Sinop, Kastamonu ve Karadeniz Ereğlisi'ni zapt etti. Şüphesiz David'in Komnenos ailesine mensup olması bu süreci hızlandırmıştı. Dedesi Andronikos Komnenos Ünye'de yöneticilik yaptığı sırada halk tarafından oldukça sevilmekteydi. Yani bölgede Komnenos ismine karşı duyulan saygı ve sempati kolayca yayılmalarına olanak sağlamıştı.¹⁶⁴ Dolayısıyla *Megas Komnenos* (Büyük Komnenos) unvanını gururla taşımaları bu doğrultuda kullandıkları en büyük silahtı.

Kısa sürede sağlanan başarılar sayesinde Karadeniz sahili boyunca uzanan imparatorlukları 1205 yılına gelindiğinde sınırlarını Nikomedia'ya (İzmit) kadar genişletmiş ve bu gelişme Komnenosları İznik İmparatorluğu ile komşu haline getirmişti. Çok geçmeden de aynı misyonu üstlenen iki imparatorluk varisi arasında iktidar mücadelesi başlamıştı.

¹⁶³ İbrahim Tellioglu, *Komnenosların Karadeniz Hakimiyeti; Trabzon Rum Devleti (1204-1461)*, Serander Yayınları, Trabzon, 2009, s. 24; Murat Keçiş, "Trabzon Rum İmparatorluğunun Kuruluşunda Çevreyle Olan İlişkileri", s. 151; İbrahim Tellioglu, "Trabzon Rum Devleti'nin Kuruluşu Hakkında Tartışmalar", s. 141.

¹⁶⁴ Sergey Karpov, Komnenosların anavatanın Kastamonu olduğunu belirtir ve ailenin Batı Karadeniz kökenli olduğunu söyler. Bkz. Sergey Pavloviç Karpov, *Trabzon İmparatorluğu Tarihi*, s. 131. Bir diğer görüş ise Trakya menşeli oldukları üzerinedir. Tafsilat için bkz. Alexander P. Kazhdan, "Komnenos", *ODB*, C. 2, OUP, New York, 1991, s. 1143-1144.

3.2. Epeiros Prensligi

İstanbul'un, Haçlılar tarafından ele geçirilmesinin ardından Bizans topraklarında baş gösteren işgaller birçok farklı bölgede ideolojik reaksiyonlar meydana getirmişti. Latinlere karşı siyasî, kültürel ve dinî değerler anlamında başlayan bu direnişlerin Balkan topraklarındaki merkezi ise Epeiros olmuştu.¹⁶⁵

Epeiros Prensligi'nin kuruluş yılları hakkında bilgilerimiz oldukça sınırlıdır. Oluşumunu tamamladığı yıllarda bölgedeki siyasî belirsizlik ve birinci elden kaynakların yetersizliği bunda etkili olmuştur. Özellikle İznik merkezli Bizans tarih yazımının Epeiros konusunda sessiz kalması, tarih sayfalarında büyük bir eksikliğe sebebiyet vermiştir.¹⁶⁶ Tarihçilerin bunu İznik İmparatorluğu'nun devlet politikası ve misyonu doğrultusunda yapmış olma ihtimallerini göz önüne alsak dahi oldukça şaşırtıcı bir durumdur. Ayrıca Mikhael Doukas'un ilk faaliyetleri hakkında kaynakların verdiği bilgilerin birbiriyle çelişmesi bu süreci daha zor hale getirmiştir. Sonuç olarak Epeiros'un kaynaklarda özel bir bölüm kaplamak yerine satır aralarında yer bulması özellikle kuruluş yılları hakkında birtakım soru işaretlerini ortaya çıkarmıştır.

Öncelikli olarak Epeiros Prensligi'nin kurucusu Mikhael Doukas ve örgütlediği siyasî yapının niteliği üzerine bir belirsizliğin hâkim olduğu görülmektedir.¹⁶⁷ II. Isaakios ve III. Aleksios'un kuzeni olan Mikhael Doukas, I. Aleksios Komnenos'un kızı Theodora'nın büyük oğlu olan Sebastokrator Ioannes Doukas'ın gayri meşru çocuğudur.¹⁶⁸ Angelos ve Komnenoslarla olan bu kan bağı ona güçlü bir yönetim meşruiyeti kazandırmış ve kısa süre içerisinde bölgenin önemli bir aktörü haline gelmesini sağlamıştır. Ancak bu zaman diliminde farklı detaylar bulunmaktadır. Bunların başında, Mikhael'in Mora'da vali olarak görev yapmakta iken yakın akrabası

¹⁶⁵ Bu konu hakkında araştırma eserlerinin azlığı dikkat çekmektedir. Bu anlamda Donald M. Nicol'un yaptığı çalışmalar ise oldukça değerlidir. Bkz. Donald M. Nicol, *The Despotate of Epiros*, Basil Blackwell, Oxford, 1957; Donald M. Nicol, *The Despotate of Epiros 1267-1479: A Contribution to The History of Greece in the Middle Ages*, CUP, Cambridge, 1984. Ayrıca Karpozilos Epeiros'un kuruluş yılları ile İznik İmparatorluğu arasındaki ilişkilere farklı bir bakış açısı getirerek konuya büyük bir katkıda bulunmuştur. Bkz. Apostolos D. Karpozilos, *The Ecclesiastical Controversy*.

¹⁶⁶ Özellikle 13. yüzyılın ilk yarısında Niketas Khoniates başta olmak üzere Georgios Akropolites, Mikhael Khoniates ve Nikephoros Blemmydes gibi önemli tarihçilerin Epeiros'a gerekli önemi vermedikleri görülmektedir. Bkz. Apostolos D. Karpozilos, *The Ecclesiastical Controversy*, s. 31.

¹⁶⁷ Apostolos D. Karpozilos, *The Ecclesiastical Controversy*, s. 31-45. Ayrıca Epiros'un kuruluş süreci üzerine güzel bir değerlendirme, bkz. Şahin Kılıç, *13. Yüzyıl'da Bizans'ı Etkileyen Ekonomik, Siyasî ve Kültürel İlişkiler*, s. 49-55.

¹⁶⁸ Donald M. Nicol, *The Despotate of Epiros*, s. 11.

olan Nikopolis hâkimi Senakherim'i, bir isyan karşısında düştüğü zor durumdan kurtarmak adına bölgeye intikal ettiği bilgisi ile karşılaşmaktadır. Buna göre Mikhael, çıkan olaylar sırasında Senakherim öldürülünce onun dul karısıyla evlenerek kontrolü ele almış ve bölgenin yeni yöneticisi olmuştur.¹⁶⁹ Ancak Mikhael'in, III. Aleksios'a karşı bir isyan teşebbüsünde bulunduğu 1201 yılının ardından bu göreve devam etmediği bilinmektedir.¹⁷⁰ Dolayısıyla verilen bilgilerin doğruluğu, gerek tarihi çelişki barındırması gerekse de bu görüşü destekleyecek başka bir delil olmadığından dolayı şüphe uyandırmaktadır. Ancak çeşitli belirsizliklere rağmen Villehardouin'de geçen ve tarihçilerin üzerinde mutabık oldukları ortak kanı Mikhael'in İstanbul'un zaptı sonrası Montferrat Markisi Boniface ile iyi ilişkiler içerisinde olup hizmetinde yer aldığı hakkındadır.¹⁷¹ Bir süre bu doğrultuda hareket eden Mikhael'in gelecek adına kurduğu farklı planlar marki ile yolların ayrılmasına neden olmuştur. Bir süre sonra Pindos Dağları'nı geçerek Epeiros bölgesine intikal eden Mikhael Doukas, Arta kenti merkez olmak üzere yeni bir siyasî oluşumun temellerini atmıştır.¹⁷²

Epeiros bölgesi galipler arasında yapılan paylaşım sırasında Venediklilerin payına düşmüştü.¹⁷³ Dolayısıyla Mikhael Doukas'ın hem Venedik hem de Haçlılara karşı mücadele vermesi gerekiyordu. Babası daha önceden *duks* unvanıyla Epeiros ve Teselya valilikleri yapan biri idi.¹⁷⁴ Bu ona bölgede siyasî anlamda avantajlar kazandırdığı gibi yönetim anlamında da meşruluk sağlıyordu. Ayrıca Epeiros'un coğrafi konumu saldırılara karşı doğal bir savunma görevi görüyordu. Mikhael de bütün bu avantajları lehine çevirecek ve kısa sürede güçlenmeyi başaracaktı.

Bilindiği üzere *Partitio Romanie* ile Yunanistan ve civar bölgesi Marki Boniface'e bırakılmıştı. Bu bölgede yer alan Bizans'lı *Pronoia* sahipleri ve yerel yöneticilerin bir kısmı, statülerinin devamı karşılığında markinin hâkimiyetini tanımışlardı. Ancak

¹⁶⁹ Donald M. Nicol, *The Despotate of Epiros*, s. 13; Apostolos D. Karpozilos, *The Ecclesiastical Controversy*, s. 33; Günter Prinzing, "Epiros 1204-1261: Historical Outline- Source- Prosopography", *Identities And Allegiances In The Eastern Mediterranean After 1204*, ed. Judith Herrin and Guillaume Saint-Guillain, Ashgate, 2011, s. 82.

¹⁷⁰ Apostolos D. Karpozilos, *The Ecclesiastical Controversy*, s. 34.

¹⁷¹ Geoffroi de Villehardouin, s. 90. Krş. Donald M. Nicol, *The Despotate of Epiros*, s. 12; Günter Prinzing, "Epiros 1204-1261", s. 82.

¹⁷² Alice-Mary Talbot, "Michael Komnenos Doukas", *ODB*, C. 2, OUP, New York, 1991, s. 1362.

¹⁷³ Venediklilere bölgede pay edilen topraklar arasında; Durazzo, Elbasan, Yanya, Korfu, Kefalonya, Zante, Lefkada, Nikopolis ve Arta yer almaktaydı. Tafsilat için bkz. Donald M. Nicol, *The Despotate of Epiros*, s. 17.

¹⁷⁴ Donald M. Nicol, *The Despotate of Epiros*, s. 11; Apostolos D. Karpozilos, *The Ecclesiastical Controversy*, s. 37.

Aitolia ve Arta gibi şehirler başta olmak üzere özellikle Kuzey Batı Yunanistan bölgesinde yer alan bazı Bizanslı aristokratlar Latin hâkimiyetine sıcak bakmayarak Mikhael Angelos etrafında toplanmayı tercih etmişler ve işgalcilere karşı mücadeleye girişmişlerdi.

Mikhael Doukas'ın kurduğu yeni siyasî yapının niteliği üzerine de birtakım belirsizlikler mevcuttur. Donald M. Nicol, sürgünde bulunan III. Aleksios'un Mikhael Doukas'a despotes unvanını verdiğini iddia etmiştir. Bunu göz önüne aldığımızda kurulan oluşumun ismi Epeiros Despotluğu olmalıdır.¹⁷⁵ Ancak Mikhael'in yaklaşık on yıl süren hâkimiyeti boyunca despotluk veya imparatorluk unvanlarını hiçbir zaman kullanmadığını bilmekteyiz. Ayrıca III. Aleksios daha önceden damadı Theodore Laskaris'e bu unvanı vermişti. Yani hâlihazırda despotes unvanını kullanan biri zaten vardı. Üstelik bu unvan bizzat imparator tarafından genellikle damatlara tanınan ve hanedana alternatif bir aday olarak görülen büyük bir kademe idi. Mikhael'in ise III. Aleksios'un damadı olmadığı malumdur. Dolayısıyla bütün bunlar Mikhael'in despotes unvanına sahip olmadığını dolayısıyla kurduğu yapının bir despotluk olarak adlandırılmaması gerektiğini ortaya koymaktadır.¹⁷⁶ Nitekim Epeiros'a altın çağını yaşatacak olan Theodoros Angelos Doukas (1215-1230) ile birlikte imparatorluk unvanlarını kullanmaya başlayacaklardır.¹⁷⁷ Ancak II. Ioannes Angelos (1237-1244) döneminde İznik İmparatorluğu ile vermiş oldukları mücadeleden mağlup ayrılacaklar ve Batatzes'in verdiği despotes unvanıyla birlikte "Epeiros Despotluğu" olarak nitelendirileceklerdir.¹⁷⁸ Fakat kuruluş ve ilk dönemlerinin, tezde de yer verildiği şekilde prenslik olarak değerlendirilmesi daha doğru olacaktır.

3.3. II. Bulgar Devleti

Bizans İmparatorluğu'nun özellikle 13. yüzyılın sonlarına doğru, siyasî ve ekonomik anlamda yaşadığı çöküşle birlikte vergi politikalarını giderek sertleştirdiği açıkça

¹⁷⁵ Donald M. Nicol, *The Despotate of Epiros*, s. 14-15.

¹⁷⁶ Apostolos Karpozilos bu konu üzerine getirdiği yeni yaklaşımlarla, Epeiros'un ilk dönemleri için kullanılan despotluk ifadesinin yanlış olduğunu ve Vatatzes'in bu unvanı vereceği yıla kadarki devrenin prenslik olarak tanımlanması gerektiğini güzel bir şekilde ortaya koymuştur. Bkz. Apostolos D. Karpozilos, *The Ecclesiastical Controversy*, s. 31-45.

¹⁷⁷ Theodoros Angelos 1224'te Selanik'i ele geçirerek Latinlere büyük bir darbe vurmuştur. Ayrıca Lombardlar ve Bulgarlarla verdiği mücadeleden başarılı bir şekilde ayrılarak Epeiros'a altın çağını yaşatmıştır. Bu anlamda Bizans mirasının gerçek bir savunucusu olmuştur. Bkz. Michael Angold, "Theodore Komnenos Doukas", *ODB*, C. 3, OUP, New York, 1991, s. 2042.

¹⁷⁸ Georgios Akropolites, *Macrides*, s. 215-216; *Umar*, s. 71-74.

görülmekteydi. Bu sıkı yaptırımlar taşra teşkilatında sosyal bir krizin doğmasına da sebebiyet vermişti. Özellikle Balkan coğrafyasında vergi tahsildarlarının keyfi davranışları, iktisadî zorluklarla uğraşan halkta büyük bir memnuniyetsizlik meydana getirmişti.¹⁷⁹ Bütün bunlar kitleleri bir araya getirecek uygun ortamın oluşmasına, Ulah¹⁸⁰ asıllı Petro ve Asen kardeşler liderliğinde büyük bir isyan hareketinin patlak vermesine sebep olmuştu. Bu harekât kısa süre içerisinde etkisini göstermiş ve 1186 yılında başkent Tırnova olmak üzere, Kuman-Bulgar-Ulah unsurlarının egemen olduğu II. Bulgar Devleti kurulmuştu.¹⁸¹

İmparator II. Isaakios, 1186 ve 1187 yıllarında isyanı önlemek üzere seferler düzenlemişti. Ordulara bizzat önderlik ettiği bu süreçte etkili bir mücadele ortaya koymuş olsa da kitlesel bir halk harekâtının neden olduğu bu soruna kesin bir çözüm getiremeyeceğini anlamıştı. Nihayetinde ise taraflar birbirleriyle anlaşmayı tercih etmişlerdi. Ayrıca bölgedeki Sırpların Bulgarlarla ittifak kurması da II. Isaakios'u oldukça zor durumda bırakmıştı. Sonuçta olayların yatıştırılmasına karşılık Tuna ve Hemus şehri arasında kalan bölge isyancı kardeşlerin hâkimiyetine bırakılmıştı. Bir süre sonra imparatorun geri çekilmesi ile birlikte Kumanların desteğini de yanlarına alarak güçlenen kardeşler yeniden harekete geçmişler ve Trakya içlerine kadar ilerlemişlerdi. Bu gelişme karşısında zor durumda kalan II. Isaakios tekrardan antlaşma masasına oturmak durumunda kalmıştı. Teminat olarak üçüncü kardeş Ivan'ın (Kaloyan) İstanbul'da rehin olarak bırakılacağını öngören antlaşma ile birlikte Bizans İmparatorluğu II. Bulgar Devleti'ni resmen tanımıştı. Ayrıca Balkan Dağları ile Tuna Nehri arasında kalan bölgedeki hâkimiyetlerini onaylamak durumunda kalmış, böylece II. Bulgar Devleti Balkan coğrafyasında etkin bir siyasî güç olarak ortaya çıkmıştı.

¹⁷⁹ Bu sıralarda, II. Isaakios'un Macaristan Kralının kızı ile olan evliliği birçok masrafa neden olmuş ve bunların karşılanması amacıyla yeni vergiler çıkarılmıştır. Akropolites olağanüstü miktarlarda toplanan bu verginin en çok da Bulgarlardan temin edildiğini belirterek isyanın oluşmasında bu durumun etkili olduğunu belirtmiştir. Bkz. Georgios Akropolites, *Macrides*, s. 133; *Umar*, s. 31.

¹⁸⁰ Ulahların kökeni tartışmalı bir konu olsa da genel kabul gören görüş bugün ki Rumenlerin ataları olduğu yönündedir. Yaşadıkları coğrafya nedeniyle sık sık Yunan ve Slav etkisi altında kalmışlardır. II. Bulgar Devleti'nin kurucu hanedanı olan kardeşlerin büyük bir ihtimalle Ulah oldukları ileri sürülmektedir. Nitekim Niketas Khoniates, Asen ve Peter'in Ulah asıllı olduğu konusunda bilgi vermiştir. Ayrıca Villehardouin Kaloyan'ı Ulah ve Bulgar Kralı diye nitelendirmektedir. Bkz. Geoffroi de Villehardouin, s. 81; Niketas Khoniates, *Magoulias*, s. 239; *Demirkent*, s. 16.

¹⁸¹ Martin Dimnik, "Kievan Rus', The Bulgars and The Southern Slavs; c. 1020 - c. 1200", *NCMH*, VI/II, CUP, Cambridge, 2008, s. 265.

Asen taç sahibi olarak Tırnova'da kalmaktaydı. Peter ise Preslav'ı yönetiyordu. Kısa süre içerisinde büyük işler yapan bu kardeşler yeni bir devlet vücudu getirmişlerdi. Hatta geçici dahi olsa 1193 yılında Edirne'yi zapt etmeyi başarmışlardı. Ancak Balkan coğrafyasında dönen çok odaklı politik oyunlar, birer yıl arayla önce Asen'in ardından da Peter'in cinayete kurban gitmesiyle sonuçlanmıştı. Yaşananların hemen ardından küçük kardeş Ivan (Kaloyan) 1197 yılında tahta geçmişti. O, attığı etkili adımlarla kısa süre içerisinde bölgenin en önemli gücü haline gelmiş ve böylece IV. Haçlı Seferi sonrası ortaya çıkan siyasî düzen içerisinde önemli bir aktör olarak yerini almıştı.

Burada dikkat çeken husus Bulgarların Bizans'ın mirası hususunda nasıl hareket ettikleridir. Kendilerini imparatorluk tahtı için varis adayı olarak görmeleri mühim bir meselesidir. Özellikle Kaloyan ile doruk noktasına çıkacak olan bu istek aslında Bulgar çarlarında geçmişten beri hep süregelmiştir. Bunun en somut örneği ise I. Bulgar Devleti'ne altın çağını yaşatan Çar I. Simeon'dur. İmparatorluğun başkentinde büyüyen ve eğitimini burada tamamlayan Çar, Bizans İmparatorluğu'nu ele geçirmek istemişti. Bu doğrultuda düzenlediği seferlerle büyük mücadeleler ortaya koymuştu.¹⁸² Ancak bütün çabalarına rağmen her defasında İstanbul surlarına takılan Çar, 913 yılındaki kuşatma sırasında sağlanan bir antlaşma gereğince İstanbul patriğinin elinden Bulgar imparatorluk tacını giyerek bu unvanı kullanma hakkına nihayet erişebilmişti.¹⁸³ Ayrıca küçük kızı ile İmparator VII. Konstantinos'un evlendirileceği konusunda bir mutabakata varılmıştı. Bu yolla imparatorun kayınpederi sıfatına erişen Çar, Bizans tahtına bir adım daha yaklaşmıştı. Ancak İmparatoriçe Zoe yaşananlardan rahatsız olup antlaşma koşullarını ortadan kaldırınca yeniden harekete geçmek zorunda kalmıştı. Sonuçta 914 ve 923 yıllarında Bizans aldığı mağlubiyetlerle zor duruma düşse de diplomasi yeteneği sayesinde ayakta kalmayı başarmıştı. Kendisini Roma ve Bulgar Çarı olarak ilan eden I. Simeon'un 27 Mayıs 927'deki gerçekleşen ani ölümü ise büyük planlarını yarıda bırakmıştı.

Şimdi de aynı hedeflerin tekrardan gün yüzüne çıkmaya başladığı görülmektedir. İlk olarak Peter, III. Haçlı Seferi sırasında Balkanlar'dan geçen ve bu sırada Bizans ile büyük bir anlaşmazlık içerisinde olan Alman İmparatoru Friedrich Barbarossa'dan,

¹⁸² I. Simeon, Bizans İmparatorluğu üzerine 894, 896, 913, 917, 923 yıllarında olmak üzere farklı aralıklarla toplamda beş sefer düzenledi. Bu seferler sonucunda Makedonya ve Arnavutluk'un bir kısmını alarak Trakya'ya kadar sınırlarını genişleten Çar, İstanbul'u iki defa kuşatmış olmasına rağmen başarılı olamadı.

¹⁸³ George Ostrogorsky, *Bizans Devleti Tarihi*, s. 244-245.

vereceği 40 bin kişilik bir asker desteğine karşılık kendisini Bizans İmparatoru olarak ilan etmesini talep etmişti.¹⁸⁴ Müşterek hedeflere sahip olan Friedrich'in bu teklifi karşılıksız bırakması üzerine Peter'in planları suya düşmüştü.

II. Bulgar Devleti'ne altın çağını yaşatacak olan Kaloyan da aynı doğrultuda bir vizyona sahipti. Bizans'ın varisi olmak ve imparatorluk başkentini ele geçirmek başlıca amacı idi. 1204 yılı sonrası Latinlerin bölgedeki faaliyetleri Bizans tebaasını oldukça rahatsız ediyordu. Nitekim halk, İstanbul'u kurtarıp Latin egemenliğine son vermesine karşılık Kaloyan'ı imparatorları olarak görmeye hazırdı.¹⁸⁵ Bu fırsatı değerlendirmek üzere harekete geçen Çar, bölgedeki aristokratların da desteğini alarak Latinler karşısında etkisini giderek arttırdı. Gelişmeler karşısında herhangi bir uzlaşma denemek yerine askerî mücadele yolunu tercih eden İstanbul Latin İmparatorluğu, 14 Nisan 1205 Edirne Savaşı'nda uğradığı yenilgi ile büyük bir darbe aldı. Ayrıca bu mağlubiyet İmparator Baudouin ile Blois Kontu Louis başta olmak üzere birçok önemli devlet adamının sonunu getirdi.¹⁸⁶ Böylece imparatorluk tacına bir adım daha yaklaşan Kaloyan giderek etkisini arttırdı. Ancak 26 Ekim 1207 yılında Selanik kuşatması sırasında gerçekleşen beklenmedik ölümü, büyük planlarını ve hayallerini yarıda bıraktı. Yine de Latinlere vurduğu bu darbe İznik İmparatorluğu'nun kaderine etki edecek önemli bir gelişme oldu.

Sonuç olarak Bizans İmparatorluğu'nun inkırazı sonrası baş gösteren Latin fetihlerinin kısa süreçte etkili olmasına karşılık uzun vadede bir başarı göstermeyeceği aşikârdı. Bölgede kalıcı şekilde tutunmalarını sağlayacak dinamiklerden yoksun olmaları ve yerli Bizans tebaasına karşı takındıkları kibirli tutum, politik güç dengelerini kısa sürede aleyhlerine çevirecekti. Ayrıca ideolojik reaksiyonların ortaya çıkmasına sebebiyet veren ortama ön ayak olan Latinler, bir anlamda uyguladıkları yanlış politikalar yüzünden kendi sonlarını kendileri hazırlamışlardı. Bütün bu gelişmeler karşısında Bizans'ın bıraktığı mirası devralmaya hazır olan ve bu doğrultuda can atan siyasi oluşumlar ise bölgede bir direniş harekâtına giriştiler. İznik İmparatorluğu ise

¹⁸⁴ Charles M. Brand, *Byzantium Confronts The West*, s. 92.

¹⁸⁵ Geoffroi de Villehardouin, s. 100; Niketas Khoniates, *Magoulias*, s. 335-336; *Demirkent*, s. 194-195; Georgios Akropolites, *Macrides*, s. 139; *Umar*, s. 34. Krş. George Ostrogorsky, *Bizans Devleti Tarihi*, s. 394; Alexander A. Vasiliev, *Bizans İmparatorluğu Tarihi*, s. 573; Warren Treadgold, *A History of the Byzantine State and Social*, s. 715; John Julius Norwich, *Bizans III*, s. 176.

¹⁸⁶ Geoffroi de Villehardouin, s. 107; Nikeforos Gregoras, s. 15.

bu doğrultuda atacağı etkili adımlarla en önemli varis olduğunu kanıtlayacak ve imparatorluğun restorasyonunu tamamlayacaktır.

İKİNCİ BÖLÜM

A. İZNIK İMPARATORLUĞU'NUN KURULUŞU

1. Despotes Theodoros Laskaris'in İlk Faaliyetleri

Laskaris ailesi hakkında elimizde yeterli bilgi bulunmamakla birlikte soyadları etimolojik olarak incelendiğinde doğu kökenli bir geçmişe sahip oldukları düşünülebilir.¹⁸⁷ Zira “*Laskar*” kelimesi Pers dilinde “savaşçı” anlamına gelmektedir¹⁸⁸ ve bu yakıştırma onlara muhtemelen Anadolu coğrafyasında verilmiş olmalı idi. Ayrıca Theodoros Laskaris'in “*hayli esmer*” bir tene ve çatallı uzun bir sakala sahip olması antropolojik anlamda bu fikri destekler nitelikteydi.¹⁸⁹ Laskaris ailesinin nüfuzlu bir geçmişi olup olmadığı bilinmemektedir. Yine de Will of Eustathios Boilas'dan edinilen bilgilere göre ailenin ilk mensupları basit birer köylü idi.¹⁹⁰ Tıpkı Angeloslar gibi daha sonradan vuku bulan gelişmeler sayesinde statüleri artmıştı. Nitekim buna ön ayak olan en önemli aile üyesi ise Theodoros Laskaris idi. Ona şöhret ve mevki kazandıran gelişmeler muhtemelen askerî başarıları sayesinde olmuştu. III. Aleksios döneminde orduda komutanlık (strategos) yapan Theodoros, Kaloyan'ın çıkarmış olduğu isyanları bastırmak konusunda etkin bir rol oynamıştı. Bu gibi başarıları onu imparatorun nezdinde değerli bir kişi haline getirmiş ve *Cursus Honorum*'da oldukça önemli bir yer tutan *despotes* unvanını III. Aleksios'un kızı ile evlenmek suretiyle elde etmişti.¹⁹¹ Yükseldiği bu statü ile birlikte imparatorluk tahtı için alternatif bir aday haline gelen Theodoros, ordudaki görevi dolayısıyla Haçlılarla

¹⁸⁷ Vincent Puech, “The Aristocracy and the Empire of Nicaea”, *Identities And Allegiances In The Eastern Mediterranean After 1204*, ed. Judith Herrin and Guillaume Saint-Guillain, Ashgate, Farnham, 2011, s. 69.

¹⁸⁸ Alexander P. Kazhdan, “Lascaris”, *ODB*, C. 2, OUP, New York, 1991, s. 1180.

¹⁸⁹ Georgios Akropolites, *Macrides*, s. 157; *Umar*, s. 42.

¹⁹⁰ Alexander P. Kazhdan, “Lascaris”, s. 1180.

¹⁹¹ Niketas Khoniates, *Magoulias*, s. 280; *Demirkent*, s. 69.

yapılan mücadelelerde de önemli roller almış ve güçlü bir Haçlı aleyhtarı olarak görülmüştür.

Bilindiği üzere Haçlı birliklerinin saldırılarını sıklaştırdığı sırada, şehrin savunma hattının çöktüğü gören ve artık direnmenin sonuç vermeyeceğini anlayan V. Aleksios Doukas, maiyetindekilerle beraber İstanbul'dan kaçmıştı.¹⁹² Bunun üzerine Patrik Ioannes Kamateros öncülüğündeki şehrin ileri gelenleri, hâlihazırda bir imparator bulunmadığından dolayı seçim yapılması gerektiğine karar vermişlerdi. Ancak Ayasofya'da gerçekleştirilen toplantı ve bu doğrultuda alınan kararlar birtakım belirsizlikler ortaya çıkarmıştı. Zira bir imparator seçilip seçilmediği veya kimin bu onura eriştiği konusu çelişkili bilgiler barındırmaktadır. İznik İmparatorluğu açısından oldukça önemli olan bu süreç içerisinde gerek Theodoros'un gerekse de ağabeyi Konstantinos'un taçlandırılmış olma ihtimali Laskarislerin yönetim meşruiyetlerini en başından beri haklı kılacaktır. Ayrıca imparator seçimi meselesi üzerinden çıkarılacak sonuçlar kuruluş dönemini daha farklı bir noktaya taşıyacaktır. Bu doğrultuda kaynakların hem birbirleriyle hem de tarihsel olgularla karşılaştırılması söz konusu sorunun çözülmesi açısından büyük önem arz etmektedir.

Öncelikle başkentteki konumu itibari ile yaşananlara yakından tanıklık eden Niketas'ın 12 Nisan gecesi vuku bulan toplantı hakkında aktardıkları diğer kaynaklara oranla daha güvenilirdir. Ayrıca imparatorluk seçiminin objektiflik kaygısından uzak bir mesele olması anlatısına gölge düşürmemektedir. Bu nedenle onu temel alarak bir değerlendirme yapmak oldukça yerinde olacaktır. *“Fırtınada savrulan bir geminin dümenine sahip olmak”* adına Doukas ve Laskaris isimli iki adayın ortaya çıktığını belirten Niketas, önadları hususunda güzel bir benzerliğe dikkat çekmek adına; *“dinimizin ilk imparatorunun adını”* taşıyorlardı ifadesini kullanmıştır.¹⁹³ Bu benzetme ile bahsi geçen Laskaris'in, Konstantinos olduğunu açıkça belli eden yazar yetenekli kalemi ile içinde bulunan vahim duruma gönderme yaparak, tarafların

¹⁹² Niketas Khoniates, *Magoulias*, s. 314; *Demirkent*, s. 145; Geoffroi de Villehardouin, s. 73; Robert de Clari, s. 39.

¹⁹³ Müellif adayların ismi konusunda oldukça kesindir. Bu nedenle imparatorluk seçimi üzerine Theodoros adını öne çıkarmak yanlıştır. *“τοῦ δὲ βασιλέως οὕτω μεταναστεύσαντος νεανιῶν ζῆνως νηφαλίων τε καὶ ἀρίστων τῇ κατὰ πόλεμον δεξιότητι, ὁ Δούκας οὗτοι καὶ ὁ Λασκαρισ, ἀμφοῖν δ' ἡ κλησις ὁμώνυμος τῷ ἀρχηγῷ τῆς πίστεως βασιλεῖ, ὡς περὶ νηὸς χειμαζομένης διαφέρονται τῆς ἀρχῆς, τύχησ βραβεύμα καὶ φορᾶσ ἀλογίστου πέττευμα τὸ μέγιστον ὁμοῦ καὶ περίπτου Χρῆμα τὴν τῶν Ῥωμαίων βασιλείαν ὀρῶντες προκείμενον.”* Bkz. Niketas Khoniates, *Bekkeri*, s. 756; *Van Dieten*, s. 571; *Magoulias*, s. 314; *Demirkent*, s. 145-146.

yakaladığı imparatorluk fırsatını “*kör talihin önlerine attığı bir ödül olarak*” tanımlamıştır.¹⁹⁴

Adaylardan Konstantinos Doukas, III. Aleksios ile II. Isaakios’un amcaları Ioannes Angelos Doukas’ın oğlu iken Konstantinos Laskaris ise III. Aleksios’un damadı Despotes Theodoros Laskaris’in ağabeyi idi.¹⁹⁵ Güç ve statülerinin hemen hemen eşit olması ve nihai kararı verecek yetkinlikte birinin bulunmaması bir kura yapmayı gerekli kıldı. Fakat yapılan kura sonucunda imparator olarak seçilen Konstantinos bu mevkii reddetti. Yine de elinden geleni yapmak adına halkı ve Varg muhafızlarını direnişe teşvik etti ve bu doğrultuda konuşmalar yaptı. Ancak çok geçmeden durumun kontrolden çıktığını anlayınca şehri terk eden grubun içerisinde yerini aldı. Konstantinos’un imparatorluk nişanlarını kabul etmemesi şartlar göz önüne alındığında mantıklı bir seçimdi. Zira şehrin savunma hattı çökmüş ve Haçlılar aşılması imkânsız gibi görünen İstanbul surlarını geçmişlerdi. Böyle bir durumda imparatorluk statüsüne kavuşarak bütün okları üzerine çekmek, gerek ailesi gerekse de kendisi açısından kötü sonuçlar doğurabilirdi. Şehirden ayrılrsa dahi ilerleyen süreçlerde doğrudan bir hedef haline gelmesi kaçınılmazdı. İmparatorluk seçimine katılanlar da bu umutsuzluğu kavramış olacaktı ki diğer bir aday olan Konstantinos Doukas’a teklifte bulunmayacaklardı.

Bütün bu gelişmeler yaşanırken İstanbul’da bulunan ve toplantıyı yakından takip eden Niketas’ın “Laskaris” ismi konusunda bir hata yapmış olma ihtimali oldukça zayıftır. Ayrıca Theodoros ile aralarındaki dostluk ve samimiyet dikkate alındığında, imparator olarak seçilen kişinin Theodoros Laskaris olması ona haklı bir gurur kaynağı yaşatacak ve bu gelişmeyi gayet açık bir şekilde ortaya koymaktan çekinmeyecekti.¹⁹⁶ Mezkûr kişinin Theodoros olduğunu öne süren yazarların belki de kabullenmek istemedikleri en önemli mesele despotes unvanına sahip Theodoros yerine neden Konstantinos’un aday olarak gösterildiğidir. Eldeki bilgiler ışığında somut bir açıklama getirmek zor olsa da Theodoros’un ağabeyi lehine bir tavır sergilediği ya da imparatorluk tacı üzerine aynı kaygıları taşıdığı için adaylığı kabullenmediği üzerine öne sürülecek

¹⁹⁴ Niketas Khoniates, *Magoulias*, s. 314; *Demirkent*, s. 145-146.

¹⁹⁵ Haçlıların ilk İstanbul kuşatması sırasında Bizans birlikleri surlardan dışarıya ani çıkışlar yaparak Haçlı ordugâhını hazırlıksız yakalama uğraşındaydı. Bu çatışmaların birinde Konstantinos Laskaris’in esir alındığı bilgisi ile karşılaşılıyor. Villehardouin’in Türkçe çevirisinde ise bir yanlışlık yapılmış olsa gerek. Zira Konstantinos Laskaris’in öldürüldüğü üzerine bir yazım mevcut. Ancak bu aşamada Konstantinos sadece esir edilmiş ve muhtemelen II. Isaakios’un tahta geçmesiyle serbest bırakılmıştı.

¹⁹⁶ Alice Gardner, *The Lascarids of Nicaea*, s. 56.

İhtimaller zayıf kalacaktır. Ayrıca Konstantinos'un sonraki süreçlerde Theodoros'un gölgesinde kalması onun nitelik bakımından geride olduğu hakkında ipuçları barındırmaktadır. Burada esas üzerinde durulması gereken mesele Akropolites'in Theodoros hakkında "erken davrandı ve ... İstanbul'dan çıkıp İznik'e gitti"¹⁹⁷ ifadesinden hareketle, başkentten ayrılan ilk grubun içinde olduğu, doğal olarak seçim gecesi şehirde bulunmadığı üzerinedir. Bu durumda onun yerine Konstantinos'un aday olarak gösterilmesi gayet mantıklıdır. Nitekim kısa bir Bizans kroniğine dayanan ve Theodoros'un 1203 yılının sonbaharından itibaren Batı Anadolu'da olduğunu öne süren birtakım iddialar mevcuttur.¹⁹⁸ Sonuç olarak büyük bir ihtimalle 1203 yılı sonlarında Bithynia topraklarına geçen Theodoros'un seçim gecesi İstanbul'da olmadığı gerçeği kabul edilmelidir.

Bu noktada altı çizilmesi gereken bir diğer önemli mesele ise devletin kurucusu üzerine ortaya çıkabilecek belirsizliklerdir. Zira Konstantinos Laskaris'in şehirden ayrılışının ardından statüsünün ne olduğu üzerine tartışmalar vardır.¹⁹⁹ Ayrıca bazı tarihçilerin iddia ettiği üzere Konstantinos Laskaris'in 1205 yılındaki ölümüne kadar Küçük Asya'da kurulan siyasî oluşuma liderlik yaptığı düşünüldüğünde doğal olarak İznik İmparatorluğu'nun kuruluşunu ona ithaf etmemiz anlamına gelecektir. Ancak soru işaretleri ile dolu olan bu varsayımlar sağlam kanıtlarla desteklenmedikçe eksik kalmaktadır. Nitekim kendisinden bahseden nadir kaynaklardan biri olan Villehardouin'de bile sadece "en seçkin Bizanslılardan biri" olarak nitelendirilmesi siyasî konumunun Theodoros'tan daha aşağı olduğunu kanıtlamaktadır.²⁰⁰ Üstelik yine aynı yerde yer alan "Boğazın diğer tarafındaki toprakların Senyörü Theodoros Laskaris adında bir Bizanslı idi."²⁰¹ şeklindeki ifadeler de bu fikri destekler niteliktedir. Ayrıca Georgios Akropolites'te, Theodoros Laskaris'in hâkimiyet yılı için

¹⁹⁷ Georgios Akropolites, *Umar*, s. 24.

¹⁹⁸ Dimitri Korobeinikov, *Byzantium and the Turks in the Thirteenth Century*, s. 51. Krş. *Χρονιχὸν νέον ἐν συντόμῳ*, Die Byzantinischen Kleinchroniken, ed. Peter Schreiner, I, Wien, 1975, s. 74.

¹⁹⁹ Historia'nın Işın Demirkent çevirisinde Konstantinos Laskaris'in şehirden ayrılışı hakkında "Sonuçta imparator da kurtuluşu kaçmakta buldu." ifadesi yer almaktadır. Bu durum Niketas'ın Konstantinos'un daha önceden bu mevki reddettiğini belirtmesine rağmen ona imparator sıfatını yakıştırdığı anlamına gelir ki bu oldukça enteresandır. Ancak Historia'nın Harry Magoulia tarafından yapılan İngilizce çevirisi ile Immanuelis Bekkeri neşrinde böyle bir ifadeye rastlanmamaktadır. İlgili bölümde sadece baltalı özel muhafız askerlerin kaçtığından bahsedilmektedir. Dolayısıyla Konstantinos Laskaris Historia'da imparator olarak yer bulmamıştır. "Krş. Niketas Khoniates, *Demirkent*, s. 146. Niketas Khoniates, Bekkeri, s. 757; Van Dielen, s. 572; *Magoulia*, s. 314.

²⁰⁰ Villehardouin, *Adramytteion Savaşı* öncesinde Theodoros'un, ordunun komutasını kardeşi Konstantinos'a bıraktığını belirtir. Burada ona biçilen rol komutanlıktır. Bkz. Geoffroi de Villehardouin, s. 96.

²⁰¹ Geoffroi de Villehardouin, s. 93.

verilen zaman aralığının 18 yıl olduğu görülmektedir. Bu da 1221 Kasımında²⁰² ölen Theodoros'un yaklaşık 1203 yılı ile birlikte faaliyetlerine başladığı anlamına gelmektedir.²⁰³ Yani, ağabey Konstantinos'un olası bir siyasî liderliğini herhangi bir zaman dilimine yerleştiremeyeceğini kronolojik anlamda ortaya koymaktadır.

Niketas'ın aktardığı bilgilerin yanında diğer kaynakların imparatorluk seçimi üzerine ne tür ipuçları barındırdıkları da oldukça önemlidir. Bu anlamda Haçlı kaynaklarından Robert de Clari isim belirtmeden Laskaris soyundan gelen bir şahsın imparator yapıldığını iddia eder. Ayrıca bu kişinin şehrin düşmesiyle birlikte Marmara'dan İznik'e geçtiğini ve burada imparator olduğunu belirtir.²⁰⁴ Bu bilgi ile bahsi geçen ismin Theodoros olabileceği akla gelmektedir. Nitekim İznik konusunda Konstantinos'tan ziyade Theodoros'un ön plana çıktığı bilinmektedir. Burada önemli olan nokta: Haçlı ordusu içerisinde yer alan yazarın bu bilgiye nereden ulaştığı ve doğruluk payının ne olduğu üzerinedir. Büyük ihtimalle imparator nişanlarını reddetmesine karşın şehrin idaresini ele almaya çalışan Laskaris isminin o gece Haçlılar arasında yayılmasıyla böyle bir söylenti çıkmıştı. Bu onu imparator olarak tanımlamış olacaktır ki Clari'nin anlatısına yön vermiştir. İngiliz tarihçi Steven Runciman'da bu anlamda Clari'yi haklı görmüş olmalı ki imparatorluk teklifini reddeden kişinin Theodoros Laskaris olduğunu kabul etmiştir.²⁰⁵

Haçlı ordusu içerisinde konumu gereği Bizans tarafında vuku bulacak önemli gelişmelere daha yakın olan Geoffroi de Villehardouin'in imparator seçimi konusunda sessiz kalması ise oldukça enteresandır. Aynı durum Akropolites için de geçerlidir. Ancak bilindiği üzere Villehardouin'in yaşananlara bizzat tanıklık etmesi onu kaynaklarımız arasında ayrıcalıklı kılmaktadır. Malum gelişmeler konusunda suskun kalmasının nedeni ise yapılan toplantı ve kura sonucunda kesin bir karara varılmamasından kaynaklanmış olmalıdır. Nitekim eğer bir imparator belirlenmiş olsa onun bu gelişmeye mutlaka yer vereceği de aşikârdır.

²⁰² *Χρονιχὸν νέον ἐν συντόμῳ*, Die Byzantinischen Kleinchroniken, ed. Peter Schreiner, I, s. 74.

²⁰³ Bilge Umar *Historia*'nın Türkçe çevirisinde yaratılıştan sonra 6711 yılının karşılığı olarak 1204 tarihini verir ancak bu bir hatadır. Zira bu yıl 1203 yılına tekabül eder. Georgios Akropolites İstanbul'un zaptı konusunda 6711 (1203) tarihlendirmesini vermiş ve kronolojik bir yanlış yapmıştır. “ἔτους μὲν ὄντος ἀπὸ γενέσεως χρόμου ἑξακισχιλιοστοῦ ἑπτακοσιοστοῦ ἑνδεκάτου, δωδεκάτην τοῦ Ἀπριλλίου ἄγοντος.” Krş. Georgios Akropolites, *Heisenberg*, s. 8; *Macrides*, s. 113. *Umar*, s. 21.

²⁰⁴ Robert de Clari, s. 39.

²⁰⁵ Steven Runciman, *Haçlı Seferleri Tarihi*, III, s. 108.

Özetle kaynakların verdiği bilgiler göz önüne alındığında doğru sonuçlar çıkarmak adına özellikle Niketas merkezli anlatımın baz alınması gerektiği kanaatindeyiz. Buna göre, 12 Nisan gecesini bir imparator belirlemek üzere toplanan kurul Konstantinos Laskaris'i seçmişti ancak birtakım kaygılar taşıyan Konstantinos bu teklifi geri çevirmiş ve ailesi ile birlikte Marmara yoluyla Anadolu'ya geçmişti. Bundan sonraki süreçte o, enerjisi ve girişkenliği sayesinde ön plana çıkan kardeşi Theodoros'un emrinde kalacak ve *strategosluk* görevinde bulunacaktı. Ayrıca seçim gecesini Theodoros'un imparator olarak taçlandırıldığı görüşüne katılmamızı sağlayacak deliller oldukça yetersizdir. Bu ise onu hâlihazırda despotes olarak görmeye devam edeceğimiz anlamına gelmektedir.²⁰⁶

Akropolites'in "*Roma Devleti'ni yeniden ayağı kaldıran adam*" olarak nitelendirdiği Theodoros Laskaris, birçok aristokrat gibi İstanbul'un düşmesinden önce ailesi ile birlikte Anadolu'ya kaçmış ve İznik İmparatorluğu'nun kuruluş sürecini başlatmıştı. Muhtemelen IV. Aleksios döneminde çıkan iç karışıklıklar sırasında kendisini tehlike altında hissetmiş olmalıydı ki 1203 yılı sonlarında İstanbul'u terk etmeye karar vermişti. İlk olarak Eirene, Maria ve Eudokia isimli üç küçük kızı ve eşi Anna ile birlikte Marmara Denizi'nden açılarak Küçük Asya'ya geçmiş ve İznik'e yönelmişti. İznik şehrine gelen Theodoros, buraya hâkim olmak adına çeşitli müzakerelerde bulunmuş fakat uzun uğraşlarına rağmen başarılı olamamıştır. Zira şehrin yerel yönetimi, siyasî belirsizliklerin yaşandığı böylesi bir dönemde Theodoros'un hâkimiyetine pek sıcak bakmamıştır. Bunun üzerine verilen karara saygı duyan Theodoros en azından eşi ve çocuklarının şehre kabul edilmeleri konusunda ricada bulunmuştur.²⁰⁷ Bu şüphesiz, İznik halkı ile iyi ilişkiler kurmak adına her türlü fedakârlığa hazır olduğunu belli etmek üzere atılmış politik bir adımdı. Ayrıca eşi Anna, Angelos ailesinden gelmekteydi ve sabık İmparator III. Aleksios'un kızı idi. Theodoros'dan önce Bulgarlara karşı yapılan bir savaşta ölen kuzeni Sebastokrator Isaakios Komnenos ile evli idi.²⁰⁸ Soylu bir Bizans kadın olarak ismi oldukça bilinmekteydi. Dolayısıyla çok geçmeden şehrin kapıları Anna için açıldı. Bu şüphesiz Theodoros'un İznik hâkimiyeti konusunda attığı önemli adımlardan biri idi.

²⁰⁶ Bu minval üzere fikir beyan eden bazı araştırmacılar için bkz. Alice Gardner, *The Lascarids of Nicaea*, s. 55-56; Charles M. Brand, *Byzantium Confronts The West*, s. 257-258; Apostolos D. Karpozilos, *The Ecclesiastical Controversy*, s. 16-18; Georg Ostrogorsky, *Bizans Devleti Tarihi*, s. 395.

²⁰⁷ Georgios Akropolites, *Macrides*, s. 118; *Umar*, s. 24.

²⁰⁸ Alice Gardner, *The Lascarids of Nicaea*, s. 54.

Theodoros'un bölgeye geldiği sıralarda oldukça kritik bir dönem yaşanmaktaydı. Nitekim İstanbul'da art arda gerçekleşen yönetim değişiklikleri, saray entrikaları, Haçlıların İstanbul önünde tehlikeli bekleyişleri bütün bunlar ortaya büyük belirsizlikler çıkarmıştı. İznik'e gelip kendi hâkimiyetini tanımları yönünde teklifte bulunduğu sırada hâlihazırda bir imparator bulunuyordu. Bu hareketi onu isyancı durumuna düşürebilirdi. Nitekim böylesi bir konuma düşmemek adına başlarda III. Aleksios'un adına hareket etmişti.²⁰⁹ Aralarında bir iş birliği varmış gibi görünmüştü ve bu onun siyasî anlamda elini kuvvetlendiren bir hamle olmuştu.²¹⁰

Theodoros Laskaris'e bu kritik aşamada avantaj sağlayan en önemli faktörlerden biri ise Bithynia'da yer alan fakat sayısı ve ismi hakkında bilgi sahibi olmadığımız Bizans birliklerinin mevcudu idi.²¹¹ Theodoros askerî kariyeri olan biriydi ve Küçük Asya'da birtakım bağlantıları vardı.²¹² Haliyle bu birlikleri kısa sürede emri altına almış olmalı idi. Ayrıca Kamateros, Autoreianos ve Pepagomenos başta olmak üzere İstanbul'un en nüfuzlu ailelerinin desteğini de kazanması bir diğer önemli gelişme olmuş ve bölgedeki varlığını güçlendirmesine neden olmuştu.²¹³

İznik İmparatorluğu'nun kuruluşunu tarihlendirmek ise tartışmalı meselelerden bir diğeridir. Nitekim 1203 yılı sonlarından itibaren Anadolu'da faaliyetlerine başlayan Theodoros'un bunu sabık Bizans imparatoru III. Aleksios'a bağlı olarak yürüttüğü dolayısıyla bağımsız bir statüde olmadığı düşünülmektedir. Nikeforos Gregoras'tan hareketle Theodoros'un, III. Aleksios'un Marki Boniface tarafından ele geçirildiği 1205 yılına kadar bu konumunu sürdürdüğü öne sürülmüştür.²¹⁴ Bu iddia baz alınacak olursa devletin resmi kuruluşunun 1205 yılı olarak kabul edilmesi gerekmektedir.²¹⁵ Diğer taraftan unutulmaması gereken bir diğer önemli hadise ise 13 Nisan 1204 tarihinde İstanbul'un Latinler tarafından zaptı ve Bizans'ın uğradığı yıkımdır. Tezin konusuna ev sahipliği yapan coğrafyada ortaya çıkan gelişmelere kaynaklık eden bu olay Theodoros için de bir başlangıç kabul edilmelidir. Zira bu gelişme ile Bizans resmi anlamda son bulmuş imparatorluk kurumları tasfiye edilmiş ve Theodoros'a

²⁰⁹ Clive Foss, *Nicaea: A Byzantine Capital and Its Praises*, Hellenic Colloge Press, Brookline, 1996, s. 58.

²¹⁰ Ekaterini Mitsiou, "After Collapse: Aristocratic Networks and Imperial Power in the Empire of Nicaea", *23rd International Congress of Byzantine Studies*, Belgrade, 22-27 August 2016, s. 5.

²¹¹ Ekaterini Mitsiou, "After Collapse", s. 5.

²¹² Vincent Puech, "The Aristocracy and the Empire of Nicaea", s. 70.

²¹³ Vincent Puech, "The Aristocracy and the Empire of Nicaea", s. 70.

²¹⁴ Nikeforos Gregoras, s. 16.

²¹⁵ Georgios Akropolites, *Macrides*, s. 82.

bağımsızlığını ilan etmesini sağlayacak meşru bir ortam meydana gelmişti. Yani artık bölgede bağımsız hareket etmesi onu isyancı statüsüne düşürmeyecek dolayısıyla rahatlıkla kendi adına faaliyetlerde bulunmaya başlayacaktı. Bu nedenle 1204 yılı Theodoros'un kurmuş olduğu siyasî örgütlenmenin başlangıç tarihi olarak ele alınmalıdır.

2. Latinlerle Mücadeleler: Poimanenon (Manyas) ve Adramytteion (Edremit) Savaşları

Bahsedildiği üzere İstanbul Latin İmparatorluğu kurulduktan sonra özellikle İmparator Baudouin ile Marki Boniface arasında ortaya çıkan itilaflar gergin bir ortam meydana getirmişti. Bu durum Latinler adına Kuzey Batı Anadolu topraklarındaki kontrolün sağlanması konusunda gecikmelere neden olmuştu. Bir süre sonra toprak taksimatı üzerine çıkan anlaşmazlıklar giderilmişti. Dolayısıyla Batı Anadolu hâkimiyeti için harekete geçmek üzere hazırlıklara başlanabilirdi. Ancak geçen bu süre zarfında Theodoros Laskaris özellikle Bursa ve çevresinde kurduğu otorite ile kendisine destek toplamış ve bir ordu vücuda getirecek duruma erişmişti. Bütün bunlar ise Latinlerle tabiri caizse bir varoluş mücadelesinin başlayacağı anlamına gelmekteydi.

İmparator Baudouin taksimat sırasında İznik ve civarını Kont Louis'e bırakmıştı. Kont bölgede hâkimiyet kurmak üzere Pierre de Bracieux ve Payen d'Orleans isimli iki önemli komutanını görevlendirdi. Bunların öncülüğünde 120 kişilik bir şövalye birliği 1 Kasım 1204 yılında Marmara'yı gemilerle geçerek Pegai (Karabiga) şehrine ayak bastı.²¹⁶ Bu girişim bölgede Latin hâkimiyetini sağlamak üzere atılan ilk adımdı. Esasen Pegai şehri sakinleri Latinlerden oluşuyordu ve dolayısıyla böyle bir harekâtı kendileri talep etmişti.²¹⁷ Çok geçmeden Palorme (Bandırma) kalesini de ele geçiren Latinler burayı askerî üs olarak kullanmaya başlamışlardı. Dolayısıyla bölgedeki varlıklarını giderek sağlamlaştırdıkları görülüyordu. Theodoros Laskaris ise bu duruma engel olmak adına ordusuyla birlikte harekete geçti. Taraflar 6 Aralık 1204'te Poimanenon ovasında karşı karşıya geldiler.

Villehardouin bu savaşta Theodoros'un emrindeki birliklerin sayı bakımından oldukça üstün olduğunu; Latin kuvvetlerinin ise atlılar hariç sadece 140 şövalyeden meydana

²¹⁶ Geoffroi de Villehardouin, s. 91. Ayrıca bkz. Alice Gardner, *The Lascarids of Nicaea*, s. 64.

²¹⁷ Geoffroi de Villehardouin, s. 91; Niketas Khoniates, *Magoulias*, s. 330-331; *Demirkent*, s. 182.

geldiğini belirtir. Ancak atlı birliklerin sayısı hakkında bilgi vermez.²¹⁸ Niketas ise bunu destekler nitelikte, Theodoros Laskaris komutasında büyük bir Bizans ordusundan bahseder. Mamafih düşman kuvvetlerin mevcudu hakkında suskun kalır.²¹⁹ Diğer taraftan Theodoros'un kurduğu toplama ordu nicelik bakımından fazla olsa da nitelik bakımından, düzenli ve teçhizatlı bir orduya karşı koyabilecek askerî yeteneğe sahip değildi. Nitekim çevre muhitlerden sağladığı destekle meydana getirdiği bu birlikler profesyonellikten uzak bir yapıda idi. Dolayısıyla sayı itibari ile kendinden az olan bir ordu karşısında tutunamamışlar ve paniğe kapılarak kaçmak durumunda kalmışlardı. Böylece Theodoros Laskaris komutasında verilen bu ilk mücadele hayal kırıklığı ile noktalanmıştı. Latinler ise kazandıkları başarı ile bölgede kolayca hareket etme fırsatına erişmişti. Bir süre sonra Lopadion'a (Uluabad) doğru yönelmişler ve bölge halkının teslim olması üzerine şehri ele geçirmişlerdi. Sonuçta Poimanenon (Manyas) başta olmak üzere Lopadion (Uluabad) ve Apollonia (Gölyazı) şehirlerinin kontrolünü büyük bir oranda sağlamışlardı.²²⁰

Yine aynı amaçlar doğrultusunda İmparator Baudouin'in kardeşi Flandre'li Henri de 11 Kasım 1204'te 120 kişilik şövalye birliği ile Kallipolis'ten hareketle Abydos'a ulaştı. Kent gerek stratejik konumu gerekse de ikmal gücü bakımından oldukça avantajlıydı. Nitekim Henri burayı ele geçirerek askerî üs olarak kullanmaya başladı. Ayrıca Troas'da (Biga) bulunan Ermeniler de tıpkı Pegai şehri sakinleri gibi Latinleri bölgeye davet edip destek vermişler; üstelik askerî ve siyasî beklentilerle müttefik olmuşlardı.²²¹ Süreç içerisinde sıkça karşılaşılan bu senaryo özellikle Komnenosların son dönemi ile birlikte artan feodal yönetimin taşra teşkilatına ne denli zarar verdiğini göstermesi bakımından oldukça önemlidir.

Bölgede giderek etkisini arttıran ve güçlenen Henri, Ermenilerden sağladığı askerî birlikler ile 1205 yılı Şubatında Adramytteion'a (Edremit) vardı. Kent sakinleri savunma yapacak koşullara sahip olmadığı için can ve mal güveliklerini düşünerek teslim olmak zorunda kalmışlardı. Bu andan itibaren kaynakların verdiği bilgiler ışığında karşımıza iki farklı senaryo çıkmaktadır. Geoffroi de Villehardouin'e göre İmparator Henri'nin önünü kesmek isteyen Theodoros Laskaris hazırladığı birlikleri

²¹⁸ Geoffroi de Villehardouin, s. 95.

²¹⁹ Niketas Khoniates, *Magoulias*, s. 330-331; *Demirkent*, s. 183.

²²⁰ Geoffroi de Villehardouin, s. 95; Niketas Khoniates, *Magoulias*, s. 331; *Demirkent*, s. 183.

²²¹ Geoffroi de Villehardouin, s. 93; Niketas Khoniates, *Magoulias*, s. 331; *Demirkent*, s. 182. Bkz. Alice Gardner, *The Lascarids of Nicaea*, s. 64.

bölgeye göndermiş ve bunlar Latinlerle çarpışmaya girmişlerdi. Ancak Niketas Khoniates vuku bulan olayların Henri ile Theodoros Mankaphas arasında yaşandığını aktarmıştır. Bu ise iki kaynaktan birinin yanıldığı anlamına gelmektedir.

Villehardouin'e göre tehlikenin giderek büyüdüğünün farkına varan Theodoros Laskaris, Poimanenon Savaşı'ndan sonra yeniden topladığı orduyu, ağabeyi Konstantinos'un komutasında Adramytteion önlerine göndermişti. Henri ise şehirde kalıp savunma yapmak yerine bir meydan savaşına karar verince taraflar 19 Mart 1205'te karşı karşıya gelmişlerdi. Şiddetli bir savaşın ardından büyük kayıplar veren Konstantinos geri çekilmek durumunda kalmıştı. Latinler ise bu galibiyetle birlikte bölgedeki etkilerini arttırarak otoritelerini civar kentlere kabul ettirmişlerdi.²²²

Niketas'ın eserinde ise Konstantinos Laskaris'in değil, Philadelphia'da (Alaşehir) yerel yöneticilik yapan Theodoros Mankaphas'ın öne plana çıktığı görülmektedir. Mankaphas 1204 yılı sonrası oluşan iktidar boşluğundan faydalanmak istiyordu. Nitekim çevreden topladığı yardımcı birliklerle, siyasî anlamda büyümek adına bir arayış içerisindeydi.²²³ Bu doğrultuda en büyük tehlike olarak gördüğü Henri'nin ilerleyişini kesmek üzere birlikleriyle Adramytteion yakınlarına gelmişti. Niketas, Henri'yi kahramanlaştırdığı anlatısında, Mankaphas'ın sayıca üstün ordusunun savaşın başlarında Latinleri zor duruma soktuğunu fakat düşman atlısının etkili hücumu karşısında aciz kaldıklarını ve bu nedenle büyük bir hezimete uğradığını aktarmıştır.²²⁴

Savaşın zaman aralığı, genel işleyişi ve kazananının her iki kaynakta da benzer olduğu fakat aidiyeti üzerine bir belirsizliğin ortaya çıktığı görülmektedir. Villehardouin'in aktardıkları dikkate alındığında savaşın taraflarından biri İznik idi. Nitekim Alice Gardner ve Alexis Savvides bu doğrultuda hareket etmişlerdir.²²⁵ Michael Angold ise Mankaphas ile Konstantinos'un ortak hareket ettiği üzerine bir fikir öne sürmüştür.²²⁶ Ancak Theodoros Laskaris'in içinde bulunduğu şartlar düşünüldüğünde Niketas'ın anlatısının doğruluk payı daha fazladır. Nitekim Theodoros, Poimanenon Savaşı'ndaki mağlubiyetle birçok şehri Latinlere kaptırmış ve büyük bir yara almıştı. Öte yandan

²²² Geoffroi de Villehardouin, s. 96.

²²³ Charles M. Brand, "Mankaphas, Theodore", *ODB*, C. 2, OUP, New York, 1991, s. 1286.

²²⁴ Niketas Khoniates, *Magoulias*, s. 331; *Demirkent*, s. 184-185.

²²⁵ Alice Gardner, *The Lascarids of Nicaea*, s. 64; Alexis G. C. Savvides, *Byzantium in The Near East*, s. 55.

²²⁶ Michael Angold, *A Byzantine Government in Exile*, s. 61.

savaşın olduğu 6 Aralık'tan bu yana yaklaşık üç aylık bir zaman dilimi geçmişti. Dolayısıyla bu kadar kısa bir süre içerisinde büyük bir ordu toplamış olma ihtimali oldukça düşüktür. Ayrıca bu sıralarda Pierre de Bracieux ve Payen d'Orleans önderliğinde başkente yönelen bir tehlike vardı. Nitekim Adramytteion Savaşı'yla eş zamanlı olarak Bursa kuşatma altına alınacaktı. Hal böyle iken hatırı sayılır bir askerle Henri'nin üzerine yürümek pek olası görünmemektedir. Üstelik daha önceden İmparator Baudouin'in emri ile Bras de Saint-Georges öncülüğündeki yüz şövalyeden oluşan birlik İstanbul Boğazı'ndan geçerek Nikomedia'ya (İzmit) doğru yönelmişti. Buranın halkı İstanbul'un başından geçenleri bildiklerinden herhangi bir direnç göstermeden şehri boşaltmışlardı. Bunun üzerine Latinler şehre kolaylıkla yerleşerek önemli bir mevki daha ele geçirmiş ve güneye doğru yayılmaya başlamışlardı. Dolayısıyla bütün bu olaylar yaşanırken Theodoros'un kendi ana hâkimiyet merkezine uzak bir bölge ile ilgilecek imkânlar sahip olması pek mümkün görünmemektedir. Yine Niketas'ın, Villehardouin'e oranla mevzubahis savaş hakkında oldukça fazla ayrıntıya yer vermesi de bu olay hakkındaki bilgilerinin daha kapsamlı olduğunu göstermektedir. Aynı düşüncede olan Aphrodite Papayianni ise Villehardouin'in, Theodoros önadlarını karıştırmış olabileceğini söylemektedir.²²⁷ Bütün bunlar bir araya getirildiğinde Adramytteion'da yapılan savaşın Theodoros Laskaris'le bağlantılı olmadığını; Theodoros Mankaphas ile Flandre'li Henri arasında gerçekleştiği görülmektedir. Savaşın sonucunda ise büyük bir bozguna uğrayan Mankaphas bir daha kaynaklarda yer bulamamış ve tarih sahnesinden çekilmiştir.²²⁸

3. Bursa Savunması ve Theodoros Laskaris'in Konya Ziyareti

Latinlerle ilk karşılaşma başarısızlıkla sonuçlanmış ve Poimanenon'da alınan yenilgi sonrası Lopadion (Uluabad) ve Apollonia (Gölyazı) şehirleri kaybedilmişti. Başkent ise tehlikeye açık bir duruma gelmişti. Dolayısıyla Latinler Kuzey Batı Anadolu'daki en büyük rakiplerini ortadan kaldırmaya çok yaklaşmışlardı. Theodoros ise muhtemelen temelini yeni attığı siyasî oluşuma başkentlik yapan Prusa (Bursa) şehrinin başarılı bir şekilde savunulmasını ümit etmekteydi. Zira İznik'in Theodoros'a karşı mesafeli yaklaşımı onun Bursa şehrini kısa süreliğine de olsa kendisine merkez edinmesine yol açmıştı.²²⁹

²²⁷ Aphrodite Papayianni, *Aspects of the Relationship*, s. 57.

²²⁸ Yusuf Ayönü, "Bizanslı Yerel Hâkimlerin Bağımsızlık Hareketleri", s. 150.

²²⁹ Alice Gardner, *The Lascarids of Nicaea*, s. 60.

Niketas'ın, Bursa halkının uzun bir kuşatmaya dayanacak miktarda çok yiyecek stokladığını belirtmesi, yakın zamanda bir Latin saldırısı beklediklerini ve şehrin bu anlamda ciddi tedbirler aldığını göstermektedir.²³⁰ Nitekim Lopadion'dan yola çıkan Pierre de Bracieux ve Payen d'Orleans önderliğindeki Latinler çok geçmeden şehrin güney surlarının karşısında karargâh kurarak kuşatmaya başlamışlardı. İlk olarak şehrin kendi rızasıyla teslim olması konusunda görüşmeler yürütün Latinler bir süre beklemeye koyuldular. Ancak müdafiler bu tekliflere çoğu kez huruç harekâtı gerçekleştirerek cevap veriyor ve Latinleri zor durumda bırakıyorlardı. Teslim olma çağrılarına karşılık bulamayan Latinler ise saldırılarını sıklaştırmışlardı. Niketas, düşman birliklerinin bu saldırılar sırasında surların gücü ve savunma hattının aşılamayacağına kanaat getirdikleri için geri çekilme kararı aldıklarını söylemektedir.²³¹ Ancak burada asıl önemli olan etken Balkanlar'da ortaya çıkan ve Bulgar Çarı Kaloyan'ın desteklediği ayaklanmalardır. Şehirlerin birbiri ardına düşmesi ve isyanın giderek büyümesi bölgeye bir harekât yapılmasını zorunla hale getirmişti. Bu da özellikle Kuzey Batı Anadolu'daki askerlerin kademeli şekilde geri çekilmesine neden olmuştu. Tüm bu yaşananlar ise İznik İmparatorluğu'nun bölgedeki tutunma dayanaklarından birini teşkil edecekti.

Müdafiler kuşatmanın kaldırılmasının ardından çekilen düşman birliklerini hazırlıksız yakalamak üzere şehirden çıkış yapmışlardı. Bu doğrultuda Latinlerin geçeceği yerlere pusular kurarak onlara beklenmedik saldırılar düzenlediler ve düşmanı zor duruma soktular. Süreç içerisinde birçok çatışma yaşandı ki özellikle Kaisareia'da²³² vuku bulan savaş çok şiddetli bir çarpışmaya sahne oldu. Her iki taraftan da ciddi kayıplar verildi.²³³ Sonuçta Poimanenon yenilgisinden sonra büyük bir yara alan Theodoros, Bursa savunması ve Balkanlar'da çıkan ayaklanma sayesinde temellerini yeni attığı devletini hayatta tutabilmişti.

Süreç sonucunda iyi bir netice alınmasına karşın Latin birliklerinin başkent Bursa'ya kadar ilerlediği sırada Theodoros Laskaris'in nerede bulunduğu üzerine bir soru işareti ortaya çıkmaktadır. Muhtemelen içine düştüğü zor durumdan kurtulmak adına bazı

²³⁰ Niketas Khoniates, *Magoulias*, s. 331; *Demirkent*, s. 183-184.

²³¹ Niketas Khoniates, *Magoulias*, s. 331; *Demirkent*, s. 184.

²³² Bu mevkiinin günümüzde Gemlik yakınlarında olduğu düşünülmektedir.

²³³ Niketas Khoniates, *Magoulias*, s. 331; *Demirkent*, s. 184.

siyasî arayışlar içerisindeydi. Bu durum ise onun I. Gıyâseddin Keyhüsrev'in yanına gitmesini sağlayacaktı.²³⁴

Theodoros Laskaris ile I. Gıyâseddin Keyhüsrev arasındaki ilk karşılaşma Gıyâseddin'in tahta geçmek üzere, maiyeti ile birlikte yaptığı Konya yolculuğu sırasında yaşanmıştı. Despotes Theodoros'un, III. Kılıç Arslan ile yaptığı bir anlaşmayı öne sürerek topraklarından geçilmesine müsaade etmemesi taraflar arasında kısa bir gerginliğe yol açmıştı.²³⁵ İbn Bibi'nin bu anlatısı ele alındığında; Theodoros ile Türkiye Selçukluları arasındaki ilişkilerin daha erken tarihlere dayandığına tanık olunmaktadır. Zira 1204 yılında Despotes Laskaris ile II. Rükneddin Süleymanşah arasında imzalanan ve beş yıllık süre boyunca sultana haraç ödeneceğini öngören bir anlaşmanın varlığından bahsedilmiştir.²³⁶ Ayrıca Theodoros'un, sultanın ölümünün ardından tahta geçen ve henüz 6 yaşında bulunan oğlu III. Kılıç Arslan ile söz konusu mutabakatı yenilediği görülmektedir. Nitekim Theodoros bu anlaşmayı öne sürerek Gıyâseddin Keyhüsrev'e geçiş izni vermedi ve ufak bir politik krize neden oldu. Ancak devletlerarası ilişkilerde çıkar esaslı şekillenen yaklaşımlar, bu defa da Gıyâseddin Keyhüsrev ile masaya oturmasını sağladı. Yapılan görüşmelerin ardından, Ağustos 1204'te varılan antlaşma ile Manuel Mavrozomes'in de içinde yer aldığı grubun geçiş müsaadesine karşılık, kısa bir süre önce Selçuklular tarafından ele geçirilen ve askerî anlamda oldukça stratejik mevkiye yer alan Denizli ve Honas'ın kendi hâkimiyetine bırakılmasını sağladı. Bununla birlikte yapılan antlaşmanın teminatı olarak sultanın iki çocuğu ve Hâcip Zekeriya rehin olarak Theodoros'a teslim edildi. Ancak bu kimseler kısa süre sonra bir fırsat bularak kaçmayı başaracaklardı.²³⁷

Theodoros'un Konya ziyaretinin yukarıda aktarılan ilk karşılaşma düşünüldüğünde gergin geçmesi muhtemeldi. Ancak Gıyâseddin, kendi politik çıkarları ve manevî yaşamışlıkları göz önüne alarak 1205 yılının Mart ayı sonlarında imzalanan antlaşma ile Theodoros'u destekleme kararı aldı.²³⁸ Nitekim Akropolites: "...Çevredeki

²³⁴ Dimitri Korobeinikov, *Byzantium and the Turks*, s. 57.

²³⁵ "...Vasilyus, Sultan'ın ülkenden çıkışını engelledi. "Ben Sultan Rükneddin'in oğluyla ağır yeminler ederek anlaşma yaptım. Anlaşma metninde öyle sözler var ki, hiçbir yorum onları değiştirmeye veya çiğnemeye yetmez. Onun için şimdi ben, senin ülkemin topraklarından çıkıp da o Melik'e saldırmana ve onun hayatına zarar vermene izin veremem." dedi." Bkz. İbn Bibi, s. 111.

²³⁶ Dimitri Korobeinikov, *Byzantium and the Turks*, s. 129.

²³⁷ İbn Bibi, s. 111-113. Krş. Osman Turan, *Selçuklular Zamanında Türkiye*, s. 296; Claude Cahen, *Osmanlılardan Önce Anadolu Türkler*, E Yayınları, İstanbul, 1979, s. 126; Selim Kaya, *I. Gıyâseddin Keyhüsrev ve II. Süleymanşah Dönemi Selçuklu Tarihi (1192-1211)*, TTK, Ankara, 2006, s. 114-115.

²³⁸ Rustam Shukurov, *The Byzantine Turks 1204-1461*, Brill, Boston, 2016, s. 97.

yörelere, yani Bursa'da ve oraya komşu olan taraflarda, oralarını denetimi altına koymak için ve kayınbabası Aleksios'un yerine kendisi İmparator olmak için dolanmaya başladı, sonunda da amacına ulaştı. Çünkü o aralık, tanıdığı olan, Türklerin hükümdarına gitti ve onunla bir antlaşma yapıp tasarımını gerçekleştirmeyi başardı.”²³⁹ sözleriyle bu iddiayı desteklemektedir. Bu anlatıda üzerinde durulması gereken bir diğer konu Akropolites'in kullandığı “tanıdığı olan, aralarında bağ bulunan (συνήθης)” ifadesidir. Bilindiği üzere I. Gıyâseddin Keyhüsrev tahtan indirilmesi ile birlikte sürgün hayatına başlamış ve bu sürecin bir bölümünü de İstanbul'da geçirmiştir. Burada, İmparator III. Aleksios'un himayesinde bulunmuş ve bazı iddialara göre de vaftiz oğlu olmuştur.²⁴⁰ Alice Gardner ve Dimitri Korobeinikov, buradan yola çıkarak Gıyâseddin ile Theodoros Laskaris'in eşi Anna arasında olan manevî kardeşlik bağı üzerinde durmuşlardır.²⁴¹ Sultanın Angelos ailesi ile olan bu yakınlığı, Theodoros ile daha önceden tanış olduğunu işaret etmekteydi. Nitekim Korobeinikov bu konu hakkında; “I. Keyhüsrev'in, Ağustos 1204'de yaşanan tatsız olaydan sonra I. Theodoros Laskaris'e yardım etmeye devam etmesi sadece III. Aleksios'un ailesine olan derin bağlılıkla açıklanabilir.” yorumunda bulunmuştur.²⁴² Ayrıca bilindiği üzere Gıyâseddin'in annesi kimliği tartışmalı da olsa soylu bir Bizans kadını idi.²⁴³ Bu onun Bizans aristokrasisi içerisine dâhil olduğu anlamına gelmekteydi. Doğal olarak bütün bu artıları Theodoros Laskaris açısından Sultan Gıyâseddin'i ideal bir müttefik adayı haline getirmiştir. Sonuçta Theodoros Laskaris Konya'da sultanın konluğu olmuştur. Yapılan görüşmeler sonunda elde ettiği askerî

²³⁹ “καὶ γὰρ ἐν τῷ μεταξὺ καὶ περὶ τὸν περσάρχην ἀφίκετο συνήθη τούτῳ τελούντα, καὶ συμμαχίαν προσεῖληφε καὶ τὰ πρὸς σκοπὸν διεπράξατο.” Bkz. Georgios Akropolites, *Heisenberg*, s. 11; *Macrides*, s. 118; *Umar*, s. 24.

²⁴⁰ Georgios Akropolites, *Macrides*, s. 124; *Umar*, s. 27. Selim Kaya bunun Selçuklu Devletini küçük düşürmek üzere, Bizans ve Hristiyanlığı yüceltmek maksadıyla yazıldığını ifade eder. Ona göre, iyi din eğitimi almış ve güçlü bir şahsiyete sahip olan Gıyâseddin'in böyle bir davranışta bulunması mümkün değildir. Bkz. Selim Kaya, *I. Gıyâseddin Keyhüsrev ve II. Süleymanşah*, s. 107.

²⁴¹ Alice Gardner, *The Lascarids of Nicaea*, s. 61; Dimitri Korobeinikov, *Byzantium and the Turks*, s. 134. Ayrıca Akropolites'in şu ifadesi oldukça değerlidir: “Bu kişi (I. Gıyâseddin), bazı zor durumlarda İmparator Theodoros'a yararlılık gösterdi, gerçekten ona yardımda bulunmuştu; ve onunla barış antlaşması yaptı, çünkü İmparatoriçe Anna'yı kendisinin kız kardeşi sayardı.” Georgios Akropolites, *Macrides*, s. 124; *Umar*, s. 27.

²⁴² Dimitri Korobeinikov, *Byzantium and the Turks*, s. 136.

²⁴³ Tuncer Baykara, *I. Gıyâseddin Keyhusrev (1164-1211) Gazi-Şehit*, TTK, Ankara, 1997, s. 7; Selim Kaya, *I. Gıyâseddin Keyhüsrev ve II. Süleymanşah*, s. 13-14; Ali Sevim, “Keyhusrev I”, *DİA*, XXV, İstanbul, 2011, s. 347-349.

destekle birlikte bölgede yeniden ortaya çıkmış, özellikle de Hadrianapolis Savaşı sonrasında Bithynia²⁴⁴ bölgesini yeniden kontrolü altına almıştır.²⁴⁵

B. İMPARATORLUK YOLUNDA ATILAN ADIMLAR

1. Hadrianapolis (Edirne) Savaşı ile Birlikte Değişen Dengeler

İstanbul'un düşüşü ile birlikte büyük bir göç harekâtı başlamış ve özellikle aristokratlar mensup oldukları topraklara geri dönmeye başlamışlardı. Latinler ise bu nüfuzlu aileleri şehirde tutmak adına çaba göstermemiş, aksine kibirli tavırları ile kendilerinden uzak tutmuşlardı. Haliyle bu yaşananlar başkentte maddî ve manevî anlamda bir güç boşluğu yaratmıştı. Bir süre sonra Bizans'ın nüfuzlu kimseleri, Latinlerden bekledikleri ilgiyi göremeyince birtakım siyasî arayışlar içerisine girerek taşrada ortaya çıkacak direnişlere kaynaklık ettiler. Özellikle de Trakya topraklarında bulunanlar bu konuda oldukça aktif bir rol üstlendi. Kucaklayıcı olmak yerine ötekileştirici bir politika izleyen Latinler yaşananlarda büyük pay sahibi idiler.²⁴⁶ Zira gerek İmparator Baudouin gerekse de Marki Boniface, Trakya aristokrasisinin ılımlı yaklaşımlarına ve bu doğrultuda hizmet etme isteklerine sıcak bakmamışlardı.²⁴⁷

Niketas'ın "*İmparatorla birlikte kaçan Romalılar*" olarak tanımladığı bu ailelerin özellikle Teselya bölgesinden oldukları görülmektedir.²⁴⁸ Zamanla Latinlerin bölgedeki varlıklarından rahatsızlık duymaya başlayan bu kimseler, durumu lehlerine çevirmek adına farklı bir arayış içerisine girerek, Şubat 1205'de Bulgar Çarı Kaloyan'a başvurdular. *Romaioktanos* (Romalı Kasabı) lakabını kullanan Kaloyan'ın, geçmişte Bizans ile ilişkileri oldukça kötü idi. Ancak şimdi ortak kaygılar tarafları birbirine yakınlaştırıyordu. II. Bulgar Devleti bölgedeki en önemli güçlerden biri olmasına rağmen Latinler tarafından küçümsenmiş ve tehdit mesajları almıştı. Zira bu süreçte Bulgar Devleti'nin savaş gücünden bihaber olan Baudouin, Kaloyan'ın iyi niyetli yaklaşımlarını küstahça reddetmiş ve büyük bir politik hata yapmıştır.²⁴⁹ Hal böyle

²⁴⁴ Anadolu'nun kuzey batısında yer alan bu bölge, günümüzde İstanbul'un Anadolu toprakları ile Bursa, Bilecik, Bolu, Sakarya ve Kocaeli şehirlerini kapsamaktadır. Bilge Umar, *Türkiye'deki Tarihsel Adlar*, İnkılâp Kitapevi, İstanbul, 1993, s.167.

²⁴⁵ Niketas Khoniates, *Orationes et Epistulae*, s. 132.

²⁴⁶ Alice Gardner, *The Lascarids of Nicaea*, s. 53.

²⁴⁷ Niketas Khoniates, *Magoulias*, s. 335; *Demirkent*, s. 194.

²⁴⁸ Niketas Khoniates, *Magoulias*, s. 335; *Demirkent*, s. 194.

²⁴⁹ Robert Lee Wolff, "The Latin Empire", s. 202.

olunca henüz hâkimiyetini yeni sağladığı topraklarda son derece güçlü bir rakip kazanmıştır.

Kaloyan'ın, Trakya tebaasından gelen yardım çağrısını olumlu karşılmasında, o sıralarda Bulgaristan'da bulunan İstanbul eski Patriği Ioannes Kamateros'un pay sahibi olduğu düşünülmektedir.²⁵⁰ Bu anlamda saygınlığını kullanarak taraflar arasında aracılık yapmış olması muhtemeldir. Ancak sağlanan ittifakın asıl nedeni Kaloyan'ın Roma mirasını devralma isteği idi.²⁵¹ Zira bu teklif sayesinde en büyük rakibi olan İstanbul Latin İmparatorluğu'nu içten çökertme şansına erişmişti. Nitekim çok geçmeden Trakya ve Makedonya'da kitlesel ayaklanmalar başlamıştı. Niketas, Ulahların ayaklanmadaki rolünün son derece mühim olduğu üzerinde durmaktadır.²⁵² Muhtemelen ayaklanmaların başladığı sırada Latinlerin silahlı kuvvetlerine karşı gerekli askerî desteği onlar sağlamış olmalı idi. Bu aşamada çıkan isyanlara karşı çaresiz kalan Latinler sahip oldukları şehirleri boşaltmak durumunda kalmışlardı. Yaşananların ardından Dimetoka ve Edirne başta olmak üzere birçok şehrin kontrolü Kaloyan tarafından ele geçirildi ve bölgedeki Latinlerin çoğu öldürüldü. Kontrolün giderek kaybedildiğini gören İmparator Baudouin 23 Şubat 1205'de olayları bastırmak üzere bölgeye askerî birlikler sevk etti.²⁵³ Ardından Mart 1205'de Blois Kontu Louis ve Enrico Dandolo'nun da bulunduğu büyük bir ordu ile hareket etme kararı aldı. Yaşananları yakından takip eden ve gerekli şartların oluştuğuna karar veren Kaloyan ise Kumanlarla güçlendirdiği ordusuyla birlikte yürüyüşe geçti. 29 Mart'ta Edirne önlerine gelerek kuşatmaya koyulan Latinler, şehrin güçlü surları karşısında aciz kaldılar.²⁵⁴ Kuşatmayı yarmak adına Edirne önlerine gelen Kaloyan ile kısa süre içerisinde bir mücadele patlak verdi. Özellikle Kuman süvarileri karşısında büyük bir bozgun yaşayan Latinler geri çekilme kararı aldılar. Yaşanan çarpışmalarda başta Blois Kontu Louis olmak üzere birçok önemli şahsiyet yaşamını yitirdi.²⁵⁵ İmparator Baudouin ise bir daha kendisinden haber alınamayacağı bir esarete düştü.²⁵⁶

²⁵⁰ Alexander A. Vasiliev, *Bizans İmparatorluğu Tarihi*, s. 573; Yusuf Ayönü, "IV. Haçlı Seferinin Ardından Anadolu'da Mücadele Eden İki Rakip: İstanbul Latin Krallığı Ve İznik İmparatorluğu", *Cihannüma*, I, Temmuz 2015, s. 16.

²⁵¹ Aphrodite Papyianni, *Aspects of the Relationship*, s. 54.

²⁵² Niketas Khoniates, *Magoulias*, s. 336; *Demirkent*, s. 194-195.

²⁵³ Geoffroi de Villehardouin, s. 102; Niketas Khoniates, *Magoulias*, s. 336; *Demirkent*, s. 195.

²⁵⁴ Geoffroi de Villehardouin, s. 104-106; Niketas Khoniates, *Magoulias*, s. 336; *Demirkent*, s. 196-197.

²⁵⁵ Geoffroi de Villehardouin, s. 106-107; Niketas Khoniates, *Magoulias*, s. 337; *Demirkent*, s. 198; Nikeforos Gregoras, s. 15; Anonim Mora Kroniği, *Crusaders As Conquerors*, s. 100-101.

²⁵⁶ Niketas, İmparator Baudouin'in esir alındıktan sonra ilk olarak Mysia'ya oradan da II. Bulgar Devletinin başkenti Tırnova'ya götürüldüğünü ve burada zincire vurularak hapsedildiğini yazar. Niketas, *Magoulias*, s. 337; *Demirkent*, s. 198. İmparatorun esaret günleri hakkında bihaberiz ve bu

Edirne Savaşı, İznik İmparatorluğu tarihi için bir dönüm noktası teşkil eder. Nitekim üst üste yaşanan kayıpların ardından, Latinlere karşı verilen direnişin son merkezi haline gelen Bursa dahi kuşatılmışken böylesine bir gelişmenin yaşanması son derece önemli idi. Zira Balkanlar'da ortaya çıkan ayaklanmalar Küçük Asya'daki Latin kuvvetlerinin geri çekilmesine ön ayak olmuştu. Villehardouin gelişmeleri şu şekilde aktarmıştır: *“O zaman İmparator Baudouin ve Venedik dukası ve Kont Louis toplandılar ve tüm toprakları kaybetmekte olduklarını gördüler. Ve bu toplantı sonunda imparator Adramytteion'daki kardeşi Henri'ye tüm fethettiklerini bırakıp yardıma gelmesini bildirdi. Kont Louis de Ulubat'taki Payen d'Orleans ve Pierre de Bracieux'ye ve onlarla birlikte olan herkese, deniz kenarındaki Pegai hariç fethedilen tüm yerleri bırakmalarını ve orada da olabildiğince az adam bırakıp geri kalanlarla yardıma gelmelerini bildirdi.”*²⁵⁷ Hal böyle olunca baskı altında bulunan Theodoros Laskaris ve temellerini yeni attığı siyasî oluşumu büyük bir tehlikeden kurtulmuş oldu.

Burada akıllara gelen soru: Theodoros'un Kaloyan'la Latin tahakkümünden kurtulabilmek adına bir antlaşma yapıp yapmadığı üzerinedir. Bilindiği gibi Despotes Theodoros Laskaris henüz bu ittifakı sağlayacak bir politik güce sahip değildi. Dolayısıyla şu aşamada ortaya çıkan durum karşılıklı bir antlaşmadan ziyade ortak çıkarların bir araya geldiği, çok odaklı bir memnuniyet ortamı idi. Zira İznik İmparatorluğu için yaşananların ne denli önemli olduğu belirtildi ki II. Bulgar Devleti açısından da son derece kazançlı bir sonuç ortaya çıkmıştı. Kaloyan muhtemelen 1204 yılı sonrası ortaya çıkan gelişmeleri yakından takip etmekteydi ve Latinlerin Anadolu'daki işgal direnişine son verecek olması pek tabii istemeyeceği bir durum idi. Nitekim Küçük Asya'daki kontrolün sağlanmasının ardından sıradaki hedefin kendi ülkesi olacağından oldukça emindi. Bunu politik anlamdaki bütün ılımlı yaklaşımlarına rağmen tecrübe etmişti. Hal böyle olunca devreye girmenin yararlı olacağına kanaat getirdi. Trakya halkı ile kurduğu ittifak sayesinde hem Balkanlar'daki otoritesini güçlendirdi hem de Latinlere gerek maddî gerekse de manevî anlamda büyük bir darbe vurmuş oldu. Böylelikle Roma mirasını devralmak yolunda büyük bir adım attı. Ancak kısa süre sonra gerçekleşecek ölümü, büyük ideallerini yarıda bırakmasına neden oldu.

tarihten itibaren bir daha ortaya çıkmadığını düşündüğümüzde, muhtemelen erken bir vakitte öldürüldüğü gerçeğini kabul etmek durumundayız. Bkz. Alice Gardner, *The Lascarids of Nicaea*, s. 66.
²⁵⁷ Geoffroi de Villehardouin, s. 101-102.

İstanbul Latin İmparatorluğu açısından ise bilanço oldukça ağır idi. Savaşta, İmparator Baudouin başta olmak üzere birçok önemli şahsiyeti kaybetmişlerdi. Ayrıca Anadolu ve Balkanlar'daki hâkimiyetleri büyük oranda sarsılmıştı. Kuman atlı birlikleri İstanbul önlerinde dahi görünmeye başlamışlardı. Rhaidesto (Tekirdağ) ve Selymbria (Silivri) dışında bütün topraklar ele geçirilmişti. Dolayısıyla başkent tehlikeye açık bir duruma gelmişti ki Villehardouin, Hadrianapolis yenilgisi sonrası yaşananları acı bir tasvirle öne çıkarır. “*Ölüm korkusuyla hayat boyu suçlanacakları işi*” yaptılar diyerek İstanbul'dan kaçan ve içerisinde kontlar ve askerlerinde yer aldığı yaklaşık yedi bin kişilik bir kafileden bahseder.²⁵⁸ Ayrıca İstanbul'u terk eden bu gruba kalmaları için yapılan yalvarışlara yer verir. Robert de Clari ise “*Böylece Tanrı onlardan, ordudaki fakir insanlara karşı kibirli oldukları, onlara kötü muamele ettikleri ve şehri zapt ettikten sonra korkunç günahlar işledikleri için intikamını almış oldu*” diyerek sert bir eleştiri sunmuştur.²⁵⁹ Görüldüğü üzere Latin İmparatorluğu aldığı mağlubiyet sonrası oldukça zor bir duruma düşmüştü. Bu da onların ne denli kırılğan bir hâkimiyet kurduklarını gösterir nitelikteydi. Çok geçmeden yaraların sarılması adına papa ve Avrupa'ya yardım çağrıları yapıldı. Ortaya çıkan iktidar boşluğunu doldurmak adına ise Baudouin'in kardeşi Henri imparator naibi olarak göreve başladı.²⁶⁰

Yaşananları dikkatle takip eden Theodoros Laskaris'in, Latin birliklerinin bölgeden çekilmesini fırsat bilerek karşı atağa geçtiği görülmektedir. Nitekim Villehardouin, Hadrianapolis yenilgisi sonrası Pegai (Karabiga) kenti hariç diğer bütün toprakların Theodoros tarafından zapt edildiğini belirtir.²⁶¹ Dolayısıyla bu, daha önceden Latinlere karşı kaybedilen Poimananon (Manyas) ve Lopadion (Uluabad) şehirleri başta olmak üzere Nikomedia ve Biga taraflarının geri alındığı anlamına gelir.²⁶² Bütün bu gelişmeler ise Theodoros'un bölgede güçlendiğini ve bu anlamda söz sahibi olduğunu açıkça göstermektedir. Ayrıca Mora Kroniği'nde, Theodoros'un Edirne savaşının hemen ardından iktidarını güçlendirdiği ve yaşananların ardından prestijini arttırarak kaleler ele geçirdiği; Bulgar, Alan, Kuman ve Uzlardan oluşan askerî birlikler kurduğu belirtilir.²⁶³ Bu ücretli askerler yüksek miktarda olmasa da Latinlere karşı verilen mücadelelerde etkin bir şekilde kullanılmış olmalıdır.

²⁵⁸ Geoffroi de Villehardouin, s. 112.

²⁵⁹ Robert de Clari, s. 53.

²⁶⁰ Geoffroi de Villehardouin, s. 114.

²⁶¹ Geoffroi de Villehardouin, s. 115.

²⁶² Georgios Akropolites, *Macrides*, s. 119; *Umar*, s. 25.

²⁶³ Anonim Mora Kroniği, *Crusaders As Conquerors*, s. 102.

2. Siyasî Birliği Sağlama abalaları: Yerel Yöneticiler ile Mücadeleler

13 Nisan 1204’de imparatorluk başkenti Haçlılar tarafından zapt edilmiş ve hemen akabinde baş gösteren siyasî belirsizlikler, Bizans’ın taşra yöneticileri için bir fırsat olarak görülmüş ve bağımsızlık arayışı içerisine girmelerine neden olmuştur. Batı Anadolu topraklarında ortaya çıkan bu yöneticiler, iktidarlarını baskın kılmak adına, harekete geçmişler ve buna bağlı olarak karşı karşıya gelmişlerdir.²⁶⁴ Niketas taraflar arasında ortaya çıkacak mücadeleleri “*Doğru olmayanı yaptılar... Aksine gruplara ve partilere bölündüler, şehirleri ayaklandırdılar, her türlü akrabalık bağlarını kopardılar ve birbirlerine karşı silaha sarıldılar... Bir kısmı şunu imparator kabul etti, bir kısmı da başkasını.*”²⁶⁵ sözleri ile tanımlamış ve Balkanlar’daki Bizans şehirlerine yardım etmek yerine iç savaş ortamı yaratmalarını sert bir şekilde eleştirmiştir. Şimdi ise Theodoros eğer imparatorluğu yeniden ayağı kaldırmak istiyorsa Bizans topraklarında ortaya çıkan bu karmaşaya son vermeli ve öncelikle Rum siyasî birliğini yeniden kurmalı idi. Nitekim bu mücadelelerdeki başarısı ve baskınlığı temelini yeni attığı devletin kısa sürede gelişmesine ortam hazırlayacaktı.

Söz konusu süreçte karşılaşılan en önemli isim, Peloponnesos (Mora) menşeiili soylu bir aileye mensup olan Manuel Mavrozomes’dir.²⁶⁶ Mavrozomesler, Komnenos ve Angeloslar döneminde üst düzey yöneticilik görevlerinde bulunmuş saygın kişilerdi. Manuel ise 1204 yılı öncesinde, Phrygia²⁶⁷ topraklarında Bizans valisi olarak görev yapmaktaydı. İstanbul’un düşüşü ile birlikte diğer aristokrat zümreler gibi birtakım siyasî arayışlar içerisine dâhil olan Mavrozomes, Batı Anadolu’daki yerel hâkimlerin aksine, imparatorluk tahtına en yakın olan kişi idi.²⁶⁸ Dedesi, Bizans İmparatoru I. Manuel Komnenos’tu. Dolayısıyla bu akrabalık bağı ona ciddi anlamda yönetim meşruluğu sağlamış ve onu doğrudan imparatorluğun mirasçı adaylarından biri haline getirmişti. Bölgedeki güç ve itibarını arttıran bir diğer mesele ise Türkiye Selçuklu

²⁶⁴ Speros Vryonis, *The Decline of Medieval Hellenism in Asia Minor and The Process of İslamization from the Eleventh through the Fifteenth Century*, Universtiy of California Press, Berkeley, 1971, s. 131; Yusuf Ayönü, “Bizanslı Yerel Hâkimlerin Bağımsızlık Hareketleri”, s. 141-154.

²⁶⁵ Niketas Khoniates, *Magoulias*, s. 351; *Demirkent*, s. 209.

²⁶⁶ Alexander P. Kazhdan, “Maurozomes”, *ODB*, C. 2, OUP, New York, 1991, s. 1319-1320; Sare Nur Yıldız, “Manuel Komnenos Mavrozomes and His Descendants at the Seljuk Court: The formation of a Christian Seljuk-Komnenian Elite”, *Crossroads between Latin Europa and the Near East*, ed. Stefan Leder, Würzburg, 2011, s. 57.

²⁶⁷ Bu bölge; Eskişehir, Kütahya ve Afyon illeri başta olmak üzere Ankara’nın güney batısı ile Denizli ve Konya’nın kuzey bölümlerini kapsıyordu. Bilge Umar, *Türkiye’deki Tarihsel Adlar*, s. 663.

²⁶⁸ Dimitri Korobeinikov, *Byzantium and the Turks*, s. 146.

Sultanı I. Gıyâseddin Keyhüsrev ile olan bağı idi.²⁶⁹ Zira tahtan indirilmesinin ardından dokuz yıllık bir sürgün hayatı yaşayan Keyhüsrev'in, İstanbul'da bulunduğu yıllarda Mavrozomes'in himayesi altına girdiği ve kızı ile evlenmek suretiyle aralarındaki samimiyetin giderek kuvvetlenmiş olduğu bilinmektedir. O, büyük ihtimalle Haçlıların İstanbul kuşatması sırasında şehirden ayrılmıştı.²⁷⁰ Bir süre Mavrozomes'in yanında ikamet eden Gıyâseddin, II. Rükneddin Süleymanşah'ın 6 Temmuz 1204'de gerçekleşen ölümünün ardından aldığı davet ile Selçuklu tahtına yönelmiş ve Şubat 1205'de yeniden sultan olmuştu. Gerek bu aşamada gerekse de sürgün yıllarında Manuel Mavrozomes'den büyük bir destek gören sultan, sıranın kendisine geldiğini öngörerek kayınbabasına siyasî anlamda geniş yetkiler tanımaya hazırды.

Manuel Mavrozomes damadı Gıyâseddin Keyhüsrev sultanlık vasfına erişince bölgede daha çok söz sahibi olmaya başladı. Sultandan aldığı askerî ve maddî destekle birlikte hâkimiyet sahasını Kuzey Batı Anadolu'ya doğru genişleten Manuel, bir anlamda uç beyi pozisyonuna geldi ki Selçuklu kaynaklarında "*Melik Mavrozomes*" olarak kendine yer buldu.²⁷¹ Fakat çok geçmeden, ortak amaçların kesiştiği noktada, Theodoros Laskaris ile karşı karşıya geldi. Theodoros'un bölgedeki iktidarına gölge düşürecek en güçlü rakiplerden birisi oydu. Ayrıca hem Komnenoslar hem de Selçuklular ile olan akrabalık bağı yönetim anlamındaki meşruiyetini arttırmaktaydı. Hal böyle olunca tehlikenin büyümeden ortadan kaldırılmasına kanaat getiren Theodoros, 1205 yılı başlarında Selçuklu kuvvetlerince desteklenen Mavrozomes'in karşısına çıkma kararı aldı. Aldığı galibiyetle Manuel'in Menderes Vadisi'ne yaptığı yağma akınlarının önüne geçen Theodoros bölgedeki kontrolü büyük oranda sağladı.²⁷² Nitekim Niketas, Theodoros'un savaşın ardından Batı Anadolu şehirlerince imparator olarak görüldüğünü ifade eder. Ayrıca "*kırmızı ayakkabıları giydi*" tabirini kullanarak, imparatorlara özgü bir davranışta bulunduğunu ortaya koyar.²⁷³ Bu anlatı Theodoros'un imparatorluk iddialarına aşağı yukarı 1205 yılının ortalarıyla birlikte başladığı anlamına gelir.

²⁶⁹ Osman Turan, *Selçuklular Zamanında Türkiye*, s. 304.

²⁷⁰ Tuncer Baykara, *I. Gıyaseddin Keyhusrev*, s.25; Ali Sevim, "Keyhusrev I", s. 348.

²⁷¹ İbn Bibi, s. 86, 110.

²⁷² Niketas Khoniates, *Orationes et Epistulae*, s. 136-137.

²⁷³ "...τὸ ἐξέρυθρον πέδιλον ὑποδέεται..." Bkz. Niketas Khoniates, *Bekkeri*, s. 828; *Van Dieten*, s. 626; *Magoulias*, s. 343; *Demirkent*, s. 210.

Theodoros Laskaris'in Paphlogonia'da²⁷⁴ David Komnenos ile uğraştığı sıralarda Manuel Mavrozomes yeniden harekete geçti. 1205 yılı sonlarında Türkmenler tarafından desteklenen ordusuyla bölgede yağma faaliyetlerine yeniden başlayan Mavrozomes, çok geçmeden Theodoros ile karşı karşıya geldi. Yapılan savaş sonucunda büyük bir galibiyet elde eden Theodoros birçok önemli Türk beyini de esir aldı.²⁷⁵ Kazandığı bu kesin zaferle Mavrozomes'e gerekli mesajı veren Theodoros'un Türkiye Selçukluları ile arayı bozmamak adına daha dikkatli davranması gerekiyordu. Nitekim hâlihazırda Trabzon Rum İmparatorluğu ve Latinlerle uğraş halinde idi. Bunların yanında güçlü bir düşman edinmek, temellerini yeni attığı devletin sonunu getirebilirdi. Bu nedenle savaşın hemen sonrasında anlaşma yoluna giden Theodoros, 1206 Martının sonlarında imzaladığı mutabakat ile Efes, Alaşehir ve Kuzey Batı Anadolu'da kalan topraklara karşılık, Mavrozomes'in Denizli, Honas ve Menderes havzasındaki hâkimiyetini tanımak durumunda kaldı.²⁷⁶ Yine de onun yayılcı düşüncesinin önüne başarı ile geçerek hâkimiyet sahasını korumasını bildi. Manuel Mavrozomes ise yaşananların ardından Theodoros'un hâkimiyet sınırlarına saygı duymuş ve nüfuzlu bir emir olarak Türkiye Selçukluları'nın hizmetinde yer almıştır.²⁷⁷ 1206 yılı sonrasında ise hüküm sürdüğü topraklar doğrudan Türkiye Selçukluları'nın hâkimiyeti altına girmiştir.²⁷⁸

Theodoros Laskaris'in mücadele etmek durumunda kaldığı bir diğer rakip Alaşehir ve çevresinde faaliyet gösteren Theodoros Mankaphas idi.²⁷⁹ Kökeni hakkında belirsizlikler taşıyan bu zat 1204 yılı öncesinde de bağımsızlık girişimlerinde bulunmuş, özellikle II. Isaakios döneminde merkezî idareye birçok kez başkaldırmıştı.²⁸⁰ Bu süreçte Batı Anadolu halkından ve bölgedeki Ermenilerden aldığı destekle güçlenen Mankaphas, 1189 yılından itibaren bağımsızlık hareketlerine başlamıştır. Türkiye Selçukluları'nın siyasî politikaları doğrultusunda²⁸¹ bu

²⁷⁴ Batı Karadeniz kıyısında yer alan bu bölge, Bithynia'dan Filyos Çayı, Pontos'dan Kızılırmak Nehri ile ayrılır. Günümüzde Bartın, Amasra, Çankırı, İnebolu ve Kastamonu şehirlerini kapsamaktadır. Bkz. Bilge Umar, *Türkiye'deki Tarihsel Adlar*, s. 636.

²⁷⁵ Niketas Khoniates, *Magoulias*, s. 343; *Demirkent*, s. 211.

²⁷⁶ Alexis G. C. Savvides, *Byzantium in The Near East*, s. 61; Dimitri Korobeinikov, *Byzantium and the Turks*, s. 57; Yusuf Ayönü, "Bizanslı Yerel Hâkimlerin Bağımsızlık Hareketleri", s. 147.

²⁷⁷ Mehmet Ali Hacıgökmen, "Manuel Mavrozomes ve Türkiye Selçuklu Devletine Hizmeti", *Tarihin Peşinde*, 18, 2017, s. 249-265; Sare Nur Yıldız, "Manuel Komnenos Mavrozomes", s. 68-72.

²⁷⁸ Dimitri Korobeinikov, *Byzantium and the Turks*, s. 143.

²⁷⁹ Charles M. Brand, "Mankaphas, Theodore", *ODB*, C. 2, OUP, New York, 1991, s. 1286-1287.

²⁸⁰ Yusuf Ayönü, "Bizanslı Yerel Hâkimlerin Bağımsızlık Hareketleri", s. 147-150.

²⁸¹ Osman Turan, *Selçuklular Zamanında Türkiye*, s. 244-245, 262.

girişimlere destek vermesi ise meseleyi daha farklı boyutlara taşımış ve Bizans'ı uzun bir süre uğraştırmıştır.

Theodoros Mankaphas'ın Alaşehir ve çevresindeki ilk isyan teşebbüsü İmparator II. Isaakios'un askerî müdahalesi ile önlenmişti. Merkezî ordu karşısında tutunamayan Mankaphas, oldukça zor durumunda kalmış ve Türkiye Selçukluları'na sığınmıştı. Burada bir süre kaldıktan sonra, sultandan elde ettiği destekle tekrardan harekete geçen Mankaphas, 1195 yılında Denizli ve Honaz'ı yağmalamıştı. Bu duruma son vermek isteyen İmparator II. Isaakios diplomatik girişimlerle, Mankaphas'ın herhangi bir zarar görmeyeceğinin teminatını vererek, I. Gıyâseddin Keyhüsrev'den iadesini talep etmiş, sultan ise aralarındaki barışın zarar görmemesi adına bu talebi olumlu karşılamıştı.²⁸² Bizans'ta bulunduğu süre zarfında neler yaptığı bilinmeyen Mankaphas, 1204 yılındaki karışıklıklardan fırsat bulmuş olacak ki yeniden tarih sahnesine çıkmıştı. Üstelik bu sıralarda uzun süredir kurduğu hayallerin gerçeğe dönüşmesi adına oldukça elverişli koşullar mevcuttu. Vakit kaybetmeden Batı Anadolu'daki Türkmen birliklerinin desteğiyle güçlü bir ordu vücuda getiren Theodoros Mankaphas kısa sürede bölgenin önemli bir aktörü haline gelmiş ve hâkimiyet sahasını genişletmeye başlamıştı. Fakat daha önceden Bizans ile muhatap olan Mankaphas'ın şimdi ise Latinler ve imparatorluğun mirasçılarıyla mücadele etmesi gerekiyordu. Bu doğrultuda ilk olarak, Kuzey Batı Anadolu'da giderek güçlenen Flandre'li Henri ile Adramytteion'da karşı karşıya geldi. 19 Mart 1205 tarihinde gerçekleşen bu mücadeleden, sayıca üstün olmasına rağmen büyük bir mağlubiyetle ayrıldı.²⁸³ Bazı araştırmacılar Villehardouin'den yola çıkarak bu harekâtı Konstantinos Laskaris ile birlikte düzenlediklerini iddia ederler. Ancak ortak amaçlara sahip bu kişilerin bir araya gelme meselesinin mevcut şartlar dâhilinde pek mümkün olmayacağı daha önce ele alınmıştı. Latinler karşısında tutunamayan Mankaphas'ın ise Theodoros Laskaris karşısında zayıf düştüğü anlaşılmaktadır. Nitekim kıt imkânlar dâhilinde topladığı ordunun dağılması ile birlikte Konya'ya döndüğü, burada Gıyâseddin Keyhüsrev'in onu tutuklayarak Theodoros Laskaris'e teslim ettiği konusunda iddialar vardır.²⁸⁴ Muhtemelen kısa bir süre sonra ise Theodoros Laskaris tarafından öldürülecek ve hemen ardından hâkimiyet sahası ele geçirilecektir.²⁸⁵

²⁸² Charles M. Brand, *Byzantium Confronts The West*, s. 86-87.

²⁸³ Niketas Khoniates, *Magoulias*, s. 331; *Demirkent*, s. 184-185.

²⁸⁴ Alexis G. C. Savvides, *Byzantium in The Near East*, s. 63.

²⁸⁵ Dimitri Korobeinikov, *Byzantium and the Turks*, s. 56.

Bu başlıkta üzerinde durmamız gereken bir diğer isim ise Sabbas Asedenos'tur. Kökeni hakkında herhangi bir malumat bulunmamakla birlikte IV. Haçlı Seferi'nin Bizans topraklarında ortaya çıkardığı karışıklıklardan faydalanarak Sampson (Antik Priene) merkez olmak üzere Aşağı Menderes Havzası'nda bağımsızlık faaliyetleri içerisine girmiştir. 1204 yılıyla birlikte bölgedeki hâkimiyetini güçlendiren Sabbas, çok uzun süreli bir bağımsızlık süreci yaşayamamıştır. Zira 1205 yılına gelindiğinde Theodoros Laskaris'in hâkimiyetini kabul etmek durumunda kalmıştır.²⁸⁶ Bu olumlu sürecin karşılıklı çatışmalardan ziyade politik müzakerelerle geçtiği düşünülebilir. Nitekim Sabbas, 1214'de İznik İmparatorluk sarayından gelin alacak ve sebastokrator unvanı ile onurlandırılacak idi.²⁸⁷ Dolayısıyla Theodoros'un hâkimiyetini isteyerek kabullenmiş olma ihtimali oldukça fazladır ki Akropolites, Sabbas Asedenos'a karşı verilen mücadelenin oldukça kolay bir şekilde sonuçlandığını belirtmiştir.²⁸⁸

Yerel hâkimlerden sonuncusu ise Doukas, Komnenos ve Angeloslar dönemi boyunca, donanma başta olmak üzere birçok önemli görevlerde bulunmuş aristokrat bir aileye²⁸⁹ mensup olan ve Büyük Menderes bölgesinde hüküm süren Nikephoros Kontostephanos'un girişimleridir. Adı geçen zat ilk başlarda bağımsızlık arayışları içerisindeyken, 1205 yılına gelindiğinde Theodoros'un hâkimiyeti altına girdiği görülmektedir. Muhtemelen Theodoros Laskaris, bu ailenin servetine ve nüfuzuna saygı duyarak onlarla yakınlaşma içerisine girmiş ve sonucunda kendi hâkimiyetini kabul ettirmiştir. Nitekim onun ılımlı yaklaşımı Nikephoros Kontostephanos'un sebastokrator olmasını ve İznik İmparatorluğu hizmetinde yer almasını sağlamıştır.²⁹⁰

Theodoros Laskaris, temellerini henüz attığı devletin sağlam dayanaklarla ayakta durabilmesi adına öncelikle Batı Anadolu'daki etnik ve siyasî birliğin sağlanması gerektiğinin farkındaydı. Bu doğrultuda Bizans'ın soylu aileleri ile kararlı bir mücadele örneği ortaya koyarak hâkimiyetini meşru kıldı.²⁹¹ Aristokratları birleştiren katı bir hükümet sistemi meydana getirdi ve merkezî gücün temeline ise kendini

²⁸⁶ Charles M. Brand, "Asidenos, Sabbas", *ODB*, C. 1, OUP, New York, 1991, s. 207.

²⁸⁷ Michael Angold, *A Byzantine Government in Exile*, s. 61.

²⁸⁸ "...τὸν Σάββαν εὐχερῶς μετῆλθε κἀντεῦθεν.." Georgios Akropolites, *Heisenberg*, s. 12; *Macrides*, s. 120; *Umar*, s. 25.

²⁸⁹ Alexander P. Kazhdan, "Kontostephanos", *ODB*, C. 2, OUP, New York, 1991, s. 1148-1149.

²⁹⁰ Michael Angold, *A Byzantine Government in Exile*, s. 61; Dimitri Korobeinikov, *Byzantium and the Turks*, s. 47, 137.

²⁹¹ Theodoros Laskaris 1204 yılı itibari ile başladığı siyasî liderliği süresince yaklaşık 66 aristokratik ailenin desteğini arkasına almıştır. Bkz. Ekaterini Mitsiou, "After Collapse", s. 5.

konumlandırdı.²⁹² Ayrıca elde ettiği başarılar, onun gerçek anlamda bir mirasçı olduğunu kanıtladı ve imparator olarak görülmesini sağladı.

3. Miras Kavgası: Trabzon Rum İmparatorluğu ile İlk Mücadeleler

Nisan 1204'de Komnenos kardeşler tarafından temeli atılan Trabzon Rum İmparatorluğu kısa süre içerisinde büyüyerek bölgenin önemli bir gücü haline gelmişti. Özellikle David Komnenos'un Karadeniz sahili boyunca ilerleyişi oldukça başarılı olmuş ve 1205 yılına gelindiğinde devletin batı sınırı Nikomedia'ya kadar dayanmıştı.²⁹³ Burası daha önceden Bras de Saint-Georges komutasındaki Latinler tarafından ele geçirilmişti. Ancak Balkanlar'da çıkan ayaklanmalar ve hemen akabinde baş gösteren Kaloyan tehdidi, Nikomedia başta olmak üzere birçok bölgeden çekilmelerine neden olmuştu. Durumdan istifade etmek isteyen David Komnenos, Aleksios Synadenos isimli genç generali komutasında bir ordu sevk ederek Nikomedia'yı ele geçirdi. David özellikle Paphlogonia ve Bithynia merkez olmak üzere büyük bir siyasî oluşum kurmak amacıyla idi. Ancak Hadrianapolis Savaşı sonrasında Latin baskısından kurtulan Theodoros, Sultan I. Gıyâseddin Keyhüsrev'in de verdiği destekle bölgede yeniden etkinliğini arttırmıştı. Nitekim Komnenosların bölgede tutunmasını engellemek adına vakit kaybetmeden harekete geçti. Beklenilenin tersine bir güzergâh izledi ve Ekim-Kasım 1205'de Aleksios Synadenos'u hazırlıksız yakalayıp büyük bir galibiyet elde etti.²⁹⁴ Hemen akabinde Nikomedia ele geçirildi ve Synadenos zincirlenerek İznik'e götürüldü. Sinop ve Ünye'deki hâkimiyetini sağlamlaştırmak adına uğraş veren David yaşananlar karşısında Pontus Herakleia'sına geri çekilmek zorunda kaldı.²⁹⁵ Bu sıralarda Menderes Vadisi'ne yağma akınları düzenleyen Manuel Mavrozomes'in faaliyetleri Theodoros'un bölgeden ayrılmasına neden oldu.

Manuel Mavrozomes'in çıkardığı sorunların üstesinden gelen Theodoros, David Komnenos'u Batı Paphlogonia'dan tamamen çıkarmak niyetinde idi. Bu doğrultuda

²⁹² Ekaterini Mitsiou, "After Collapse", s. 4.

²⁹³ Alexander A. Vasiliev, "The Foundation of the Empire of Trebizond", s. 21-22.

²⁹⁴ Niketas Khoniates, *Magoulias*, s. 343; *Demirkent*, s. 210-211.

²⁹⁵ Alexander A. Vasiliev, "The Foundation of the Empire of Trebizond", s. 21-22; Alice Gardner, *The Lascarids of Nicaea*, s. 75; Alexis G. C. Savvides, *Byzantium in The Near East*, s. 68; Sergey Pavloviç Karpov, *Trabzon İmparatorluğu Tarihi*, s. 156-157.

hazırlıklarını tamamlayarak 1206 baharında harekete geçti.²⁹⁶ İlk olarak bölgede oldukça stratejik bir mevkiide bulunan Prousius²⁹⁷ kentini ele geçirdi. Niketas'a göre buranın halkı oldukça çalışkan ve savaşçı bir millet idi.²⁹⁸ Böylesine önemli bir müttefik edinmek Theodoros'a büyük bir artı sağlamıştı. Ayrıca David Komnenos'un merkez olarak kullandığı Pontus Herakleia'sını zapt etmeye artık çok yaklaşmıştı. Bütün bu gelişmeler karşısında çaresiz kalan David ise Latinlerle ittifak kurma arayışlarına yöneldi. Fakat alacağı desteğin karşılığında İmparator Henri'ye vassallığını sunmak durumunda kaldı. Bu şüphesiz bölgedeki hâkimiyet iddialarına son veren bir gelişmeydi. Nitekim Bizans İmparatorluk mirasçısı olarak Latin egemenliğini kabullenmek devletin misyonu ile ters düşmekteydi. Bu durum İznik İmparatorluğu'nun bölgedeki itibarını arttıracak ve manevî anlamda kuvvetlenmesini sağlayacaktı.

Latinlerin Nikomedia'ya doğru harekete geçtiği haberi Theodoros'un Pontus Herakleia'sı önlerinden geri çekilmesine neden oldu. Bu ani saldırı David'i büyük bir tehlikeden kurtardı ki Niketas olaylardan bahsederken, Latinleri "*David'in koruyucuları*" olarak nitelendirmişti.²⁹⁹ Ayrıca David bu desteği devamlı kılmak adına İstanbul'a gemiler dolusu erzak göndermeyi de ihmal etmeyecek, bununla birlikte çevrede bulunan devletlere de Theodoros'a karşı ittifak kurma tekliflerinde bulunacaktı. Fakat bir süre sonra Balkanlar'da yeniden ortaya çıkan Bulgar tehdidi, Latin birliklerinin bölgeden tahliye edilmesine neden oldu.³⁰⁰ Yine de David Komnenos'a destek amacıyla üç yüz kişilik bir Latin birliği Nikomedia taraflarına doğru hareket etti. Yapılan harekâttan haberdar olan Theodoros, Andronikos Gidon komutasındaki birliklerle Nikomedia geçitlerine pusu kurdu. Bölgeyi iyi bilmenin avantajını kullanan İznik kuvvetleri düşmanı çoğu kez hazırlıksız yakalayarak büyük kayıplar verdirdi ve birçoğunu da esir aldı.³⁰¹ Bu süreçte gücünü tekrardan toparlayan

²⁹⁶ Seferin mevsimsel olarak ne zaman gerçekleştirildiği üzerine belirsizlik mevcuttur. Vasiliev ve Ian Booth 1206 baharı olarak tarihlendirirler. Sergey Karpov ise seferin sonbaharda vuku bulduğunu iddia eder. Krş. Alexander A. Vasiliev, "The Foundation of the Empire of Trebizond", s. 21-22; Ian L. Booth, "Theodore Laskaris and Paphlagonia, 1204-1214: Towards a chronological description", *Αρχαίον Πόντου*, 50 (2003-2004), s. 208; Sergey Pavloviç Karpov, *Trabzon İmparatorluğu Tarihi*, s. 158.

²⁹⁷ Niketas'ta "*πλουσιασος*" olarak geçen ve çevirilerde Plusias olarak kendine yer bulan bu şehir, Düzce yakınlarındaki Prousius'tur. Bkz. Bilge Umar, "*Türkiye'deki Tarihsel Adlar*", s. 680.

²⁹⁸ Niketas Khoniates, *Magoulias*, s. 351; *Demirkent*, s. 227.

²⁹⁹ Niketas Khoniates, *Magoulias*, s. 351; *Demirkent*, s. 228.

³⁰⁰ Ian Booth, Villehardouin'de Henri'nin zafer kazandığı, Niketas'ta ise herhangi bir sonuç alınmadığı üzerine bir anlatının olduğunu belirterek çelişen iki kaynağa göndermede bulunmuş ve bu anlamda bir belirsizliğin olduğunu ileri sürmüştür. Bkz. Ian L. Booth, "Theodore Laskaris and Paphlagonia", s. 159.

³⁰¹ Niketas Khoniates, *Magoulias*, s. 352; *Demirkent*, s. 229.

David ise Sakarya Nehri'ni geçerek Prousius başta olmak üzere Laskaris'e sadakat gösteren şehirleri yağma yolu ile cezalandırdı. Fakat bölgede kalıcı olmaktan uzak bir görüntüde olan David, tekrardan Pontus Herakleia'sına dönmek zorunda kaldı.³⁰²

Bütün bu süreç içerisinde, Trabzon Rum İmparatorluğu'na karşı Theodoros Laskaris ile Gıyâseddin Keyhüsrev arasında bir askerî ittifak kurulup kurulmadığı meselesi de üzerinde durulması gereken bir konudur. Daha önce ele alındığı üzere taraflar birçok kez anlaşma masasına oturmuş ve zaman zaman da ittifak kurmuşlardı. Bu şüphesiz Trabzon Rum İmparatorluğu'na karşı da geçerli olabilirdi. Nitekim taraflar arasındaki yakınlaşma hususunda gerek Niketas gerekse de Akropolites hemfikirlidir.³⁰³ Ancak sağlanan anlaşmanın bir ateşkes mi olduğu yoksa askerî ittifak niteliği mi taşıdığı konusu tartışmalıdır.

İbnü'l-Esir'in 1206 yılı olayları arasında yer verdiği ve sultanın Trabzon üzerine gerçekleştirdiği kuzey seferi, ortak askerî harekât fikrini akıllara getirmektedir. *"Anadolu sultanı Gıyâseddin Hüsrevşâh bu sene Trabzon üzerine yürüdü. Kendisine isyan etmiş olan şehrin hakimini muhasara etti ve sıkıştırdı. Bu yüzden Anadolu, Rus ve Kıpçak şehirleriyle yapılan kara ve deniz ulaşımı durdu. Hiç kimse Gıyâseddin'in ülkesine gidemez oldu. Halk bundan dolayı büyük zarara uğradı. Çünkü onlarla ticaret yapıyor ve ülkelerine gidiyorlardı."*³⁰⁴ İbnü'l-Esir'in yer verdiği bu bilgiye maalesef başka kaynaklarda rastlanmamaktadır. Bu onun doğruluğuna şüphe düşürse de yıl ve detaylarla desteklediği bu anlatı tamamen reddedilemez. Seferin yapıldığı tarih ise Theodoros'un, David Komnenos üzerine yürümesi ile örtüşmektedir. Bu, taraflar arasında bir askerî harekât planı mı hazırlandı sorusunu akıllara getirmektedir. Ortak beklentiler ve politik çıkarlar birtakım ittifak planlarını somut hale getirmiş olabilir. Zira Türkiye Selçuklularının kuzey ve güney kıyı şeridinde verdiği önem düşünüldüğünde yükselen bir Trabzon Rum İmparatorluğu'na karşı böylesine stratejik bir hamle yapmış olması muhtemeldir. Theodoros ise hâkimiyet bölgesi için oldukça hayati bir önem arz eden Nikomedia ve çevresini tamamen güvene almak adına böyle bir antlaşmaya çoktan razı idi. Nitekim George Finlay, Selçuklu askerlerinin İznik

³⁰² Jakob Philipp Fallmerayer, *Trabzon İmparatorluğu Tarihi*, çev. Ahmet Cevat Eren, TTK, Ankara, 2011, s. 81-83; Alexander A. Vasiliev, "The Foundation of the Empire of Trebizond", s. 24; Alexis G. C. Savvides, *Byzantium in The Near East*, s. 68-69; William Miller, *Son Trabzon İmparatorluğu*, s. 12-13; İbrahim Tellioglu, *Komnenosların Karadeniz Hakimiyeti*, s. 32-33.

³⁰³ Akropolites, *Macrides*, s. 118; *Umar*, s. 24; Niketas Khoniates, *Magoulias*, s. 350; *Demirkent*, s. 226.

³⁰⁴ İbnü'l-Esir, *el-Kâmil fi't-Târîh*, çev. Abdülkerim Özyayın, XII, İstanbul, 1987, s. 201.

İmparatorluk ordusuna destek verdiğini belirtir ve o sıralarda ittifak içerisinde bulduklarını öne sürer.³⁰⁵ Osman Turan da sultanın kuzey seferini gerçekleştirmesinde İznik ile olan ilişkilerinin pay sahibi olduğunu vurgular.³⁰⁶ Rustam Shukurov, Trabzon ve Konya ilişkilerini ele aldığı makalesinde, 1204-1206 yılları arasında sultan ile Theodoros'un yapmış oldukları antlaşmaları işaret ederek sefer sürecinde birlikte hareket etmiş olmalarının imkân dahilinde olduğunu hatırlatır.³⁰⁷ Murat Keçiş ise Trabzon seferinin daha çok ekonomik boyutu ve kuzeyin stratejik önemi üzerinde durur.³⁰⁸ Yusuf Ayönü sultanın 1207'de Antalya'yı kuşatacak olmasını işaret ederek sürecin zorluğu üzerinde düşünmeye sevkeder. Kuzey seferinin sadece ticaret yollarını kontrolü altına almak adına yaptığını belirtir ve İznik İmparatorluğu ile yapılan anlaşmanın sadece bir ateşkes niteliği taşıdığını öne sürer.³⁰⁹

Yine bu dönemde İznik ve Konya arasında, Trabzon'a karşı askerî ittifak oluşturulduğu fikrini akıllara getiren diğer bir gelişme ise Amisos (Samsun) üzerine yaşanmaktaydı. Amisos 1205'de Aleksios Komnenos tarafından ele geçirilmişti. Bir süre sonra ise Sabbas adında yerel bir hâkim, şehri kontrol altına alarak bağımsızlık arayışlarına girmişti. Bunun üzerine Samsun'u kuşatan Aleksios, Sabbas'a teslim ol çağrısında bulundu. Olayın İznik İmparatorluğu açısından önemi ise bu sıralarda başladı. Nitekim Sabbas, Aleksios'un teslim ol çağrısını reddederek Theodoros'a tabi olduğunu bildirdi.³¹⁰ Fakat Theodoros'un bölgeye ulaşması ve olaya müdahil olması coğrafi açıdan oldukça zordu. Amisos'un hemen yanında yer alan Müslüman Samsun diye tabir edilen şehrin, çıkarlarını düşünerek Gıyâseddin'den yardım istemesi ise şehri kurtardı. Yaptığı sefer sonucu bölgeyi kontrolü altına alan sultan, muhtemelen Theodoros ile antlaşmasını dikkate alarak Sabbas'ın yerel idaresine izin verdi.³¹¹ Sonuçta bu yaşananlar, olaya doğrudan katılmayan İznik İmparatorluğu'nun, Anadolu'daki itibar ve nüfuzunun ne denli arttığını göstermesi bakımından önemli

³⁰⁵ George Finlay, *History of the Byzantine Empire: from DCCXVI to MLVII.*, London, 1854, s. 359.

³⁰⁶ Osman Turan, *Selçuklular Zamanında Türkiye*, s. 302.

³⁰⁷ Rustam Shukurov, "Trebizond and the Seljuks (1204-1299)", *Mesogeios*, 25-26, 2005, s. 75-76. Ayrıca Selim Kaya, yapılan barış antlaşmasına ek olarak askerî birlikteliği de öne çıkarmaktadır. Bkz. Selim Kaya, *I. Gıyâseddin Keyhüsrev ve II. Süleymanşah*, s. 123.

³⁰⁸ Murat Keçiş, *Trabzon Rum İmparatorluğu ve Türkler (1204-1404)*, s. 28.

³⁰⁹ Yusuf Ayönü, *Selçuklular ve Bizans*, s. 216-218; Yusuf Ayönü, "Türkiye Selçuklu Devleti ile Trabzon İmparatorluğu Arasında Karadeniz Bölgesindeki Hakimiyet Mücadeleleri (1204-1243)", *TİD*, XXIII, Temmuz, 2008, 18-19.

³¹⁰ Jakob Philipp Fallmerayer, *Trabzon İmparatorluğu Tarihi*, s. 56-57; Alexander A. Vasiliev, "The Foundation of the Empire of Trebizond", s. 24; Osman Turan, *Selçuklular Zamanında Türkiye*, s. 301.

³¹¹ Osman Turan, *Selçuklular Zamanında Türkiye*, s. 303; Selim Kaya, *I. Gıyâseddin Keyhüsrev ve II. Süleymanşah*, s. 124.

olmuştur. Bütün bu gelişmeler taraflar arasında, Trabzon Rum İmparatorluğu'na karşı somut bir askerî ittifak kurulup kurulmadığı konusunda ipuçları barındırsada kesin bir yargıya varılması konusunda şuan için eksik kalmaktadır.

David Komnenos'un mensup olduğu soy ismiyle Kuzey Batı Anadolu'da hâkimiyet kurmak yolunda ciddi bir iddiası bulunuyordu. Ayrıca ağabeyi Aleksios'un çekişkenliğinin aksine atılgan bir kişiliğe sahip olan David, imparatorluğu yeniden ayağa kaldırma düşüncesindeydi.³¹² Fakat aynı misyonu paylaştığı Theodoros Laskaris'in ortaya koyduğu başarılı mücadele onun büyük planlarını yarıda bırakmasına sebebiyet verdi. Nitekim Theodoros süreç içerisinde attığı stratejik hamlelerle gerek Türkiye Selçuklularının desteğini arkasına alarak, gerekse de Batı Anadolu'da hâkimiyetine gölge düşürecek yerel hâkimlere kısa sürede iktidarını kabul ettirerek, ciddi sorunların üstesinden geldi. Son olarak da attığı etkili adımlarla Trabzon Rum İmparatorluğu'nun Batı yönünde ilerlemesini durdurdu ve hâkimiyet sahasını başarıyla korumasını bildi.

4. İznik'te Yükselen "İmparatorluk"

İstanbul'un Haçlılar tarafından zaptı, Bizans İmparatorluğu tarihi için bir dönüm noktası olmuş ve 13. yüzyılın başlarında, Akdeniz dünyasında ortaya çıkacak gelişmelere kaynaklık etmiştir. "*Dünyanın başkenti hatta Tanrı'nın yeryüzündeki karakolu*"³¹³ olarak nitelendirilen İstanbul'un kaybedilmesi ile birlikte Bizans aristokrasisi imparatorluğun farklı yerlerine doğru bir göç harekâtına başlamıştır. Bunlardan en kayda değer olanı Despotes Theodoros Laskaris'in maiyetindekilerle birlikte Marmara üzerinden Bithynia topraklarına geçmesi idi. Siyasî anlamda var olabilmek adına arayışlar içerisine giren Despotes, ilk olarak bölgenin merkezi konumunda bulunan İznik'e gitmişti. Buraya hâkim olmak amacıyla şehrin ileri gelenleri ile görüşen Theodoros, istediği sonucu alamamış, eşi Anna'nın (muhtemelen çocuklarının da) kabul görmesini sağlayarak Prusa (Bursa) şehrine yönelmişti.³¹⁴ Burası 1205 yılının başlarına kadar Theodoros'un yeni kurduğu devlete merkezlik

³¹² Trabzon ele geçirildikten sonra tahtın sahibi olan Aleksios Komnenos kardeşinin aksine siyasî arenada oldukça sessiz kaldı. Nitekim Niketas "*Aleksios hep tereddüt içinde kaldı ve zamanını Trabzon bölgesinde geçirdi. Efsanevi Hylas gibi adı daima söylendi ama kendi hiç görünmedi.*" sözleriyle Aleksios'un politik durgunluğunu dile getirmiştir. Niketas Khoniates, *Magoulias*, s. 343; *Demirkent*, s. 210.

³¹³ Edward N. Luttwak, *Bizans İmparatorluğu'nun Büyük Stratejisi*, Epsilon, İstanbul, 2012, s. 171.

³¹⁴ Georgios Akropolites, *Macrides*, s. 118; *Umar*, s. 24.

yapmıştı. İznik'in tam olarak ne zaman başkentlik vasfına kavuştuğu ise tartışmalı bir konu olmakla birlikte 1206 yılı genel olarak kabul görmüştür.³¹⁵ Ancak yaşananlara yakından tanıklık eden Niketas'ın verdiği ipuçlarından yola çıkıldığında bu tarihin biraz daha erkene alınması gerekebilir. Niketas, özellikle Manuel Mavrozomes ile verilen ilk mücadelenin ardından “doğudaki şehirler” diye adlandırdığı Kuzey Batı Anadolu şehirlerinin Theodoros'u imparator olarak selamladıklarını belirtir.³¹⁶ Böylesine bir ortamda İznik'in yaşanan gelişmelerden uzak kalmayacağı ortadadır. Dolayısıyla Theodoros Laskaris 1205 yılı ortalarında İznik'i hâkimiyeti altına alarak, merkez edinmiş olmalıdır. Bu sürecin nasıl gerçekleştiğini ise tam olarak bilemiyoruz. Muhtemelen şehrin ileri gelenleri kendi çıkarları doğrultusunda, bölgede giderek güçlenen Theodoros'a kapıları açma ihtiyacı duymuştu. Üstelik İstanbul artık Latinlerin elinde idi ve imparatorluk kurumları tasfiye edilmişti. Haliyle bu belirsizlik onları da etkilemiş olmalıydı. Ayrıca III. Aleksios'un kızı Anna, taraflar arasında kurulan diyalogların başarı ile sonuçlanmasında etki etmiş olabilirdi.³¹⁷ Ne olursa olsun, sonuçta Theodoros, 1205 yılı başlarına kadar verdiği zorlu mücadelelerin ardından, gerek konumu gerekse de güçlü savunma sistemi ile Bithynia'nın en önemli şehirlerinden biri olan İznik'i hâkimiyeti altına alarak yeni kurduğu devletin temellerini sağlamlaştırmak adına büyük bir adım atmıştır.

İznik, İlk çağlardan itibaren bölgenin stratejik şehirleri arasında sayılmış, sikkelerde “Altın Şehir” olarak kendine yer bulmuştur.³¹⁸ Helenistik dönemle birlikte gelişen şehir, bir süre Bithynia Krallığı'na başkentlik yapmıştır. Bizans İmparatorluğu zamanında Optimaton themasının³¹⁹ merkezi olan İznik, 325 ve 787 yıllarında gerçekleşen ve Hristiyanlığın en büyük tartışmalarına sahne olan ökümenik konsillere ev sahipliği yapmıştır.³²⁰ 1075 yılında Türkiye Selçuklu Devleti'nin kurucusu

³¹⁵ Clive Foss, *Nicaea: A Byzantine Capital*, s. 58.

³¹⁶ “..βασιλεὺς Ῥωμαίων ἐφ’ ὅλων τῶν ἐφ’ ὧν ἀναγορεύεται πόλεων..” Bkz. Niketas Khoniates, *Bekkeri*, s. 828; *Van Dieten*, s. 626; *Magoulias*, s. 343; *Demirkent*, s. 210.

³¹⁷ Alice Gardner, *The Lascarids of Nicaea*, s. 61.

³¹⁸ Semavi Eyice, “İznik”, *DİA*, XXIII, İstanbul, 2011, s. 543.

³¹⁹ 7. yüzyılda şekillenen dört büyük Anadolu themasından biri olan Opsikion, 8. yüzyılın ortalarına doğru iki bağımsız bölgeye ayrıldı. Bunlardan biri Optimaton idi ve İstanbul'a yakınlığı dolayısıyla en stratejik mevkiide yer alıyordu. Batıda Çanakkale'ye kadar uzanan themanın merkezi ise İznik idi. Bkz. Clive F. W. Foss, “Opsikion”, *ODB*, C. 3, OUP, New York, 1991, s. 1528-1529.

³²⁰ I. İznik Konsili, İmparator Konstantinos tarafından Hristiyanlığın temel inançları üzerine baş gösteren tartışmalara son vermek amacıyla 325'te düzenlenmiştir. Teslis kavramı doğrultusunda yapılan tartışmalar sonucunda, Hz. İsa'nın ilah değil insan olduğuna dayanan Arius doktrini reddedilmiş ve Hz. İsa ululaştırılmıştır. Bu karar itilaflara son vermek şöyle dursun, daha da büyümesine sebep olmuştur. II. İznik Konsili olan VII. Ökümenik Konsil ise İmparatoriçe İrene tarafından İkonoklazm (Tasvir Kırıcılık) Dönemine son vermek üzere 787 yılında düzenlenmiştir. Alınan kararlar sonucunda 726

Süleyman Şah tarafından ele geçirilen şehir, Selçuklulara başkentlik vazifesinde bulunmuş ve I. Haçlı Seferi orduları tarafından kuşatıldığı sırada herhangi bir yıkıma uğramaması adına Aleksios Komnenos'a teslim edilerek yeniden Bizans hâkimiyetine dâhil olmuştur. Bütün bu süreç içerisinde gerek doğal afet vb. nedenler gerekse de kuşatmalar sırasında büyük zararlar gören şehir, sahip olduğu potansiyelle kısa sürede yaralarını sarmasını bilmiştir.³²¹

Şüphesiz tarih sahnesinde oynadığı en büyük rol ise kadim başkenti zapt olunmuş Bizans İmparatorluğu'na ev sahipliği yapmasıdır. Nitekim bazı tarihçiler Bizans'ın devamı olarak ele aldıkları bu süreci “Sürgündeki İmparatorluk”, “Sürgündeki Bizans Hükümeti” gibi isimlerle nitelendirmişlerdir.³²² İstanbul'a yaklaşık 100 km mesafede bulunan İznik, önemli askerî ve ticarî yolların geçtiği stratejik bir mevkiide bulunuyordu. Ayrıca verimli tarım arazileri ile canlı bir popülasyona hükmeden şehir, sağlam savunma gücü sayesinde de güvende hissettiriyordu. İşte bütün bu artıları Theodoros Laskaris'i başarıya götüren gelişmelere kaynaklık edecekti.

Bilindiği üzere Theodoros Laskaris, kayınbabası III. Aleksios tarafından despotes olarak onurlandırılmıştı. Üstelik imparatorun erkek evladı olmadığından dolayı yasal bir mirasçısı bulunmuyordu.³²³ Doğal olarak despotes unvanına sahip Theodoros'un, tahtın bir sonraki sahibi olma yolunda büyük bir avantajı vardı.³²⁴ Fakat Haçlıların İstanbul önlerinde belirmesiyle başlayan süreçte; III. Aleksios'un şehri terk etmesi, bunun üzerine II. Isaakios ve IV. Aleksios'un müşterek yönetimleri, ardından gerçekleşen hükümet darbesi sonucunda Mourtzouflos'un tahtı ele geçirmesi, bütün bunlar Theodoros'un politik kariyeri bakımından olumsuz gelişmelerdi. Yine de 1204

yılında başlayan İkonoklazm Dönemi noktalanmıştır. Bkz. Ömer Faruk Haman, “Konsil”, *DİA*, XXVI, İstanbul, 2011, s. 175-178.

³²¹ Clive Foss, *Nicaea: A Byzantine Capital*, s. 5-56; Clive Foss, “Nicaea”, *ODB*, C.2, OUP, New York, 1991, s. 1463-1464.

³²² Alice Gardner, *The Lascarids of Nicaea, The Story of an Empire in Exile*, London, 1912; Michael Angold, *A Byzantine Government in Exile*, Oxford, 1975.

³²³ İmparator daha önceden kızı Eirene ile evli bulunan Aleksios Palaiologos'u despotes olarak tayin etmişti. Fakat Despotes Aleksios 1203 yılında ölünce başka bir arayışa yönelmiş ve askerî başarıları ile ünlü Theodoros Laskaris'i, kızı Anna ile evlendirmiş ve hemen ardından despotes unvanıyla onurlandırmıştır. Bkz. Lynda Garland, *Byzantine Empresses, Women and Power in Byzantium, AD 527-1204*, Routledge, New York, 1999, s. 220-221.

³²⁴ Etimolojik olarak “efendi” anlamına gelen bu unvan, 12. yüzyılda ortaya çıkmıştır. Genelde imparator çocukları ve damatlarına verilen bu unvan, imparatorlardan sonra en önemli kademe idi. Nereden türediği hakkında tartışmalar olsa da ilk olarak I. Manuel Komnenos döneminde kullanıldığı düşünülmektedir. Nitekim 1163 yılında damadı ve aynı zamanda Macar taht adayı olan III. Bela'yı despotes unvanı ile onurlandırmıştır. Bkz. Alexander P. Kazhdan, “Despotes”, *ODB*, C. 1, OUP, New York, 1991, s. 614.

sonrası ortaya çıkan siyasî bunalım ona arzu ettiği iktidar boşluğunu sağlamıştı. Bithynia'da örgütlediği oluşuma ilk başlarda despotes unvanıyla liderlik eden³²⁵ Theodoros, gerek Latinlere gerekse de mahallî yönetimlere karşı başarılar elde ettikçe daha cesur davranmaya ve imparator iddialarında bulunmaya başladı. Özellikle 1205 yılının başlarında Manuel Mavrozomes'e karşı elde ettiği başarı sonrası bu isteği doruğa ulaştı. Nitekim Niketas, Theodoros'un, kazandığı zaferin hemen ardından imparatorlara özgü bir alâmet olan “*kırmızı ayakkabıları*” giydiğinden bahseder.³²⁶ Fakat imparatorluk yolunda gittikçe emin adımlar atan Theodoros'un, hukukî anlamda kabul görebilmek ve bu unvanı resmîyette kullanabilmek adına Rum Ortodoks Kilisesinin onayını alması gerekiyordu.

İmparatorluk genel olarak devletin sosyo-ekonomik ve askerî güç anlamında çağının ilerisinde olmak, bununla birlikte toplumsal etnik çeşitliliği de bünyesinde barındırmakla kazanılan bir vasıf olarak tarif edilir. Bizans İmparatorluğu, Roma'dan devraldığı bu mirası uzun bir süre korumuş, bir “*Dünya Devleti*” olarak hüküm sürmüştür.³²⁷ Fakat 13. yüzyılın başladığı bu dönemde evrensellikten bölgeselliğe doğru büyük bir çöküş yaşamıştır. Yine de, imparatorluğun gerektirdiği maddî niteliklerden yoksun olmasına rağmen manevîyat bakımından kendisini her daim üstün görmüş ve hâkimiyet alanının bir tek İstanbul ile sınırlı kalacağı yıllarda dahi imparatorluk vasfını kullanmaya devam etmiştir. Yani bu ideolojiye sahip olmak geçmişten beri süregelen bir devlet geleneği haline gelmiştir. Doğal olarak bu politikayı devam ettirmek Roma mirasını devralmak yolunda atılacak en temel adımlardan biri olarak görülmüş, dolayısıyla “*Bizans'ın harabeleri*” üzerinde ortaya çıkacak devletlerin ideolojik rekabetlerinde, imparator olma meselesi, tarafların en güçlü dayanağını oluşturmuştur.

“*İmparator, Yüce Kudret'i temsilen dünyanın idaresini elinde tutmakta ve bütün dünya işlerini yönlendirmektedir. Bu kudreti Yüce Varlık'tan ve Yüce Varlık vasıtasıyla olmuştur.*”³²⁸ Bizans devlet teşkilatının kalbi olan imparator, mutlak iktidar gücü ile Tanrı'nın yeryüzündeki temsilcisidir. Hıristiyanlığın genel ilkelerine ters olan bu

³²⁵ Michael Angold, *A Byzantine Government in Exile*, s. 12.

³²⁶ Niketas Khoniates, *Magoulias*, s. 343; *Demirkent*, s. 210.

³²⁷ Speros Vryonis, “Bir Dünya Uygarlığı: Bizans”, çev. Zarife Biliz, *Cogito*, 17, 1999, s. 37-48.

³²⁸ John Geanakoplos'un Caesarea'lı Eusebios'un Oratio de laudibus Constantini adlı eseri kaynak göstererek imparatorun niteliği üzerine verdiği pasaj. Bkz. Deno John Geanakoplos, *Byzantium: Church, Society and Civilization Seen Through Contemporary Eyes*, The University of Chicago Press, Chicago, 1984, s. 17.

durum, paganlıktaki teokratik yönetimin yani “*Tanrı-İmparator*” anlayışının Bizans İmparatorluğu’na bıraktığı en büyük etki idi.³²⁹ Nitekim geniş bir coğrafyaya ve farklı etnik kültürlerle ev sahipliği yapan böylesi bir imparatorluk için dünyevî liderlikten daha fazlası gerekiyordu. Öyle ki “*Tanrı’nın iradesiyle tayin edilmiş*” imparatorlar, Konstantinos döneminden beri, “*Tanrı-İmparator*” algısını yaratmak üzere gerek sikkeler gerekse de çeşitli motifleri kullanarak ideolojik propaganda yaptılar. Ostrogorsky bu durumu “*İmparatorun mistik bir şekilde ululanması*” olarak tarif etmiş ve mutlak iktidar olabilmek adına elzem olduğunu belirtmiştir.³³⁰ Hal böyleyken Theodoros’un Bizans mirasını devralmak adına öncelikle “*İmparatorluk ve İmparator*” vasıflarına erişebilmesi gerekiyordu. Siyasî anlamda uygun şartları sağlamıştı ancak birtakım belirsizlikler hâlen devam etmekteydi. Rum Ortodoks Kilisesi’nin merkezi Haçlıların eline geçmişti ve İstanbul’da bir Latin Katolik Kilisesi vücuda getirilmişti. Dolayısıyla yapılması gereken ilk iş patrikliğin merkezini İznik’e taşımak oldu. Ayrıca yönetim gücünü arttırmak adına kilisenin desteğini de arkasına almalıydı.³³¹ Bir diğer sorun ise patriklik makamı üzerine idi. Sabık Patrik Ioannes Kamateros İstanbul’un zaptı sonrası Dimetoka’ya gitmiş ve Bulgar Çarı’nın hâkimiyeti altına girmişti. Bizans Ortodoks Kilisesi’nin en son Patriği Ioannes’in İznik’e gelmesi ise prestij anlamında çok şey kazandıracaktı. Ancak Ioannes, Theodoros’un davetini, ilerlemiş yaşını gerekçe göstererek nazikçe reddetmişti.³³² Nitekim kısa bir süre sonra da yaşamını yitirecekti. Dolayısıyla yeni bir patrik seçilmesi gerekiyordu. Yapılan görüşmeler sonucunda en doğru kişinin Hıristiyanlık ve Yunan Edebiyatı konularında gördüğü eğitimle uzmanlaşmış, dolayısıyla patriklik için yetkin niteliklere sahip Mikhael Autoreianos olmasına karar verildi.³³³ Mart 1208’de görevine başlayan patriğin yaptığı ilk icraat ise Theodoros Laskaris’i imparatorlukla taçlandırması oldu. Bu doğrultuda bütün şartları hazır hale getiren Theodoros Laskaris, İznik Ayasofya’sının Omphalion’unda imparatorluk tacını patriğin elinden giyerek Bizans İmparatorluğu’nun restorasyonu yolunda büyük bir adım attı. Nitekim Michael Angold imparatorluk makamı ve patrikhaneyi, Bizans

³²⁹ George Ostrogorsky, “Bizans İmparatoru ve Hiyerarşik Dünya Düzeni”, çev. Özden Arıkan, *Cogito*, 17, 1999, s. 52; Ernest Barker, *Bizans Toplumsal ve Siyasal Düşüncüsü*, s. 17; G. L. Seidler, *Bizans Siyasal Düşüncesi*, çev. Mete Tunçay, Ankara Üniversitesi Siyasal Bilimler Fakültesi Yayınları, Ankara, 1980, s. 16-17; M. Murat Baskıcı, *Bizans Döneminde Anadolu*, s. 97-98.

³³⁰ George Ostrogorsky, “Bizans İmparatoru ve Hiyerarşik Dünya Düzeni”, s. 53.

³³¹ Edward N. Luttwak, *Bizans İmparatorluğu’nun Büyük Stratejisi*, s. 157.

³³² Alice-Mary Talbot, “Michael IV. Autoreianos”, *ODB*, C. 2, OUP, New York, 1991, s. 1365.

³³³ Alice Gardner, *The Lascarids of Nicaea*, s. 67; Michael Angold, *A Byzantine Government in Exile*, s. 13, 37.

İmparatorluğu'nu taşıyan ikiz sütunlar olarak nitelendirmiş ve sürgünde olunmasına rağmen yeniden inşa olunmasını son derece mühim bir olay olarak değerlendirmiştir.³³⁴

³³⁴ Michael Angold, *A Byzantine Government in Exile*, s. 13.

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

A. İMPARATORLUĞUN İHYASI

1. Theodoros-Kaloyan İttifakı Ekseninde Latinlerle Mücadeleler

“*Ellerinde Konstantinopolis dışında Rodosto (Tekirdağ) ve Selymbria’dan (Silivri) başka bir şey kalmamıştı.*” Hadrianapolis Savaşı sonrasında Latinlerin yaşadığı yıkıma yakından tanıklık eden Geoffroi de Villehardouin ortaya çıkan durumu bu şekilde aktarmıştı.³³⁵ Gerçekten de alınan yenilgi sonrası Kumanlar, İstanbul önlerinde dahi görünmeye başlamışlardı. Yaşananlar Latin İmparatorluğu’nun bölgede ne denli kırılğan bir hâkimiyet kurduğunu açıkça gösteriyordu. Baudouin’in esarete sürüklenmesi ile birlikte kardeşi Henri imparator naibi olarak kontrolü eline almış, akabinde papalık ve Avrupa’ya yardım çağrılarında bulunmuştu. Zamanla Kumanların bölgeden çekilmesi ve Kaloyan’ın Montferrat Markisi Boniface ile verdiği mücadeleler, Latin İmparatorluğu üzerindeki baskıyı kısmen de olsa kırmış ve çok geçmeden Balkanlar’da kontrolü sağlamak üzere harekete geçilmişti. Ancak Kaloyan’ın gücü doruklarındaydı ve halkın Latinlere karşı bakış açısı hâlen değişmemişti. Bunun üzerine Henri bölgede kalıcı bir başarı sağlamak adına askerî hamlelerden ziyade ılımlı politikalar izlenmesi gerektiğini fark ederek Balkanlar’daki Bizans tebaası ile bir yakınlaşma içerisine girdi. Bu doğrultuda Theodoros Branas’a tanıdığı özerk idare yetkisi ile Bulgar-Bizans ittifakını kırmaya ve yerli halk üzerinde kontrol mekanizması sağlanmaya çalıştı.³³⁶ Sonuçta, 20 Ağustos 1206’da imparatorluk tacını giyen Henri, attığı başarılı adımlarla, kısa süre içerisinde Balkanlar’daki kaosa son vererek 1206 sonbaharına doğru idarî kontrolü sağladı.

³³⁵ Geoffroi de Villehardouin, s. 115.

³³⁶ Alice Gardner, *The Lascarids of Nicaea*, s. 77-78; Robert Lee Wolff, “The Latin Empire”, s. 203-204; Filip Van Tricht, *The Latin Renovatio of Byzantium*, s. 159; David Jacoby, “Latin Empire of Constantinople and Frankish states in Greece”, *NCMH*, V, CUP, Cambridge, 2008, s. 538.

Henri'nin bu süreç içerisinde, dikkatini tamamen batıya vermek ve daha rahat hareket edebilmek adına Theodoros Laskaris ile bir anlaşma yaptığı bilinmektedir.³³⁷ Villehardouin aracılığıyla haberdar olunan bu anlaşmanın maddeleri hakkında bilgi sahibi değiliz. Varılan mutabakat genel olarak ateşkes özelliği taşımakla birlikte muhtemelen Henri'nin Edirne'ye gitmek üzere Adramytteion'dan çekildiği Nisan 1205 tarihinde imzalanmıştı.³³⁸ Nitekim bu sıralarda tarafların içinde bulunduğu şartlar düşünüldüğünde bir anlaşmanın yapılması gayet olasıydı. Zira Henri, bahsedildiği üzere Trakya ve Balkanlar'da büyük sorunlarla uğraşmaktaydı. Theodoros ise Batı Anadolu'da baş gösteren yerel hâkimlerle iktidar mücadelesi veriyordu. Dolayısıyla kısa süreliğine de olsa sağlanacak bir ateşkes her iki tarafı da memnun edecekti. Fakat barış süreci uzun ömürlü olmayacak ve yapılan antlaşma 1206'nın ilkbaharında yürürlükten kalkacaktır. Villehardouin bu durumun sorumlusu olarak Theodoros'u göstermektedir ve onu anlaşmayı bozmakla suçlamaktadır.³³⁹ Burada kastedilen uyuşmazlık eğer askerî harekât ise bahse konu olan süreç içerisinde, Latinlere karşı herhangi bir saldırı kaynaklarda bulunmamaktadır.³⁴⁰ O halde anlaşmanın ihlali, Theodoros'un Trabzon Rum İmparatorluğu'na saldırısı ile cereyan etmiş olmalıdır. Diğer taraftan Latinlerin, David Komnenos'un yardım çağrısına cevap verebilmek adına meşru bir sebep bulmaya çalışmaları buna ön ayak olmuş olmalıdır. Sonuçta, ateşkesin bozulduğunu öne süren ve bu doğrultuda birtakım haklı nedenler öne süren Latinler, Pierre de Bracieux, Payen d'Orleans önderliğinde kapsamlı bir saldırı harekâtına girişmişlerdir³⁴¹

Bu sıralarda Theodoros Laskaris ise yoğun bir uğraş içerisindeydi. Gerek Mavrozomes gerekse de Komnenoslarla verdiği mücadelelerden başarıyla ayrılmış, üstelik David'in Batı Karadeniz'de merkez olarak kullandığı Pontus Herakleia'sını da kuşatma altına almıştı. Fakat uğradığı bu ani saldırı karşısında kuşatmayı kaldırarak geri dönmeye mecbur kalmıştı.³⁴² Zira Latinler kısa süre içerisinde Kyzikos³⁴³ şehrini ele geçirerek burayı askerî üs olarak kullanmaya başlamışlardı. Özellikle Pierre de Bracieux

³³⁷ Geoffroi de Villehardouin, s. 135.

³³⁸ Aphrodite Papayianni, *Aspects of the Relationship*, s. 38.

³³⁹ Geoffroi de Villehardouin, s. 135.

³⁴⁰ Aphrodite Papayianni, *Aspects of the Relationship*, s. 38-39.

³⁴¹ Geoffroi de Villehardouin, s. 135-136.

³⁴² Niketas Khoniates, *Magoulias*, s. 351; *Demirkent*, s. 228.

³⁴³ Marmara'nın güney kesimi ve Kapıdağ Yarımadası civarında yer alan bu şehrin günümüzde kalıntıları mevcuttur. Bu kalıntılar Erdek ve Bandırma arasında bulunmaktadır. Bilge Umar, *Türkiye'deki Tarihsel Adlar*, s. 494.

önderliğinde Bithynia topraklarına yaptıkları akınlarla büyük zararlar vermekteydiler.³⁴⁴ Durumu lehine çevirmek adına Kyzikos üzerine yoğunlaşan Theodoros bir süre sonra Thierry de Loos'un Nikomedia'yı hâkimiyeti altına almak için bölgeye intikal etmesiyle birçok cephede mücadele etmek durumunda kalmıştı.

Theodoros Laskaris süreç içerisinde istediği başarıyı elde edemedi. Zira yerel ve paralı askerlerden oluşan ordusu, Latin kuvvetlerinin profesyonelliği karşısında oldukça zorlanmaktaydı.³⁴⁵ Fakat bu sıralarda donanma gücü anlamında önemli bir gelişme yaşanıyordu. Daha öncede belirttiğimiz üzere İstanbul'un Haçlı kuşatmasına maruz kaldığı günlerde Bizans'ın elinde sadece 20 gemi bulunmaktaydı.³⁴⁶ Şimdi ise Pisa ve Venedikler tarafından desteklenen Latin deniz gücü karşısında dahi mücadele edecek nicelikte bir donanma meydana getirilmişti.³⁴⁷ Gerçi Kios ve Kyzikos'u ele geçirmek adına verilen mücadeleler sırasında İznik donanması başarısız kalmıştı.³⁴⁸ Ancak kısa sürede sağlanan bu değişim, İznik'in teşkilatlanma bakımından ne denli ilerleme katettiğini göstermesi bakımından önemlidir.

Aynı dönem içerisinde Latinler, Küçük Asya'da yoğunlaşarak, Batı Avrupa'ya özgü şatolar ve korunaklı yapılar inşa etme faaliyetlerine hız verdiler.³⁴⁹ Bu durum bölgeye tamamen yerleşmek niyetinde olduklarını açıkça göstermekteydi. Ayrıca 1206 baharında başlattıkları harekât oldukça geniş çaplıydı. Nitekim imparatorun kardeşi Eustache başta olmak üzere birçok soylu şövalye bu sürece dâhil olmuştu. Askerî anlamda aldığı önlemlerin yetersiz kaldığını gören Theodoros ise politik arayışlar içerisine girmişti. O sıralarda Latinlere karşı ittifak kurabileceği en uygun aday Bulgar Çarı Kaloyan idi. Ayrıca tarafların genel kaygıları ve beklentileri ortaktı. Bütün bunlar kısa sürede bir ittifakın oluşmasını sağlayacaktı.

³⁴⁴ Geoffroi de Villehardouin, s. 136.

³⁴⁵ Savvas Kyriakidis, *Warfare in Late Byzantium 1204-1453*, Brill, Boston, 2011, s. 16-19; Michael Angold, *The Byzantine Government in Exile*, s. 181-182; Savvas Kyriakidis, "Crusaders and mercenaries: the West-European soldiers of the Laskarids of Nicaea (1204-1258)", *Mediterranean Historical Review*, 29:2, 139-153; Yusuf Ayönü, "İznik İmparatorluğu Ordusu", *TİD*, XXV, Temmuz 2010, s. 41-42.

³⁴⁶ Niketas Khoniates, *Magoulias*, s. 296; *Demirkent*, s. 109; John H. Pryor ve Elizabeth M. Jeffreys, *The Age of The Dromon*, s. 122; Ilias Giarenis, "The Crisis of the Fourth Crusade", s. 77.

³⁴⁷ Villehardouin gemi sayısı bakımından verdiği bilgiler. Ayrıca bkz. Michael Angold, *The Byzantine Government in Exile*, s. 196.

³⁴⁸ Alice Gardner, *Lascarids of Nicaea*, s. 78; Michael Angold, *The Byzantine Government in Exile*, s. 196; Aphrodite Papayianni, *Aspects of the Relationship*, s. 72-73.

³⁴⁹ Geoffroi de Villehardouin, s. 138.

“İmparator Henri ile savaşan Theodoros Laskaris ulaklar seçti ve onları Valak ve Bulgar Kralı Kaloyan’a gönderdi.”³⁵⁰ Villehardouin, Theodoros ve Kaloyan arasındaki yakınlaşmayı kaygı ile aktarmaktadır. Zira İstanbul Latin İmparatorluğu, Kaloyan’ın neler yapabileceğini acı bir tecrübe ile öğrenmişti. Şimdi ise en son isteyecekleri senaryo gerçekleşmiş ve Mart 1207’de Bizans-Bulgar ittifakı yeniden sağlanmıştı.³⁵¹ Bu gelişme Latinlerin iki ateş arasında kalacağı, gerek doğuda gerekse de batıda mücadele verecekleri anlamına gelmekteydi.

Kaloyan sağlanan ittifakın hemen ertesinde Kuman, Ulah ve Bulgarlardan oluşan ordusuyla birlikte Romanya’dan geçerek Hadrianapolis’i (Edirne) kuşattı. Bu oldukça önemli bir gelişme idi. Nitekim Latinlerin felakete uğradığı Nisan 1205’te yaşanan olayların bir benzeri vuku bulmaktaydı. Üstelik Kuman öncü birlikleri İstanbul önlerinde belirmeye başlamışlardı. Bunun üzerine Batı Anadolu’daki Latin birliklerinin çoğu Balkanlar’a kaydırıldı. Böylece, Kaloyan ile kurduğu ittifakın ilk meyvelerini alan Theodoros hiç vakit kaybetmeden harekete geçerek, önce Kyzikos hemen ardından Kios’u kuşatma altına aldı.³⁵² Adı geçen bölgeler Güney Marmara kıyılarının kontrolü bakımından oldukça stratejik noktalar idi. Dolayısıyla İmparator Henri bu avantajı kaybetmemek adına harekete geçti. Venedik ve Pisalılardan sağladığı donanmayla birlikte Kios üzerine yöneldi. Burası, İznik kuvvetlerince hem karadan hem de denizden muhasara altına alınmıştı. Villehardouin, Latinlerin içinde bulunduğu durumun içler acısı olduğunu belirterek İmparator Henri’nin toplam 17 gemiyle, en az 60 gemilik bir donanmayı muhasara altına aldığından bahseder.³⁵³ Bu kıyaslama muhtemelen abartılıdır. Nitekim Latinlerin gelmesi ile birlikte İznik donanması sahile çekilerek burada beklemeye alınmıştır. Sayıca üstün oldukları durumda böyle bir strateji izlemeleri pek mantıklı bir hareket değildir. Ayrıca müellif İznik donanmasının sayı üstünlüğü konusunda haklı olsa dahi unutulmaması gereken etken nicelikten ziyade nitelik güçleriydi. Zira Venedik savaş gemilerinin karşısında nakliye tarzı İznik gemileri sınırlı etkide bulunabilirdi. Bir süre sonra, komutanlarına

³⁵⁰ Geoffroi de Villehardouin, s. 137.

³⁵¹ Bu ittifak daha önceden Trakya ve Makedonya topraklarında yaşayan Bizans aristokratlarının, Latinlerin dışlayıcı politikalarına karşı Kaloyan’dan yardım istemeleriyle başlamıştı. Şimdi ise yine amaçlar doğrultusunda Bulgarlarla bir ittifak kuruluyordu. Bkz. Filip Van Tricht, *The Latin Renovatio of Byzantium*, s. 388-391; Robert Lee Wolff, “The Latin Empire”, s. 205.

³⁵² Geoffroi de Villehardouin, s. 139.

³⁵³ Geoffroi de Villehardouin, s. 140.

çekilme emri veren Theodoros ise sahildeki gemileri düşman eline geçmemesi için yaktırdı. Sonuçta İznik ordusu 1 Nisan 1207’de Kios önlerinden ayrıldı.

Kyzikos’da ise mücadeleler sürmekteydi. Villehardouin “...burada defalarca savaşıldı, kimi zaman bir taraf kimi zaman karşı taraf kazandı.” diyerek yaşananları özetle aktarmaktadır.³⁵⁴ Theodoros Laskaris bu sıralarda birtakım sıkıntılar ile karşılaşmıştı. Müttefiki Kaloyan’ın Hadrianapolis (Edirne) kuşatması oldukça zorlu geçmekteydi. Üstelik Bulgar ordusundaki Kumanlar elde ettikleri ganimeti yeterli görmüşler ve dönmek için hazırlıklara başlamışlardı. Bunun üzerine kuşatmayı kaldırmak durumunda kalan Kaloyan geri çekilmeye mecbur kalmıştı. Bu İmparator Henri için oldukça önemli bir gelişme idi. Kaloyan tehdidinin atlatılmasıyla birlikte tüm dikkatini Theodoros’a yöneltmek fırsatını yakalamıştı.

Her şeye rağmen Theodoros Laskaris Latinlere karşı son derece etkili bir mücadele göstermekteydi. Bithynia topraklarında baş gösteren Latin işgalleri karşısında birçok mevkide savaşmak durumunda kalmıştı. Söz konusu mücadeleleri anlatan Villehardouin Latinlerin sayıca az olmalarına rağmen askerî güç anlamında üstün olduklarını ifade etmiştir. Ancak İznik’in başarıları hakkında sessiz kalmıştır. Yine de onun satır aralarında sunduğu bilgiler, Latin İmparatorluğu’nun oldukça zor durumda kaldığı üzerine birtakım ipuçları içermektedir. Örneğin Nisan 1207’deki Hadrianapolis kuşatması sırasında Henri’nin şehrin yardım isteğine karşı kayıtsız kalmasının nedenini şöyle belirtir; “İmparator çok sıkıntıdaydı, çünkü Hadrianapolis’teki adamlarının yardımına koşmak istedikçe, diğer yandan Theodoros Laskaris onu öyle sıkıştırıyordu ki tekrar o tarafa dönmek zorunda kalıyordu.”³⁵⁵ Buradan anlaşılacağı üzere Theodoros’un Latin İmparatorluğu üzerinde kurduğu baskı oldukça fazla idi. Nitekim bu etki kısa bir süre sonra Henri’yi bir barış antlaşması yapmaya zorlamıştır.

Kios kuşatmasında başarısız olan Theodoros Laskaris, uzun süredir mücadele verdiği Kyzikos meselesini sonuçlandırmak üzere harekete geçti. Yapılan plana göre şehri, donanma komutanı Ioannes Steiriones denizden, Theodoros ise karadan kuşatacaktı.³⁵⁶ Ayrıca bölgedeki halk Latin yönetimine karşı ayaklanmış, özellikle

³⁵⁴ Geoffroi de Villehardouin, s. 139.

³⁵⁵ Geoffroi de Villehardouin, s. 142.

³⁵⁶ Ioannes Steiriones, II. Isaakios döneminde donanma komutanlığı yapmıştı. Böylesine donanımlı devlet adamlarının İznik’in hizmetinde yer alması bölgedeki itibarını arttırmaktadır. Bkz. Michael Angold, *The Byzantine Government in Exile*, s. 196.

Kyzikos ve Prokonnisos (Marmara Adası) sakinleri yaptıkları baskınlarla Latinlere büyük kayıplar yaşatmaya başlamışlardı.³⁵⁷ Gelişmeler karşısında çaresiz kalan Payen d'Orleans ise İstanbul'a yardım çağırısında bulunmak zorunda kaldı. Bunun üzerine İmparator Henri, son derece donanımlı bir orduyla harekete geçti.³⁵⁸ Latin donanmasının geldiği istihbaratını alan Theodoros ise kuşatmanın kaldırılmasına karar verdi ve bölgeden ayrıldı.

Kyzikos saldırısı sonuçsuz kalan Theodoros, bu defa da Thierry de Loos tarafından ele geçirilen Nikomedia'yı kuşatma altına aldı. Nikomedia oldukça stratejik bir noktaydı. Nitekim gerek İstanbul'a açılan bir kapı olma özelliği gerekse de Bithynia topraklarının kontrolü konusunda hayati bir öneme sahipti. Alınması İznik İmparatorluğu'na büyük avantajlar kazandırabilirdi. Fakat şehirden yapılan yardım çağrısı üzerine harekete geçen İmparator Henri, kısa süre içerisinde bölgeye intikal etti. Bilindiği üzere Kaloyan'ın Hadrianapolis kuşatmasına son vermesi, Henri'ye Bithynia'daki gelişmelere odaklanma fırsatı sağlamıştı. İmparatorun bölgeye geldiği haberini alan Theodoros ise kuşatmayı kaldırarak geri çekilme kararı aldı. Süreç içerisinde sıkça karşılaştığımız bu durum stratejik bir planın parçasıydı. Öyle ki Theodoros merkez imparatorluk ordusunun bölgede uzun bir süre bekleyemeyeceğinin farkında idi. Nitekim Latinler için gerek Trakya gerekse de Balkanlar'daki güvenliğin sağlanması adına geri dönülmesi zaruri bir durumdu. Hal böyle olunca, büyük kayıplarla sonuçlanacak bir meydan savaşına girmenin gereksiz olacağına kanaat getirmiş ve uygun şartların yeniden sağlanması adına beklemeye koyulmuştu.

Henri'nin İstanbul'a dönmesiyle, İznik'in elini güçlendirecek önemli bir gelişme yaşandı. Nikomedia hâkimi Thierry de Loos şehre erzak takviyesi yapmak üzere çıktığı yağma akınında, İznik güçleri tarafından esir edildi. Hemen akabinde Nikomedia'nın kuşatıldığı haberini alan İmparator Henri bir kez daha harekete geçince Theodoros aynı strateji doğrultusunda kuşatmayı kaldırmak zorunda kaldı. Bu son olayın ardından bir anlaşma ortamının oluştuğu görülmektedir. Villehardouin'e göre barış teklifi Theodoros'tan gelmişti. Ancak burada karşılıklı bir isteğin olduğu açıkça görülmektedir. Nitekim Theodoros'un gerek Kyzikos gerekse de Nikomedia üzerine yaptığı girişimler Latinleri oldukça zor durumda bırakmış ve Balkanlar'ı ihmal

³⁵⁷ Geoffroi de Villehardouin, s. 143.

³⁵⁸ “..herkes hiçbir zaman bu kadar iyi silahlanmış ve bu kadar iyi savaşçılar binmiş kadırgalar görmediklerini söylüyorlardı.” Geoffroi de Villehardouin, s. 143.

etmelerine neden olmuştur. Balkanlar başkent İstanbul'un güvenliği açısından oldukça kritik bir konumdaydı. Dolayısıyla burasıyla sürekli ilgilenilmesi gerekiyordu. İznik'in ise 1204'den bu yana verdiği mücadelelerin ardı arkası kesilmiyordu. Yani bütün bu süreç içerisinde her iki tarafta oldukça yıpranmıştı. Ayrıca Theodoros, sağlanacak anlaşma ile David Komnenos-İmparator Henri ittifakının önüne kısmen de olsa geçebilirdi. Henri açısından ise Bulgarlar ile İznik'in yakınlaşmasına engel olmak adına önem arz eden bir durum ortaya çıkmıştı. Yani ortak beklentiler tarafları yakınlaştırdı ve muhtemelen Mayıs 1207'de el sıkışmalarına neden oldu. Buna göre Kyzikos ve Nikomedia Theodoros'a verilecek karşılığında ise Thierry de Loos başta olmak üzere bütün Latin esirler serbest bırakılacaktı.³⁵⁹ Sonuç olarak bakıldığında İznik'in kazançlı olduğu bu anlaşma sayesinde taraflar iki yıl sürecek bir ateşkes konusunda mutabık kalmışlardı.

2. Theodoros Laskaris ve Papa III. Innocent

IV. Haçlı Seferi ortaya çıkardığı sonuçlarla 13. yüzyıl Akdeniz dünyasındaki siyasî konjonktüre yeni bir yön vermişti. Papa III. Innocent, İstanbul sokaklarında sonlanacak “*saptırma*” harekâtında doğrudan pay sahibi olmasa da, seferin alt yapısını hazırlayan kişi olarak bir nevi suç ortağı konumuna düşmüştü. Bilindiği üzere geçmişten bu yana, Batı ile Bizans'ın birbirlerine karşı bakış açıları ve giderek derinleşen ayrılıkçı düşünceler, belirli aralıklarla kendini göstermiş, IV. Haçlı Seferi ise bunun en büyük temsilcisi olmuştu. Şimdi ise Bizans'ın kalbi Latinler tarafından ele geçirilmiş, dolayısıyla kadim imparatorluk inkıraza uğramıştı. Hemen akabinde ortaya çıkan mirasçılar kurdukları siyasî oluşumlarla bu bayrağı devralma yolunda emin adımlar atmışlardı. Papanın, imparatorluk haleflerine karşı bakış açısının ne olacağı ise merak edilen bir konuydu. Zira İstanbul faciası dolayısıyla hissettiği suçluluk onu İznik ile yakınlaştırabilirdi. Diğer taraftan mesafeli ve kibirli yaklaşımlarına devam edeceği benzer bir sürece de girilebilirdi.

Papa ile Theodoros arasındaki ilişkileri doğuran gelişme 1208 yılının başlarına tarihlenen fakat bazıları günümüze ulaşmamış mektuplardır. İznik'ten özel bir elçi

³⁵⁹ Geoffroi de Villehardouin, s. 146. Ayrıca bkz. Alice Gardner, *Lascaids of Nicaea*, s. 78; Filip Van Tricht, *The Latin Renovatio of Byzantium*, s. 110; Aphrodite Papayianni, *Aspects of the Relationship*, s. 39.

eşliğinde yollanan bu mektuplar³⁶⁰, genel anlamda bir protesto niteliği taşımaktaydı.³⁶¹ Öyle ki Theodoros, Haçlıların İstanbul ve çevresinde yaptıkları kıyım ve tahribatı sert bir şekilde kınamıştı. Bununla birlikte artan düşmanlığın bitmesi gerektiğini ifade ederek, Latin İmparatorluğu ile geçici ateşkesler yerine kalıcı bir barışın sağlanması konusunda temennilerini bildirmişti. Şayet böyle bir antlaşma sağlanırsa, Marmara Denizi taraflar arasında sınır olacak ve Müslüman güçlere karşı birlikte savaşılacaktı. Theodoros'un bu önerisine papanın verdiği cevap oldukça önemli idi. Zira İznik'in bölgedeki yükselişine karşı ne düşündüğü hakkında ipuçları barındırmaktadır.

Bununla birlikte papanın yazdığı cevap mektubunda Theodoros hakkında kullandığı nitelendirmeler muhatabını küçük düşürücü olmuştur. Nitekim imparator veya despotes unvanları yerine sadece “*nobili viro*” (soylu adam) ifadesini kullanmıştır.³⁶² Bu durum Theodoros'un siyasî varlığını görmezden gelme çabası olarak değerlendirilebilir. Ayrıca yapıcı olmaktan uzak tutumu da sözlerine yansımıştır.

Zaten papa, Latinlerin bölgedeki faaliyetlerine engel olacak durumda değildi. Öyle ki, bu anlamda sağduyu çağrısı yapmaktan başka bir girişimde bulunamazdı. Her şeye rağmen arabuluculuk mevzusunda birtakım şartlar öne sürmekten de geri durmamıştı. Öncelikle Theodoros'tan, yakın zamanda Eyyûbiler üzerine düzenlenmesi planlanan Haçlı seferine katılması veya destek vermesi, ayrıca İstanbul Latin İmparatorluğu'nun siyasî anlamda büyüklüğünü tanıyarak ona tabi olması ve faaliyetlerini de Henri'ye bağlı olarak gerçekleştirmesini istemişti. Bütün bunların kabulü halinde aracı olarak barışı sağlamayı kabul etmişti.³⁶³ Theodoros beklenileceği üzere bu şartları kabul etmedi. Dolayısıyla papalıkla ilişkiler kesintiye uğradı. Papalık İznik'in ılımlı yaklaşımına karşı oldukça katı bir cevap vermişti.

³⁶⁰ “Mektuplar” ifadesi önemli zira Papa III. Innocent verdiği cevapta yollanan mektupların muhtasar hale getirildiğinden bahseder. “*Ut litterarum tuarum prolixitas ad compendium reducat, eam sub certis capitulis duximus restringendam.*” Bu ise daha önceden Theodoros Laskaris tarafından birden fazla mektubun yollandığını açıkça ifade etmektedir. Innocent III, “*Epistula XLVII. Nobili Viro Theodoro Lascaro*”, s. 1372.

³⁶¹ Mektup günümüze ulaşmadığı için yazılanların içeriği hakkında çıkarılan bilgiler daha çok papanın cevap mektubuna dayanmaktadır. Innocent III, “*Epistula XLVII. Nobili Viro Theodoro Lascaro*” s. 1372-1375. Ayrıca bkz. Alice Gardner, *Lascarids of Nicaea*, s. 80; Alexis G. C. Savvides, *Byzantium in The Near East*, s. 92; Dimitri Korobeinikov, *Byzantium and the Turks*, s. 40; Aphrodite Papayianni, *Aspects of the Relationship*, s. 122.

³⁶² Innocent III, “*Epistula XLVII. Nobili Viro Theodoro Lascaro*”, s. 1372.

³⁶³ Alexis G. C. Savvides, *Byzantium in The Near East*, s. 92.

Theodoros'un III. Innocent ile kurduğu bu diyalogun gerçekte hangi amaç doğrultusunda yapıldığı ise tartışmalıdır. Alice Gardner bu konuda Theodoros'un samimi olmadığını savunur. Ona göre, temel hedefi İstanbul'u yeniden ele geçirmek olan ve bu doğrultuda özlem duyan birinin Marmara'yı sınır olarak kabullenmesi imkânsızdı. Dolayısıyla yapılan teklif Theodoros'un politik bir planıydı.³⁶⁴ Ian Lester Booth ise Gardner'ın bu konuda yanıldığını kısa ve uzun vadeli planların birbirinden farklı olduğunu savunmuştur.³⁶⁵ Theodoros'un Henri'nin güçlü iktidarından çekindiğini ve hâkimiyet merkezini korumak amacıyla böyle bir adım atmasının gayet tabii olacağını ileri sürmüştür. Gerçekten de bu sıralar Türkiye Selçukluları'yla savaşın kaçınılmaz olacağı bir sürece girilmekteydi. Theodoros, sultanın güçlü ve kalabalık ordusu karşısında Batı'dan sağlanacak maddî desteğe ihtiyaç duyacaktı. Bu nedenle Latinlerin saldırılarına karşı mağdurane bir tavır takınarak Batı'dan yardım talep etmiş olabilirdi. Dolayısıyla onun papa ile kurduğu ilk diyalog samimiyetten uzak olmakla birlikte kısa vadeli planlar amacıyla oluşturulmuştu. Daha çok mevcut şartlar doğrultusunda atılmış politik adımlardı.

Papa III. Innocent'in süreç içerisindeki tutumu ise Akdeniz dünyasında yeniden şekillenecek bir Bizans İmparatorluğu fikrine sıcak bakmayacağını açıkça göstermiştir. Nitekim Theodoros'un birlik teklifini katı şartlar koyarak imkânsız kılmak istemişti. Ayrıca onun siyasî varlığını görmezden gelerek, politik anlamda itibarsızlaştırmaya çalışması da bu durumla alakalı idi. Theodoros ise zorlu siyasî koşulların üstesinden gelmek adına, başlattığı bu yakınlaşmadan istediği sonucu alamamıştı. Yine de bazı tarihçiler daha sonra 1214'te yapılacak Nymphaeon Antlaşması'nın oluşumunda bu yakınlaşmanın pay sahibi olabileceğini düşünmüşlerdir.³⁶⁶

3. Türkiye Selçukluları ile İlişkilerin Bozulması: Antiokheia Savaşı (15-17 Haziran 1211)

Theodoros Laskaris 1204 yılından itibaren, gerek Latinlere gerekse de Batı Anadolu'da ortaya çıkan yerel hâkimlere karşı başarılı bir mücadele ortaya koymuştu. Şüphesiz süreç içerisinde attığı politik adımlar, bu başarıda en büyük paya sahipti.

³⁶⁴ Alice Gardner, *Lascaids of Nicaea*, s. 81.

³⁶⁵ Ian L. Booth, "Theodore Laskaris and Paphlagonia", s. 154.

³⁶⁶ Aphrodite Papayianni, *Aspects of the Relationship*, s. 41.

Önceki bölümde de ele alındığı üzere Türkiye Selçukluları ile kurduğu dostane ilişkiler, onu bir adım ileriye taşımış ve onlardan sağladığı askerî destek, bölgede daha rahat hareket edebilmesini sağlamıştı. Şöyle ki; Theodoros, I. Gıyâseddin ile Ağustos 1204'te yaşadığı tatsız olaya rağmen, Mart 1205'de Konya'ya giderek sultanın desteğini almayı başarmıştı. Ardından Mayıs 1206'da imzalanan antlaşma ile birlikte taraflar arasında sıkı bir ittifak kurulmuştu.³⁶⁷ Nitekim mevcut ortam buna oldukça elverişliydi. Sultan, Latinlerle arasına girecek bir tampon devletin varlığından oldukça memnundu. Üstelik Karadeniz ve Akdeniz limanlarına hâkim olmak üzere yapacağı seferler öncesinde batı sınırını güvende tutmalıydı. Theodoros ise gerek Latinler gerekse de David Komnenos'un tehlikeli yayılışına karşı koymak için Gıyâseddin'in desteğini mutlaka alması gerekiyordu ki aksi takdirde iki ateş arasında kalmış olacaktı. Ayrıca aralarında ki manevâ bağın bu yaklaşma üzerinde pay sahibi olduğu daha önceden belirtilmişti. Sonuç olarak ortak çıkarlar tarafları yakınlaştırmış ve 1204-1208 yılları arasında bir müttefiklik dönemi ortaya çıkarmıştır.

1209 yılına gelindiğinde ilişkilerin ikinci evresi şekillenmekte idi. İznik İmparatorluğu kurduğu idarî ve askerî organizasyonla, bölgede önemli bir aktör haline gelmiş, devletlerarası ilişkilerde daha cesur adımlar atmaya başlamıştı. I. Gıyâseddin Keyhüsrev ise ülkedeki istikrarı sağlayarak, ticarî ve iktisadî anlamda büyük ilerlemeler kaydetmişti. Dolayısıyla tarafların barış dönemi içerisinde güç kazandıkları ve siyasî beklentilerini büyüttükleri açıkça görülüyordu. Şimdi ise ilişkilerin gittikçe gerginleştiği bir evreye girilmekteydi. Bu duruma neden olan en önemli gelişme, devrik İmparator III. Aleksios'un Türkiye Selçukluları'na sığınmasıyla başlıyor gibi görünse de, taraflar arasında bir çatışmanın çıkacağı kaçınılmaz bir gerçektir. Theodoros artık *basileus* ve *autokrator* unvanlarına sahipti.³⁶⁸ Doğal olarak siyasî konjonktürde kendini üstün görmeye ve bu doğrultuda adımlar atmaya başlamıştı. Nitekim İbn Bibi, Theodoros'un yıllık haracı ödemediğini belirterek, ilişkilerin bozulması konusunda onu sorumlu tutmaktadır.³⁶⁹ Üstelik tarafların eş zamanlı olarak

³⁶⁷ Alice Gardner, *Lascarids of Nicaea*, s. 61; Alexis G. C. Savvides, *Byzantium in The Near East*, s. 61; Dimitri Korobeinikov, *Byzantium and the Turks*, s. 51-55, 134; Rustam Shukurov, *The Byzantine Turks*, s. 97; Yusuf Ayönü, *Selçuklular ve Bizans*, s. 220.

³⁶⁸ Basileus, Bizans imparatorlarının 7. yüzyıldan itibaren kullandıkları resmi bir unvandı. Autokrator ise imparatorun hükümlerinin Tanrı tarafından başlatıldığını vurgulamak için kullanılmaktaydı. John Haldon, *Bizans Tarihi Atlası*, s. 270, 273.

³⁶⁹ "...Laskaris, topraklarından İslâm ülkelerine giriş ve çıkışlara engel olup zorluk çıkarıyordu. Sultan'ın padişahlık tahtına ve mutluluk makamına oturduğu ve emellerinin oku, emniyet ve huzur alanına yerleştiği zaman haracı ve vergiyi göndermekte, emir ve yasaklara uymada çekimser ve isteksiz davranıyor, o konuda tembellik ve gevşeklik gösteriyordu." İbn Bibi, s. 132. İznik tarafında ise yaşanan

farklı politik yönelişlerde bulunmaları oldukça kritik bir sürecin başlayacağına işaret etmekteydi. Bu doğrultuda I. Gıyâseddin Keyhüsrev'in İmparator Henri ile 1209 yılına doğru bir yakınlaşma içerisine girdiği de bilinmektedir.³⁷⁰ Zira İznik'in kısa süre içerisinde sağladığı başarılar ve çok boyutlu politik yaklaşımları onu oldukça endişelendirmiş olmalıdır. Aynı şekilde Theodoros'un da 1209-1210 yıllarında Ermenilerle kurduğu ittifak da Türkiye Selçuklu sultanının hoşuna gitmemişti.³⁷¹ Dolayısıyla III. Aleksios meselesi, aradaki bağları koparan nedenden ziyade bir tür meşru bahane olarak görülmelidir.

III. Aleksios uzun bir süre imparatorluğun batı yakasında kalmış ve son olarak Epeiros'da Mikhael Doukas'ın yanında bulunmuştu. Bu bölgede siyasî anlamda beklentilerini karşılayamayan devrik imparator, Türkiye Selçuklu sarayına gelerek, sultandan, hakkı olduğunu öne sürdüğü taht mücadelesine destek vermesini talep etmişti. Sultanın da doğal olarak politik anlamda elini güçlendiren bu gelişmeyi bir fırsat olarak kullanacağı açıktır. Ayrıca sürgün yıllarında iken III. Aleksios ile kurduğu manevî bağ onu bu yolda motive etmiş olmalıdır. Nikeforos Gregoras'ın kullanmış olduğu “*παλαιάς φιλίας / veteres amicitias*” (Eski dostluklar) ifadesi tamamen bu durumla alakalıdır.³⁷²

Böylece sultan, Batı Anadolu toprakları için gerçekleştireceği seferin meşru dayanağını elde etmişti. Daha sonra yolladığı elçi ile Theodoros'u kayınbabasının unvanını gasp etmekle suçlamış ve tahtan çekilmesi gerektiğini bildirmişti.³⁷³ Bu bir siyasî ultiमतomdu. Theodoros ise beklenileceği üzere muhatabının isteğini kesin bir

gerilime Selçukluların neden olduğu üzerine bir tarih anlatısı oluşmuştur. Bkz. Georgios Akropolites, *Macrides*, s. 129-130; *Umar*, s. 28-29; Nikeforos Gregoras, s. 17-18; Georgios Pachymeres, *Relations Historiques*, I-III, ed. Albert Failler, çev. Vitalien Laurent, Paris, 1984, s. 26-27.

³⁷⁰ Osman Turan, *Selçuklular Zamanında Türkiye*, s. 310; Alexis G. C. Savvides, *Byzantium in The Near East*, s. 94; Dimitri Korobeinikov, *Byzantium and the Turks*, s. 148-149; Yusuf Ayönü, *Selçuklular ve Bizans*, s. 220; Selim Kaya, *I. Gıyâseddin Keyhüsrev ve II. Süleymanşah*, s. 137; Salim Koca, “Türkiye Selçuklu Devletinin Temel İç ve Dış Politikaları ve Sultan I. Gıyâseddin Keyhüsrev (1192-1196, 1205-1211)”, *Selçuklu Araştırmaları Dergisi*, 5, 2016, s. 51.

³⁷¹ Theodoros Laskaris ilişkilerin kuvvetlenmesi adına, 1213 yılında Leon'un Philippa isimli yeğeni ile evlenecektir. Fakat bu evlilik kısa sürecek bir sene sonra boşanma ile noktalanacaktır. Bkz. Alexis G. C. Savvides, *Byzantium in The Near East*, s. 94.

³⁷² Nikeforos Gregoras, s. 17.

³⁷³ Georgios Akropolites, *Macrides*, s. 129; *Umar*, s. 28; Nikeforos Gregoras, s. 17.

şekilde reddetmişti.³⁷⁴ Hal böyle olunca Antiokheia³⁷⁵ ile sonuçlanacak süreç başlamıştı.

Bizans ile Selçuklular arasında yapılan Malazgirt ve Myriokephalon'dan sonra en önemli karşılaşma olarak değerlendirilen³⁷⁶ bu savaş üzerine bazı belirsizlikler mevcuttur. Zira orduların niceliği, savaşın tarihi ve yapıldığı mevki, sultanın ölümü gibi meseleler üzerine tartışmalar hâlen sürmektedir. Kaynakların birbirleriyle çelişecek ifadeler yer vermesi ve objektiflik algısından uzak olmaları söz konusu belirsizliğin başlıca sebebidir.³⁷⁷

Savaşın, Güney Menderes bölgesinde, Dandalas Çayı kenarında bulunan Antiokheia'da cereyan ettiği genel kabul görmüştür.³⁷⁸ Nitekim Akropolites ve Gregoras'tan yola çıkarak şehrin oldukça stratejik bir öneme haiz olduğu anlaşılmaktadır.³⁷⁹ Öyle ki Theodoros buranın olası bir kaybı ile bölgedeki kontrolünün sona ereceğine kanaat getirmiş ve bedeli ne olursa olsun sultan ile bir meydan savaşını göze almıştır. İbn Bibi ve Müneccimbaşı'na göre ise savaş Alaşehir'de vuku bulmuştur.³⁸⁰ Aksarayî ise sultanın Ladik taraflarında şehit düştüğünü söyleyerek Bizans kaynaklarına daha yakın bir mevki belirtmiştir.³⁸¹

Yusuf Ayönü'ye göre Gıyâseddin Keyhüsrev'in sağlam sur ve istihkâmlarla çevrili, güçlü askerî garnizonları olan Alaşehir'i kuşatması oldukça stratejik bir hata olurdu. Nitekim şehir uzun kuşatmaları kaldıracak altyapıya ve kaynaklara sahipti. Dolayısıyla sultan bölgede daha rahat tutunmak adına Antiokheia'ya doğru ilerlemiş olmalıydı.³⁸² Selim Kaya ise Alaşehir'i ön plana çıkarmış, Antiokheia ve çevresinin Gıyâseddin Keyhüsrev'in meliklik döneminde ele geçirildiğini, sonrasında ise bölgenin Bizans'a geçtiği üzerine herhangi bir bilgiye rastlanmadığını belirtmiştir. Kaynakların mutabık

³⁷⁴ Akropolites, sultandan gelen bu suçlama ve istek karşısında Theodoros'un devlet erkânını toplayarak tahtta kimi görmek istediklerini sorduğunu ve bu doğrultuda aldığı destekle kesin kararını bildirdiğini belirtir. Bkz. Georgios Akropolites, *Macrides*, s. 129; Umar, s. 28.

³⁷⁵ Kalıntıları Aydın'ın Kuyucak ilçesine bağlı Başaran-Çiftlik köyünün kuzeyindeki yerleşkede bulunur. Dandalas çayının Menderes'e döküldüğü yer üzerindedir. Bkz. Bilge Umar, *Türkiye'deki Tarihsel Adlar*, 78; Yusuf Ayönü, "İslam ve Bizans Kaynaklarına Göre Antiokheia Savaşı", *Ege ve Balkan Araştırmaları Dergisi*, I, 2015, s. 7.

³⁷⁶ Yusuf Ayönü, *Selçuklular ve Bizans*, s. 220.

³⁷⁷ Bu konu üzerine güzel bir çalışma bkz. Yusuf Ayönü, "İslam ve Bizans Kaynaklarına Göre Antiokheia Savaşı", s. 1-12.

³⁷⁸ Yusuf Ayönü, "İslam ve Bizans Kaynaklarına Göre Antiokheia Savaşı", s. 1.

³⁷⁹ Georgios Akropolites, *Macrides*, s. 129; Umar, s. 28-29; Nikeforos Gregoras, s. 18.

³⁸⁰ İbn Bibi, s. 136; Müneccimbaşı, s. 39.

³⁸¹ Aksarayî, s. 25.

³⁸² Yusuf Ayönü, "İslam ve Bizans Kaynaklarına Göre Antiokheia Savaşı", s. 7.

olduğu üzere, sultanın Bizans'a ait topraklarda ilerlediği kesin olduğu için savaşın Alaşehir'de vuku bulduğunu iddia etmiştir.³⁸³

Şurası bir gerçek ki Theodoros bölgeye vardığında şehrin düşmek üzere olduğu bilinmektedir.³⁸⁴ Alaşehir'deki Bizans birliklerinin miktarı ve şehrin güçlü surlarla savunulduğu düşünüldüğünde kısa bir sürede müdafaa gücünün kırılması oldukça zordur. Ayrıca sultanın kuşatma sırasında Theodoros'un hızlı ilerleyişi karşısında şaşkınlığa uğraması, kuşatma sürecinin uzun sürmediği hakkında ipucu vermektedir.³⁸⁵ Üstelik sultanın Theodoros'un bu çabukluğu karşısında kapıldığı his bölgenin İznik'e olan uzaklığı ile alakalı olmalıdır. İznik'ten Alaşehir'e ulaşımın nispeten kolay olduğu düşünüldüğünde savaşın daha güneyde vuku bulduğu anlaşılmaktadır. Üstelik Georgios Akropolites, Theodoros'un sultanın elçisi ile birlikte Alaşehir'e ulaştığını buradan savaş mahaline hareket ettiğini açıkça belirtmiştir.³⁸⁶ Dolayısıyla söz konusu savaşın Alaşehir önlerinde olma ihtimali düşüktür. Ayrıca Gregoras, sultanın savaş alanının darlığı nedeniyle ordusunun çoğunluğunu oluşturan süvarilerin zor duruma düşmemesi için ilk saldırıyı Theodoros'tan beklediğini yazmıştır.³⁸⁷ Alaşehir Ovası'nın atlıların hareketini kısıtlayacak bir coğrafyaya sahip olmadığı göz önüne alındığında savaşın vukuu bulduğu yerin engebe bir arazi üzerine kurulu Antiokheia olması daha mantıklı gelmektedir. Ayrıca sultanın şehit düştükten sonra Müslüman mezarlığına gömülmesi ve bunun Alaşehir ile ilişkilendirilmesi yanlış olur. Nitekim Antiokheia ve çevresinin de bir süre Selçuklu hakimiyeti altında kaldığı unutulmamalıdır.

Grek kaynakları İznik güçlerinin yaklaşık 2.000 kişiden oluştuğunu ileri sürerken sultanın ordusunun 20.000 civarında olduğunu ifade etmektedir. Şüphesiz Selçuklu güçlerinin mevcudu hakkında abartılı bir anlatım mevcuttur. Nitekim İbn Bibi sayı belirtmeden iki tarafın da güçlü bir orduyla karşı karşıya geldiğini belirtmiştir.³⁸⁸ Yine de Theodoros'un içinde bulunduğu durum göz önüne alındığında her hâlükârda sayıca daha az olan tarafın İznik olması muhtemeldir. Zira savaşın genel anlamda Selçuklu kuvvetlerinin üstünlüğünde geçtiği ve İznik ordusunun büyük kayıplar yaşadığı

³⁸³ Selim Kaya, *I. Gıyâseddin Keyhüsrev ve II. Süleymanşah*, s. 145.

³⁸⁴ Selim Kaya, *I. Gıyâseddin Keyhüsrev ve II. Süleymanşah*, s. 144.

³⁸⁵ Georgios Akropolites, *Macrides*, s. 131; *Umar*, s. 29.

³⁸⁶ Georgios Akropolites, *Macrides*, s. 129; *Umar*, s. 28.

³⁸⁷ Nikeforos Gregoras, s. 18-19.

³⁸⁸ İbn Bibi, s. 136.

bilinmektedir. Ancak tam bu sırada ortaya çıkan bir gelişme mücadelenin sonucunu tamamen değiştirmiştir. Kaynaklar, Theodoros Laskaris ile sultanın birebir çarpışmaya girdiği ve sonrasında Gıyâseddin Keyhüsrev'in yaşamını yitirdiği konusunda mutabıklardır.³⁸⁹ Burada tartışma konusu olan mesele ise sultanın Theodoros tarafından mı yoksa bir Frenk askerî tarafından mı öldürüldüğü üzerinedir. Kaynakların farklı anlatılar sunduğu bu olay üzerine kesin bir sonuca varmak oldukça zordur.³⁹⁰ Sultan muhtemelen savaş meydanında vuku bulan ve dikkatsizlikten kaynaklanan bir kargaşa sırasında öldürülmüştür. Nitekim çağdaş sayılabilecek en önemli iki kaynak bu doğrultuda fikir beyan etmektedir.³⁹¹ Sultanın, Theodoros tarafından kafasının kesildiği anlatısı ise imparatoru yüceltmek üzere yapıldığı muhtemeldir.³⁹² Sonuçta yaşananlar karşısında panikleyen Selçuklu ordusu büyük bir bozgun yaşamıştır. Theodoros Laskaris ise güç dengesi bakımından dezavantajlı olduğu bir karşılaşmadan, büyük kayıplar vermesine karşın önemli bir zafer elde etmeyi başarmıştır.

Savaşın görünürdeki nedeni III. Aleksios ise savaş sırasında esir alınmıştı. Theodoros Laskaris kayınbabasına oldukça saygılı davranmış ve onu beraberinde İznik'e götürmüştür.³⁹³ Ona karşı duyduğu hürmet ve saygıya rağmen kontrol altında olması gerektiğine kanaat getirmiş ve Hyakinthos Manastırı'na kapattırmıştır. Ayrıca sultanla kurduğu iş birliğinden ötürü suçlu bulunmuş ve göz hapsine mahkum edilmiştir.³⁹⁴ Fakat III. Aleksios'un manastır hayatı uzun sürmemiş kısa bir süre sonra yaşamını yitirmiş ve buraya defnolunmuştur.³⁹⁵

Bu savaş Theodoros Laskaris'e herhangi bir toprak kazancı sağlamasa da imparatorluğun devamı için bir dönüm noktası olmuştur. Bunun yanı sıra nüfuz ve itibar anlamında çok büyük artılar kazandırmıştır. Aksi bir senaryonun Theodoros'un

³⁸⁹ Niketas Khoniates, *Orationes et Epistulae*, s. 170; Georgios Akropolites, *Macrides*, s. 131; *Umar*, s. 30; İbn Bibi, s. 138-139; Nikeforos Gregoras, s. 20-21; Theodoros Skoutariotes, *Anonimou Zünofis Khronike*, Opera, ed. Heisenberg, Leipzig, Teubner, 1903, s. 277; Aksarayî, s. 25; Müneccimbaşı, s. 39-40; Anonim Selçuknâme, s. 28.

³⁹⁰ Selim Kaya, *I. Gıyâseddin Keyhüsrev ve II. Süleymanşah*, s. 150-154.

³⁹¹ İbn Bibi, s. 138-139; Georgios Akropolites, *Macrides*, s. 131; *Umar*, s. 30.

³⁹² Nikeforos Gregoras, s. 20-21. Savaşın hemen ertesinde Konya'ya gelecek olan İznik elçisi, sultanı öldüren kişinin cezalandırıldığını belirticektir. Bkz. İbn. Bibi, s. 158. Müneccimbaşı ise sultanı öldüren Frank askerinin Theodoros Laskaris'in emri ile derisi yüzülerek öldürüldüğünü kaydetmiştir. Bkz. Müneccimbaşı, s. 40.

³⁹³ Georgios Akropolites, *Macrides*, s. 131; *Umar*, s. 30; Nikeforos Gregoras, s. 21.

³⁹⁴ Theodoros Skoutariotes, s. 278.

³⁹⁵ Georgios Akropolites, *Macrides*, s. 157; *Umar*, s. 42; *Χρονικὸν νέον ἐν συντόμῳ*, Die Byzantinischen Kleinchroniken, ed. Peter Schreiner, s. 74.

siyasî kariyerini noktalayacağı muhtemeldir. Böyle bir gelişmenin vuku bulması halinde sultan, III. Aleksios'u başa geçirecek ve İznik'i vassal bir devlet statüsüne indirgeyecekti. Nitekim Dimitri Korobeinikov “*Tamamıyla Selçuklu desteğine bağlı kalan III. Aleksios, sultanın elinde bir kukla olacaktı.*” yorumunda bulunmuştur.³⁹⁶ Dolayısıyla elde edilen başarı, İznik İmparatorluğu'nun kaderini belirlemiş ve mirası devralma yolunda büyük bir ivme kazandırmıştır.

Niketas Khoniates *Orationes et Epistulae*'sında Theodoros Laskaris'in zafer kutlamasını içeren, dini motiflerle süslü bir konuşmaya yer verir.³⁹⁷ Savaş hakkında somut bilgiler vermemesine rağmen sultanın Theodoros tarafından başı kesilerek öldürüldüğünü belirtir. Kahramanlıklarıyla yücelttiği imparatoru tanrının bir hediyesi olarak betimler. Şimdiye kadar mağlup edilmemiş bir milleti yendiğini, bu nedenle bütün imparatorlardan hatta Büyük İskender'den bile daha yüce olduğunu vurgular. Bu kaynak sanatsal ve retorik anlamda oldukça değerli olmasına karşın objektiflik açısından sakıncalı bilgiler sunmaktadır.

4. Trabzon Rum İmparatorluğu'na Üstünlük Sağlanması

David Komnenos, Güney Batı Paphlogonia ve Bithynia bölgelerini ele geçirmek adına büyük uğraşlar vermişti. Bu doğrultuda yapmış olduğu girişimler Theodoros Laskaris tarafından önlenmiş, bir süre sonra merkez olarak kullandığı Pontus Herakleia'sı kuşatma altına alınmıştı. Bahsedildiği üzere İmparator Henri ile kurmuş olduğu ittifak, onu son anda kurtarmış ve bölgedeki iddialarını devam ettirmesini sağlamıştı. Şimdi ise Latinler, Balkanlar'da baş gösteren sorunlarla uğraşmaktaydılar. Üstelik 1207 yılında Theodoros ile imzaladıkları ateşkes antlaşması³⁹⁸, Küçük Asya'daki askerî etkilerini zayıflatmıştı. Bütün şartlar İznik İmparatorluğu'nun lehine idi. Hal böyle olunca Pontus Herakleia'sı yeniden kuşatma altına alındı. Durumun ciddiyetinin farkında olan David, Eylül 1208'de Henri'ye yolladığı haberle, yardımına gelmediği takdirde hâkimiyet bölgesini tamamen kaybedeceğini bildirdi.³⁹⁹ Theodoros bu duruma hazırlıklıydı ve Henri'nin boğazı geçmesi ile birlikte geri çekildi. Bunun üzerine İmparator Henri bölgede bir süre bekledikten sonra İstanbul'a geri dönmek

³⁹⁶ Dimitri Korobeinikov, *Byzantium and the Turks*, s. 149.

³⁹⁷ Niketas Khoniates, *Orationes et Epistulae*, s. 170-175.

³⁹⁸ Geoffroi de Villehardouin, s. 146.

³⁹⁹ Henri de Valenciennes, *IV. Haçlı Seferi Kronikleri*, İş Bankası Yayınları, İstanbul, 2016, s. 167; Alexander A. Vasiliev, “The Foundation of the Empire of Trebizond”, s. 25.

durumunda kaldı. Theodoros ise uygun şartların yeniden oluşması adına beklemeye koyuldu. Ian Lester Booth, Theodoros'un bu saldırıdan kaçmasının akıllıca bir hareket olduğunu ve aksi takdirde Baba Dağları mevkinde David'in birlikleriyle Latinler arasında sıkışmış olacağını ifade etmektedir.⁴⁰⁰

Henri de Valenciennes sefer sırasında oldukça çetin hava şartlarının oluştuğunu, aşırı yağmurdan dolayı nehirlerin taşıdığını aktarır. Ayrıca Theodoros Laskaris'in yaşananların ardından en az bin adamını kaybettiğini belirtir.⁴⁰¹ Ancak bölgeyi iyi tanıyan İznik birliklerinin nehirlerin taşması sonucu böylesine ağır bir kayıp vermeleri pek olası görünmemektedir. Dolayısıyla verilen miktar konusunda abartı yapılmış olması muhtemeldir.

İznik İmparatorluğu 1209 yılına doğru Türkiye Selçukluları ile ilişkilerin bozulduğu bir döneme girmişti. Dolayısıyla bu durum, David üzerine düzenlenecek seferlerin ertelenmesine sebebiyet vermişti. Nitekim 1209'dan 1214 yılına kadar Trabzon Rumları üzerine herhangi bir askerî harekâta rastlamamaktadır. Fakat Antiokheia Savaşı'nın kazanılmasıyla birlikte bölgedeki güç ve itibarı artan Theodoros, Paphlogonia'ya hâkimiyet kurma yolunda önemli bir adım atmıştı. Bu aşama gerek kronolojik gerekse de şekil itibarı ile birtakım çelişkiler barındırmaktadır. Genel kabul gören anlatıya göre Theodoros, Ekim 1214 yılı ile birlikte kapsamlı bir askerî harekât başlatmıştı. Nitekim mevcut şartlar oldukça elverişli idi. Selçuklular Sinop'u kuşatmaya hazırlanıyorlardı.⁴⁰² Üstelik İmparator Aleksios bir av sırasında I. İzzeddin Keykavus tarafından esir alınmıştı.⁴⁰³ Bu gelişmeleri yakından takip eden Theodoros Laskaris derhâl sefer hazırlıklarına başladı. Ancak hemen harekete geçemeyecekti. Nitekim İznik İmparatorluğu'nun ilk patriği Mikhael Autoreianos ölmüştü ve yerine bir başkası seçilmeliydi. Theodoros Eirenikos'un yeni patrik olarak belirlenmesiyle birlikte harekete geçen imparator, Ekim ve Kasım aylarında düzenlediği başarılı seferlerle, Pontus Herakleia'sı başta olmak üzere Amastris (Amasra), Kytoros (Gideros) ve Kromna'nın içinde yer aldığı, Sinop'a doğru açılan bütün sahil koridorunu ele geçirdi.⁴⁰⁴

⁴⁰⁰ Ian L. Booth, "Theodore Laskaris and Paphlagonia", s. 189-190.

⁴⁰¹ Henri de Valenciennes, s. 168. Krş. Sergey Pavloviç Karpov, *Trabzon İmparatorluğu Tarihi*, s. 161.

⁴⁰² Osman Turan, *Selçuklular Zamanında Türkiye*, 324-329.

⁴⁰³ Michael Angold, *Nicholas Mesarites*, s. 254; Alexander A. Vasiliev, "Mesarites as a Source", s. 180-182; Michael Angold, "Mesarites as a source", s. 55.

⁴⁰⁴ Jakob Philipp Fallmerayer, *Trabzon İmparatorluğu Tarihi*, s. 87; Alexander A. Vasiliev, "The Foundation of the Empire of Trebizond", s. 25.

Latinlerin bu askerî harekâta neden müdahil olmadıkları önemli bir konudur. Öncelikle müttefiklerini daha fazla koruyamayacaklarını anlamışlardı. Sadık dostları⁴⁰⁵ David Komnenos, Aralık 1212’de ölmüştü. Ordunun bölgeye nakli, ikmal desteği ve verilen mücadeleler ekonomik anlamda Latinleri zor duruma düşürmekteydi. Ayrıca Trabzon Rum İmparatorluğu gelecek adına pek bir şey vadetmiyordu. Üstelik İznik ile temelleri 1212’de atılan ve 1214’te tamamen sağlanacak bir barış ortamı mevcuttu. Böylesi bir durumda, ilişkilere zarar verecek hamlelerde bulunmak politik bir yanlış olurdu. Hem uzun süredir Küçük Asya’da verilen mücadelelerden istenilen sonuçlar alınamamıştı. Hal böyleyken bir de İstanbul’un güvenliği için oldukça kritik bir öneme sahip olan Balkanlar’ı ihmal etmek istemiyorlardı. Nitekim bu sıralarda İmparator Henri’nin Sırbistan seferi ile ilgilendiği bilinmektedir.⁴⁰⁶ İşte bütün bunlar Aleksios Komnenos’u yalnız bırakmış ve Trabzon Rumları adına batı sahil bölgelerinin kaybedilmesine neden olmuştur.

Bu noktada ele alınması gereken bir diğer görüş ise Paphlogonia’nın herhangi bir askerî harekât ile değil müzakerelerle hâkimiyet altına alındığı, üstelik bu gelişmenin sanılan aksine 1214 yılında değil 1211 yazında vuku bulduğu üzerinedir.⁴⁰⁷ Bu anlamda Ian Booth özellikle Akropolites’ten yola çıkarak⁴⁰⁸ İbn Bibi, ve Mesarites gibi dönemin önemli kaynaklarını eleştiri süzgecinden geçirmiştir. Theodoros’un 1211 yılında Selçuklulara karşı elde ettiği başarının ardından itibar anlamında oldukça büyük bir güç kazandığını ve Paphlogonia halkıyla yapmış olduğu görüşmeler sonucunda kendi hâkimiyetini kabul ettirdiğini vurgulamıştır.⁴⁰⁹ Üstelik 1214’e kadar herhangi bir askerî çarpışmanın kaynaklarda olmadığına değinerek süreç içerisinde müzakerelerin ön planda olduğunu ispatlamaya çalışmıştır. Ona göre Mesarites’in 1214 yılına tarihlendirdiği sefer bölgedeki egemenliğin pekiştirilmesi üzere atılan bir adımdı. Dolayısıyla İznik için her daim önem taşıyan Paphlogonia’nın sınırlar içerisine dâhil edilmesi 1211 yılında gerçekleşmişti.

⁴⁰⁵ Henri de Valenciennes, s. 167.

⁴⁰⁶ Filip Van Tricht, *The Latin Renovatio of Byzantium*, s. 354.

⁴⁰⁷ Michael Angold, *Nicholas Mesarites*, s.240-241; Michael Angold, “Mesarites as a source: then and now” s. 56; Ian L. Booth, “Theodore Laskaris and Paphlogonia”, s. 201-207.

⁴⁰⁸ Akropolites, Antiokheia Savaşı’nın hemen ardından yer verdiği bölümde, tarih belirtmeden Theodoros’un David karşısında galip geldiğini, Herakleia ve Amastris başta olmak üzere bütün çevre yerleri ele geçirerek Paphlogonia’ya egemen olduğu yazmıştır. *“Περιεγένετο δὲ καὶ ὁ βασιλεὺς Θεόδωρος καὶ τοῦ τῆς Παφλαγονίας κρατοῦντος Δανιδ καὶ Ἡράκλειαν παρεστήσατο καὶ Ἀμαστριν καὶ τὴν πᾶσαν πέριξ χώραν καὶ τὰ πολίχνια.”* Bkz. Georgios Akropolites, Heisenberg, s. 18; *Macrides*, s. 132; *Umar*, s. 31.

⁴⁰⁹ Ian L. Booth, “Theodore Laskaris and Paphlogonia”, s. 151.

Theodoros'un bu başarısı, Trabzon Rum İmparatorluğu'nu Sinop'un doğusuna itmişti. Bu şüphesiz Karadeniz'in hâkimiyeti için de son derece stratejik bir gelişme idi. Ayrıca kısa süre sonra Sinop, Selçuklular tarafından ele geçirilmiş ve Komnenosların batı ile bağlantısı koparılmıştı.⁴¹⁰ Böylece Trabzon İmparatorluk mirasını devralacak ve restorasyonu sağlayacak güçten mahrum kalmıştı. İznik İmparatorluğu için tehlike olmaktan çıkan Komnenoslar, bundan sonra bölgede baş gösteren Türklere karşı ticarî güçlerini kullanarak ayakta durmaya ve orta yollu bir politika izleyerek hayatta kalmaya çalışacaklardı. Bizans'ın haleflerinden biri olarak, restorasyon misyonları suya düşse de, 1461'e kadar Trabzon ve çevresinde varlıklarını devam ettireceklerdi.

Theodoros Laskaris'in 1214 seferi sırasında herhangi bir ciddi direnişle karşılaşmamasının en önemli sebebi David'in esrarengiz bir şekilde ortadan kaybolmasına bağlıdır. David Komnenos'a ne olduğu konusu günümüzde hâlâ gizemini korumaktadır. İddia edildiği üzere, Aralık 1212'de öldüğünde henüz 27-28 yaşlarında idi. Kardeşi Aleksios ile birlikte Trabzon'un ele geçirmelerinin sonrasında batıya doğru oldukça başarılı bir askerî harekât düzenleyen David, kısa süre içerisinde Nikomedia'ya kadar hâkimiyet bölgesini genişletmişti. Bundan sonraki süreçte İznik İmparatorluğu'na karşı istediği başarıyı sağlayamasa da bölgenin önemli aktörleri arasında yer bulmuştu. Böylesine önemli bir şahsiyetin tarih sahnesinden bir anda çekilmesine neden olan gelişmenin ne olduğu tartışmalıdır. Rustam Shukurov'un mevzubahis konu hakkında kaleme aldığı makale oldukça değerlidir. İlk olarak Antony Bryer'in, David Komnenos'un Theodoros Laskaris tarafından esir edildiği ve ardından sürgüne gönderildiği iddialarını değerlendiren Shukurov, Bryer'in bu iddiasını, Theodoros'un 1211 yılında Pontik Herakleiası'nı ele geçirdiği üzerine bilgiler barındıran Akropolites'ten yola çıkarak desteklediğini ifade eder. Fakat Akropolites'in tarihlendirme konusunda yanlışlarının bulunduğunu, Paphlogonia hakkında öncelikle Nicholas Mesarites'i temel alarak sonuçlar çıkarmak gerektiğini düşünür ve doğal olarak Theodoros'un 1214 yılında yapacağı sefer öncesinde, David Komnenos'un esir edileceği herhangi bir olaya rastlanmadığını savunur ve bu konuda Bryer'in yanıldığını öne sürer.⁴¹¹ Pek tabii Theodoros'un böylesine önemli bir şahsiyeti esir etmiş olması tarihi bir başarı olacaktır. Yani dönemin kaynakları şöyle

⁴¹⁰ Son derece önemli bir ticarî liman olan Sinop'un 28 Ekim 1214'te alınması ile birlikte, Trabzon İmparatoru Aleksios Türkiye Selçuklu Devleti'ne bağlı bir konuma geldi. Bkz. Osman Turan, *Selçuklular Zamanında Türkiye*, s. 327; Yusuf Ayönü, *Selçuklular ve Bizans*, s. 232.

⁴¹¹ Rustam Shukurov, "The enigma of David Grand Komnenos", *Mesogeios*, 12, 2001, s. 126.

dursun, İznik merkezli tarih yazımı tarafından göz ardı edilmeyeceği de büyük bir gerçektir.

Rustam Shukurov bu belirsizliği çözmek üzere bazı önermeler ileri sürmüştür. Ona göre Komnenos kardeşler arasındaki sürtüşme David'in sonunu getirmiştir.⁴¹² Onun özellikle 1208 yılından itibaren bağımsız davranışlar sergilemesi ve bazı politik konularda sınırı aşması, ağabeyi Aleksios tarafından hoş karşılanmamış, bir süre sonra ise cezalandırılmasına sebebiyet vermiştir. Aleksios bunu, Trabzon İmparatorluğu'nun siyasî bir bölünmeye maruz kalmasını önlemek amacı ile yapmış olsada kısa vadede sonuç vermemiş, aksine batının kolayca kaybedilmesine ve Bizans'ın kadim topraklarıyla bağlantının kopmasına neden olmuştur. Shukurov'a göre, David muhtemelen kör edilmiş ve son günlerini yaşayacağı Athos'a sürgüne gönderilmiştir.⁴¹³ Aralık 1212'de ise hayata gözlerini yummuştur.

Sonuçta Theodoros Laskaris'in, David Komnenos'u esir etmiş olması uzak bir ihtimal olarak görünmektedir. Shukurov'un da iddia ettiği üzere olayları Trabzon İmparatorluğu'nun iç meselesi olarak değerlendirmek daha doğrudur. Ancak Theodoros'un yaşananlardan son derece kazançlı çıktığı ortadadır. Nitekim Paphlogonia'daki en önemli rakibi David'in trajik sonu, 1214'teki seferin kısa süre içerisinde başarıya ulaşmasında büyük bir rol oynamıştır.

B. POLİTİK YAKINLAŞMALAR VE ORTAK BEKLENTİLER

1. Latinlerle İlişkiler: Nymphaion'a Giden Süreç ve Sonrası

İstanbul Latin İmparatorluğu'nun, Küçük Asya'yı tamamen hâkimiyet altına almak üzere başlattığı kapsamlı harekât, Mart 1207'de sağlanan Theodoros-Kaloyan ittifakı sayesinde başarısızlığa uğramıştı. Nitekim Edirne, güçlü Kuman birliklerinin de yer aldığı Bulgar ordusu tarafından kuşatılmış ve bu gelişme ile Latin kuvvetlerinin çoğu batıya kaydırılmıştı. Yine bu süreçte Güney Marmara kıyılarının güvenliği konusunda oldukça stratejik bir mevkiide bulunan Kios ve Kyzikos üzerine mücadeleler

⁴¹² Ian Lester Booth ise çerçeveyi biraz geniş tutarak, David'in muhtemelen 1208 sonrasında çıkan iç savaşı ya da Laskaris ile yapılan ve kayıtlara geçmeyen bir çarpışmayı kaybettiğini belirtmiştir. Ayrıca yerel birlikler veya Türkler tarafından yaralandığı üzerine ihtimallerin olduğunu da ileri sürmüştür. Bkz. Ian L. Booth, "Theodore Laskaris and Paphlagonia", s. 168.

⁴¹³ Rustam Shukurov, "The enigma of David Grand Komnenos", s. 129.

yoğunlaşmıştı. Ayrıca taraflar Nikomedia'nın kontrolü konusunda da sayısız girişimlerde bulunmuşlardı. Daha önceki bölümde ele alındığı üzere yaşanan bütün bu mücadeleler her iki tarafı da yıpratmış ve bir anlaşma ortamının doğmasına neden olmuştu. Mayıs 1207'de varılan mutabakat sonucunda ise iki yıl sürecek bir ateşkes ortamı meydana getirilmişti.⁴¹⁴

Aynı coğrafya üzerine yayılma kaygısı güden, ortak plan ve beklentileri olan iki rakibin kalıcı ve samimi nitelikte bir antlaşma sağlamaları elbetteki ihtimal dahilinde değildir. Nitekim bu durum, İznik İmparatorluğu'nun temel misyonu ile ters düşen bir politika anlamına gelir ki Latinlerin de aynı düşünce doğrultusunda hareket ettikleri gayet açıktır. Zira ateşkes süreci içerisinde dahi İznik'in her zaman kendileri için büyük bir tehlike olduğunun farkında olmuşlar ve bu kapsam dahilinde politikalar geliştirmeyi sürecin doğal bir parçası haline getirmişlerdir. 1208 yılında Theodoros'un, Pontus Heraklia'sı önlerinde belirmesi üzerine David Komnenos'un yaptığı acil yardım çağrısına İmparator Henri, 1207 ateşkesi yürürlükte olmasına rağmen olumlu cevap vermiş ve İznik güçleri ile karşılaşmak üzere yeniden Bithynia topraklarına girmiştir. Ayrıca İznik İmparatorluğu'nun Türkiye Selçuklularıyla gergin ilişkiler içerisinde olduğu ve Antiokheia Savaşı ile noktalanacak süreç içerisinde de benzer bir durum yaşanmıştır.

Burada eş zamanlı şekillenen politik yaklaşımlardan en göze çarpanı İstanbul-Konya ittifakıdır. 1209 yılında Venedikliler aracılığıyla Theodoros'a karşı Selçuklular ile Latinler arasında oluşturulan bu gizli ittifak, İznik açısından son derece kritik bir gelişmeydi.⁴¹⁵ Zira sağlanan mutabakatın somut bir askerî birlikteliğe dönüşmesi durumunda iki ateş arasında kalınacaktı. Durumun önemini iyi kavrayan Theodoros Laskaris bu yakınlaşmaya karşı olarak Ermenilerle temasa geçti. Daha sonra Selçuklulara karşı kazanılan Antiokheia zaferi ile durumunu kuvvetlendirdi. Aldığı bu kritik galibiyetle imparatorluğun devamını sağlayan Theodoros, böylece Latinlere karşı da manevî anlamda güç kazanmış oldu. Bütün bu yaşananlar ise yukarıda açıklanmak istenen konuya güzel bir örnek teşkil etti.

⁴¹⁴ Alice Gardner, *Lascares of Nicaea*, s. 78; Filip Van Tricht, *The Latin Renovatio of Byzantium*, s. 353; Aphrodite Papayianni, *Aspects of Relationship*, s. 39.

⁴¹⁵ Alexis G. C. Savvides, *Byzantium in The Near East*, s. 94; Osman Turan, *Selçuklular Zamanında Türkiye*, s. 310; Dimitri Korobeinikov, *Byzantium and the Turks*, s. 148-149; Yusuf Ayönü, *Selçuklular ve Bizans*, s. 220; Selim Kaya, *I. Gıyâseddin Keyhüsrev ve II. Süleymanşah*, s. 137.

Diğer taraftan Theodoros Laskaris giderek güçlendirdiği donanması ile İstanbul'a saldırmak niyetinde olduğunu açıkça belli etmekteydi.⁴¹⁶ İmparator Henri ise Balkanlar'daki Bizans aristokrasisini yanına çekmeyi başarmış, ayrıca ezeli düşmanı Kaloyan'ın Ekim 1207'de öldürülmesi sonucunda oldukça rahatlamıştı. Yine de Balkanlar'da gerek Bulgar ve Sırlara gerekse de Epeiros Prensiği'ne karşı mücadele vermeye devam etmekteydi. Bu durumdan faydalanmak isteyen İmparator Theodoros, Latinler üzerine düzenleyeceği muhtemel seferin hazırlıklarına hız verdi. Gelişmeleri dikkatle takip eden Henri ise Balkanlar'da verdiği mücadeleyi yarıda keserek geri dönme kararı aldı ve Küçük Asya üzerine kapsamlı bir askerî hareket başlattı.⁴¹⁷ Tam da bu aşamada bir tarihlendirme problemiyle karşılaşmaktadır. Zira seferin hangi süreç içerisinde yapıldığına dair farklı zaman aralıkları verilmektedir. Kaynakların olaylara yer verirken tarihlendirmeyi göz ardı etmeleri bu belirsizliğe neden olmuştur.

Filip Van Tricht, Henri'nin Mikhael Doukas'a karşı verdiği mücadeleyi yarıda bırakarak, 1212 yılında Anadolu'ya geçtiğini ve burada kazandığı iki zaferle birlikte ciddi bir başarı kaydettiğini yazmıştır. Barış antlaşmasının ise 1213'de sağlandığı ve 1214'te yeniden düzenlenerek kalıcı bir hale getirildiğini aktarmıştır.⁴¹⁸ Michael Angold, 1211 sonbaharında gerçekleşen seferin 1212 de sağlanan antlaşma ile sonlandırıldığı fikrindedir.⁴¹⁹ Alice Gardner 1212 ve 1214 yıllarını işaret ederek, sürecin belirsizliği üzerinde yoğunlaşır ve kesin bir yargı sunmaktan kaçınır.⁴²⁰ Robert Lee Wolff, Ekim 1211'den itibaren mücadelelerin vuku bulduğunu ve Henri'nin Ocak 1212'de kesin bir başarı elde ettiği yazmış fakat antlaşma tarihi belirtmemiştir.⁴²¹ George Ostrogorsky ise 1211'de başlattığı seferi 1214 yılı sonunda yapılan barış ile sonlandırmıştır.⁴²²

Tarihlendirme konusunda yaşanan bütün bu fikir ayrılıklarının aksine gayet açık olan ve herkes tarafından kabul edilen en önemli gelişme İmparator Henri'nin başarısıdır.

⁴¹⁶ Filip Van Tricht, *The Latin Renovatio of Byzantium*, s. 353.

⁴¹⁷ Alice Gardner, *Lascarids of Nicaea*, s. 84-85; Filip Van Tricht, *The Latin Renovatio of Byzantium*, s. 353; Robert Lee Wolff, "The Latin Empire", s. 209.

⁴¹⁸ Filip Van Tricht, *The Latin Renovatio of Byzantium*, s. 353-357.

⁴¹⁹ Michael Angold, *A Byzantine Government in Exile*, s. 111; Michael Angold, "The Latin Empire of Constantinople, 1204-1261: Marriage Strategies", *Identities And Allegiances In The Eastern Mediterranean After 1204*, ed. Judith Herrin and Guillaume Saint-Guillain, Ashgate, 2011, s. 50-51. Ayrıca bkz. Charles M. Brand, "Henry of Hainault", *ODB*, C. 2, OUP, New York, 1991, s. 914.

⁴²⁰ Alice Gardner, *Lascarids of Nicaea*, s. 84.

⁴²¹ Robert Lee Wolff, "The Latin Empire", s. 209.

⁴²² Georg Ostrogorsky, *Bizans Devleti Tarihi*, s. 397.

Zira verilen mücadeleler sonucunda Theodoros Laskaris mağlup olmuş ve özellikle kuzet batı bölgesinde yer alan topraklarının önemli bir bölümünü kaybetmiştir.

Burada süreç içerisinde verilen mücadeleleri tarihlendirmek üzere, konu hakkında yapılan genel tarih anlatısını dikkate alarak bir değerlendirme yapılmaktadır. Buna göre taraflar arasında vuku bulan en önemli çarpışmanın 15 Ekim 1211'de Bursa yakınlarındaki Rhyndakos'da⁴²³ meydana geldiği görülmektedir.⁴²⁴ Henri'nin Batı'daki arkadaşlarına yolladığı mektup sayesinde bilgi sahibi olduğumuz bu savaş oldukça kritik bir öneme sahiptir.

Mücadele öncesinde sayıca üstün olan tarafın Theodoros Laskaris olduğu söylenmektedir. Ancak Latin odaklı kaynakların genellikle bu yönde bir anlatı sunması da olasıdır. Theodoros Laskaris'in Latin ordugâhı yakınlarındaki bir dağın arkasına saklanarak pusu kurmak niyetinde olduğu ifade edilmektedir. Bu tür taktikler, genelde sayıca kendilerinden fazla olan rakipleri gafil avlamak üzerine planlanmaktaydı. Ayrıca İznik İmparatorluğu, daha bir kaç ay öncesine kadar Türkiye Selçukluları ile yaptığı Antiokheia Savaşı'nda büyük kayıplar vermişti. Üstelik ordu içerisinde büyük öneme haiz, yaklaşık 800 kişiden oluşan profesyonel Latin birliğini de yitirmişti. Nitekim Akropolites, Theodoros'un Antiokheia Savaşı'nda kaybettiği Frank askerleri nedeniyle güçsüzleştiğini yazmıştır.⁴²⁵ Sonuç olarak, böylesi bir durumda İznik İmparatorluğu ordusunun sayıca üstün olduğu fikrini savunmak pek mantıklı değildir.

Çarpışmayı başlatan hamle Theodoros Laskaris'den geldi. Latinleri pusu kurduğu bölgeye çekmek üzere öncü birlikler yolladı ve ardından geri çekilmelerini sağlayarak sahte bir bozgun görüntüsü vermek istedi. Fakat planları umduğu gibi gitmedi. Nitekim Latin süvari birlikleri, İznik'in savunma gücünü daha ilk saldırıda tamamen etkisiz hale getirdi.⁴²⁶ Geri çekilmek durumunda kalan İznik ordusu gün batımına kadar Latinlerin kısılcığında kaldı. Bölgenin idarî kontrolü adına kritik bir öneme sahip olan bu mücadelenin kaybı ile İznik İmparatorluğu'nun savunma gücü büyük bir darbe

⁴²³ Batı Anadolu'da, Mysia ile Bithynia topraklarının kesiştiği bölgede bulunan önemli bir akarsudur. Günümüzde Adırnaz ve Orhaneli Çayı olarak adlandırılan bu nehir, Bursa yakınlarında bulunur. Bkz. Bilge Umar, *Türkiye'deki Tarihsel Adlar*, s. 689.

⁴²⁴ Alice Gardner, *Lascarids of Nicaea*, s. 84; Aphrodite Papayianni, *Aspects of Relationship*, s. 59-60; Dimitri Korobeinikov, *Byzantium and the Turks*, s. 150-151; Georg Ostrogorsky, *Bizans Devleti Tarihi*, s. 397; Charles M. Brand, "Rhyndakos River", *ODB*, C. 3, OUP, New York, 1991, s. 1794; Yusuf Ayönü, "IV. Haçlı Seferinin Ardından Batı Anadolu'da Mücadele Eden İki Rakip: İstanbul Latin Krallığı ve İznik İmparatorluğu", s. 18.

⁴²⁵ Georgios Akropolites, *Macrides*, s. 148; Umar, s. 38.

⁴²⁶ Aphrodite Papayianni, *Aspects of Relationship*, s. 60.

aldı. Böylece Theodoros Laskaris bir kez daha Latinler karşısında istediği başarıya ulaşamadı.

Öte yandan İznik kuvvetleri 1204 yılı sonrasında Latinlere karşı giriştiği mücadelelerin çoğundan mağlup ayrılmıştır. Ufak çaplı çarpışmalar bir kenara bırakılacak olursa, sadece 1206 yılında David Komnenos'a yardıma giden bir Latin birliğini pusuya düşürüp zafer elde edilmişti. Fakat şu ana dek herhangi bir meydan savaşını lehlerine sonuçlandıramamışlardı. Daha önceden bu durumun asker sayısından ziyade nitelikli ordu gücüne bağlı olduğu belirtilmişti. Gerçektende eğitimli ve profesyonel bir Latin süvarisi karşısında yerli unsurlardan oluşan İznik askerî birlikleri oldukça zorlanmaktaydı. Nitekim Rhyndakos Savaşı'nın kaybedilmesinde de aynı etmen büyük bir rol sahibi olmuştur.

Theodoros Laskaris, savaşın kaybedilmesiyle birlikte İznik'e çekildi ve burada beklemeye koyuldu. İmparator Henri ise galibiyet sonrası, Ocak 1212'de Pergamon'a ilerleyerek süreç hakkında yaşananlara kaynaklık eden mektupları kaleme aldı. Arkadaşına yolladığı bir mektupta, dört ezeli düşmanı olarak tanımladığı Çar Boril, Bulgar Strezliği, Mikhael Doukas ve Theodoros'a karşı olan zaferlerinden bahsetmiş, ayrıca Rhyndakos'da aldığı büyük galibiyete rağmen İznik'ten hâlâ çekindiğini açıkça ifade etmiştir.⁴²⁷ Zira Henri, Theodoros'un büyük planları arasında İstanbul'u ele geçirmek olduğunu gayet iyi bilmekteydi. Bu konu üzerine Alexander Vasiliev eserinde, 13 Ocak 1212 yılında Bergama'da Henri tarafından yazıldığı iddia edilen bir mektuba yer verir. Yardım çağrılarının da bulunduğu bu mektupta Henri şu sözleri kaleme almıştır. *“Aya Yorgi Boğazı'nın ötesinde Türkiye'ye kadar olan bölgeyi elinde bulunduran Laskaris, birinci ve en büyük düşmandır ve bir imparatorluk kurmak için buradan bize sık sık baskı yaptı. Laskaris Konstantinopolis'i ele geçirmek için çok sayıda kalyon tedarik etti. Bu nedenle şehir çaresizlik içerisinde titriyordu. Anadolu üzerinden geri dönüşümüzden umudunu kesen birçok insanımız deniz yolu ile kaçmayı planlıyordu ve birçoğu da bize karşı ona yardım edeceklerine dair söz vererek Laskaris'in tarafına geçti. Bütün Yunanlar homurdanmaya başladı ve Laskaris eğer Konstantinopolis'e savaşmak için gelirse yardım edeceklerine söz verdiler.”*⁴²⁸

⁴²⁷ Robert Lee Wolff, “The Latin Empire”, s. 209; Peter Look, *The Franks in the Aegean 1204-1500*, Longsman, London-New York, 1995, s. 56.

⁴²⁸ Alexander A. Vasiliev, *Bizans İmparatorluğu Tarihi*, s. 580-581.

İmparator Henri'nin, Bergama'nın ardından Nymphaion'a (Kemalpaşa) kadar başarıyla ilerlediğini ve burada bir ordugâh kurduğu bilinmektedir.⁴²⁹ İlk olarak Pegai ve Rhyndakos ardından ise Nymphaion'da sağladığı başarılar, ona Küçük Asya'nın kapılarını tamamen aralamıştır. 1204 yılından bu yana mücadele ettiği İznik merkezli direniş harekâtına son vermeye artık çok yakındı. Nitekim Rhyndakos'da alınan mağlubiyet sonrasında İznik ordusu büyük bir darbe almıştır. Ayrıca Latinler, İznik'i kuşatma altına almak adına neredeyse bütün imkânlarla sahipti. Ancak tam da bu sıralarda beklenmedik bir gelişme olmuş ve taraflar arasında bir barış antlaşması imzalanmıştır.

Maalesef antlaşmanın ayrıntılı detaylarını içeren herhangi bir belge günümüze ulaşmamıştır.⁴³⁰ Yine de Georgios Akropolites, Nymphaion'da sağlanan antlaşmanın bazı maddeleri hakkında bilgi vermiş, fakat tarih belirtmemiştir. Bunun ise kronolojik birtakım tartışmalara yol açtığına konunun başında değinilmişti. Öne sürülen genel iddialar ışığında, antlaşmanın 1212-1213 aralığında imzalandığını son şekline ise 1214 yılı sonunda kavuştuğu söylenebilir. Varılan mutabakat gereğince Güney Marmara kıyılarının neredeyse tamamı ile Kuzeybatı Küçük Asya Latin İmparatorluğu'na bırakıldı. Theodoros ise Küçük Asya'nın güney kesimleri ile Lopadion, Bursa ve İznik şehirlerini elde tutmasını bildi.⁴³¹ Böylece İmparator Henri oldukça kârlı bir antlaşma ile bölgeden ayrıldı. Nitekim Theodoros Laskaris art arda aldığı mağlubiyetler nedeniyle, sefer öncesinde var olan topraklarının üçte birini kaybetmişti.⁴³² Yine de içinde bulunulan bunca kötü duruma rağmen, imparatorluğun devamını sağlamış ve stratejik anlamda oldukça önemli olan Bithynia bölgesindeki merkez şehirleri korumasını bilmişti.

Henri'nin İznik'i almaya bu kadar yaklaşmışken geri dönmesine sebep olan gelişmelerin neler olduğu konusu da büyük önem arz etmektedir. Akropolites, antlaşma teklifinin Latinler tarafından yapıldığı kanısındadır.⁴³³ Bu durumu açıklamak üzere ise Henri'nin başarılarından dolayı tatmin olduğu ve Latinlerin uzun süre

⁴²⁹ Georgios Akropolites, *Macrides*, s. 149; *Umar*, s. 38.

⁴³⁰ Michael Angold, "1204-1261: Marriage Strategies", s. 50.

⁴³¹ "Böylece, bütün Kiminas yöresinin yani Akhyraous/Balıkesir yakınındaki dağın yöresinin Frank egemenliği altında bulunacağı, buna karşılık Kalamos/Gelenbe'nin işgal edilmemiş kalacağı, oradan ötesinin ise Theodoros'un egemenliği altında olacağı yolunda anlaşılır." Bkz. Georgios Akropolites, *Macrides*, s. 149; *Umar*, s. 38-39.

⁴³² Michael Angold, "1204-1261: Marriage Strategies", s. 51.

⁴³³ "...τὸ δὲ καὶ ἐκεχειρίαν ἐθέλησας λαβεῖν.." Georgios Akropolites, *Heisenberg*, s. 27; *Macrides*, s. 149; *Umar*, s. 38.

savaşmayı kaldıramadıklarını yazmıştır. Fakat Akropolites'in öne sürdüğü bu etmenlerin barışın sağlanmasında rol oynadığı pek gerçekçi görünmemektedir. Nitekim olayların arka planına baktığımızda, Theodoros'un Latinler karşısında başarısızlığa uğradığı oldukça aşikârdır. Büyük bir ihtimalle ateşkesin sağlanması hususunda Henri'den daha çok istekli davranmış olmalıdır. Bu İznik açısından gayet normal bir politika olarak değerlendirilebilir. Burada Latinleri antlaşma masasına oturtan gelişmelerin öne çıkarılması daha büyük önem arz etmektedir.

Aphrodite Papayianni, Henri'nin geri çekilmesini sağlayacak herhangi bir kanıtın olmadığını savunur. 1207'nin sonlarında Theodoros'un III. Innocent ile kurduğu ilişkilerin Latinlerle yapılan bu antlaşmaya etki etmiş olabileceği üzerine fikir beyan eder.⁴³⁴ Fakat papalıkla olan yazışmaların İstanbul ile olan ilişkilere ne gibi yansımalarla bulunduğu soru işaretidir. Muhtemelen Latin İmparatorluğu'nun Balkanlar'a verdiği önem bu aşamada devreye girmiş olmalıdır. Zira Henri sefere çıkmadan önce Balkanlar'daki mücadelesini yarıda kesmişti. Anadolu topraklarında çok vakit geçirmek Bulgar, Sırp ve Epeiros'taki düşmanlarını güçlendirebilir, bu durum ise Balkanlar'ı doğal olarakta İstanbul'u tehlike altına sokabilirdi. Bu nedenle kârlı bir antlaşma ile bölgeden geri çekilmek oldukça cazip gelmiş olmalı ki elde ettiği toprak kazancını göz önüne aldığımızda bu ihtimalin oldukça yüksek olduğu görülmektedir.

Ayrıca bölgenin etnografik yapısı düşünüldüğünde çoğunluğu 1204 sonrası ideolojik olarak kendilerine cephe almış Rumlardan oluşan topraklara tamamen egemen olma fikri aniden gerçekleşecek bir olay değildi. Doğal olarak belli bir sürece ve nüfus gücüne ihtiyaçları vardı. Daha önceden, Balkanlar'da bu zorluğu tecrübe etmişlerdi. Üstelik başkentleri İstanbul'da dahi sayıları oldukça azınlıkta idi.⁴³⁵ Henri mevzubahis sorunu çok iyi teşhis etmiş olmalı ki sık sık bu konudaki beklentilerini Avrupa'ya bildirmiş ve aynı doğrultuda yardım beklemişti. Hal böyleyken Batı Anadolu'ya tamamen egemen olma fikrinin uzak olduğunu düşünmüş ve kârlı bir antlaşma ile geri çekilmenin en doğru karar olacağı fikrine varmıştı. Sonuç olarak bu antlaşma ile taraflar arasında uzun sürecek bir barış dönemi kurulmuş ve Theodoros Laskaris'in kalan hükümranlık süreci içerisinde batı cephesi sessizliğini korumuştur.

⁴³⁴ Aphrodite Papayianni, *Aspects of Relationship*, s. 41.

⁴³⁵ Filip Van Tricht, "Konstantinopolis'te Latin İdaresi (1204-1261)", çev. Ahmet Aydoğan-Turhan Kaçar, *Antik Çağdan XXI. yy'a Büyük İstanbul Tarihi; Siyaset ve Yönetim*, I, İstanbul, 2016, s. 60.

İmparator Henri'nin 1216 yılındaki beklenmedik ölümü, Latinler açısından duraklama devrinin başlamasına yol açmıştı. Herhangi bir mirasçısı bulunmadığından Henri'nin kız kardeşi Yolande ile evli bulunan Auxerre Kontu Peter doğru aday olarak belirlenmişti.⁴³⁶ Fakat tahta geçmek üzere Fransa'dan İstanbul'a ulaşımı gerekmektedir. Yol güzergahı olarak Balkanlar'ı kullanacak olması ise sonunu getirecekti.⁴³⁷ Nitekim Theodore Angelos, Arnavutluk dağlarında pusu kurarak onu yakalamış ve hapsedirmişti.⁴³⁸ Bunun üzerine 1219 yılına değin Yolande devleti naip sıfatıyla idare etti. Ardından ikinci oğlu Robert tahta geçti. Öte yandan Theodoros Laskaris'in, daha Henri hayattayken Latinlerle akrabalık yoluyla yakınlaşma politikaları güttüğü görülmektedir.⁴³⁹ Nitekim Peter ve Yolande'nin kızlarından biri olan Maria ile evlenmek niyetindeydi. Latin İmparatorluğu üzerinde hak elde etmek öncelikli amacıydı. Ayrıca benzer diplomatik yollarla İstanbul'u ele geçirmek ve bu yolla Bizans mirasını tamamen üstlenmek düşüncesinde olmalıydı.⁴⁴⁰ Fakat evlilik 1216 yılında Henri'nin ölümü ve ardından yaşanan belirsizlikler nedeniyle 1219 yılına kadar gerçekleşmemişti.⁴⁴¹

Yine bu dönemde Theodoros'un, Latin İmparatoru Robert'i, kızı Eudokia ile evlendirme fikri oldukça önemli bir hadisedir.⁴⁴² İmparatorun hâlihazırda ergenlik çağına girmiş bir oğlu bulunmamaktaydı. Ayrıca kendinden sonra güçlü bir mirasçı bırakmak niyetinde idi. Bu anlamda Robert'i, diğer bir kızı Eirene ile evli olan Ioannes Batatzes'e tercih ettiği düşünülmektedir. Böylece Robert'i yasal mirasçısı yapacak belki de iki siyasî yapının birleşmesine ön ayak olacaktı. Ancak İznik Patrikliği töreye

⁴³⁶ David Jacoby, "Latin Empire of Constantinople and Frankish states in Greece", *NCMH*, V, CUP, Cambridge, 2008, s. 529.

⁴³⁷ Georgios Akropolites, *Macrides*, s. 145; *Umar*, s. 36-37.

⁴³⁸ Auxerre Kontu Peter'in sonu tıpkı imparatorluğun ilk sahibi Baudouin gibi bir daha aydınlatılamamıştır. Muhtemelen Theodoros Angelos tarafından öldürülmüştür. Bkz. Michael J. Angold, "Peter of Courtenay", *ODB*, C. 3, OUP, New York, 1991, s. 1640.

⁴³⁹ Michael Angold, "1204-1261: Marriage Strategies", s. 51-52.

⁴⁴⁰ Alice Gardner, *Lascarids of Nicaea*, s. 94.

⁴⁴¹ Michael Angold, "1204-1261: Marriage Strategies", s. 52.

⁴⁴² Georgios Akropolites, *Macrides*, s. 157; *Umar*, s. 41.

aykırı olduğunu öne sürerek bu evliliğin gerçekleşmesine mâni olmuştur.⁴⁴³ Bu ise Theodoros Laskaris'in Latinlere karşı uyguladığı son politik adımdır.⁴⁴⁴

2. Türkiye Selçukluları ile Antiokheia Sonrası Yaşanan Gelişmeler

İznik İmparatorluğu'nun ilk ciddi müttefiki Türkiye Selçukluları olmuştur. Öyleki, Trabzon Rum İmparatorluğu ve Latinlere karşı verilen mücadelelerde, Konya ile olan ilişkilerin iyi bir seyirde olması işleri kolaylaştırmış, ayrıca zamanla şekillenen siyasî konjonktür, tarafları ortak çıkarlar etrafında birleştirmişti. Ancak 1209 yılına doğru İznik-Konya ilişkileri gittikçe gerginleşmiş, hatta bu durum birbirlerine karşı çeşitli siyasî oluşumlar içerisine girmelerine sebep olmuştur. Bu sancılı süreç daha da büyüyerek Antiokheia Savaşı'nın kapılarını aralayınca taraflar karşı karşıya gelmişti. Bilindiği üzere yaşanan çarpışmalar esnasında sultanın beklenmedik bir şekilde hayatını yitirmesi ile Theodoros kritik bir galibiyet almıştı. Fakat bu zafer maddî anlamda önemli bir kazanç sağlamadığı gibi İznik İmparatorluk ordusunun büyük bir yara almasına da neden olmuştur. Selçuklu tarafında ise Gıyâseddin Keyhüsrev yaşamını yitirmiş ve birçok üst düzey komutan esir edilmişti. Ayrıca Selçuklular bölgede büyük bir prestij kaybı yaşamışlardı.

Antiokheia Savaşı öncesindeki genel kutuplaşma ve ardından yaşanan gelişmeler göz önüne alındığında sürecin yine sancılı geçeceği düşünülebilir. Ancak beklenmedik bir şekilde taraflar arasındaki ilişkilerin, Antiokheia'nın hemen ertesinde onarıldığı görülmektedir. Pek tabii buna politik birtakım faktörler ön ayak olmuştur. Bunda, Theodoros'un Paphlogonia'daki hâkimiyetini pekiştirmek amacıyla Trabzon İmparatorluğu üzerine yapacağı seferler için uygun şartları sağlama planları çok etkilidir. Ayrıca İznik askerî gücü, uzun süren mücadeleler sonucu yıpranmış, Antiokheia Savaşı'yla birlikte ise büyük bir yara almıştı. Dolayısıyla Theodoros doğu

⁴⁴³ "İmparator töreye uymayan bir iş yapmayı onu kızı Eudokia ile evlendirmeyi düşündü. O sebeple, bu töreye aykırı evliliğe razı olmayan Patrik Manouel ile İmparator arasında çekişme çıktı." Theodoros Laskaris daha önceden Robert'in kız kardeşi Maria ile evlenmişti. Dolayısıyla kızı Eudokia, Maria'nın üvey çocuğu konumundaydı. Bu durumda Robert ise kızın dayısı oluyordu. Bkz. Georgios Akropolites, *Macrides*, s. 157; Umar, s. 41. Theodoros'un bu tür yaklaşımları daha öncesinde Epeiros topraklarından tepki almıştı. Metropolit Ionannes Apokaukos, Yunan halkının Latinlerin boyunduruğu altında acı çekerken, düşmanlarla anlaşma kurma girişimlerinin vatan hainliği olduğunu belirtmişti. Bkz. Apostolos D. Karpozilos, *The Ecclesiastical Controversy*, s. 54; Donald M. Nicol, "Ecclesiastical Relations", s. 216.

⁴⁴⁴ Alice Gardner, *Lascaids of Nicaea*, s. 95; Filip Van Tricht, *The Latin Renovatio of Byzantium*, s. 365; Robert Lee Wolff, "The Latin Empire", s. 214; Michael Angold, "1204-1261: Marriage Strategies", s. 52-53.

sınırında uzun sürecek bir çatışma ortamını göze almak istemiyordu.⁴⁴⁵ Üstelik III. Aleksios'un yol açtığı kriz de ortadan kalkmıştı. Selçuklular ise siyasî anlamda çok odaklı bir yapılanmanın ortasında kalmışlardı. Nitekim bu sıralarda Orta ve Doğu Karadeniz Komnenos kardeşler tarafından kontrol edilmekteydi. Güneyde Ermeniler beklenmedik saldırılarla Selçukluları zor durumda bırakıyorlardı. Ticaret yollarının güvenliği meselesi ise en önemli uğraşları arasında idi.⁴⁴⁶ Üstelik Karadeniz ve Akdeniz limanlarına ulaşım imkânları zamam zaman tehlike altına girmekteydi. Stratejik konumu dolayısıyla Konya açısından oldukça önemli olan Antalya şehri dahi Gıyâseddin Keyhüsrev'in ölümü sonrası çıkan taht kavgası sırasında elden çıkmıştı. İşte bütün bunlar İznik ve Konya arasındaki ilişkilerin yeniden ılımlı hale gelmesini kolaylaştıran gelişmelerin başında gelmekteydi.

İbn Bibi sayesinde yapılan antlaşmanın detayları hakkında değerli bilgilere ulaşılabilmektedir.⁴⁴⁷ Öncelikle mevzubahis süreç içerisinde yapılan karşılıklı jestler antlaşmanın iyi bir seyirde meydana getirildiği hakkında ipuçları vermektedir. Buna göre, İznik elçisinin, I. İzzeddin Keykavus'un cülûsu sırasında taziye ve tebrik mesajlarını sunmak üzere Konya'ya geldiği görülmektedir. Elçi, Gıyâseddin Keyhüsrev'in katilinin öldürüldüğünü bildirmiş ve sulh teklifi sunmuştur. Ayrıca esir alınmış Seyfeddin Ay-aba ile 30.000 dinar para ve çeşitli hediyeler de bu teklife eşlik etmiştir. İbn Bibi Seyfeddin Ay-aba'nın süreç içerisinde "*mertçe ve yiğitçe*" çaba harcadığını belirterek, büyük bir rol üstlendiğini sürekli vurgulamaktadır.⁴⁴⁸ Yapılan görüşmeler sonucunda sultan, Seyfeddin Ay-aba'yı değerli hediyeler ve antlaşma şartlarının yazıldığı belge ile birlikte Theodoros Laskaris'e gönderdi ve karşılıklı bir barış ortamı oluşturuldu. Dönüşte ise İznik askerlerinin eşliğinde sabık sultanın naaşı Konya'ya getirilmiş ve böylece antlaşma tamamen sağlanmıştır. Müellifin, taraflar arasında meydana gelen bu yakınlaşmaya sayfalarca yer ayırması ise sürece verilen önemin bariz bir göstergesi olmuştur.

Savaşı büyük bir zafer olarak nakleden Nikeforos Gregoras ise antlaşma teklifinin yaşanan çarpışmaların hemen sonrasında Selçuklular tarafından yapıldığını belirtir.⁴⁴⁹

⁴⁴⁵ Alexis G. C. Savvides, *Byzantium in The Near East*, s. 104.

⁴⁴⁶ Yusuf Ayönü, *Selçuklular ve Bizans*, s. 228.

⁴⁴⁷ İbn Bibi, s. 158-161.

⁴⁴⁸ İbn Bibi, s. 159.

⁴⁴⁹ "*Oi de barbaroi presbeuontai pros ton basilea eddus / barbari autem statim missis ad eum legatis..*" Bkz. Nikeforos Gregoras, s. 21.

Ancak gerek o gerekse de diğerk Grek kaynakları antlaşma maddeleri konusunda herhangi bir bilgi içermez. Ayrıca Antiokheia’da askerî gücünün neredeyse tamamını yitiren Theodoros’un içinde bulunduğu durum düşünöldüğünde, barış ortamının yeniden sağlanması konusunda daha istekli olacağı kesindir. Bu nedenle antlaşma teklifinin İbn Bibi’nin anlatısı üzere İznik tarafından geldiğı kabul edilmelidir.

Yapılan mutabakatın barış antlaşmasından öte bir nitelik taşıyıp taşımadığı konusu da önemli sorudur. Çatışma sürecini sona erdiren bir tür ateşkes olmaktan öte, askerî ve siyasî anlamda bir ittifak yapılmış olması ilişkileri başka bir evreye taşıyabilir. Nitekim ortak beklentiler masaya yatırıldığında bu yönde bir antlaşmanın yapılmış olması oldukça muhtemeldir. Bu ittifak fikrini gündeme getiren gelişmeler ise 1214 yılında yaşanmıştır. Bu süreç içerisinde Theodoros’un, Batı Paphlogonia üzerine toplamda iki kez sefere çıktığı bilinmektedir. Neredeyse eş zamanlı olarak Türkiye Selçukluları’nın da bölgenin en önemli liman şehri olan Sinop’u kuşatması ise manidar bir rastlantıdır. Pek tabii Theodoros’un düzenlediğı askerî harekâtlar Selçukluların girişiminden hemen sonra gerçekleşir ancak yakın zamanlı ve ortak düşman üzerine gerçekleşen bu seferlerin hemen akabinde yaşananlar, taraflar arasında planlı bir paylaşımın olup olmadığını akıllara getirmektedir.

Bilindiğı üzere kuzey kıyıları Selçuklu için hayatî bir öneme sahipti. Özellikle bunu bir misyona dönüştürmüşler ve bu doğrultuda politikalar geliştirmişlerdi. Bu durum ister istemez Trabzon Rum İmparatorluğu ile çatışmaları kaçınılmaz hale getiriyordu. İznik İmparatorluğu açısından ise aynı hassasiyet Paphlogonia bölgesinde yaşamaktaydı. Theodoros, devletin kurulduğu ilk günlerden beri mezkûr topraklara son derece önem vermiş ve bu uğurda sürekli mücadele içerisinde olmuştur. Bütün bunlar ise tarafların “ortak düşmanı” konumuna gelen Büyük Komnenosların zaman zaman iki ateş arasında kalacağına işaret ediyordu. Nitekim Dimitri Korobeinikov bu doğrultuda bir fikir beyan ederek, 1211 antlaşmasının Trabzon İmparatorluğu’na karşı yapıldığını savunur ve Paphlogonia’nın taraflar arasında paylaşıldığını dile getirir.⁴⁵⁰ Aynı şekilde Murat Keçiş, Theodoros Laskaris ile I. İzzeddin Keykavus’un Kuzey Batı Paphlogonia sınır hattı konusunda anlaşmış olduklarını belirtir. Ona göre seferlerin aynı zamanda düzenlenmiş olması planlı bir harekâttan başka birşey değildi. Ayrıca bu doğrultuda bir pazarlığın muhtemelen daha önceden yapıldığını, aksi taktirde eş

⁴⁵⁰ Dimitri Korobeinikov, *Byzantium and the Turks*, s. 151.

zamanlı vuku bulan bu seferler sırasında taraflar arasında bir çatışmanın muhtemel olacağını iddia etmiştir.⁴⁵¹

Türkiye Selçukluları, 28 Ekim 1214 Cumartesi günü Sinop'u ele geçirdiler.⁴⁵² Trabzon İmparatoru Aleksios, Selçuklu Sultanlığı'na bağlandı. İznik İmparatorluğu ise Ekim ve Kasım aylarında gerçekleştirilen başarılı seferlerle, Pontus Herakleia'sı ve Amastris (Amasra) başta olmak üzere Kytoros (Gideros) ve Kromna'nın içinde yer aldığı, Sinop'a kadar ulaşan bütün sahil koridorunu ele geçirdi.⁴⁵³ Böylece yapılan antlaşmanın taraflar açısından oldukça kârlı geçtiği hem kısa hemde uzun vadede görülmektedir. Bu süreçte Selçuklular dağılan idarî otoriteyi yeniden sağlayarak ellerini kuvvetlendirmişlerdir. İznik ise kırılğan bir yapıda bulunan Paphlogonia'da güçlü bir egemenlik kurmuş ve Kuzey Batı Karadeniz'de kontrolü sağlamıştır.

Dimitri Korobeinikov, taraflar arasındaki ilişkilerin iyi bir düzeyde seyretmesi konusunda, İbn Bibi'nin eserinde, İznik'e karşı takındığı tutum ve bakış açısını dikkate almıştır. Buna göre İbn Bibi'nin özellikle 1211 antlaşmasından bahsederken kullandığı imparatorluk unvanlarının İznik ve yönetimine ne denli saygı duyulduğunun açıkça bir göstergesi olduğunu belirtmiştir. Öte yandan İbn Bibi'nin Trabzon İmparatoru Aleksios için kullandığı “tekfur” ifadesine değinerek, aradaki farkın ne denli önemli olduğunu vurgulamıştır.⁴⁵⁴ Gerçekten de İbn Bibi'nin Theodoros Laskaris'i “*vasilyüs*” ve “*Rum meliki*”, Aleksios'u ise “*Canik Tekfuru Kir Aleksî*” olarak tanımladığı görülmektedir.⁴⁵⁵ Yine Aksarayî'nin Theodoros için yaptığı “*vasilyüs*” yakıştırması dikkat çekicidir.⁴⁵⁶ Devletlerarası ilişkilerde kullanılan unvanların anlam ve önemi göz önüne alındığında, Selçuklu penceresinden İznik'e bakış açısının gayet olumlu olduğu görülmektedir.

Selçuklular tarafından İznik Patrikliği'nin kabul görmesi de bu anlamda önemli bir adım olarak değerlendirilmelidir. Bilindiği üzere 1204 yılı sonrası ortaya çıkan mirasçılar farklı siyasî mekanizmalar kurmakla kalmamış her biri kendi bağımsız kilise örgütlenmelerini de ortaya çıkararak Ortodoksluğun hamiliği sıfatına erişmek

⁴⁵¹ Murat Keçiş, *Trabzon Rum İmparatorluğu ve Türkler*, s. 38.

⁴⁵² Osman Turan, *Selçuklular Zamanında Türkiye*, s. 324; Yusuf Ayönü, *Selçuklular ve Bizans*, s. 231; Salim Koca, *Sultan I. İzzeddin Keykâvus (1211-1220)*, TTK, Ankara, 1997, s. 30-35.

⁴⁵³ Jakob Philipp Fallmerayer, *Trabzon İmparatorluğu Tarihi*, s. 87; Alexander A. Vasiliev, “The Foundation of the Empire of Trebizond”, s. 25.

⁴⁵⁴ Dimitri Korobeinikov, *Byzantium and the Turks*, s. 154.

⁴⁵⁵ İbn Bibi, s. 158, 175.

⁴⁵⁶ Aksarayî, s. 25.

istemişlerdir. Türkiye Selçukluları ise bu yakınlaşma ile birlikte İznik Patrikliği'ni kabul etmiştir. Zira Selçuklu ülkesinde yaşayan Hristiyan Rumların çoğunluğu düşünüldüğünde oldukça önemli bir gelişme olarak değerlendirilmelidir. Böylece İznik, Bizans İmparatorluğu'nun temel dinamiklerinden biri olan hamilik sıfatına erişerek, Ortodoks popülasyonunun koruyucusu konumuna erişmiştir.

Taraflar arasındaki iyi ilişkiler, Alâeddin Keykubad döneminde de devam etmiştir.⁴⁵⁷ Bu süreçte, Menderes vadisindeki bağımsız Türkmen akınlarını saymazsak, tarafları karşı karşıya getiren herhangi bir gelişme yaşanmamıştır.⁴⁵⁸ Bunda doğuda beliren Moğol tehlikesinin de büyük bir etkisi vardı. Nitekim yaklaşmakta olan bu tehdit Türkiye Selçukluları'nın bütün dikkatini doğuya vermesine neden olmuştur. Böylesi bir ortamda batı sınırını emniyete almak ise öncelikli politikalarından biri haline gelmiştir.

Sonuç olarak 1214 yılında İznik ve Konya arasında varılan mutabakat ile birlikte oluşan statüko 1280'lere kadar korunmuştur.⁴⁵⁹ Nitekim Akropolites, “*Böylece Müslümanlar, Rumlarla çığnenmeyecek bir barış andlaşması yaptılar ve İmparator o cepheyi kapattı.*”⁴⁶⁰ sözleriyle varılan mutabakatın kalıcılığını bir kez daha vurgulamıştır.

3. Epeiros ile İlişkiler ve Kilise Rekabeti

Kuruluşu birtakım belirsizlikler taşısa da Epeiros Prensiği⁴⁶¹, Latinlerin İstanbul'u zapt etmesinin bir sonucu olarak ortaya çıkmıştı. Mikhael Angelos ilk başta Montferrat Markisi Boniface'in hizmetinde bulunmuş, ardından Epeiros bölgesindeki nüfuzlu ailelerin desteğini alarak Arta merkez olmak üzere yeni bir siyasî oluşumun temellerini atmıştı. Böylece Epeiros, Bizans İmparatorluğun inkırazından sonra Latinlere karşı ortaya çıkan direnişin Balkanlar'daki merkezi olmuştu.⁴⁶² Kuruluş sürecini başarıyla tamamlayan Mikhael Angelos ise hâkimiyet bölgesini genişletmek üzere adımlar

⁴⁵⁷ Yusuf Ayönü, *Selçuklular ve Bizans*, s. 235.

⁴⁵⁸ Andrew C.S. Peacock, “The Seljuk Sultanate of Rum and the Turkmen of the Byzantine frontier, 1206-1279”, *Al-Masaq*, 26:3, 2014, 267-287.

⁴⁵⁹ Dimitri Korobeinikov, *Byzantium and the Turks*, s. 154.

⁴⁶⁰ “..σπονδὰς γὰρ ἐντεῦθεν ἀρρήκτους οἱ Μουσουλμάνοι μετὰ Ῥωμαίων ἐποίησαν.” Georgios Akropolites, *Heisenberg*, s. 17; *Macrides*, s. 131; *Umar*, s. 30.

⁴⁶¹ Niteliği üzerine birtakım tartışmalar söz konusudur. Bkz. Apostolos D. Karpozilos, *The Ecclesiastical Controversy*, s. 31-45.

⁴⁶² Alice-Mary Talbot, “Michael Komnenos Doukas”, s. 1362.

atmaya başlamıştı. Çok geçmeden Teselya topraklarına doğru bir yayılma içerisine girmişti. 1212'de Larissa'yı, 1214'de ise Dyrrakhion ve Korfu'yu Venediklilerin elinden alarak önemli başarılar kazanmıştı.⁴⁶³ 1215 yılına doğru öldüğünde Korint Körfezi'nden Arnavutluk'a kadar, bütün Kuzeypatı Yunanistan'a hâkim durumdaydı.⁴⁶⁴

Kısa süre içerisinde gerek İznik gerekse de Epeiros bölgenin iki önemli merkezi haline gelmişlerdi. Aynı misyonu paylaşan bu iki devletin gün geçtikçe topraklarını genişletmeleri siyasî anlamda bir çatışma doğurabilirdi. Zira kuruldukları andan itibaren Bizans İmparatorluğu tebaasının hâkimi ve hamisi olmak adına girişimlerde bulunmuşlardı. Fakat Theodoros Laskaris döneminde tarafları karşı karşıya getirecek herhangi bir husumet yaşanmamıştı. Birbirlerine karşı takındıkları bu tavır kuruluş sürecindeki politik şartlarla yakından ilişkili idi.

Öncelikle mirasçılar arasındaki coğrafî uzaklık siyasî ilişkilerin durgun geçmesine neden olan en önemli etkenlerin başında gelmekteydi. Üstelik 1204 yılı sonrası Haçlıların kurmuş oldukları devletler, taraflar arasında bir tampon vazifesi görmüştü. Bu durum ister istemez ilişkilere durgunluk kazandırmaktaydı. Bir diğer önemli faktör ise Latinlerin bölgedeki yayılmacı faaliyetleri idi. Somut bir ittifaka varmış olduklarına dair herhangi bir bilgi olmasa da ortak düşmana karşı hareket etmek, özellikle kuruluş dönemlerinde oldukça önemli bir husus olmuş ve birbirlerine karşı dostça bir duruş sergilemelerine yol açmıştı. Üstelik Akropolites'in mevzubahis dönem hakkında Epeiros'un yaptığı faaliyetlerden övgü dolu sözlerle bahsetmesi devletlerarası ilişkilerin iyi seyirde olduğuna dair ipuçları barındırmaktaydı.

Theodoros Laskaris döneminde İznik'in itibar ve güç anlamında Epeiros'a kıyasla önde olduğu görülmektedir. Akropolites'te yer alan ifadeye göre Mikhael Angelos, İmparator Theodoros Laskaris'den, kardeşi Theodoros Angelos'un kendisine gönderilmesini talep etmişti.⁴⁶⁵ Nitekim kardeşi imparatorun hizmetinde bulunuyordu ve Mikhael mirasçısının olmadığını öne sürerek böyle bir istekte bulunmuştu. Theodoros Laskaris ise Mikhael'in bu konuda duyduğu kaygıyı anlayışla karşılamış ve Theodoros Angelos'u yollama kararı almıştı. Fakat önce kendisinden İznik'in yüksek hâkimiyetini her daim tanıyacağı üzerine bir bağlılık yemini istemişti.

⁴⁶³ Donald M. Nicol, *The Despotate of Epiros*, s. 38; Jean Longnon, "The Frankish State", s. 240.

⁴⁶⁴ Günter Prinzing, "Epiros 1204-1261", s. 82.

⁴⁶⁵ Georgios Akropolites, *Macrides*, s. 144; *Umar*, s. 36.

Akropolites'in bu anlatısı eğer politik çıkarlar sağlamak üzere şekillenmediyse, İznik'in üstün konumunu gözler önüne sermektedir. Haliyle Mikhael'in bu durumu kabullenmiş olabileceği ihtimal dahilindedir. Sonuçta bütün bu gerekçeler Theodoros Laskaris dönemi içerisinde Epeiros ile neden herhangi bir siyasî çatışma ortamına ratlanmadığını iyi bir şekilde açıklamaktadır.

Epeiros'un imparatorluk iddialarında bulunmaya başlamasının taraflar arasında bir gerginlik ortaya çıkaracağı aşikârdı. Fakat böylesi cesur diplomatik adımları atmayı sağlayacak gelişmeler Theodoros Laskaris döneminden sonra vuku bulmuştur. Nitekim Epeiros'a altın çağını yaşatan Theodoros Angelos Latinlere, Bulgarlara ve Lombardlara karşı başarılı mücadeleler ortaya koymuş, özellikle Selanik'i 1224'de ele geçirmesinin ardından imparatorluk unvanlarını kullanmaya başlamıştı.⁴⁶⁶ O, her daim mirasçılığın güçlü bir savunucusu olmuş ve bu yolda emin adımlar atmıştı. Ayrıca stratejik önemi ile birlikte Selanik'in zaptı ona büyük artılar sağlamıştı. Ardından bölgedeki askerî üs ve kaleleri ele geçirmiş, İonia kıyıları, Bulgaristan ve Makedonya'nın önemli bir kısmına hâkim olmuştu. Üstelik Latinler üzerinde kurmuş olduğu baskı ile restorasyonu tamamlamaya çok yaklaşmıştı. Fakat 1230 yılında Bulgarlarla yapmış olduğu Kolokotinitza Savaşı'nda aldığı ağır mağlubiyet büyük planlarının sonunu getirmişti.⁴⁶⁷

Burada üzerinde durulması gereken en önemli gelişme Mikhael Angelos'un ölümünden sonra başa geçen Theodoros Angelos'un İznik'ten ayrılmadan önce imparatora verdiği bağlılık sözü idi. Buna göre hem Theodoros Laskaris'e hem de onun haleflerine karşı “πίστιν δουλείας (sadık bir hizmetkâr)” olarak kalacaktı.⁴⁶⁸ İznik 'e bağlı kalacağı üzerine verdiği bu söz onun imparator olma yolunda atacağı adımların meşruluğuna gölge düşürecekti. Nitekim Theodoros Angelos gücünün doruklarına çıktığı süreçte imparatorluk iddialarında bulunmaya başlamış fakat İznik onun bu girişimlerini hukuksuz bularak, daha önceden vermiş olduğu bağlılık sözünü gündeme getirmişti. Bu ise Theodoros Laskaris'in uzun vadede ne denli önemli bir karara imza attığını açıkça göstermekteydi.

⁴⁶⁶ Donald M. Nicol, *The Despotate of Epiros*, s. 63-64.

⁴⁶⁷ Georgios Akropolites, *Macrides*, s. 178-179; *Umar*, s. 50-51; Donald M. Nicol, *The Despotate of Epiros*, s. 110-111.

⁴⁶⁸ Georgios Akropolites, *Heisenberg*, s. 25; *Macrides*, s. 144; *Umar*, s. 36.

Mevzubahis dönemde siyasî ilişkilerden ziyade kilise meselelerinin ön plana çıktığı görülmektedir. Zira böylesi bir ortamda kiliseyi kendi kontrolü altına alarak Ortodoks tebaanın koruyucusu statüsüne erişmek imparatorluk mirasını sürdürme adına büyük bir anlam ifade ediyordu. Nitekim Konstantinos ile başlayan ve Bizans'ın temel dayanaklarından olan "Kilise-Devlet İttifakı" oldukça stratejik bir ortaklıktı.⁴⁶⁹ İstanbul'un zaptı öncesi şehirden ayrılarak Bulgaristan topraklarına geçen Bizans'ın son İstanbul Patriği Ioannes Kamateros'un İznik'e davet edilmesi bu doğrultuda yapılan bir hamle idi.⁴⁷⁰ Ancak bilindiği üzere Kamateros'un, ilerlemiş yaşını öne sürerek bu daveti nazik bir şekilde reddetmesi İznik açısından olumsuz bir sonuç doğurmuştu. Zira patriğin İznik'te görevine devam etmesi Theodoros'a oldukça büyük bir itibar sağlayabilirdi.

Ortodoks Kilisesinin hayatta kalması imparatorluğun devamı anlamına gelecek büyüklükte bir mesele idi.⁴⁷¹ Nitekim 1204 yılı sonrası Bizans coğrafyası üzerinde üç ayrı kilise örgütlenmesi ortaya çıkmıştı. Laskarisler İznik'te, Komnenoslar Trabzon'da, Angeloslar ise Epeiros'da kurmuş oldukları bağımsız kiliselerle tebaaları üzerinde otorite kurmayı hedeflemişlerdi. Üstelik taraflar arasındaki haleflik meselesi kiliseye ayrı bir değer kazandırmıştı. Zamanla şekillenen politik hedeflerin bir yansıması olarak da kilise hiyerarşisi meydana gelmişti. Bu doğrultuda adımlar atmaya başlayan Theodoros Laskaris'in ilk icraatlarından biri de patriklik meselesiyle ilgiliydi. Bu anlamda İznik'te bir Ortodoks Patrikliği vücuda getirilmiş ve Mikhael Autoreianos ise ilk patrik olarak göreve başlamıştı. Bu son derece önemli bir hamle idi.⁴⁷² Nitekim İznik Patrikliği politik başarılarla paralel olarak, Bizans'ın ortodoks tebaası tarafından kısa süre içerisinde meşru kabul edilmişti. Bu gelişme ile birlikte Ortodoks camiası içerisinde gerçekleşecek din adamı atamalarında İznik Patrikliği'nin onayının alınması gerekmektedir. Ancak sınırları içerisindeki kilise örgütlenmesini kendi kontrolleri altında yapmak isteyen iktidar bu durumu bir meşruluk sembolü olarak algıyordu.⁴⁷³ Haliyle İznik'in atamalara müdahil olması istenmedik bir sonuç olarak karşılarına çıkmıştı. Nitekim bu soruna bağlı olarak çıkan ilk muhalefet David Komnenos tarafından gelmişti. O, hâkimiyet sahası içerisinde İznik Patrikliği

⁴⁶⁹ M. Murat Baskıcı, *Bizans Döneminde Anadolu*, s. 100.

⁴⁷⁰ Alice Gardner, *Lascarids of Nicaea*, s. 97-98.

⁴⁷¹ Apostolos D. Karpozilos, *The Ecclesiastical Controversy*, s. 47.

⁴⁷² Michael Angold, *Church and Society*, s. 530.

⁴⁷³ Şahin Kılıç, *13. Yüzyıl'da Bizans'ı Etkileyen Ekonomik, Siyasî ve Kültürel İlişkiler*, s. 62.

tarafından atanan din adamlarını tanımayacağını ileri sürmüş ve yeni seçilen Amasya Piskoposu Pammakaristes'i kovmuştu. Üstelik kilise hukukuna aykırı olarak yeni atamalar yaptırmıştı.⁴⁷⁴

Epeiros Prenslığı'nin de İznik'in bu hakkı kullanacak meşrulağa sahip olmadığını öne sürmesi zamanla taraflar arasında bir krize yol açmıştı. Ancak bu sorun Mikhael Angelos döneminden sonra meydana gelmişti. Mikhael Angelos özellikle Latinlerden geri alınan bölgelerdeki kilise örgütlenmesini sağlamak üzere çabalamıştı.⁴⁷⁵ İznik'in kilise hiyerarşisi konusundaki üstünlüğünü tanıyarak bu anlamda ihtilaflar içerisine girmese de bağımsızlık fikrinin oluşması adına katkı yaptığı düşünülmektedir. Nitekim Donald M. Nicol, Epeiros kilisesinin bağımsızlık fikri Mikhael Angelos döneminde yeşermedi ancak "*tohumları onun eliyle ekildi*" yorumunda bulunmuştur.⁴⁷⁶

Mikhael Angelos'un hâkimiyetinin son yıllarında bitakım teşebbüslerde bulunduğu görülmektedir. Özellikle Larissa ve Durazzo piskoposlarını İznik'in onayını almadan atanması kilise birlikteliğine zarar verebilirdi. Ancak bu durum beklenen etkiyi yapmamış ve 1215 yılında İznik Patriği Manuel Sarantenos'un böylesi meselelerin bir daha tekrarlanmaması koşuluyla atamaları onaylaması sorunu tamamen gidermişti.⁴⁷⁷ Aslına bakıldığında coğrafi uzaklık aradaki iletişimi oldukça aksatmaktaydı. Bu durum ise bu tür faaliyetlerin bağımsız yapılması gerektiğini destekleyen bir faktördü.

İznik Patrikliği'ne karşı bağımsızlık arayışları, Epeiros'un yükseliş dönemiyle paralel olarak gelişen bir durum olduğundan Theodoros Angelos'un hâkimiyet yılları son derece önemlidir. Nitekim politik ve askerî başarıları ona cesur adımlar atmayı sağlayacak bir düşünce ortamı meydana getirmiştir. Din işlerine doğrudan müdahalede bulunuyor ve atamaları kendi görüşleri doğrultusunda şekillendiriyordu. Özellikle 1219'da topladığı kurulla, İznik hükümetine yakınlık gösteren ve sempatisi olan kilise kadrolarını tasfiye etmesi ilişkileri kopma noktasına getirmişti. Zamanla şekillenen siyasî politikalar, imparatorluk iddiaları ve coğrafi uzaklık kiliseler arasındaki schismayı giderek derinleştirdi. İznik onun bu faaliyetlerini önlemek adına patrikhaneyi kullanmıştır. Fakat bu durum kilise ayrılığı sorununu tamamen gün yüzüne çıkarmıştır.

⁴⁷⁴ Apostolos D. Karpozilos, *The Ecclesiastical Controversy*, s. 50.

⁴⁷⁵ Donald M. Nicol, "Ecclesiastical Relations", s. 209.

⁴⁷⁶ Donald M. Nicol, "Ecclesiastical Relations", s. 209.

⁴⁷⁷ Apostolos D. Karpozilos, *The Ecclesiastical Controversy*, s. 52.

İznik Patrikliği bu dönemde sağduyulu yaklaşımlar geliştirerek gerek Epeiros ile gerekse de Latinlerle müzakerelerde oldukça istekli davranmıştı. Onların bu konudaki en önemli hamlesi 1220 yılında yapılması planlanan ve kiliseler arasındaki schismaya son vermeyi amaçlayan bir konsil düzenlemektir.⁴⁷⁸ Davetliler arasında papalık ve Epeiros da bulunmaktaydı. Ancak Nauphaktos (İnebahtı) Metropolitio Ioannes Apokaukos, Latinlerle hâlihazırda savaş içerisinde bulduklarını, dolayısıyla İznik'e gitmek üzere yapılacak seyahatin güvenli olmayacağını belirtmişti. Ayrıca İznik'in Latinlerle kurduğu diplomatik yakınlığı ağır bir dille eleştirmiş ve bu tutumların Ortodoks kiliseleri arasında bir schismaya yol açacağını savunmuştu.⁴⁷⁹ Apostolos D. Karpozilos'e göre Metropolit Apokaukos ve Theodoros Angelos'un planlanan müzakerelere karşı mesafeli duruşları, Latinlerin elinde bulunan Selanik ile ilgili kurdukları planlarla ilgili idi.⁴⁸⁰ Üstelik hâkimiyet bölgelerini de Latinlerin aleyhine genişletmekte idiler. Nitekim birkaç sene sonra oldukça stratejik bir mevkiye bulunan Selanik'i ele geçirmişlerdi. Dolayısıyla böylesi bir ortamda Latinlerle uzlaşmaya dönük adımlar atmak işlerine gelmiyordu.

Theodoros Laskaris'in ölümünün ardından söz konusu ihtilaflar daha da büyümüştür. Zira 1224'te Selanik'i ele geçiren Theodoros Angelos, bir süre sonra kendisini imparator olarak ilan etmiş ve *basileus* unvanını kullanmaya başlamıştır. Müzakerelerle aşılamayan bu mesele Batatzes'i Bulgarlarla ittifaka itmiş, 1242 ve 1246'da düzenlediği seferlerle rekabeti maddî ve manevî anlamda İznik lehine sonuçlandırmıştır.

4. Theodoros Laskaris'in Ölümü, Şahsiyeti ve Velihtlık Meselesi

Theodoros Laskaris despotes olarak başladığı siyasî kariyerini 1208'de imparator unvanını alarak taçlandırmıştı. Aristokrat ailelerden elde ettiği destekle birlikte güç kazanmış, bölgedeki Rum birliğini sağlayarak kuvvetlenmişti. Uzun hâkimiyet dönemi boyunca Kuzey Batı Anadolu'da kurduğu güçlü yapıyla devleti sağlam temeller üzerine oturtmuştu. Kasım 1221⁴⁸¹ yılında hayata gözlerini yuman Theodoros, kayınbabası III. Aleksios ile ilk eşi Anna'nın mezarlarının bulunduğu

⁴⁷⁸ Donald M. Nicol, "Ecclesiastical Relations", s. 215; Apostolos D. Karpozilos, *The Ecclesiastical Controversy*, s. 54; Michael Angold, *Church and Society*, s. 531.

⁴⁷⁹ Michael Angold, *Church and Society*, s. 531.

⁴⁸⁰ Apostolos D. Karpozilos, *The Ecclesiastical Controversy*, s. 56.

⁴⁸¹ *Χρονικὸν νέον ἐν συντόμῳ*, Die Byzantinischen Kleinchroniken, ed. Peter Schreiner, I, s. 74.

Hyakinthos Manastırı'na gömülmüştü.⁴⁸² Öldüğünde 48 yaşındaydı. Akropolites, Theodoros'un ölüm nedeni hakkında sessiz kalmıştır. Orta yaşlarda ölmesi birtakım şüpheler doğursa da kaynaklarda öldürüldüğüne dair herhangi bir bilgi bulunmamaktadır. Ayrıca hakimiyetinin son yıllarında veliahtlık meseleleri ile daha fazla ilgilenmesi bir hastalık döneminde olabileceği hakkında ipuçları vermektedir.

Theodoros Laskaris esmer bir tene ve çatalı bir sakala sahipti. Gözleri hafifçe farklı renklilikte idi.⁴⁸³ Savaşçı bir yapısı vardı. Nitekim kariyerindeki ilk başarıları askerî yetenekleri sayesinde olmuştu. Bunun yanında politik kabiliyeti ve güçlü karakteri ile her zaman ön plana çıkmıştı. Ancak öfke ve tutkularına karşı zayıftı.⁴⁸⁴ Öte yandan cömert bir kişiliğe sahipti. Nitekim Türkiye Selçukluları ile 1212'de yapılan barış görüşmeleri sırasında Konya'ya yolladığı değerli mücevherler ve paralar bunu açıkça göstermekteydi. Ayrıca İbn Bibi'nin mevzubahis gelişmelerin yaşandığı dönemde “(Vasilyus) Sultanın başka yerde defnedilmesi için kabrinden alındığı sırada sadaka olarak yirmi bin dinar dağıttı.” sözleri Theodoros'un cömertliğine güzel bir örnek teşkil etmektedir.⁴⁸⁵

Theodoros'un ölümünün ardından bir veliahtlık meselesi gündeme gelmişti. Nitekim öldüğünde Konstantinos adında yasal bir mirasçısı bulunmaktaydı. Ayrıca damadı Batatzes de en önemli taht adaylarından biri idi. Theodoros Laskaris bilindiği üzere III. Aleksios'un kızı Anna ile evlenmek suretiyle despotes unvanını elde etmişti. Anna'dan Eirene, Maria ve Eudokia adlarında üç kızı olmuştu.⁴⁸⁶ Ayrıca bu evlilikten Nikolaos ve Ioannes adlarında iki de erkek çocuğun dünyaya geldiği fakat bunların genç yaşta öldükleri iddia edilmektedir.⁴⁸⁷ Theodoros kızlarından Maria'yı V. Haçlı Seferi dönüşünde İznik'e uğrayan Macar Kralı II. Andreas'ın oğlu IV. Bela ile büyük kızı Eirene'yi ise Şubat 1216 yılında Andronikos Palaiologos ile evlendirmişti.⁴⁸⁸ Ayrıca Andronikos'a despotes unvanını vererek onu ilk yasal mirasçısı konumuna

⁴⁸² Georgios Akropolites, *Macrides*, s. 157; *Umar*, s. 42; *Χρονιχὸν νέον ἐν συντόμῳ*, Die Byzantinischen Kleinchroniken, ed. Peter Schreiner, s. 74.

⁴⁸³ Theodoros'un bu özelliği Bilge Umar tercümesinde “şaşı (şehlâ)” olarak yer bulmuştur. *Macrides* ise gözlerinin hafif renkli olduğu üzerine bir çeviri yapmıştır. Heisenberg neşrinde “ἑτερόφθαλμος” ifadesi yer alır. Bu kelime sözlükte tek gözlü ve farklı renkli gözler anlamlarına karşılık gelmektedir. Dolayısıyla “..ἐπ ὀλίγον ἑτερόφθαλμος..” -gözleri hafifçe farklı renklilikte idi- çevirisi daha doğru olacaktır. Bkz. Georgios Akropolites, *Heisenberg*, s. 32; *Macrides*, s. 157; *Umar*, s. 42;

⁴⁸⁴ Georgios Akropolites, *Macrides*, s. 157; *Umar*, s. 42.

⁴⁸⁵ İbn Bibi, s. 161.

⁴⁸⁶ Georgios Akropolites, *Macrides*, s. 118; *Umar*, s. 24.

⁴⁸⁷ Georgios Akropolites, *Macrides*, s. 158-159.

⁴⁸⁸ Georgios Akropolites, *Macrides*, s. 150; Michael Angold, “1204-1261: Marriage Strategies”, s. 52.

yükseltmişti. Ancak bu evlilik Andronikos'un ölümü ile birlikte çok uzun sürmemiştir. Ardından dul kalan kızı Eirene'yi Batatzes lakaplı Ioannes Doukas ile evlendirmiştir. Batatzes bu gelişme ile birlikte imparatorun damadı olmuş fakat hiçbir zaman despotes unvanını elde edememiştir.

Theodoros Laskaris'in ikinci eşi Philippa adında bir Ermeni prensesi idi. Bu kişi Ermeni kaynaklarında Kral Leon'un yeğeni olarak yer bulmuştur.⁴⁸⁹ Fakat 1213 yılında yapılan evlilik çok uzun ömürlü olmamıştır. Nitekim bu beraberlik sadece bir sene sürmüştür. Yine de Theodoros'un Philippa'dan 1214 yılında Konstantinos adında bir erkek çocuğu olmuştur. Bu gelişme İznik İmparatorluğu'nun artık bir veliahta sahip olduğu anlamına gelmekteydi. Theodoros'un Latin İmparatoru Robert'in kız kardeşi Maria ile 1219'da gerçekleşen evliliğinden ise hiç çocuğu olmamıştır.

1221 yılına gelindiğinde Theodoros'un ergenlik çağında bulunan bir mirasçısı yoktu. Ermeni eşinden doğan oğlu Konstantinos 8 yaşlarında bulunuyordu.⁴⁹⁰ Ancak bu çocuk tahta geçecek yetişkinlikte bulunmadığı için bir veliaht belirsizliği mevcuttu. Nitekim Theodoros kendisinden sonra güçlü bir adayın tahta geçmesini arzuluyordu. Daha önce de ele alındığı üzere hâkimiyetinin son yıllarına doğru İstanbul Latin İmparatoru Robert ile kızı Eudokia'yı evlendirmek istemiştir. Theodoros'un amacı kesin olmamakla birlikte Robert'i yasal mirasçısı yaparak iki imparatorluğu birleştirmek olduğu düşünülmüştür.⁴⁹¹ Bu doğrultuda iki kez girişimde bulunmuş fakat İznik Patrikliği'nin akraba bağını öne sürerek onay vermemesi üzerine isteğini gerçekleştirememiştir. Fakat evlilik yoluyla imparatorluğu Latinlere bırakması, ana hedefi ve fikirleri düşünüldüğünde oldukça zayıf bir olasılıktır.

Kasım 1221'de Theodoros'un ölümünün ardından damadı Batatzes imparator olarak taçlandırılmıştır. Nitekim Akropolites, Theodoros'un kendisinden sonra ardıl olarak Batatzes'i bıraktığını belirtmiştir.⁴⁹² Batatzes soylu bir aileye dayanıyordu. Ataları gerek Komnenoslar gerekse de Angeloslar döneminde önemli görevlerde bulunmuşlardı.⁴⁹³ Nitekim o da başarısı ve yeteneği sayesinde Theodoros'tan devraldığı mirası daha yükseklerle taşımış ve imparatorluğa altın çağını yaşatmıştır.

⁴⁸⁹ Alexis G. C. Savvides, *Byzantium in The Near East*, s. 94.

⁴⁹⁰ Georgios Akropolites, *Macrides*, s. 157; *Umar*, s. 42.

⁴⁹¹ Alice Gardner, *Lascaids of Nicaea*, s. 95.

⁴⁹² Georgios Akropolites, *Macrides*, s. 157; *Umar*, s. 41.

⁴⁹³ Alexander P. Kazhdan, "Vatatzes", *ODB*, C. 3, OUP, New York, 1991, s. 2154-2155.

SONUÇ

Georgios Akropolites'in "*(Theodoros) İtalyanlara (Latinler) ve Perslere (Türkiye Selçukluları) karşı yapılan savaşlarda büyük zorluklara katlanmıştı. Roma Devleti'ni yeniden ayağı kaldıran kişi odur. Bu nedenle Romalıların ona büyük minnettarlık borçlu olması gerekir.*"⁴⁹⁴ şeklindeki sözü Theodoros Laskaris'in, Bizans İmparatorluğu tarihi açısından değerini gözler önüne sermektedir. Nitekim o, siyasî belirsizliklerle dolu zor bir dönemde kurduğu devletin kısa bir süre içerisinde gelişmesini ve Bizans'ın devamı niteliğine kavuşmasını sağlamıştır. Bu süreç içerisinde attığı askerî ve politik adımlar bu başarının sağlanmasında en büyük paya sahiptir.

Bilindiği üzere IV. Haçlı Seferi sonucunda İstanbul, Venedik-Haçlı askerî birlikteliğinin bir ganimeti olarak ele geçirilmiş ve imparatorluk toprakları pay edilmişti. Bu ortaklık neticesinde "*Bizans'ın yıkık harabeleri*" üzerinde İstanbul Latin İmparatorluğu ve Selanik Dükalığı başta olmak üzere birçok yeni devlet ortaya çıkmıştı. Diğer taraftan Bizans'ı içine düştüğü zor durumdan kurtarmayı amaçlayan nüfuzlu kimseler, önemli aristokrat ailelerin de desteğini alarak siyasî teşekküller oluşturmuşlardı. İznik İmparatorluğu'nun temelleri de bu doğrultuda atılmıştı. Haçlıların İstanbul'da oluşturduğu tehditten kaçarak Bithynia topraklarına geçen Theodoros Laskaris, ilk başlarda III. Aleksios adına hareket etmiş ve despotes unvanını kullanmıştı. Ancak 1205 yılı ile birlikte imparatorluk iddialarında bulunmaya ve politik ilişkilerinde daha cesur adımlar atmaya başlamıştı. İlk olarak Batı Anadolu'da ortaya çıkan yerel hâkimlere karşı başarılı bir mücadele ortaya koymuş, aristokrat ailelerin desteğini kazanarak Rum birliğini sağlamıştı. Böylece bölgede yönetim meşruluğu elde ederek iç dinamiklerin sağlanmasına önem vermişti. Yani Anadolu'daki etnik ve kültürel birliği oluşturması onu başarıya götüren en önemli etkenlerden biri olmuştu.

⁴⁹⁴ Georgios Akropolites, *Macrides*, s. 157; *Umar*, s. 42.

Theodoros Laskaris için en büyük tehlike Latinler idi. Bilindiği üzere Latinlerin 1205 yılı askerî harekâtı karşısında yenik düşmüş ve topraklarının çoğunu kaybetmişti. Ancak Bulgarların Balkanlar'da yarattığı tehdit ve hemen akabinde Edirne'yi kuşatma altına almaları onu büyük bir tehlikeden kurtarmıştı. Bu boşluktan faydalanmak adına Konya ile yakınlaşmış ve I. Gıyaseddin Keyhüsrev ile kurduğu ittifak sayesinde gücünü toplayarak Edirne önlerinde yıkım yaşayan Latinlere karşı harekete geçmiş ve kaybettiği toprakların önemli bir kısmını geri almıştı. Bölgedeki etkisini giderek arttıran Theodoros, David Komnenos ile de verdiği mücadelelerin çoğundan galibiyetle ayrılmasını bilmiş ve onun Batı Paphlogonia'dan ilerleyişini başarıyla durdurmuştu. Zira Theodoros Laskaris bu süreç içerisinde politik şartları çok iyi kullanmıştı. Selçukluların Karadeniz'e verdiği önemin bilincinde olduğundan onlarla Trabzon Rum İmparatorluğu'na karşı bir ittifak oluşturmayı başarmıştı. Ayrıca Pontus Heraklia'sına uyguladığı baskı ile David'i Latinlerle antlaşmaya itmiş, böylece onu Bizans tebaası nezdinde itibarsızlaştırmıştı. Latinlere karşı istediği başarıyı sağlayamasa da kıvrak askerî hamleleriyle zararı en aza indirmiştir. Ortaya koyduğu mücadeleler sayesinde 1208 yılına doğru İznik'i bölgenin önemli güçlerinden biri haline getirmiştir.

1208 yılı Bizans'ın restorasyonu anlamında büyük bir önem arz ediyordu. Nitekim bu süreçte Bizans devlet sisteminin ana dinamikleri olan imparatorluk ve patriklik makamları yeniden tesis edilmiştir. Ortodoks Rum Kilisesi İznik'e taşınmış ve Theodoros patrik tarafından imparator olarak taçlandırılmıştır. Böylece Ortodoks tebaanın koruyucusu haline gelmiş ve Bizans tahtını devralma yolunda büyük bir adım atmıştır. Nitekim bu faaliyetlerin ardından İznik'in manevî itibarı oldukça artmış ve bölgede Bizans'ın yasal mirasçısı olarak görülmüştür.

Akdeniz dünyasında var olabilmek başarılı stratejik ortaklıklara bağlı idi. Latinler ve Trabzon Rum İmparatorluğu ile ilişkiler düşünüldüğünde bu mesele daha da önem kazanmıştı. Bu doğrultuda hareket eden Theodoros 1204 yılından bu yana Türkiye Selçuklularının müttefiki konumundaydı. Konya'dan aldığı destek devletin ayakta kalmasını sağlamıştı. Ancak 1209 yılına doğru bozulan ilişkiler Antiokheia Savaşı'na doğru giden süreci başlatmıştı. Bu aşamada Ermenilerle yakınlaşan Theodoros, Sultan Gıyaseddin ile bir varoluş mücadelesi vermiş ve imparatorluğu dağılmaktan kurtarmıştı. Nitekim III. Aleksios'un çıkardığı sorun imparatorluğu Türkiye

Selçuklularının vassalı haline getirebilir veya parçalayabilirdi. Antiokheia'da kazandığı başarı ile birlikte bölgedeki itibarı artan Theodoros son derece önemli bir süreçten yara almadan ayrılmasını bilmişti. Bu İznik İmparatorluğu tarihinin en önemli dönüm noktalarından biriydi. Savaşın hemen ardından Türkiye Selçuklularının dostluğunu yeniden sağlaması ise büyük bir politik başarıydı. Bütün bunlar bölgenin siyasî yapısı temel alınarak atılan adımlardı. Nitekim bu birliktelik İstanbul ve Trabzon ile verilecek mücadelelerde elini kuvvetlendirmişti. Ayrıca 1214 yılında yapılacak Batı Karadeniz seferine ortam hazırlamıştı. Dolayısıyla Selçukluların desteği ve dostluğu Theodoros'un dış politikasında oldukça önemli bir pozisyondaydı. Bu müttefiklik onu başarıya götüren en önemli faktörlerin başında gelmekteydi.

Trabzon Rum İmparatorluğu, İstanbul'un Latin işgaline uğramasının bir sonucu olarak ortaya çıkmasa da en önemli misyonu Bizans mirasını devralmak idi. Bu nedenle benzer amaç ve beklentileri olan İznik ile çatışmaları kaçınılmaz bir sonuçtu. Batı Paphlagonia üzerine yoğunlaşan askerî mücadelelerin İznik lehine sonuçlanması, David Komnenos'un ölümü ve ardından Selçukluların Sinop'u almasıyla birlikte Trabzon Rum İmparatorluğu, Bizans'ın restorasyonunu sağlayacak kaynaklardan yoksun kalmıştı. Böylece Theodoros süreç içerisinde başarılı bir şekilde uyguladığı askerî ve politik hamleleriyle önemli bir rakibini saf dışı bırakmıştı.

İznik İmparatorluğu'nun başarıya götüren temel etmenlerden birisi de Theodoros Laskaris'in kısa veya uzun vadeli planları doğrultusunda çok boyutlu siyasî ilişkiler içerisine dâhil olmaktan çekinmemesiydi. Papalık ve Latinlerle zaman zaman yakınlaşmalar içerisinde bulunması bu yönde atılan adımlardı. Değişen koşullara bağlı olarak farklı arayışlara yönelmekteydi. Nitekim Papa III. Innocent ile mektuplaşmaları, Latinlerle kurduğu dinî ve kültürel diyaloglar ile yapılan stratejik evlilikler bu politikanın uzantısıydı. Öte yandan Theodoros Latinlere karşı hiçbir zaman istediği askerî başarıyı sağlayamamıştı. Bunun yıkıcı etkilerinden kurtulmak adına diplomatik yollara sıkça başvuruyordu. Nymphaion Antlaşması bu meseleye güzel bir örnek teşkil etmektedir. Latinlere karşı Ryhdakos'da alınan mağlubiyet İznik ordusuna büyük bir darbe vurmuş ve İmparator Henri ordusuyla birlikte İznik yakınlarına kadar ilerlemişti. Böylesi tehlikeli bir ortamdan antlaşma sağlayarak kurtulması yaşadığı büyük toprak kayıplarına rağmen başarılı bir hamle olmuştu. Ayrıca bu antlaşma ile Latinlerle kalıcı bir barış sağlanmış ve kısa vadeli planlar

doğrultusunda dostluk kurulmuştu. Öyle ki bu hamlesi sayesinde Paphlagonia'da kolayca hareket edebilme fırsatı yakalamıştı.

Bulgarlarla olan ilişkiler de aynı doğrultuda değerlendirilmelidir. Bilindiği üzere İstanbul Latin İmparatorluğu'nun en zorlu rakibi II. Bulgar Devleti idi. 1205 yılında başlayan bu düşmanlıktan en kârlı çıkan taraf ise şüphesiz İznik tarafı olmuştu. Özellikle 1205 ile 1207 yıllarında gerçekleşen Edirne kuşatmaları, Latin birliklerinin Anadolu'dan çekilmesine sebep olmuştu. Bu durum ise İznik'in bölgede tutunmasına büyük bir katkı sağlamıştı. Özellikle Mart 1207 yılında sağlanan Theodoros-Kaloyan iş birliği İznik'in kaderinde büyük değişikliklere yol açmıştı. Nitekim bu ittifak Latinlerin işgal faaliyetlerini sıklaştırdığı sıkıntılı bir dönemde İznik'i baskı altından kurtarmıştı. Kısacası Theodoros'un hâkimiyet yılları içerisinde attığı politik adımlar onun başarılarına kaynaklık eden en önemli unsur olmuştu.

İznik ve çevresinin ekonomik ve sosyal potansiyeli Theodoros'un elini güçlendiren bir başka gelişmeydi. Bu bölge Bizans İmparatorluğu için oldukça önemli topraklara ev sahipliği yapmaktaydı. Ticarî yol güzergâhında bulunması ve aktif nüfus popülasyonu ile birlikte büyük artılara sahipti. Üstelik İstanbul'a yakınlığı birtakım avantajlar sağlıyordu. Nitekim buralar, İstanbul'da Latin tahakkümü altında yaşamak istemeyen nüfuzlu ailelerin toplanma merkezi haline gelmişti. Bu aileler sahip oldukları varlıklar ve ekonomik faaliyetleri ile devlete büyük katkılar vermişlerdi. Ayrıca İznik, Bursa gibi güçlü istihkâmlara sahip şehirlerin varlığı bu çekiciliği arttıran bir başka önemli faktördü. Theodoros Laskaris bu dinamikleri çok iyi kullanmasını bilmişti. Nitekim gerek kuruluş döneminde gerekse de Bizans kurumlarının restore edilmesinde bu artılar ona kaynaklık etmişti.

Sonuçta Theodoros Laskaris siyasî ve iktisadî anlamda oldukça zor ve belirsizliklerle dolu bir dönemde tarih sahnesine çıkmış, temellerini attığı devleti kısa zamanda bölgenin önemli güçlerinden biri haline getirmiştir. Başarılı politik hamleleri ve askerî başarıları, İznik'in Bizans'ın devamı olarak görülmesini sağlamıştır. 1204 yılında inkıza uğrayan bir ismi yeniden dillendirmiş ve imparatorluk mirasını devralmıştır. Bütün bu katkıları ve başarıları düşünüldüğünde Theodoros Laskaris Bizans İmparatorluğu'nun ikinci kurucusu olarak görülebilir.

BİBLİYOGRAFYA

1. Kaynaklar

ANNA COMNENA, *The Alexiad of Anna Comnena*, çev. E.R. Ashton Sewter, Penguin Books, Baltimore, 1969; ANNA KOMNENA, *Alexiad; Anadolu'da ve Balkan Yarımadası'nda İmparator Alexios Komnenos Dönemi'nin Tarihi Malazgirt'in Sonrası*, çev. Bilge Umar, İnkılap Kitabevi, 1996.

ANONİM MORA KRONİĞİ, *Crusaders as Conquerors, The Chronicle of Morea*, çev. Harold E. Lurier, Columbia University, New York, 1964.

ANONİM SELÇUKNÂME, *Anadolu Selçukluları Devleti Tarihi III*, çev. Feridun Nafiz Uzluk, Örnek Matbaası, Ankara, 1952.

GEORGE AKROPOLİTES, *Opera*, I, nşr. Augustus Heisenberg, Leipzig, 1903; *The History; Introduction, translation and commentary*, çev. Ruth Macrides, Oxford University Press, 2007; *Vekayinâme*, çev. Bilge Umar, Arkeoloji ve Sanat Yayınları, İstanbul, 2008.

GEORGIOS PACHYMERES, *Relations Historiques*, I-III, ed. Albert Failler, çev. Vitalien Laurent, Paris, 1984.

HENRI DE VALENCIENNES, *IV. Haçlı Seferi Kronikleri*, çev. Ali Berktaş, İş Bankası Yayınları, İstanbul, 2016.

INNOCENT III, "Epistula XLVII. Nobili Viro Theodoro Lascaro", ed. J.P. Migne, *Patrologiae cursus completus, series graeco-latina*, Paris, 1857-66, s. 1372-1375.

_____, "Epistula CXXXIII. Marchioni Montisferrati", ed. J.P. Migne, *Patrologiae cursus completus, series graeco-latina*, Paris, 1857-66, s. 710-714.

JOHN KINNAMOS, *Deeds of John and Manuel Comnenus*, çev. Charles M. Brand, Columbia University Press, New York, 1976; IOANNES KINNAMOS, *Ioannes Kinnamos'un Historia'sı (1118-1176)*, çev. Işın Demirkent, TTK, Ankara, 2001.

İBN BİBİ, *El-Evamirü'l-Alâ'iyye fi'l-Umûri'l-Alâ'iyye*, çev. Mürsel Öztürk, TTK, Ankara, 2014.

İBN'ÜL ESİR, *el Kâmil fi't-Târîh*, çev. Abdülkerim Özaydın, XII, İstanbul, 1987.

KERİMÜDDİN MAHMUD-İ AKSARAYÎ, *Müsâmeretü'l-Ahbâr*, çev. Mürsel Öztürk, TTK, Ankara, 2000.

MÜNECCİMBAŞI AHMED B. LÜTFULLAH, *Câmiu'd-Düvel*, çev. Ali Öngül, Akademi Kitapevi, İzmir, 2001.

NIKEFOROS GREGORAS, *Nicephori Gregorae Byzantina Historia*, Cild I, nşr. Ludwig Schopen, Cambridge, 2012.

NİKETAS KHONİATES, *Historia (Ioannes ve Manuel Komnenos Devirleri)*, çev. Fikret Işıltan, TTK, Ankara, 1995; *Historia; Komnenos Hanedanı'nın Sonu*, çev. Işın Demirkent, Dünya Kitapları, İstanbul, 2006; *Historia; İstanbul'un Haçlılar Tarafından Zaptı*, Dünya Kitapları, İstanbul, 2013.

NİKETAS KHONİATES, *Orationes et Epistulae*, dznl. Ioannes Aloysius Van Dieten, CFHB, 1975.

NİKOLAOS MESARİTES, *Nicholas Mesarites: His Life and Works in Translation*, ed. Michael Angold, Liverpool University Press, Liverpool, 2017.

ROBERT DE CLARI, *İstanbul'un Zaptı (1204)*, çev. Beynun Akyavaş, TTK, Ankara, 1994.

THEODOROS SKOUTARİOTES, *Anonimou Zünofis Khronike*, Opera, ed. Heisenberg, Leipzig, Teubner, 1903.

VILLEHARDOUIN, Geoffroi de, *IV. Haçlı Seferi Kronikleri*, çev. Ali Berktaş, İş Bankası Yayınları, İstanbul, 2016.

2. Modern Araştırmalar

ALTAN, Ebru, *II. Haçlı Seferi (1147-1148)*, TTK, Ankara, 2003.

_____, "Dördüncü Haçlı Seferi'nden Sonra Anadolu", *Tarih Dergisi*, 42, 2005, s. 65-73.

_____, "Bizans'a Karşı İlk Haçlı Seferi Girişimi ve 1108 Devol Antlaşması", Prof. Dr. Mehmet İpşirli Armağanı, I, Timaş Yayınları, İstanbul, 2013, s. 107-117.

_____, "Venedik'in Haçlı Seferi (1112-1124)", *Prof. Dr. Erdoğan Merçil'e Armağan*, Bilge Kültür Sanat Yayınları, İstanbul, 2013, s. 300-307.

ANGOLD, Michael, *A Byzantine Government in Exile; Government and Society Under the Laskarids of Nicaea (1204-1261)*, OUP, Oxford, 1975.

_____, "Byzantine Nationalism and the Nicaean Empire", *BMGS*, I/I, 1975, s. 49-70.

_____, "Greeks and Latins after 1204: the perspective of exile", *Mediterranean Historical Review*, 4, 1989, s. 63-86.

_____, “Theodore Komnenos Doukas”, *ODB*, C. 3, OUP, New York, 1991, s. 2042.

_____, “Peter of Courtenay”, *ODB*, C. 3, OUP, New York, 1991, s.1640.

_____, *Church and Society in Byzantium under the Comneni, 1081-1261*, CUP, Cambridge, 1995.

_____, *The Byzantine Empire 1025-1204; A Political History*, New York, 1997.

_____, “The Road to 1204: the Byzantine background to the Fourth Crusade” *JHM*, 25/3, 1999, s. 257-278.

_____, “The Byzantine Empire, 1025-1118”, *NCMH*, IV/II, CUP, Cambridge, 2008, s. 217-253.

_____, “The Latin Empire of Constantinople, 1204-1261: Marriage Strategies”, *Identities And Allegiances In The Eastern Mediterranean After 1204*, ed. Judith Herrin and Guillaume Saint-Guillain, Ashgate, 2011, s. 47-68.

_____, “Mesarites as a source: then and now” *BMGS*, 40(1), Nisan 2016, s. 55-68.

AYÖNÜ, Yusuf, “Bizans İmparatoru I. Andronikos Komnenos’un Hayatı Ve Devlet Teşkilatını Yeniden Düzenlemeye Yönelik Reformları”, *TİD*, XXIX/I, 2004, s. 107-126.

_____, “Batı Anadolu’da Bizanslı Yerel Hâkimlerin Bağımsızlık Hareketleri (XII. yy’ın Sonları ve XIII. yy’ın Başlarında)”, *TAD*, 42, 2007, s. 141-154.

_____, “Türkiye Selçuklu Devleti ile Trabzon İmparatorluğu Arasında Karadeniz Bölgesindeki Hâkimiyet Mücadeleleri (1204-1243)”, *TİD*, XXIII, Temmuz, 2008, 15-35.

_____, “Dördüncü Haçlı Seferi’nin Batı Anadolu’nun Türkleşme Sürecine Etkisi”, *TİD*, XXIV/I, 2009, s. 5-20.

_____, “İznik İmparatorluğu Ordusu”, *TİD*, XXV, Temmuz 2010, s. 39-54.

_____, *Selçuklular ve Bizans*, TTK, Ankara, 2014.

_____, “IV. Haçlı Seferinin Ardından Anadolu’da Mücadele Eden İki Rakip: İstanbul Latin Krallığı Ve İznik İmparatorluğu”, *Cihannüma*, I, Temmuz 2015, s. 9-25.

_____, “İslam ve Bizans Kaynaklarına Göre Antiokheia Savaşı”, *Ege ve Balkan Araştırmaları Dergisi*, I, 2015, s. 1-12.

BARKER, Ernest, *Bizans Toplumsal ve Siyasal Düşünüşü*, İmge Kitapevi, çev. Mete Tunçay, Ankara, 1995.

BASKICI, Murat, *Bizans Döneminde Anadolu: İktisadi ve Sosyal Yapı (900-1261)*, Phoenix Yayınları, Ankara, 2009.

BAYKARA, Tuncer, *I. Gıyaseddin Keyhusrev (1164-1211) Gazi-Şehit*, TTK, Ankara, 1997.

BRAND, Charles M., *Byzantium Confronts The West (1180-1204)*, Harvard University Press, Cambridge, 1968.

_____, “Mankaphas, Theodore”, *ODB*, C. 2, OUP, New York, 1991, s. 1286.

_____, “Mankaphas, Theodore”, *ODB*, C. 2, OUP, New York, 1991, s. 1286-1287.

_____, “Asidenos, Sabbas”, *ODB*, C. 1, OUP, New York, 1991, s. 207.

_____, “Henry of Hainault”, *ODB*, C. 2, OUP, New York, 1991, s. 914.

_____, “Rhyndakos River”, *ODB*, C. 3, OUP, New York, 1991, s. 1794.

BOOTH, Ian L., “Theodore Laskaris and Paphlagonia, 1204-1214: Towards a chronological description”, *Ἀρχαῖον Πόντου*, 50 (2003-2004), s. 152-224.

CAHEN, Claude, *Osmanlılardan Önce Anadolu'da Türkler*, E Yayınları, İstanbul, 1979.

DEMİRKENT, Işın, “Haçlı Seferleri Düşüncesinin Doğuşu ve Hedefleri”, *İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Tarih Dergisi*, Prof. Dr. Hakkı Dursun Yıldız Hatıra Sayısı, 35, 1994, s. 65-76.

_____, “1101 Yılı Haçlı Seferleri”, *Prof. Dr. Fikret İşıltan'a 80. Doğum Yılı Armağanı*, İstanbul, 1995, 17-56.

_____, *Haçlı Seferleri*, Dünya Yayıncılık, İstanbul, 1997.

Die Byzantinischen Kleinchroniken, ed. Peter Schreiner, I, Wien, 1975, s. 74.

DIMNIK, Martin, “Kievan Rus', The Bulgars and The Southern Slavs; c. 1020 - c. 1200”, *NCMH*, VI/II, CUP, Cambridge, 2008, s. 254-276.

EYİCE, Semavi, “İznik”, *DİA*, XXIII, İstanbul, 2011, s. 543-545.

FALLMERAYER, Jakob Philipp, *Trabzon İmparatorluğu Tarihi*, çev. Ahmet Cevat Eren, TTK, Ankara, 2011.

FINLAY, George, *History of the Byzantine Empire: from DCCXVI to MLVII.*, London, 1854.

FOSS, Clive F. W., *Nicaea: A Byzantine Capital and Its Praises*, Hellenic Colloge Press, Brookline, 1996.

_____, “Opsikion”, *ODB*, C. 3, OUP, New York, 1991, s. 1528-1529.

_____, “Nicaea”, *ODB*, C.2, OUP, New York, 1991, s. 1463-1464.

GARDNER, Alice, *The Lascarids of Nicaea; The Story of An Empire in Exile*, Methuen & Co. Ltd., London, 1912.

GARLAND, Lynda, *Byzantine Empresses, Women and Power in Byzantium, AD 527-1204*, Routledge, New York, 1999.

GEANAKOPOLOS, Deno John, *Byzantium: Church, Society and Civilization Seen Through Contemporary Eyes*, The University of Chicago Press, Chicago, 1984.

GIARENIS, Ilias, “The Crisis of the Fourth Crusade in Byzantium (1203-1204) and the Emergence of Networks for Anti-Latin Reaction and Political Action”, *Mediterranean World*, 23, s. 73-80.

GÖLGESİZ, Sevtap, *Kuruluş Döneminde (1098-1112) Antakya Haçlı Prinkepsliği-Bizans İlişkileri*, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Ege Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İzmir, 2007.

GREGORY, Timothy E., *A History of Byzantium*, Blackwell Publishing, Malden, 2005.

HACIGÖKMEN, Mehmet Ali, “Manuel Mavrozomes ve Türkiye Selçuklu Devletine Hizmeti”, *Tarihin Peşinde*, 18, 2017, s. 249-265.

HALDON, John, *Bizans Tarih Atlası*, çev. Ali Özdamar, Kitap Yayınevi, İstanbul, 2007.

HAMAN, Ömer Faruk, “Konsil”, *DİA*, XXVI, İstanbul, 2011, s. 175-178.

HENDY, Michael F., *Coinage and Money in the Byzantine Empire 1081-1261*, Dumbarton Oaks Center for Byzantine Studies, Washington, 1969.

HEYD, W., *Yakın -Doğu Ticaret Tarihi*, çev. Enver Ziya Karal, Ankara, TTK, 1975.

HUSSEY, Joan M, “Byzantium and the Crusades, 1081-1204”, *A History of the Crusades, The Later Crusades, 1189-1311*, ed. Kenneth M. Setton, The University of Wisconsin Press, Madison, 1969, s. 123-152.

JACOBY, David, “After The Fourth Crusade: The Latin Empire of Constantinople and the Frankish States in Greece”, *CHBE*, CUP, Cambridge, 2008, s. 759-778.

_____, “Latin Empire of Constantinople and Frankish states in Greece”, *NCMH*, V, CUP, Cambridge, 2008, s. 525-542.

KARPOV, Sergey Pavloviç, *Trabzon İmparatorluğu Tarihi*, çev. Enver Uzun, Kültür Bilimleri Akademisi, İstanbul, 2016.

KARPOZİLOS, Apostolos D., *The Ecclesiastical Controversy Between The Kingdom of Nicaea and The Principality of Epiros (1217-1233)*, Kentron Vzaniton Erevnon, Thessaloniki, 1973.

KAYAOĞLU, Cem, *Bizans İmparatorluğu ve Batı*, Ege Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Basılmamış Yüksek Lisans Tezi, İzmir, 2013.

KAYA, Selim, *I. Gıyâseddin Keyhüsrev ve II. Süleymanşah Dönemi Selçuklu Tarihi (1192-1211)*, TTK, Ankara, 2006.

KAZHDAN, Alexander P, “Despotes”, *ODB*, C. 1, OUP, New York, 1991, s. 614.

_____, “Komnenos”, *ODB*, C. 2, OUP, New York, 1991, s. 1143-1144.

_____, “Kontostephanos”, *ODB*, C. 2, OUP, New York, 1991, s. 1148-1149.

_____, “Lascaris”, *ODB*, C. 2, OUP, New York, 1991, s. 1180.

_____, “Maurozomes”, *ODB*, C. 2, OUP, New York, 1991, s. 1319-1320.

_____, “Vatatzes”, *ODB*, C. 3, OUP, New York, 1991, s. 2154-2155

KEÇİŞ, Murat, *Trabzon Rum İmparatorluğu ve Türkler (1204-1404)*, TTK, Ankara, 2013.

_____, “Trabzon Rum İmparatorluğunun Kuruluşunda Çevreyle Olan İlişkileri”, *TAD*, XXVIII/46, s. 143-162.

KILIÇ, Şahin, *13. Yüzyıl'da Bizans'ı Etkileyen Ekonomik, Siyasî ve Kültürel İlişkiler (1204-1261)*, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Uludağ Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Bursa, 2003.

KOCA, Salim, *Sultan I. İzzeddin Keykâvus (1211-1220)*, TTK, Ankara, 1997.

_____, “Türkiye Selçuklu Devletinin Temel İç ve Dış Politikaları ve Sultan I. Gıyâseddin Keyhüsrev (1192-1196, 1205-1211)”, *Selçuklu Araştırmaları Dergisi*, 5, 2016, s. 25-67.

KOROBĒİNĪKOV, Dimitri, *Byzantium and the Turks in the Thirteenth Century*, OUP, Oxford, 2014.

KYRIAKIDIS, Savvas, *Warfare in Late Byzantium 1204-1453*, Brill, Boston, 2011.

_____, “Crusaders and mercenaries: the West-European soldiers of the Laskarids of Nicaea (1204-1258)”, *Mediterranean Historical Review*, 29:2, 139-153.

LAIYOU, Angeliki E. ve MORRISSON, Celile, *The Byzantine Economy*, CUP, New York, 2007.

LILIE, Ralph-Johannes, *Byzantium and The Crusader States*, çev. J. C. Morris ve Jean E. Ridings, OUP, Oxford, 1993.

_____, “XII. yy’da Bizans ve Türk Devletleri”, çev. Yusuf Ayönü, *TİD*, XX, 2005, s. 197-209.

LONGNON, Jean, “The Frankish State in Greece 1204-1311”, *A History of the Crusades, The Later Crusades, 1189-1311*, ed. Kenneth M. Setton, The University of Wisconsin Press, Madison, 1969, s. 235-274.

LOOK, Peter, *The Franks in the Aegean 1204-1500*, Longsman, London-New York, 1995.

LUTTWAK, Edward N., *Bizans İmparatorluğu’nun Büyük Stratejisi*, Epsilon, İstanbul, 2012.

MADDEN, Thomas F., “Venice, The Papacy, and the Crusades Before 1204”, *The Medieval Crusade*, Woodbridge, 2004, s. 85-94.

_____, “The Latin Empire of Constantinople’s Fractured Foundation: The Rift between Boniface of Montferrat and Baldwin of Flanders”, *The Fourth Crusade: Event, Aftermath and Perceptions*, Asgate, 2008, s. 45-52.

MAGDALINO, Paul, *The Empire of Manuel Komnenos I, 1143-1180*, CUP, Cambridge, 1993.

_____, “The Byzantine Empire, 1118-1204”, *NCMH*, IV/II, CUP, Cambridge, 2008, s. 611-643.

MC.NEAL, Edgar H. ve WOLFF, Robert Lee, “The Fourth Crusade”, *A History of the Crusades, The Later Crusades, 1189-1311*, ed. Kenneth M. Setton, The University of Wisconsin Press, Madison, 1969, s. 153-186.

MILLER, William, *Son Trabzon İmparatorluğu*, çev. Nurettin Süleymangil, Heyamola Yayınları, İstanbul, 2007.

MITSIYOU, Ekaterini, “After Collapse: Aristocratic Networks and Imperial Power in the Empire of Nicaea”, *23rd International Congress of Byzantine Studies*, Belgrade, 22-27 August 2016, s. 3-7.

NICOL, Donald M., “Ecclesiastical Relations Between The Despotate of Epiros and The Kingdom of Nicaea in the years 1215 to 1230”, *Byzantion*, 22, 1952, s. 207-228.

_____, *The Despotate of Epiros*, Basil Blackwell, Oxford, 1957.

_____, *Bizans ve Venedik; Diplomatik ve Kültürel İlişkiler Üzerine*, çev. Gül Çağalı Güven, Sabancı Üniversitesi, İstanbul, 2000.

NICOLLE, David, *Dördüncü Haçlı Seferi 1202-1204*, çev. Gürkan Ergin, İş Bankası Yayınları, İstanbul, 2013.

NORWICH, John Julius, *Bizans III; Gerileme ve Çöküş Dönemi (M.S. 1082-1453)*, çev. Selen Hırçın Riegel, Kabalcı Yayınevi, İstanbul, 2013.

OSTROGORSKY, George, *Bizans Devleti Tarihi*, çev. Fikret Işıltan, TTK, Ankara, 2011.

_____, “Bizans İmparatoru ve Hiyerarşik Dünya Düzeni”, çev. Özden Arıkan, *Cogito*, 17, 1999, s. 51-67.

PAPADOPOULOU, Pagona, “Coinage and the Economy at the End of the Twelfth Century: An Assessment”, *Byzantium, 1180-1204: “The Sad Quarter of a Century?”*, Atina, 2015.

PAPAYIANNI, Aphrodite, *Aspects of the Relationship Between the Empire of Nicaea and the Latins; 1204-1254*, Yayınlanmamış Doktora Tezi, University of London, 2000.

PEACOCK, Andrew C.S., “The Seljuk Sultanate of Rum and the Turkmen of the Byzantine frontier, 1206-1279”, *Al-Masaq*, 26:3, 2014, 267-287.

PHILLIPS, Jonathan, *The Fourth Crusade and the Sack of Constantinople*, Penguin Books, 2005.

PRINZING, Günter, “Epiros 1204-1261: Historical Outline- Source- Prosopography”, *Identities And Allegiances In The Eastern Mediterranean After 1204*, ed. Judith Herrin and Guillaume Saint-Guillain, Ashgate, 2011, s. 81-98.

PRYOR John H. ve JEFFREYS, Elizabeth M., *The Age of The Dromon: The Byzantine Navy ca. 500-1204*, Brill, Boston, 2006.

PUECH, Vincent, “The Aristocracy and the Empire of Nicaea”, *Identities And Allegiances In The Eastern Mediterranean After 1204*, ed. Judith Herrin and Guillaume Saint-Guillain, Ashgate, 2011, s. 69-79.

QUELLER, Donald E. ve MADDEN, Thomas F., *The Fourth Crusade; The Conquest of Constantinople*, University of Pennsylvania Press, 1997.

RENÇBER, Akif, “Komnenos Hanedanı Döneminde Bizans’ın Kilikya Politikası”, *İnsan ve Toplum Bilimleri Araştırma Dergisi*, 6/3, 2017, s. 2112-2133.

RUNCIMAN, Steven, *Haçlı Seferleri Tarihi*, çev. Fikret Işıltan, III. Cilt, TTK, Ankara, 2008.

RUNCIMAN, Steven, *The First Crusade*, CUP, New York, 1980.

SAVVIDES, Alexis G. C., *Byzantium in The Near East: Its Relations with The Seljuk Sultanate of Rum in Asia Minor The Armenians of Cilicia and The Mongols A.D. c. 1192-1237*, Byzantine Texts And Studies, Atina, 1981.

_____, *Byzantino-Normannica: The Norman Capture of Italy and the First Two Norman Invasions in Byzantium*, Orientalia Lovaniensia Analecta, Leuven, 2007.

SEIDLER, G. L., *Bizans Siyasal Düşüncesi*, çev. Mete Tunçay, Ankara Üniversitesi Siyasal Bilimler Fakültesi Yayınları, Ankara, 1980.

SEVİM, Ali, “Keyhusrev I”, *DİA*, XXV, İstanbul, 2011, s. 347-349.

SHUKUROV, Rustam, “Trebizond and the Seljuks (1204-1299)”, *Mesogeios*, 25-26, 2005, s. 71-136.

_____, *The Byzantine Turks 1204-1461*, Brill, Boston, 2016.

_____, “The enigma of David Grand Komnenos”, *Mesogeios*, 12, 2001, s. 125-136.

TALBOT, Alice-Mary, “Michael Komnenos Doukas”, *ODB*, C. 2, OUP, New York, 1991, s. 1362.

_____, “Michael IV. Autoreianos”, *ODB*, C. 2, OUP, New York, 1991, s. 1365.

TELLİOĞLU, İbrahim, *Komnenosların Karadeniz Hâkimiyeti; Trabzon Rum Devleti (1204-1461)*, Serander Yayınları, Trabzon, 2009.

_____, “Trabzon Rum Devleti’nin Kuruluşu Hakkında Tartışmalar”, *Erdem*, XIV/41, Eylül, 2004, s. 139-146.

TOUMANOFF, Cyril, “On the Relationship between the Founder of the Empire of Trebizond and the Georgian Quenn Tamar”, *Speculum*, XV/III, Temmuz, 1940, s. 299-312.

TREADGOLD, Warren, *A History of the Byzantine State and Social*, Stanford University Press, Stanford, 1997.

TRICHT, Filip Van, *The Latin Renovatio of Byzantium; The Empire of Constantinople (1204-1228)*, Brill, Boston, 2011.

_____, “Konstantinopolis’te Latin İdaresi (1204-1261)”, çev. Ahmet Aydoğan-Turhan Kaçar, *Antik Çağdan XXI. yy’a Büyük İstanbul Tarihi; Siyaset ve Yönetim*, I, İstanbul, 2016, s. 58-65.

TURAN, Osman, *Selçuklular Zamanında Türkiye*, Ötüken Yayınları, İstanbul, 2013.

UMAR, Bilge, *Türkiye’deki Tarihsel Adlar*, İnkılâp Kitapevi, İstanbul, 1993.

USTA, Aydın, *Çıkarların Gölgesinde Haçlı Seferleri; Müslüman-Haçlı Siyasî İttifakları*, Yeditepe Yayınları, İstanbul, 2008.

VASILIEV, Alexander A., “Mesarites as a Source”, *Speculum*, XIII, Nisan, 1938, s. 180-182.

_____, *Bizans İmparatorluğu Tarihi*, çev. Tevabil Alkaç, Alfa Yayınevi, 2016.

_____, “The Foundation of the Empire of Trebizond (1204-1222)”, *Speculum*, XI/I, Temmuz, 1936, s. 3-37.

VRONIS, Speros, *The Decline of Medieval Hellenism in Asia Minor and The Process of İslamization from the Eleventh through the Fifteenth Century*, Universtiy of California Press, Berkeley, 1971.

_____, “Bir Dünya Uygarlığı: Bizans”, çev. Zarife Biliz, *Cogito*, 17, 1999, s. 37-48.

WOLFF, Robert Lee, “The Second Bulgarian Empire; Its Origin and History to 1204”, *Speculum*, XXVI/II, Nisan, 1949, s. 167-206.

_____, “The Latin Empire of Constantinople, 1204-1261”, *A History of the Crusades, The Later Crusades, 1189-1311*, ed. Kenneth M. Setton, The University of Wisconsin Press, Madison, 1969, s. 187-234.

YILDIZ, Sare Nur, “Manuel Komnenos Mavrozomes and His Descendants at the Seljuk Court: The formation of a Christian Seljuk-Komnenian Elite”, *Crossroads between Latin Europa and the Near East*, ed. Stefen Leder, Würzburg, 2011, s. 55-77.

EKLER

Ek 1

Theodoros Laskaris'in Despotēs unvanıyla bastırıldığı bir sikke.⁴⁹⁵

Durumu: Yarısı eksik.

Sol (Ön) : Aziz Theodoros Stratelates. Ὁ ἅγιος Θεόδωρος] ὁ στρατηλάτης.

Sağ (Arka): Despotēs Theodoros. Θεόδωρος δεσπότης [Κομνηνὸς ὁ Λάσκαρις].

Ek 2

Theodoros Laskaris dönemine ait bir başka sikke.⁴⁹⁶

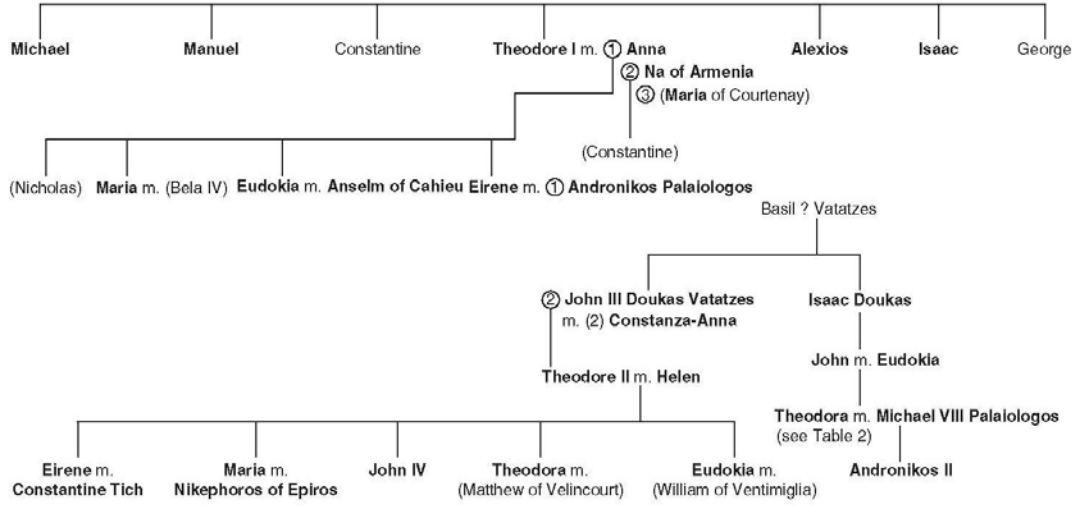
Solda (Ön) : İsa figürü, elinde incil ve tahta oturmuş bir pozisyonda.

Sağda (Arka) : Theodoros ve St. Theodoros ellerinde kılıç ve birlikte sekiz köşeli bir yıldız asası tutuyorlar.

⁴⁹⁵ <https://www.doaks.org/resources/online-exhibits/gods-regents-on-earth-a-thousand-years-of-byzantine-imperial-seals/rulers-of-byzantium/theodore-i-kommenos-laskaris-1208-22>

⁴⁹⁶ http://www.wildwinds.com/coins/byz/theodore_I/sb2064.txt

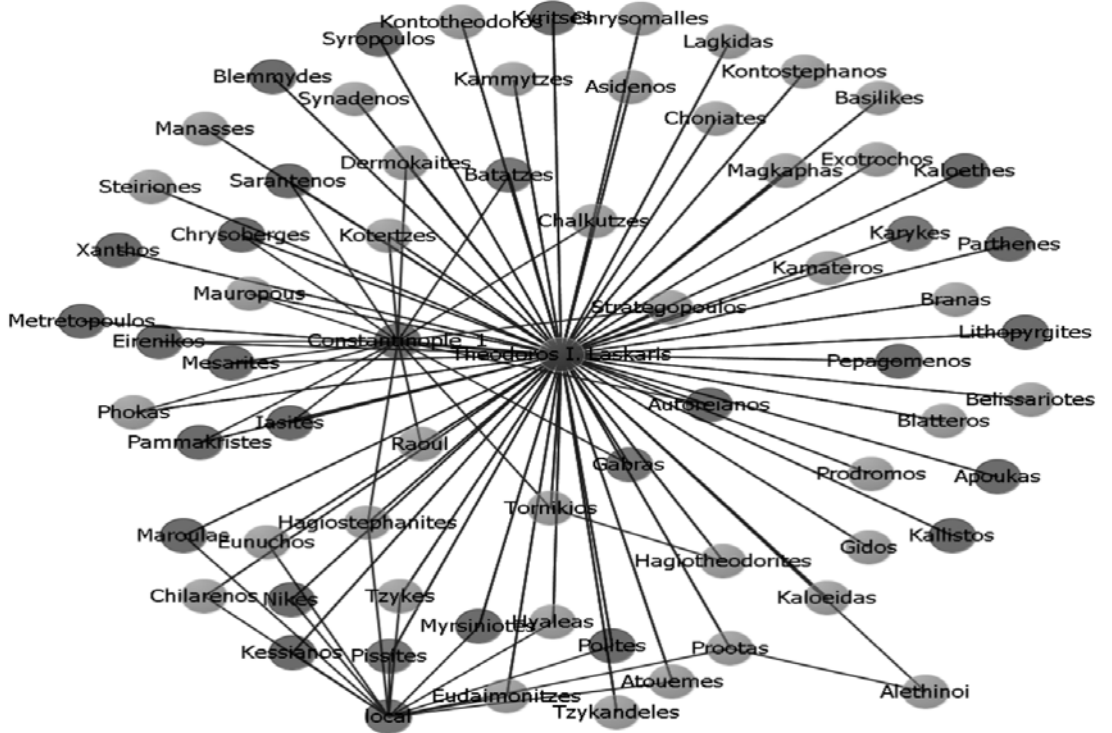
Table 3: The Laskaris Family

Ek 3

Laskaris Ailesi Soy Ağacı

Koyu harflerle yazılan isimler Akropolites'in Historia'sında kendisine yer bulmuştur. Parantez içindeki isimler ise diğer kaynaklardan elde edilen bilgiler ışığında tespit edilmiştir. Bu tablo Ruth Macrides'in Historia çevirisinden alınmıştır.⁴⁹⁷

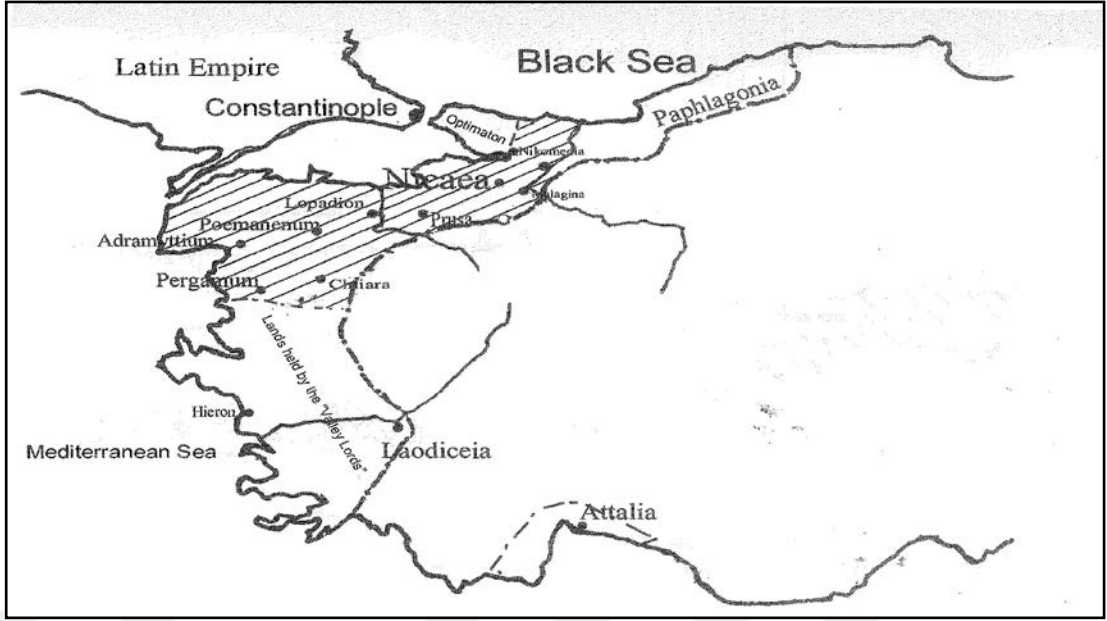
Ek 4

Theodoros Laskaris'e destek veren aristokrat aileler ağı.

Bu şema Ekaterini Mitsiou'nun makalesinde yer almaktadır.⁴⁹⁸

⁴⁹⁷ Georgios Akropolites, Macrides, s. XVII.

⁴⁹⁸ Ekaterini Mitsiou, "After Collapse", s. 7.

Ek 5

Haritadaki taralı alan Villehardouin ve Niketas Khoniates'e göre Theodoros Laskaris'in 1204-1205 yıllarındaki ilk faaliyet bölgesini göstermektedir. Harita Ian Lester Booth'un çalışmasından alınmıştır.⁴⁹⁹

Ek 6

1205'in sonlarında Kuzey Batı Anadolu'daki durum. Düz çizgili ve kareli alan David Komnenos ile mücadelelerin yoğun bir şekilde yaşandığı sıcak bölge. Harita Ian Lester Booth'un çalışmasından alınmıştır.⁵⁰⁰

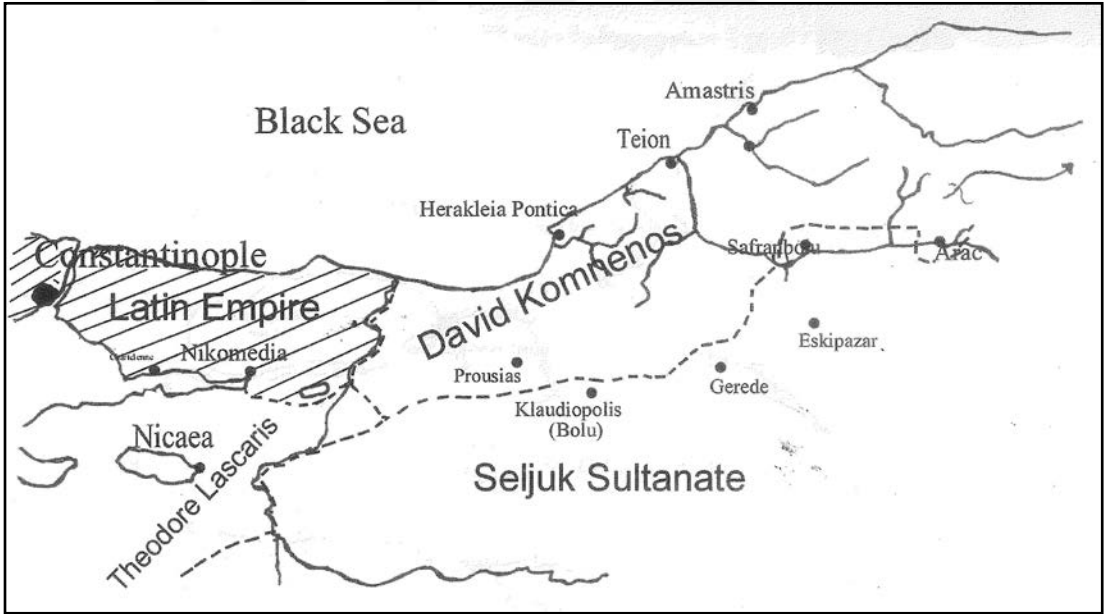
⁴⁹⁹ Ian L. Booth, "Theodore Laskaris and Paphlagonia", s. 213.

⁵⁰⁰ Ian L. Booth, "Theodore Laskaris and Paphlagonia", s. 215.

Ek 7

1208 yazı Kuzey Batı Anadolu'daki genel durum. Latinlerle Trabzon arasındaki ittifakın sıcak olduğu sıralar. Harita Ian Lester Booth'un çalışmasından alınmıştır.⁵⁰¹

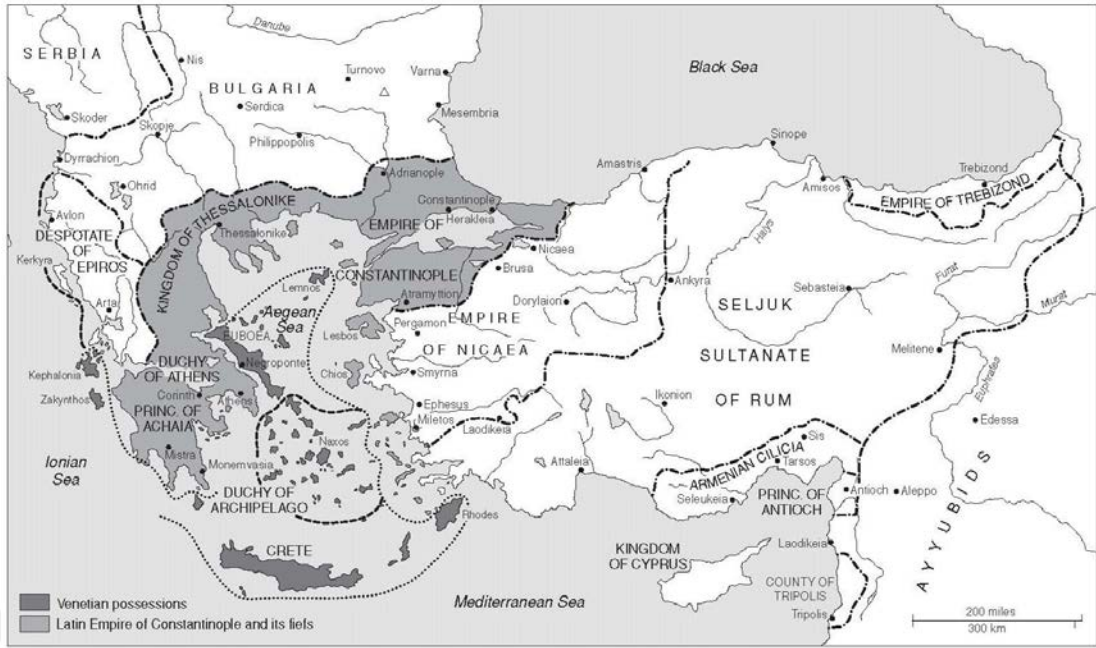

Ek 8

1209 yılı Kuzey Batı Anadolu'da genel durum. Bu tarihlerde Paphlogonia bölgesine yapılan herhangi bir sefere rastlanmamaktadır. Harita Ian Lester Booth'un çalışmasından alınmıştır.⁵⁰²

⁵⁰¹ Ian L. Booth, "Theodore Laskaris and Paphlogonia", s. 218.

⁵⁰² Ian L. Booth, "Theodore Laskaris and Paphlogonia", s. 219.

Ek 9

IV. Haçlı Seferi sonrasında şekillenen Akdeniz dünyası, 1214 yılı. Koyu renk Venedik hâkimiyetinde kalan yerler. Gri renkte olan bölgeler Latin İmparatorluğu ve ona bağlı kontluklar. Bu harita Timothy Gregory'nin kitabından alınmıştır.⁵⁰³

Ek 10

1214 yılı itibariyle İznik İmparatorluğu'nun ulaştığı sınırlar ve Akdeniz dünyası.⁵⁰⁴

⁵⁰³ Timothy E. Gregory, *A History of Byzantium*, s. 283.

⁵⁰⁴ George Ostrogorsky, *Bizans Devleti Tarihi*, Harita V.

ÖZGEÇMİŞ

Berkay Yekta ÖZER, 1992 yılında Muş'un Malazgirt ilçesinde doğdu. Sırasıyla Atatürk İlkokulu, Çorlu Cumhuriyet Ortaokulu ve Ticaret Meslek Lisesi'ni bitirdi. 2011'de Mimar Sinan Güzel Sanatlar Üniversitesi Tarih Bölümü'ne başladı. 2015 yılında bölüm üçüncüsü olarak mezun oldu. Aynı yıl MSGSÜ Sosyal Bilimler Enstitüsü Ortaçağ Tarihi Anabilim Dalı yüksek lisans programına kaydoldu. Prof. Dr. Aydın USTA'nın danışmanlığında tez çalışmalarına başladı. Üniversite eğitimi süresi zarfında Grekçe ve Latince eğitimleri aldı. Ayrıca İngilizce bilmektedir.